

Forfatter: Heiberg, Johanne Luise

Titel: 4. Del : 1856-82

Citation: Heiberg, Johanne Luise: "4. Del : 1856-82", i Heiberg, Johanne Luise: *4. Del : 1856-82*, udg. af AAGE FRIIS ; ELISABETH HUDE ; ROBERT NEIENDAM ; JUST RAHBEK , 1944, s. 1. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/text/adl-texts-heibfr07val-root.pdf> (tilgået 23. april 2024)

Anvendt udgave: 4. Del : 1856-82

ET LIV GJENOPLEVET I ERINDRINGEN AF

JOHANNE LUISE HEIBERG

4. REVIDEREDE UDGAVE

VED
AAGE FRIIS

UNDER MEDVIRKEN AF
ELISABETH HUDE, ROBERT NEIIENDAM
OG JUST RAHBEK

III. BIND
FJERDE DEL
1856-82

KØBENHAVN
GYLDENDALSKE BOGHANDEL
NORDISK FORLAG
1944

4

COPYRIGHT 1944 BY GYLDENDALSKE
BOGHANDEL NORDISK FORLAG · COPENHAGEN

PRINTED IN DENMARK
GYLDENDALS FORLAGSTRYKKERI
KØBENHAVN

5

INDHOLD FJERDE DEL **1856-82.**

- Fru Gyllerabourgs Død..... 9
- Udenlandsreisen..... 12
- Hjemkomsten..... 15
- Min Afskedsbegjæring..... 25
- "Hr. Høedts nye Skole"..... 58
- J.T.Suhrs Død..... 77
- V. N. Marstrand..... 78
- Monrad og Tillisch..... 85
- Lady Macbeth..... 95
- Bonderup. "Maria Stuart"..... 111
- Heibergs Død..... 118
- A.F.Krieger..... 133

- Min Moders Død..... 138
- Mine Pleiebørn..... 140
- De sidste Theateraar..... 148
- Er Skuespilkunsten en moralsk berettiget Kunst?..... 152
- Min syvaarige Virksomhed som Sceneinstructrice..... 183
- Reisen til Udlandet..... 198
- Bogen om Heibergs Forældre..... 202
- Min 70-aarige Fødselsdag..... 205

6

7

FJERDE DEL 1856-82

8

9

FRU GYLLEMBOURGS DØD.

FRA Theatrets Sorger gik jeg til Sygeleiets i Hjemmet. Heibergs Moders Tilstand havde i den sidste Tid taget en høist sørgelig Vending; vi kunde hver Dag vente, at det kjærlige, trofaste Hjerte vilde høre op at slaa; og sandelig, hendes Tilstand var saaledes, at det næsten vilde være Synd at ønske, at den skulde forlænges. Og dog hang hun med et Barns Kjærlighed ved Livet.

Vi vare nu alt sidst i Juni; vor lille Have prangede med det lyseste Grønt og de deiligste Blomster. Naar jeg gik og arbeidede i denne, da lettedes mangt et Tryk i Sindet ved at indaande den friske Luft og ved Synet af den deilige, blaa Himmel og Planternes stille Liv. En Formiddag var Veiret især saa skjønt og oplivende og Blomsterne saa duftende og friske; men atter saae jeg her et Syn, der ofte gjentager sig om Foraaret, og som altid har smertet mig, nemlig en Mængde smaa fine, hvide Sommerfugle laa i Gangene og kæmpede med Døden i Krampetrækninger, medens deres Søskende flagrede fra Blomst til Blomst og ligesom legede Tagfat med Bladene af de hvide Frugtblomster, som Vinden fører hid og did. Jeg tog ideligt feil og troede, at disse hvide Frugtblade af Æble-, Pære- og Kirsebærtræerne, der blinkede i Solen, vare Sommerfugle, og omvendt, at Sommerfuglene vare Blomsterblade. Man skulde tro, at de til en Forandring havde byttet Rolle med hinanden. Det er underligt at tænke sig, at denne Verden jo maa være Sommerfuglenes Paradis, thi det er jo hernede, at de opnaa deres høieste Fuldkommenhedstilstand; efter dette Maal tragte de jo i hele deres Ormetid. Derfor er det et saa vemodigt Syn, saaledes om Foraaret ofte at se saa mange af dem ligge døende paa Jorden, i Stedet for at flyve glade om fra Blomst til Blomst og saaledes nyde deres korte Vingeliv. Det ser jo ud, som om disse syge Stakler, der ligge paa Jorden, ikke have nydt deres Kjærligheds korte Lykke; at de kun have havt Modgangen uden at nyde Lønnen.

Naar man har en Syg i Huset, da gjør Billedet af Døden, om end kun en Sommerfugls Død, et ængsteligt, smerteligt Indtryk; Tanken føres uvilkaarligt hen til den Syge, hvis Øieblikke maaske ere talte. En Angst overfaldt mig ved Synet af disse døende Smaastakler, og jeg kunde ikke længere slaa mig til Ro i Haven. Jeg plukkede i Hast en Rose og gik op med den til Heibergs Moder. Da jeg traadte ind i det halvdunkle Sovekammer, hvor den lille, lidende Skikkelse laa i Sengen, omgivet af Medicinflasker og i en trykkende Luft, følte jeg Overgangen fra den solbestraalede Have til dette saa sørgeligt, saa knugende. Jeg satte mig hos hende ved Sengen, og hun talte om sin Lyst til at leve. "Man vil saa nødtigt - sagde hun - ophøre med "die süsse Gewohnheit des Lebens". Jeg sagde: "Ja, men tænk nu, hvor herligt det vil være, naar man opvaagner efter Døden, befriet fra alle legemlige Tryk, og naar Trætheden afløses af Lethed, Ungdom og Styrke, naar Skjønhed, Sandhed og Harmoni træder os imøde." Da udbrød min stakkels syge Veninde: "Ak, Hanne, Du maa ikke foragte mig, fordi jeg hænger saa fast ved Livet, men mig synes, at her er saa deiligt!" - Ak, hvor saadanne Samtaler kunne være sørgmodige, naar man veed, at den ubarmhjertige Død kun venter paa et beleiligt Øieblik for at indfinde sig med sit uigjenkaldelige "Kom, nu er det Tid!" - Omsider gik jeg atter ned i

Haven, fulgt af mine vemodige Tanker om, hvad der snart vilde forestaa os. Jeg var bange og bekymret over, hvad Indtryk den elskede Moders Død vilde have paa Heiberg; denne Moder, han havde levet med som en Broder med sin ældre Søster, i inderlig Fortrolighed. Jeg takkede nu Gud for hans herlige Stjernehimmel, thi i denne fordybede Heiberg sig i denne Tid med en Elskers Lidenskab, i Betragtningen af denne glemte han Jorden og den urolige Menneskeverden.

Ja, i urolige Tider er Naturen med sin vante, stille, rolige Gang efter bestemte Love trøsterig og imponerende. Den bryder sig ikke om de troløse Menneskers Svaien hid og did; den veed, hvad den vil, og hvad den kan, og lader sig ikke føre paa Afveie af Menneskenes Forfængelighed, Ærgjerrighed, og hvad alle disse urolige Lidenskaber hedde.

Den 31te Juli blev det 25 Aar siden, at Heiberg og jeg bleve forenede i den lille Kirke i Slingerup. Denne vor Sølvbryllupsdag vilde vi saa gjerne feire langt borte fra Hjemmet, thi Heiberg var endnu af samme Mening som for 25 Aar siden, og som han senere sang i "De Nygifte": "Saa sparer man sig Trossets Morgenbesøg" o. s. v.

Vor Hu stod til Udlandet, men der laa jo den syge, døende Moder, og før vi havde ydet hende den sidste Kjærlighedsgjerning, var det jo ikke at tænke paa at forlade Hjemmet.

I de sidste Dage af Juni forværredes hendes Tilstand kjendeligt; hun laa nu stille hen uden at tage Del i, hvad der foregik omkring hende. Vi følte tydeligt, at Døden var kommen nærmere, og Heiberg forlod ikke et Øieblik Hjemmet af Frygt for ikke at være tilstede, naar hun drog det sidste Suk.

Den 1ste Juli - hendes kjære, afdøde Pleiesøn, Georg Buntzens Fødselsdag - laa hun fra om Morgenen med lukkede Øine, og uagtet Læberne 11 bevægede sig som til Tale, hørte vi intet Ord. Heiberg og jeg havde hele Dagen siddet ved hendes Leie; han saae bleg og anstrengt ud, som han sad der, taus og i Tanker. Henvend Midnat bad jeg ham gaa ind i sit Værelse for at udhvile sig lidt, idet jeg lovede ikke at vige fra Leiet. "Mærker du mindste Forandring," sagde han, "saa kald paa mig." Jeg var glad ved, at han gik, thi jeg var bekymret for ham, saa angrebet saae han ud. Hans Moder laa fremdeles som en Sovende, kun Pulsslaget hørtes gennem Aandedrættet og en sagte forunderlig Dikken i Halsen. Pludselig syntes mig, at denne Lyd ophørte; jeg greb hendes Haand og mærkede strax, at den store Overgang fra Liv til Død var indtraadt. Jeg gik nu strax ind til Heiberg og sagde: "Kjære Heiberg, jeg tror vist, at din Moder døde i dette Øieblik." Han foer op og ilede til hende. Hun var død. Klokken var da henimod 12 om Natten. Den lille, fine Skikkelse, der altid med Angest havde tænkt paa denne Overgang til det ubekjendte Land, var saaledes sovet stille ind fra et Liv, bevæget af mange Storme. Hun havde gennem dem alle bevaret det kjærlige Hjerte og den faste Tro, at den, som har elsket meget, skal meget være tilgivet.

Heiberg havde altid en Rædsel for, at man skulde begrave de Døde, forinden der viste sig umiskjendelige Tegn paa Legemets Opløsning. Hans Moder laa derfor i 8 Dage i vort Hjem, forinden hun begravedes. Hver Morgen besøgte Heiberg sin Moders Lig. Da jeg 2 Dage efter hendes Død saae det, gyste jeg tilbage ved at se den legemlige Ødelæggelse og turde ikke oftere betragte det. Heiberg derimod vedblev med sit daglige Besøg. Jeg sagde da til ham: "Hvor kan du dog udholde at beskue disse Levninger! Forfærdes du ikke ved Synet?" - "Nei," svarede han, "dette Syn kan jeg netop udholde; thi hvad jeg her ser, det kan jeg finde mig i at begrave i den sorte Jord. Men saae jeg derimod min Moders Billede uforandret, da synes mig, at det vilde være mig umuligt at lukke Kistelaaget over de kjendte Træk."

Otte Dage efter hendes Død samledes en Vennekare i hendes forrige lille Stue, som jeg helt havde betrukket med Sort og smykket med Blomster. Midt i Stuen stod Kisten; paa Væggen ved Hovedgjærdet havde jeg ophængt hendes skønne Billede, malet af Juel. Det yndige, smilende Udtryk i dette Billede, de kjærlige, barnlige, forstandige Øine, der skue imod Betragteren, virkede uvilkaarligt paa Alle og borttog Dødens Rædsel. Heiberg takkede mig og sagde: "Ja, nu haaber jeg, at disse Træk, disse Øine paany er det virkelige Billede af min trofaste Moder."

Det var ikke Skik og Brug i hine Aar, at Kvinder indfandt sig ved de Nærmestes Begravelse eller fulgte med Toget til Kirkegaarden. Jeg var altsaa udelukket fra den hele Akt. Men da den foregik i Hjemmet, og det laa mig paa Hjerte at høre vor trofaste Ven Biskop Martensens Tale ved Kisten, 12 havde jeg hængt et sort Drapperi for en Dør ind til et andet Værelse, bag hvilket jeg uset og uforstyrret kunde sidde og høre de herlige, varme Ord over den stille, beskedne Kvinde, som ydmyg Kjærlighed havde baaret gennem Livets mange Omskiftelser og Kampe. Som jeg sad her ensom bag Drapperiet, forhøiedes Stemningen hos mig ved en lille Begivenhed.

Imellem de mange smaa, flyvende Insekter, der fandtes i vor Have, var der et lille langagtigt, meget fint med et Par Vinger saa klare og gjennemsigtige som det fineste lysegraa Flor. Jeg veed ikke, hvori det egentlig laa, men jeg havde altid fundet, at dette lille Insekt lignede Heibergs Moder paafaldende, og ofte havde jeg i Spøg sagt til hende: "Dette fine, lille Væsen er egentlig et Portrait af dig!" Som jeg nu sad her, lyttende til Talen over vor moderlige Veninde, kom dette Insekt flyvende og satte sig paa mit Skjød, hvor det blev siddende ubevægeligt under hele Talen, som om det ligesom jeg opmærksomt lyttede til Ordene,

medens det lille Bryst bevægede sig op og ned. Jeg blev forundret og bevæget ved dette Syn og turde ikke røre mig af Frygt for, at det skulde flyve bort. Først da Talen var forbi, fløi det, uden at jeg kunde se hvorhen.

Jeg veed Alt, hvad man vil sige om denne lille Hændelse, veed, at man vil trække paa Smilebaandet ad min Overtro, o. s. v. Alt det skal man have Lov til, ja jeg vil endogsaa indrømme, at det er berettiget; men Virkningen af dette Besøg under Ligtalen er og bliver dog det Samme for mig og er mig uforglemmelig.

Da det lille Sørgetog vandrede ud af Søkvæsthusets Gaard, bærende Kisten ud til Vognen, der tog Veien til Søetatens Kirkegaard, da fløde mine Taarer stille og vemodige over min tabte Veninde. Altsaa var hun nu taget bort fra Jorden, denne lille, fine Kvinde med den stærke Villie, det varme Hjerte, det ydmyge, beskedne Sind, hun, der rødmende bag et Slør havde meddelt Verden, hvad hendes Aand udfoldede i de ensomme Timer.

UDENLANDSREISEN.

De sidste Dage af Juli lukkede vi vort Hus og reiste, idet vi med Glæde hengave os til Tanken om, at vi i lang Tid intet skulde have at gjøre med Theater, Blade og Skuespillere.

Vi toge over Berlin og Dresden, gjennem Böhmen til Marienbad, hvor vi begge haabede paa, at Badet vilde styrke os, thi for første Gang var ogsaa Heibergs Helbred vaklende. I Berlin holdt vi den 31te Juli i al Stilhed vort Sølvbryllup, taknemmelige over, at vi nu som for 25 Aar siden følte, at vi gjensidigt trængte til hinanden og støttede os til hinanden. I Marienbad 13 drog vi ind i en deilig Bolig, "Bellevue" kaldet, hvorfra vi havde en henrivende Udsigt over en stor Slette, hvor Heiberg ret kunde benytte sine store Kikkerter saa vel til at betragte Jorden med alle dens Gjenstande som Himlen, naar den om Aftenen glimrede af de utallige Kloder, hvis Bevægelse han ogsaa her videnskabeligt studerede.

Maaske som ingensinde før beundrede jeg Heibergs stille, overlegne Ro, hans opmuntrende Omgang og hans endnu ungdommelige Sind til at glæde sig over Alt, hvad der var sandt og skjønt, uagtet de ubillige Forfølgelser i Pressen fortsattes i Hjemmet og naaede til ham i Marienbad.

Vi gjorde en Del Bekjendtskaber i Marienbad, mærkelige, interessante, men ogsaa comiske. Nogle fornemme, litteraire Damer havde kastet deres Kjærlighed paa mig uden at kjende det Mindste til min Stilling eller mit tidligere Liv. Jeg var i denne Sommer stærkt optaget af Læsningen af Goethes og Fru v. Steins Brewexling. Jeg levede i Tankerne Dag og Nat med disse to Personligheder og havde den største Medlidenhed med Fru v. Steins Skjæbne lige overfor hendes glimrende Elsker, der efter tretten Aars lidenskabelige Kjærlighed ved Tilbagekomsten fra sin Reise i Italien til Weimar viste den stakkels, af sin Lidenskab forvildede Kvinde Kulde og Glemsel, medens hun endnu sad inde med det fulde Hjertes Varme, der udgjorde og udfyldte hendes hele Tilværelse. Hvor blev jeg ikke bedrøvet over denne Goethe, jeg selv i saa mange Aar gjennem hans Værker havde elsket saa høit, da den stakkels, forladte Kvinde skriftligt klager til ham over hans Kulde og kun faar til Svar, at hun er exalteret, og at denne Exaltation vist kommer af "at - hun drikker for megen Caffé". - Hvor var det dog muligt, at han havde Hjerte til at nedskrive disse Ord! Havde han da rent glemt sine egne Følelsers Høidepunkt, glemt Kampen og Smerten, forinden hun overgav sig til ham og hans Lidenskabelighed? Kunde da en Goethe ikke forstaa, at en ædel Kvinde, der overvindes og overgives til Anger, til Selvbebreidelse, da kun har Et, der kan holde hende opreist i sine egne Øine, det, at denne Kjærlighed er bygget paa saa faste Piller, at den umuligt kan ophøre før med Døden? Kunde en Goethe ikke forstaa, at med Ophøret af denne Kjærlighed, der havde krævet saa store Samvittighedssofre, blev intet tilbage for denne Kvinde uden Et, det Forfærdeligste: Selvforagt? Det lod virkelig ikke til, at han forstod det. Jeg tilstaar, at lige saa lidt som jeg nogensinde før havde kunnet begribe, at det ene Menneske kan støde en Dolk i Brystet paa det andet, lige saa vist forstod jeg nu, at Dolken ovenpaa et saadant Svar kunde blive draget i Øieblikkets Harme og Foragt.

Da jeg nu en Dag paa Promenaden udtalte min Sorg over Goethe i dette Forhold og min Medfølelse for den arme, forvildede Fru v. Stein til en af de litteraire Damer fra Berlin, udbrød hun: "Nei, Deres Medlidenhed med 14 Fru v. Stein deler jeg aldeles ikke. Hun havde i 13 Aar havt den Lykke at være elsket af en Goethe, nu var han færdig hermed, og da burde hun have sagt til sig selv: "*Abgemacht!*" - Jeg har aldrig kunnet glemme denne tyske Kvindes resolute Mening om et Kjærlighedsforholds Afbrydelse.

Jeg var meget tilfreds med paa mange Maader at faa Troen i Hænderne paa, at jeg og mine Forhold i Hjemmet vare alle Fremmede her ubekjendte. Det morede mig en Dag at blive spurgt af en af Damerne, om denne Reise til Marienbad var min Bryllupsreise. - "Ja," svarede jeg, "min Sølvbryllupsreise." - "Umuligt," udraabte hun, "hvor tidligt er De da bleven gift, og hvad Alder har De da nu?" Ærligt besvarede jeg begge

Spørgsmaal. - Længe varede mit Incognito dog ikke, da samme Dame kort efter af en tysk Professor blev underrettet om, at han havde set mit Portrait i Thorvaldsens Museum, og at jeg var Skuespillerinde.

Fra mine Venner ved Theatret i Kjøbenhavn fik jeg Breve, hvori man skildrede mig den nye Kamp mellem Dorph og Christensen, der havde antaget en meget skarp Character fra begge Sider. Skuespillerne vare som sædvanligt utilfredse, - og jeg takkede Gud for, at Heiberg og jeg vare udenfor det Hele.

I October reiste vi omsider hjemad, og jeg saae for første Gang Prag, der af alle fremmede Byer, jeg den Gang havde set, gjorde det største Indtryk paa mig. Naar man staar paa et høit Punkt og overskuer en By, da ser man sædvanligt denne By med spredte Kirker mellem Husene; staar man oppe paa Hradschin i Prag, da faar man Indtrykket af en eneste uhyre Kirke med Huse om. Kirkespirene kneise paa ethvert Punkt i Byen og give det hele Skue noget saa Ophøiet, saa majestætisk, at det, een Gang set, vist aldrig kan glemmes. Paa Toppen af Hradschin ligger som bekjendt Domkirken. Ogsaa denne Kirke er mig uforglemmelig. Øverst oppe, omkring Loftet, løber et Rundmaleri, forestillende hele Jesu Lidelseshistorie. Om dette Maleri i sig selv har stort Kunstværd, vil jeg ikke bedømme, men vist er det, at denne Fremstilling af Frelserens Vandring paa Jorden greb mig med en saadan Smerte, som aldrig nogen tidligere af dette Emne. Jeg kunde ikke tilbageholde mine Taarer, og dette Billede har senere levet usvækket i min Erindring. I en anden Kirke saae jeg et mindre Billede, et høist mærkeligt Christushoved. En saadan Forening af Streghed, Mildhed og imponerende Alvor mindes jeg aldrig at have set; det Legemlige veg ganske tilbage for det rent Aandige. Disse Øine kan jeg aldrig glemme, Aanden lyste ud af dem med en saadan Styrke, en saadan Ild, at jeg i første Øieblik troede, at de vare transparente, og nærmere maatte overbevise mig om, at de virkelig vare malede. Det hang paa venstre Side af Indgangen, ved en Pille. Ingen af de Mange, jeg spurgte om, hvo der var Mesteren til dette Billede, kunde give mig Svar herpaa. Maaske var det den Energi og Storhed, der udtalte sig i dette Hoved, som især tiltalte mig, thi jeg tilstaar, at det er noget Saadant, jeg bestandigt har savnet i de fleste Christushoveder. Det Stillestaaende, Blide, Sagtmodige kan være saare skjønt, men de fleste Malere glemme, at denne Sagtmodige tillige var en Straffende, der kunde svinge Svøben og drive Kræmmerne ud af Templet, som de havde gjort til en Røverkule.

Ogsaa den tusindaarige jødiske Kirke under Jorden i Prag er høist interessant at skue, og noget mere Dæmonisk end dette Tempels Kirkegaard med sine tusindaarige, forkrøblede, halvt udgaaede Træer, der i utallige Bugter sno sig hen over Gravene lig tykke, forstenede Slinger, har jeg aldrig set. En Nat her i Maaneskin maatte frembringe et skrækindgydende Skue.

Vi havde en Fører med os for ikke at spille Tiden ved at bese Prags Mærkværdigheder. Denne Fører med sit kloge Ansigt interesserede mig. Paa Veien hjemad indledede jeg en Samtale med ham. Han gik stille bag os som i dybe Tanker og var ordknap. Men da jeg sagde: "Dette Land har vel ogsaa en skjøn Litteratur?" da kneisede han stolt med Hovedet, og et Lyn foer ham ud af Øinene, idet han saae op og ned ad mig og sagde med kraftig Stemme: "Ja, det skulde jeg mene!" Jeg blev ganske bange over dette Udbrud og turde ikke spørge mere, men fra dette Øieblik har jeg med stor Interesse fulgt Tschekernes Kamp for deres Nationalitet.

At Heiberg i Prag ogsaa standsede ved sin Ungdoms Helt Tycho Brahes Grav, falder af sig selv. Indskriften paa den Sten, der staar paa Graven, minder Beskueren om hans ufortjente Skjæbne.

Dog Stjernerne glimre endnu paa Himlen, og Tycho staar endnu for Tanken paa sin Stjerneborg og gransker deres Lys og deres Baner.

HJEMKOMSTEN.

I Slutningen af October kom vi tilbage til vort Hjem. Vor Bolig paa Søkvæsthuset stod under Marineministeriet, hvor Generalkrigscommissair Viborg havde stor Indflydelse. I vor Fraværelse havde han sat hele vor Leilighed i den prægtigste Stand, Alt var nymalet og smukt. Vi modtoges i Hjemmet af de skjønneste Sølvbryllupsgaver fra Slægt og Venner og tillige af en stor Mængde anonyme Damebroderier til Stuernes Forskjønnelse, saa jeg maatte tænke paa den tyske Dames Spørgsmaal: "Er dette Deres Bryllupsreise?" - thi Hjemmet saae ud som et Brudehus, hvor to Nygifte skulle flytte ind. Og virkelig havde jeg en Følelse af, at Heiberg og jeg vare som Nygifte. For første Gang vare vi to ene sammen i Hjemmet, og det morede mig at phantasere mig ind i den Forestilling, at vi først nu begyndte vort Ægteskabs Samliv.

Endelig var mit Sind atter i Ro. Jeg kunde sidde stille i Hjemmet og i Frastand betragte, hvad der foregik paa Theatret, glad over, at jeg havde Tilladelse til at hvile Saisonen ud.

Allerede samme Dag, da Heiberg fik sin Afsked, vidste ikke blot vi, men hele Byen, hvad Hall nu havde

isinde med Nationaltheatret. Den samme Minister, som havde afskediget Høedt paa Grund af hans mod al Form og mod alle indgaaede Forpligtelser stridende Opførsel, havde ingen Betænkelighed ved at lade ham blive antaget paany. Ogsaa M. Wiehe skulde vende tilbage. Og der var Ingen, der tvivlede om, at Nielsen, der nylig havde afgivet Lægeattest for, at det var livsfarligt for ham at spille Comedie, vilde sætte sit Liv paa Spil ved atter at optræde paa Betingelse af forøget Indtægt. Alt dette vilde ikke volde nogen Vanskelighed, men værre havde det været at finde Nogen til Directeurposten efter Heiberg, naar man ikke vilde gaa altfor langt ned. Den største Vanskelighed bestod i, at man følte det ønskelige i at faa en Mand med et Navn, men tillige en Mand, der kunde og vilde finde sig i at overtage Theatret med Skin af at være eneraadig Directeur, medens han i Virkeligheden ikke skulde have Raadighed over Noget som helst, da det var Ministerens Secretair og et Par Skuespillere, som i Skjul af dette Navn skulde være de egentlige Styrende. Omsider var Loddet faldet paa Halls mangeaarige Ven, Professor Dorph.

Halls Valg af Dorph kunde man neppe med Sandhed kalde et Venskabsstykke. - Professor Dorph var en lærd Mand, redelig, sanddru, paalidelig; men han havde i mange Aar levet i den Vildfarelse, at hans rette Plads vilde være i Spidsen for det kongelige Theater. Allerede i Christian den Ottendes Tid havde han anstrengt sig i høi Grad for at faa dette sit kjæreste Ønske opfyldt, men uden Nytte. Den første Betingelse for Valget af en Directeur paa dette Tidspunkt, *et velklingende Navn*, var saaledes ved Dorphs Valg nogenlunde opnaaet. Han havde erhvervet sig et litterairt Navn, blandt andet ved at oversætte nogle af de ældre engelske Comedier og en Del af de berømte græske Tragedier; disse Arbejder aabenbarede den lærde og dannede Mand. Men "Et er Søe-Kort at forstaae, et andet, Skib at føre". Enhver, endog de, der elskede Personligheden Dorph - Hall iberegnet - havde i Aarenes Løb smilet ad Dorphs Lyst til at staa i Spidsen for et Theater, thi der hørte ikke stort Fremsyn til at forudse, at hans hele Personlighed var saa lidet skikket til en saadan Post som Nogen. Muligvis var det dog netop dette, der hjalp ham frem som den Mand, Hall og Christensen under de nuværende Theaterforhold mente at kunne bruge, - og samme Dag, Heiberg fik sin Afsked, blev Dorph udnævnt til denne lidet misundelsesværdige 17 Post. Christensen blev samtidigt ansat som Committeret under Dorph - videre turde man ikke gaa for Øieblikket -, men i Virkeligheden som den egentlige Theaterbestyrer sammen med Ministeren. Men nu vilde den drilske Skjæbne, at heri havde saa vel den Ene som den Anden forregnet sig. Professor Dorph var en yderst godmodig og medgjørlig Mand; men da det meget hurtigt gik op for ham, hvorledes hans egentlige Situation var, og hvortil man vilde bruge ham, blev han fornærmet og stædig og lod den Committerede mærke, at han havde en Villie, uafhængig af dennes, en Villie, han agtede at hævde. Ulykken var imidlertid, at hans Ubekjendtskab med Alt, hvad der vedkom Theatrets Styrelse, var saa stor, at han i Virkeligheden fra første Færd af manglede Betingelserne for selv at have en Villie eller i alt Fald for at føre den igjennem. Der var ligefrem noget Comisk i den hele Situation, der opvakte Latter hos alle dem, der stode dette Forhold nærmere, og som længe før Dorph havde gjennemskuet, hvilken Rolle man havde tiltænkt ham, og som han i Begyndelsen saa troskyldig, saa tillidsfuld havde overtaget. Da inden kort Tid Sløret faldt fra Dorphs Øine, geraadede han i en tragicomisk Forbitrelse mod den gode Committerede, der jo, som det hed, var sat ved hans Side som Medhjælper, som Støtte. Man kunde vanskelig bare sig for Latter, naar Dorph aldrig talte om samme Herre uden med Tillægsnavn som "Slange", "Snog", "Ræv" o. 1. Dorph rasede og nedsank hurtigt i dybt Mismod over den Skuffelse, han følte, nu da han havde opnaaet sit mangeaarige Ønske at styre et Theater. Personalet lo ad den stakkels Dorph, man udtømte sig i Vittigheder over Situationen, man gjentog Chilians Ord: "Har vi ikke vel reyst? Herre!" Saa lidet havde man meddelt ham de tagne Bestemmelser, at man ikke engang havde sagt ham, at Ministeren havde fritaget mig for at optræde i hele den kommende Saison, en Tilladelse, som han, da den omsider ved et Tilfælde kom ham for Øre, tog sig meget nær, ja knap vilde tro Muligheden af. I sin Vrede undgik han at tale med Ministeren og den Committerede og kom derfor til mig for at spørge, om dette virkelig forholdt sig saaledes. Paa min Bekræftelse heraf blev han aldeles forbitret. Man skulde jo rigtignok tro, at han maatte have været den Første, der havde faaet Underretning herom, da det jo dog var af Vigtighed for det Repertoire, han agtede at opføre i den snart begyndende Saison, hvilke Kræfter der stode til hans Raadighed og hvilke ikke. Den gamle Mand var ligefrem rørende i sin Fortvivlelse over en saadan Tilsidesættelse fra Ministerens og den Committeredes Side, saa jeg ikke veed, om jeg havde holdt Stand mod hans indtrængende Bønner om at opgive denne Ferie, ifald det ikke havde ligget mig paa Hjerte at give de "i Skygge stillede" unge Talenter Leilighed til at vise deres Begavelse under min Fraværelse.

18

Et uventet, stort Tab forøgede i høi Grad Vanskelighederne for den nye Bestyrelse. Den 20de Juli rygtedes det pludselig, at Fru Nielsen aldeles uventet var død ude i Fredensborg, hvor hun havde tilbragt sin Sommerferie.

Ved hendes Død var i Grunden hele den langvarige Sammensværgelse brudt. Centrummet var nu borte og Sammenholdet splittet, Ilden paa Arnestedet slukt.

Denne Efterretning gjorde et stærkt Indtryk paa mig som paa mange Andre. Min stakkels, forhenværende Veninde havde lige saa lidt som M. Wiehe plukket Roser i de Aar, da hun blev opægget til at sætte sig i Opposition mod sine gamle Venner. Med Vemod tænkte jeg paa aldrig mere at skulle se hende. Hvad havde jeg ikke i dette Øieblik givet for, at vort tidligere Forhold ikke var blevet brudt, ved at man havde foresnakket hende, at hun led Uret! - Der gives Mennesker, hvis Nærhed er lige saa fordærlig at trives i, som Berberisbuskens Nærhed er for visse Planter!

Saa ofte hun senere efter mange Aars Forløb lever sammen med mig i mine Drømme, træder hun mig altid imøde med sin gamle Kjærlighed, klapper og kysser mig, overrækker mig skønne Blomster, og ikke mindste Tegn eller Hentydning til de uhyggelige Uenighedsaar giver sig tilkjende. Og saaledes skal hun stedse leve i min Erindring.

Bladene havde alt slaaget ind i den gamle Tone og vare lige saa utilfredse med den ny tiltrædende Directeur som med den afgaaede. Dette tog den stakkels Dorph sig meget nær, og man fortalte med Latter paa Theatret, at det gamle betroede, vittige Theaterbud, Walsøe, en Dag havde trøstet Dorph, der klagede sin Nød for ham, med at sige: "Ak, Hr. Professor, bryd Dem endelig ikke om disse Angreb, for det bliver meget værre endnu!" Den Committerede, Christensen, trængte med Ministerens Tilladelse Dorph mere og mere i Baggrunden og bandt Hænderne paa ham i alle Retninger, idet han paa ethvert Punkt fastholdt, at Alt havde en økonomisk Side; altsaa maatte hans Sanction indhentes paa alle Punkter, saa Dorph følte, at han kun stod der som Directeur af Navn, medens Christensen var den Eneaaedende. Dorphs eneste Støtte og Medhjælper var Berner, der endnu fra Heibergs Tid stod som Secretair i de daglige Forretninger, og som ved sin gennem en syvaarig Virksomhed under Heiberg vundne Erfaring og sin utrættelige Arbejdsomhed var Dorph til stor Nytte, hvilket ogsaa denne i høi Grad paaskjønnede. Dette var ikke den Committerede med, men meget imod. Det gjaldt altsaa at berøve Dorph denne Hjælp saa snart som muligt. Jeg har her liggende for mig et Brev fra Berner angaaende denne Sag. Det hedder heri: "Christensen bad mig indfinde mig hos ham i Ministeriet, hvor han begyndte med at sige mig at han ikke kunde komme til helt at 19 overtage de ham som Committeret tillagte Functioner saalænge jeg ved paa alle Punkter at understøtte Directeuren og jevne alle Vanskeligheder for ham befæstede ham i den Tro at den øieblikkelige Tilstand fremdeles kunde vedblive, hvorved den Committeredes Bistand ved Theatrets Ledelse saa at sige vilde blive overflødig. Jeg svarede herpaa at jeg kun gjorde min Pligt, og at jeg saalænge min Stilling ikke blev anderledes ordnet var bestemt paa som hidtil at yde Directeuren den Hjælp, jeg formaaede, saameget mere som han stedse omtalte min Virksomhed med Paaskjønnelse og Tilfredshed. Hertil yttrede Christensen, *at jeg vilde handle klogt imod mig selv ved at lade Professor Dorph falde*, da denne saalænge jeg stod hos ham vilde være i den Illusion at han virkelig var istand til som Directeur alene at styre Theatret, medens det netop var Ministerens Hensigt og Villie at det skulde blive ham klart at han ikke formaaede at undvære Andres Bistand, og at denne Bistand skulde ydes ham af den ham tilforordnede Committerede. Da jeg imidlertid vedblivende erklærede, at jeg ikke saa mig istand til at røgte mit Embede anderledes eller til at unddrage Directeuren min loyale Understøttelse, hvorpaa han tillidsfuld gjorde Regning, endte Samtalen hermed."

Ganske kort Tid efter afskedigedes Berner til Dorphs Fortvivlelse som Regisseur ved de daglige Theaterforretninger og beholdt kun Pladsen som Secretair i Theatercontoiret, medens Regisseurpladsen blev overdraget en ældre Skuespiller, der var ude af Repertoiret, hvor han i sin Tid havde gjort Nytte, men hvem nu Alle og Enhver smilte over at skulle se i dette Embede, da man skulde have Vanskelighed ved at finde En, mere uskikket hertil. At Dorph ene vilde være Herre over Repertoiret, var Christensen en Torn i Øiet; han søgte derfor at unddrage ham al Assistance af Berners Erfaring, i Haab om at denne Forholdsregel vilde sætte Dorph i den yderste Forlegenhed. At Christensen vilde have afgjørende Stemme med Hensyn til Repertoiret, var jo unegtligt saa godt som aldeles at stryge Dorphs kunstneriske Autoritet, der netop skulde være Hovedsagen ved hans Ansættelse.

Den stakkels Dorph skrev mig ofte til med Bøn om at spille og saaledes komme ham og Theatrets Indtægt til Hjælp. Sagen med Berner klagede han bittert over, og et af hans Breve ender med: "- Undskyld! jeg kan ved denne Leilighed ikke afholde mig fra at citere en i disse Dage af Etatsraad Heiberg nedskreven Yttring, som jeg i dette Øieblik har læst: "Med Hensyn til Repertoirets Dannelse kan ikke tænkes nogen af Directeuren *uafhængig Selvstændighed*, thi da det er hans Sag at ordne Repertoiret som en Heelhed, maa han ogsaa kunne beherske dets forskjellige Bestanddele. Dannelsen af Repertoiret i alle Brancher maa ansees for noget nær at være Directeurens 20 fornemste Opgave. I dette fundamentale Hverv maa Directeuren derfor være *eneraadende* .""

Midt i Saisonen skrev Dorph atter til mig: "Hver Dag kommer der Mennesker og spørger mig: Naar kommer dog Fru Heiberg?" - Jeg følte virkelig Medlidenhed med ham, og dertil kom, at man havde udspremt i Publikum, at jeg ikke vilde optræde, saa længe Dorph var Theaterdirecteur, et Rygte, hvorom han skrev mig til, at det smertede ham mere end Alt andet, og som vel skulde være en Undskyldning for, at alle Forberedelser bleve tagne for med Skin af Ret at afskedige ham ved Saisonens Slutning. Den virkelige Grund var imidlertid, at saa Christensen endelig kunde komme paa den Plads, som han nu i henved fire Aar havde kæmpet for med alle mulige og umulige Vaaben. - Da besluttede jeg at afknappe nogen Tid af min Ferie for at vise, at et saadant Rygte var uden al Grund, og meldte, at jeg haabede at kunne optræde i April. Jeg kunde nu rolig fremtræde, thi af de mange unge Talenter, jeg ved min Nærværelse havde holdt tilbage, var Ingen kommet tilsyne, - men hvem huskede nu mere hin fornærmelige Bagvaskelse, som dog en Tid syntes at være troet af mine Modstanderes Venner og Bekjendte. Rørende var Dorphs Tak til mig i Anledning af, at jeg vilde spille under hans Directorat; - og fra Ministeriet fik jeg følgende Skrivelse:

Ministeriet

for

Kirke- og Undervisningsvæsenet.

Det er med sand Glæde, at Ministeriet har bragt i Erfaring, at Fru Etatsraadindens Befindende - efterat De har benyttet den Dem siden forrige Saisons Udløb indrømmede Permission til at søge Deres Helbred restitueret - nu er saaledes bedret, at det tør haabes, at De med det Første atter vil kunne træde i Virksomhed ved Theatret.

Det kan ikke være Etatsraadinden ubekjendt, hvilken særdeles Priis Ministeriet sætter paa at see Theatret støttet ved den store Betydning, De altid har havt for det, og hvormegen Vigtighed Ministeriet tillægger Deres fortsatte Optræden paa Scenen ikke blot med Hensyn til de enkelte Præstationer, men ogsaa med Hensyn til Theatrets hele kunstneriske Præg og Udvikling.

Forsaavidt det imidlertid skulde kunne befrygtes, at De, saafremt Deres Helbred atter skulde lide under de Anstrengelser, som Udførelsen af Deres Kunst medfører, ikke vilde see Dem istand til at deeltage i Theatrets Præstationer, saameget som det maatte ønskes, eller endog skulde see Dem nødsaget til ganske at opgive al Virksomhed i Theatrets Tjeneste, troer Ministeriet med Hensyn til de Betænkeligheder, der herfra muligen kunde opstaae 21 hos Dem ved nu paany at begynde Deres Virksomhed, her strax at burde udtale, at ligesom det er en Selvfølge, at der i Henseende til Deres Tjeneste ved Theatret stedse fra Theaterbestyrelsens Side vil blive taget det meest mulige Hensyn til Deres Helbred, saaledes vil Ministeriet naturligviis finde sig forpligtet til at imødekomme et eventuelt Ønske fra Etatsraadindens Side om at afgaae fra Theatret, naar Deres Helbred maatte gjøre det nødvendigt. - Saafremt dette beklagelige Tilfælde skulde indtræde, vilde Ministeriet ligeledes ansee sig forpligtet til at foretage de fornødne Skridt til at udvirke, at den Pension, der eventualiter bliver at tillægge Dem, i intet Tilfælde bliver ringere end den, der vilde tilkomme Dem, hvis De nu afgik fra Theatret, selv om Deres ubestemte Indtægter fremtidigens maatte blive ringere end hidtil.

Idet Ministeriet har antaget, at Fru Etatsraadinden i disse Tilsagn vil finde en Beroligelse med Hensyn til den oven paapegede Eventualitet, nærer Ministeriet tillige det Haab, at De i denne Udtalelse vil see et Beviis paa, hvor magtpaaliggende det er Ministeriet snarest muligt at gjenvinde Deres Tjeneste for det kongelige Theater, og at De ogsaa deri vil finde en Tilskyndelse til at imødekomme et Ønske, som deles af Alle, som Theatrets sande Tarv ligger paa Hjerte.

Kjøbenhavn, den 30te December 1856.

C. Hall .

Til

Fru Etatsraadinde Heiberg.

Det blev da bestemt, at jeg skulde optræde i Hertz's "Ninon", første Gang den 18de April. Prøverne paa Stykket toge altsaa deres Begyndelse. Mit Hjerte bankede, da jeg atter betraadte Scenen til den første Formiddagsprøve paa "Ninon", omgivet af de Personer, der i de senere Aar havde forbitret mig min tidligere lykkelige Stilling ved Theatret, saa disse Physiognomier, følte den forcerede Venlighed imod den, der i saa mange tidligere Aar med Kjærlighed havde arbeidet med dem til et fælles Maal; - og Digterens Ord i "Ninon" faldt mig ind: "Det er en falsk, usand Verden, denne; Ingen er sig selv, men kun en Maske af en Anden."

Jeg havde hverken andensteds eller paa Theatret set Michael Wiehe i det sidste Aar, ikke set ham, siden han i forrige Saison blegnende tog Afsked med mig i "Prindsessen af Taranto". Hele Hoftheaterperioden laa jo herimellem. Hvilken Forandring syntes mig ikke at være foregaaet i hans Ydre! Hans forrige ædle Sæmpehed i Holdning og Klædedragt var nu oversmurt med en vis Pyntelighed, der saarede min Skjønhedssans. Den glatte, rene Pande bar Urolighedens Furer, og det stille, rørende Øie zitrede som en 22 Magnetnaal i et Compas. Da tænkte jeg: Du har fortrudt, Du fortryder i dette Øieblik! Du har ikke følt Dig lykkelig, dine urolige Træk vise mig dette tydeligere og vissere, end om Ordet derom klang fra dine Læber. Om jeg ikke ad andre Veie havde vidst, hvor ulykkelig Wiehe havde følt sig i sin Kunstvirksomhed paa Hoftheatret under Directeur Langes Ægide, da behøvede jeg blot at kaste et Blik paa ham denne Dag. Da han saa mig, rakte han mig Haanden til Velkomst med et besynderligt letfærdigt Smil. Hvad laa der i dette Smil? Mente han, at med denne udrakte Haand og dette Smil kunde alt det Forudgangne udslettes? Jeg tror ikke, at den tidligere fine og beskedne Wiehe vilde have modtaget mig saaledes, ovenpaa hvad der var passeret, men han var bleven en Anden, og denne Anden var og blev mig fremmed.

Jeg studsede noget ved Prøven af vore første Scener i "Ninon". Den noget tørre og raa Realisme, som Høedt havde faaet ham ind paa, anvendte han nu paa sin tidligere fine, glimrende Fremstilling af den unge, romantiske Chevalier; jeg studsede og tænkte: Hvad er herved at gjøre? Da samlede jeg min hele Energi og prøvede min Rolle saa fuldt ud, som om det hele Publikum var nærværende; og se, lidt efter lidt dukkede hans fordums Tone, hans skønne Inderlighed frem af sit paatagne Svøb, og inden Prøven var tilende stod han der som den Chevalier, der havde henrevet og fremdeles vilde henrive Alle ved sit deilige, erotiske Spil.

Men kom disse Enkelte mig stivt og med paatagen Venlighed imøde, da varmedes jeg op af de mange Andre i Personalet, der med Taarer i Øinene kom hen imod mig, idet de sagde: "O, hvor deiligt, at De kom tilbage! her har været saa trist, og vi have Alle længtes efter Dem!" - Da Aftenen kom til den første Forestilling, havde mine mange Venner, deriblandt Choret og Balletpersonalet, atter smykket mit Paaklædningsværelse med Blomster og Gaver. Enhver vilde være med til denne Velkomst, og man vil vist

ikke fortænke mig i, at alt dette glædede mig. Og nu Publikum! Fra det tætbesatte Hus bragtes mig et Velkommen saa fuldt og varmt som nogensinde, og da Forestillingen var tilende, maatte jeg atter frem for at modtage den Jubel, man ydede mig. Ja, havde nogle af mine Theatervenner været troløse, da gjaldt dette i Sandhed ikke om det Publikum, jeg uafbrudt havde spillet for i saa mange Aar. Maaske denne Trofasthed mere end noget Andet havde bidraget til den Misundelse, jeg led af hos de Enkelte af det mandlige Personale. M. Wiehe hørte imidlertid ikke til disse, det føler jeg mig overbevist om. - Sex Gange i Mai Maaned optraadte jeg i "Ninon" og fem Gange i Goldonis "Tilfældet har Ret", der endte Theatersaisonen, og vedblivende for tætbesat Hus. Dorph var lykkelig derover, da han ansaae det som en Æressag, at jeg optraadte under ham.

23

Sidst i Mai talte Alle om, at Dorph virkelig var af Cultusministeren bleven anmodet om at trække sig tilbage. Men hvem skulde da i hans Sted? Dette var endnu en Hemmelighed. Bladene stødte af alle Kræfter til den hældende Vogn og angreb Dorph efter bedste Evne. Rygtet nævnede nu snart En, snart en Anden som Dorphs Efterfølger. Paa Theatret vare Alle i stor Bevægelse og Spænding. Overskou var alt længst lagt for Had som Sceneinstructeur, og der arbejdedes nu stærkt paa at fjerne ham fra denne Stilling og sætte Høedt i hans Sted. Posten som Elevationinstructeur havde Høedt støttet til Christensens Indflydelse hos Ministeren og baaren af Bladartikler - især i "Fædrelandet" - alt opnaaet. Man mente, at Theatrets Frelse skulde komme fra Høedt, der som Elevationinstructeur kunde bevare den "gode Tradition i den gamle Skole hos de Yngre", uagtet man paa samme Tid talte om en ny Skole, som Høedt var Opfinder af. Saaledes talte man nu. Men 10 Aar senere skrev "Fædrelandet": "Elevationinstructøren er et fuldkommen overflødig Hjul i Maskinen, der, som alle overflødige Bestanddele, kun afstedkommer Fortræd." Denne sidste Mening var tidligere ofte udtalt offentligt af Heiberg, men man vilde ikke anerkjende den, førend Erfaringen havde godtgjort dens Rigtighed.

For Øieblikket var som sagt Alt concentreret paa at fjerne Dorph og indsætte Høedt som Sceneinstructeur i Overskous Sted. I min tidligere Samtale med Hall angaaende dette Punkt havde han jo været enig med mig i, at Høedts Indtrædelse som Sceneinstructeur netop paa dette Tidspunkt vilde muligvis forhale den Ro, som Theaterforholdene saa høiligt trængte til, og at man, ifald en Forandring viste sig at være nødvendig, dog under ingen Betingelser strax skulde indlade sig herpaa. Den næste Saison, hvori de gamle Kræfter atter skulde virke sammen, burde ikke foruroliges ved et nyt Element, der atter vilde afstedkomme Conflicter. Denne Udtalelse af Hall stoledede jeg fast paa.

Medens man nu ivrigt spurgte: "Hvem skal afløse Dorph? Hvem bliver den ny Theaterdirecteur?" bragte Berlingske Tidende den 8de Juni til stor Overtænkelse for Alle - paa de Indviede nær, der havde arbejdet herfor - følgende Bekjendtgørelse: "Som vi erfare, har Hs. Ex. Cultusministeren, ifølge Hr. Professor Dorphs Ønske, hævet hans Constitution som Theaterdirecteur, og paalagt Hr. Secretair Christensen i Overeensstemmelse med hans Stilling som Committeret ved Theaterbestyrelsen, foreløbig at overtage Bestyrelsen af Theatret."

I et helt Aar var saaledes Professor Dorph bleven brugt til gennem daglige Krænkelser at bane Veien, Skridt for Skridt, for at den Committerede kunde naa sit Maal. Dette var af de Fleste strax set og forstaaet ved Dorphs Ansættelse. Han selv behøvede nogle Maaneder for at faa Øinene op.

24

Nogle Dage efter at denne Nyhed var kommen til Publikums Kundskab, skrev "Fædrelandet": "Med al Agtelse for dennes [*dolge O* Hr. Christensens] Duelighed som Secretair, maae vi tilstaae, at vi aldrig have kunnet begribe, hvor han fik Noget med Theatret at gjøre, eller overtøye os om, at hans Ansættelse der har været til nogen anden Nytte, end til at forøge Vanskelighederne. Det synes dog umuligt at kunne være Meningen at overdrage ham Bestyrelsen, med mindre Ministeren selv agtede at lede denne bag Coulisserne."

Denne lille Annonce hjalp. Man blev bange og tænkte paa en lille Svingning i Sagen, med andre Ord, at finde en ny Dorph, der skulde give det Navn til, som Hr. Christensen manglede, for at han ligesom under Dorph kunde være den Styrende bag dennes Ryg. Men en slig var ikke saa let at finde *.

Under alt dette arbejdede man fort paa Ombygningen af Theatret, huggede Sten paa Sten til Templet, der skulde overtages i den ny Skikkelse af saa kunstneriske Hænder som Hr. Christensens. Man huggede og man hamrede, uden at nogen ret Fremgang sporedes, og man maatte tænke paa Eventyret, hvor de smaa Trolde pillede flittigt ned om Natten, hvad der var opbygget om Dagen. Tiden rykkede nærmere og nærmere til Saisonens Begyndelse, man ømmede sig ved at erklære, at det man i lang Tid havde levet af med Stolthed, at skaffe Theatrets Ombygning færdig til rette Tid, var en Illusion. Endelig maatte Tilstaaelsen gives: *Theatret kunde ikke blive færdigt*. Man tog nu den Beslutning at aabne Saisonen paa Hoftheatret - et lille, daarligt Theater at tale paa, og som manglede alle Requisiteer for nogenlunde at fremstille et ordentligt Skuespil, for ikke at tale om Opera og Ballet.

Denne Bestemmelse var mig og Flere i Personalet høist ubehagelig. At spille paa en lille, daarlig Scene,

naar man er vant til at bevæge sig paa en stor, har mange Misligheder. Stemmen, den hele Nuancering, Plastiken o. s. v. forrykkes let helt og antager for store Dimensioner i Forhold til Omgivelserne. Det gaar med Skuespilleren som med Decorationsmaleren: Theatermaleriet er et helt andet end de Billeder, der ere bestemte til at betragtes næved i en Stue, og her er atter Decorationsmaterialet paa en større Scene forskjelligt fra det paa en mindre. Afstanden, Tegningen, Farvestyrken maa beregnes meget forskjelligt. Først og fremmest gjælder det dog om selve Spillet. Dog, slige kunstneriske Anskuelser trækker den paa Skuldrene af, der fattes Kunstbegreber af en høiere Art. Jeg vidste forud, hvorledes man vilde * 25 betragte slige Indvendinger, og tav for ikke at kaste mig ind i en ny Strid. Ro og Fred var mig nu det Nødvendigste af Alt. Jeg var glad over, at min første Optræden efter Pausen var gaaet saa heldigt af. Saisonen var sluttet paa en for mig høist behagelig Maade, og nu vendte jeg mig fra den byrdefulde Kunst til den stille, rolige Natur.

Jeg laa atter paa alle Fire i min Have og pleiede de kjære velkomne Blomstergjæster, der gjentog deres Besøg fra forrige Aar; jeg tilraabte en og hver, som man pleier ved andre gode Venners Besøg: "Nei, er ogsaa du der igjen! Velkommen!"

MIN AFSKEDSBEGJÆRING.

I Juli flyttede vi paa vanlig Vis til Sølyst for at staa vor trofaste Ven Suhr bi i hans Ensomhed. Han havde mistet sin Hustru, var trist, tungsindig og meget syg, hans Bryst var betænkeligt angrebet, og hele Vinteren havde han været sydpaa i Haab om Bedring, som dog desværre ikke indfandt sig. Som sædvanligt havde han ogsaa i Udlandet fulgt Alt, os angaaende, med den største Interesse og det inderligste Venskab. Nu sad han ofte nedbøiet, mager, bleg og hostende, saa der hørte ikke lidt til at opmuntre ham; men kunde Nogen gjøre det, var Alles Mening, maatte det være Heiberg og mig, og rørende taknemmelig var han over vor Nærværelse.

En Eftermiddag paa Sølyst blev vor midlertidige Directeur Hr. Christensten meldt; Tjeneren sagde, at han ønskede at tale med Fru Heiberg. Smilende og bukkende traadte han ind og sagde, at han ønskede at tale med mig angaaende en Del Theatersager. Han meldte mig nu, at næste Saison maatte aabnes paa Hofteatret og dette benyttes, indtil det kongelige Theaters Ombygning var færdig. Han bad om, at noget af det Første, hvori jeg optraadte i Begyndelsen af October - thi i September havde jeg alt i flere Aar været fritaget for at spille - maatte være det franske Stykke "Qvindens Vaaben", hvori Hr. Høedt meget længtes efter paany at spille sin, „Grignon". Jeg lovede ham dette. Han sagde fremdeles, at hvis Rygtet var naaet til mig om, at Høedt skulde være Sceneinstructeur, " *da var der ikke Noget om det* ". Jeg svarede ham, at i og for sig maatte Høedt gjerne for mig blive Sceneinstructeur, men at Ministeren var enig med mig i, at dette ikke strax burde ske, og havde lovet mig ikke for Tiden at indføre denne Forandring, hvilket jeg troede vilde være til Skade for alle Parter, da dette nye Forhold let kunde føre Ulemper med sig og forsinke Gjenoprettelsen af det ydre venskabelige Sammenhold, som man jo maatte ønske kom istand jo før jo heller. Heri gav ogsaa han mig fuldkommen Ret og mente, at saa lidt Forandring 26 i Embedsforholdene som muligt for Øieblikket vist var det Bedste*. - Der var saaledes en skjøn Enighed mellem vore Anskuelser, og han gik, øiensynlig veltilfreds med sin Visit.

Kort Tid efter dette Besøg kom Skuespiller W. Holst ud til mig og sagde, at han for gammelt Venskabs Skyld ansaae det for sin Pligt at meddele mig, at der formeligt lagdes Complot op imod mig; at Pladsen som Sceneinstructeur ikke blot var tilbudt Hr. Høedt, men at denne allerede var udnævnt, - saa at hele Hr. Christensens Meddelelse til mig var Usandhed og kun en Manoeuvrere for at faa mig til at spille; naar jeg først var begyndt derpaa, vilde det falde mig vanskeligt at afbryde. Desværre forekom denne Beretning mig kun altfor rimelig. Den Draabe, der nu bragte Bægeret til at flyde over, var dog ikke Høedts Ansættelse som Sceneinstructeur, men Hr. Christensens hele Holdning i denne Sag og hans hele Personlighed. At denne i høi Grad stødte Heiberg og mig saa vel som alle vore Venner, vil man vel finde rimeligt. Vi havde i Forveien meget lidt Tiltro til denne Herres Ord og Forsikringer; hans Opførsel, først under Heibergs Directorat, senere under Dorphs, var ikke skikket til at forandre det hele Syn, vi havde paa denne Mand, der nu var Theatrets Enebestyrer, altsaa min Øvrighed, som det var min Pligt at staa i et underordnet, et Lydighedsforhold til; dette fandt Heiberg uværdigt for mig, og jeg følte, at min Opfattelse af ham og hans Animositet mod Heiberg og mig vilde forbitre mig hele min Nærværelse ved Theatret og umuliggjøre det for mig herefter med Lyst og Ro at udøve min Virksomhed i dets Tjeneste. Vor Taalmodighed var derfor nu forbi, og Beslutningen blev taget at søge min Afsked, som jeg følte dog kun var et Tidsspørgsmaal; thi under saadanne Forhold maatte det briste tidligt eller sent. Vi vare enige om ikke længer at indlade os paa nye Underhandlinger, men at holde min Beslutning om at søge Afsked hemmelig, indtil Ansøgningen var indgivet og Sagen dermed uigjenkaldelig afgjort. Dette skulde ske, saa snart vi vare flyttede fra Sølyst og ankomne til Byen.

Endnu en Gang aflagde Hr. Christensen mig et Besøg, snakkede vidtløftig frem og tilbage uden at komme til nogen klar Udtalelse. Jeg hørte paa ham, næsten i Taushed, og Samtalen førte ikke til Noget. Mit Indtryk var og blev, at Alt var Ord, Ord og atter Ord, hvorpaa jeg ikke kunde stole; jeg kunde * 27 derfor ikke bekvemme mig til at forlange nogen nærmere Forklaring af ham. Om min Taushed netop gjorde ham betænkelig - thi han havde, hvorledes er mig ubekjendt, erfaret W. Holsts Besøg hos mig; - om han følte Trang til at fremstille mig Sagen paa sin Maade og i det Hele orientere mig i hans kunstneriske Anskuelse, og hvad jeg havde at vente af ham som Directeur, skal jeg ikke kunne sige, men strax efter at vi vare flyttede ind fra Sølyst til Byen, modtog jeg en lang Skrivelse fra ham, dateret den 3die October, hvorpaa Heiberg otte Dage efter svarede i mit Navn. Christensen lod derefter høre fra sig anden Gang (13de October). Da disse Skrivelser formentlig ere Aktstykker af Betydning for Theatrets Historie, lader jeg dem følge her i hele deres Længde.
Kjøbenhavn, d. 3. October 1857.

Fru Etatsraadinde!

I Følelsen af, hvor daarligt jeg formaaer at udtrykke mig mundtligt, da en Samtale som den, hvormed De bærede mig i Søndags, ingenlunde kan tjene til udtømmende at klare Divergenser eller Nuancer i Opfattelsen af Forholdene, og da det er mig vitterligt, at en Deel af mine Ytringer ere opfattede ganske anderledes end de vare meente - ja jeg frygter endog lidt piquerende* -, er det, at jeg herved tillader mig skriftligt at søge at udtrykke min Opfattelse af Forholdene med den Tydelighed, som Spørgsmaalets alvorlige Beskaffenhed maa gjøre ønskelig.

I hvorvel jeg maa frygte for at blive vidtløftig, anseer jeg det dog for nødvendigt at at forudskikke en historisk Oversigt over Theaterbegivenhederne siden forrige Saisons Slutning, der ikke blot vil tjene til at belyse min Stilling, men ogsaa maa danne det rette Udgangspunkt for Deres Bedømmelse af Situationen; men jeg maa herved bede undskyldt, at jeg vil komme til at tale en Deel om mig selv. -

Da Ministeren ved sidste Saisons Slutning bestemte sig til at ophæve Professor Dorphs Constitution som Theaterdirecteur, tilkjendegav han mig, at jeg i min daværende Egenskab vilde have "*foreløbig*" at overtage Bestyrelsen af Theatret, idet han tilsagde mig, at der snarest muligt vilde blive foretaget Skridt til en Ordning af Bestyrelsesforholdene; og idet jeg vedblev at staae som "Comiteret", var dermed ogsaa udvortes tilstrækkeligt betegnet, at Forholdet ventede paa en anden Ordning. Ministerens Ordre til mig opfyldte jeg, ikke fordi jeg i sig selv kunde attraae at stilles som det nu var skeet, men fordi jeg var tvungen dertil; thi det vilde jo været meningsløst, om jeg, der var ansat blandt Andet for at overtage Bestyrelsen i det Tilfælde, at Directeurten havde Forfald, havde trukket mig tilbage i det Øieblik, da den Eventualitet indtraadte, for hvis Skyld jeg blandt Andet var ansat; men idet jeg altsaa efter Ministerens Ordre paatog mig en Virksomhed, for hvis Byrde- og Ansvarsfuldhed jeg ikke havde vovet at ansee mig eller mine Kræfter tilstrækkelige, urgerede jeg fra min Side gjentagende og bad Ministeren fastholde, at jeg kun kunde betragte mit Hverv som "aldeles foreløbigt", og navnlig saaledes at jeg i denne Stilling ikke maatte føres ind i Saisonen eller denne saa nær, at en Forandring blev umulig; hvorimod jeg - for det Tilfælde, at det maatte blive Ministerens Bestemmelse, at jeg skulde blive længere ved Theatrets Bestyrelse - troede mig berettiget til at fordre: *enten* at der maatte stilles mig * 28 ved Siden i Bestyrelsen en Mand, som ved speciel æsthetisk Dannelse og Indsigt kunde afgive en Garanti for den artistiske Ledelse af Theatret og derved tillige dele Ansvar for Bestyrelsen, *eller* hvis det ikke kunde effectuere, og det altsaa blev Resultatet, at jeg vilde komme til ene at bestyre Theatret og ene at bære Ansvar for Bestyrelsen, der da gaves mig den fornødne Assistance med Hensyn til den artistiske Bestyrelse, hvortil maatte fordres en Mand til Scene-Instructeur, som jeg kunde have Tillid til, og som ved sin Stilling til en Deel - og det en for Theatergangen vigtig Deel - af Personalet kunde garantere den Bistand og Understøttelse fra dettes Side, uden hvilken en heldig Drift af Theatret er umulig. Hvilket af disse to Alternativer, der maatte vælges, blev det naturligviis ikke min Sag men Ministerens at bestemme, men det maa herved udtrykkeligt bemærkes, og jeg beder dette fastholdt, at det ene Alternativ ifølge de mig nøie bekjendte Forhold ubetinget udelukkede det andet. - For mit Vedkommende var det ikke skjult, at begge Alternativer havde sine Betænkeligheder ved sig, men jeg fandt dog disse Alternativer at være de eneste mulige, medens jeg aldrig tænkte mig som en Mulighed det Tredie, at jeg blev stillet til ene at bestyre Theatret uden Assistance hverken paa den ene eller den anden Maade.

I denne min Betragtning af, hvad der maatte skee, erklærede Ministeren sig aldeles enig og endvidere deri, at dersom jeg skulde have en Meddirecteur, vilde der ikke være Spørgsmaal om Andre end Professor Holst, og hvis der skulde have en anden Scene-Instructeur, maatte det blive Hr. Høedt. -

Ministeren var dengang maaskee tilbøielig til at ansee det for det Heldigste at etablere en combineret Bestyrelse, skjøndt det maa indrømmes, at den Personlighed, som upaatvivlelig var den Eeneste, der stod til Disposition, ikke i nogen særdeles Grad tiltalte ham; men inden han tog nogen Beslutning, fandt han med Hensyn til den Vægt, han altid med Rette har lagt paa Deres Anskuelse, at burde tale med Dem derom.

Ministeren talte altsaa med Dem, Frue. Hvorledes han har fremstillet Sagen for Dem, og navnlig om han bestemt har fremhævet de to Alternativer, veed jeg naturligviis ikke*; men kort efter denne Samtale erklærede Ministeren definitivt til Professor Holst, at han ikke saae sig istand til at opfylde dennes Ønske om at ansættes som Theaterdirecteur.

For mig maatte Sagen herefter stille sig saaledes, at der nu kun var Tale om det andet af ovennævnte to Alternativer; og jeg turde vel endog efter hvad der var passeret have nogen Grund til at antage, at De, Frue, havde valgt mellem disse to Alternativer og foretrukket det sidste; hvormed det naturligviis ikke stod i nogen Strid, at De i og for sig og personlig ikke var stemt hverken for det Ene eller det Andet. -

Med den Overbeviisning, at den paatænkte Forandring med Scene-Instructeuren nu ikke vilde møde nogen afgjørende Hindring fra Deres Side, begav jeg mig til Dem, Frue. Det kan ikke være min Hensigt her at gjenkalde Detaillen af de Samtaler, hvormed De bærede mig, i Deres Erindring; kun dette vil jeg tillade mig at yttre, at ihvorvel samme tilfulde afgav Vidnesbyrd om, at De ikke kunde nære nogen positiv Tilbøielighed for Høedts Ansættelse som Scene-Instructeur, og at De ved at gaae ind derpaa bragte et personligt Offer, efterlod de hos mig dog det aldeles bestemte Indtryk af, at De, Frue, ikke vilde gjøre Deres Medvirken ved Theatret afhængig af Høedts Ikke-Udnævnelse, da De i det Hele kun fraraadede denne som Noget efter Deres Anskuelse misligt for mig og for Theatret; hvortil kom, at De blandt Andet ogsaa underholdt Dem med mig angaaende Deres Repertoire i den kommende Saison, og altsaa forudsatte en Virksomhed for Dem, uanseet at De tillige tænkte Dem den meget omtalte Embedsbesættelse som mulig. -

* - 29

Jeg meddeelte Ministeren denne min Opfattelse og ventede derefter, at Sagen skulde blive ordnet; men efter at Ministeren derpaa - som jeg havde havt Grund til at troe - netop i dette Øiemed havde havt en Samtale med Dem, tilkjendegav han mig kort og godt, at han fandt Betænkelighed ved for Tiden at iværksætte den omtalte Foranstaltning. - Jeg var altsaa nu berøvet Udsigten til den Understøttelse, som jeg havde erklæret for nødvendig for mig, og hvad ikke blot jeg men ogsaa Ministeren havde erklæret for umuligt, var pludselig blevet ikke blot muligt, men virkelig: at Professor Overskou blev min Medhjælp ved den artistiske Bestyrelse. - Der var for mig fornuftigviis intet Andet at gjøre end at begynde at arbeide med Overskou. Jeg skylder ham den Erkjendelse - og jeg tillader mig at udtale det her, skjøndt det kan synes uvedkommende -, at han med oprigtig Iver tog sig af hvad jeg bad ham om; men jo mere jeg arbeidede med ham, desto klarere blev det mig, at den Hjælp, jeg kunde vente mig af ham i den egentlige artistiske Bestyrelse var intet om ikke værre. Jeg behøver ikke nøiere at udtale mig herom, da De selv, Frue, har yttret den Overbeviisning, at Overskou ikke kan udfylde Scene-Instructeurens Plads paa en tilfredsstillende Maade.

I Begyndelsen af August indtraadte den i det Hele og specielt for mig ulykkelige Begivenhed, at vi maatte tye til Hoftheatret. Det Første, jeg havde at gjøre, var at søge Sikkerhed for, at De, Frue, ikke vilde vægre Dem ved at deeltage i Forestillingerne *der*, fordi den benægtende Besvarelse af dette Spørgsmaal i mine Tanker vilde gjøre det meget tvivlsomt, om man burde modtage Hoftheatret. - Jeg modtog imidlertid Bekræftelse herpaa gennem Deres Broder med Tilføiende, at De dog ønskede Dem fritaget for at spille i September. - Jeg tillod mig derefter, da det var afgjort, at vi skulde benytte Hoftheatret, at aflægge Dem en Visit paa Landet, og idet jeg udtalte min Erkjendtlighed for Deres imødekommende Svar paa min første Forespørgsel, tillod jeg mig at fremsætte det Ønske, at De endog vilde vise Theatret den *særdeles* Velvillie at spille i den første Maaned. Deres Svar herpaa var et Spørgsmaal nemlig: hvorledes det blev med Høedts Ansættelse som Scene-Instructeur; mit Svar herpaa var: "at der ikke var Noget om det", og Svaret var Sandhed. Der blev derefter - om jeg maa bruge et høitideligt Udtryk - indgaaet en Slags Convention, som, hvis jeg ikke aldeles har feilet i Opfattelsen, gik ud paa, at De under Forudsætning af, at Høedts Ansættelse var stillet i Bero, vilde yde mig en *særdeles* og *omfattende* Bistand og Understøttelse; medens derimod Deres Yttringer end mere maatte bestyrke mig i den Overbeviisning, som Yttringer af Deres Broder om "hvad han antog" egentlig først havde fremkaldt hos mig, nemlig at De ikke vilde gjøre Deres Deeltagelse i Theatertjenesten i Almindelighed afhængig af nogen Betingelse angaaende Embedspersonalet.

Jeg kunde herved være nogenlunde beroliget med Hensyn til Theatrets nærmeste Fremtid; men:

Ministeren havde - jeg tør vistnok sige det uden at fornærme ham - begaaet den Uforsigtighed at antyde for Flere, at Høedt ikke var bleven Scene-Instructeur, fordi De, Frue, var imod det; og det Samme var blevet angivet som Grunden til at Holst ikke blev Directeur. Denne Yttring, der ved Personalets Hjemkomst i en Hast løb rundt omkring, begyndte at samle Skyer paa Horisonten. -

Jeg skal ikke inklade mig paa nærmere at detaillere de Betragtninger, der herved fremkaldtes, og jeg behøver ikke at sige, at Lidenskabelighed og Bitterhed gav dem deres Character; heller ikke troer jeg det fornødent at gaae ind paa Spørgsmaalet, om der da var nogen Fare paafærde, som kunde gjøre det nødvendigt at skride til særdeles Foranstaltninger; men hvad der i ethvert Tilfælde var sikkert er, at Stemningen hos den 30 overveiende Deel af det betydende Personale, hvormed der skulde virkes, var fordærvet. - Under disse Omstændigheder maatte jeg høilig mistvivle om at kunne bringe noget heldigt Resultat ud af Theatrets Drift, og udtalte min Frygt i saa Henseende for Ministeren. Det viste sig da, at Ministeren ikke ansaae den omtalte Forandring med Scene-Instructeurposten, hvorfor han, som Fruen veed, personlig er stemt, for definitivt opgivet, fordi han i et givet Øieblik ikke havde fundet det beleiligt eller hensigtsret at foretage et definitivt Skridt dertil. Det som Situationen egentlig kunde siges at gjøre fornødent i Theatrets Interesse var noget Beroligende - et kjølede Pulver. Hertil vilde det i og for sig være tilstrækkeligt, at det vistes, at den Personal-Forandring, hvortil Visse af Personalet knyttede Forventninger for Theatret, ikke var forladt, men endnu stod som en Mulighed, om heller ikke som mere.

Ministeren bemyndigede mig da til "indlede Forhandling med Høedt om som Scene-Instructeur at overtage Ledelsen af Stykkers Indstudering" - i hvilket Tilfælde Overskou vilde komme til at indtage en Stilling som Medhjælper ved den daglige Administration -, og jeg tilskrev derefter Høedt og udbad mig hans Erklæring om hvorvidt han var villig til at overtage denne Virksomhed, og hvilke Betingelser han fra sin Side maatte have at fremsætte derfor. Høedt, som jeg skylder specielt at bemærke, at han under den foregaaende Periode havde indtaget en fuldkommen rolig og passende Holdning uden nogen Mine til at ville fortrædige mig eller Nogen, har endnu ikke afgivet nogen Erklæring, og herpaa staaer Sagen for Øieblikket, uden at der fra min Side er foretaget Noget for at paaskynde Forhandlingernes Fremme: Spørgsmaalet staaer altsaa endnu, som det har staaet saalænge - som en Mulighed.

Idet jeg hermed anseer de historiske Bemærkninger for sluttede, maa jeg tillade mig at yttre, at jeg ikke kan skjønne, at der i det Foreliggende indeholdes nogetsomhelst Brud fra min Side paa nogen Aftale, der er truffet med Dem, Frue, og dette troer jeg at maatte henlede Opmærksomheden paa for det Tilfælde, at en Efterretning skulde være sand, ifølge hvilken De skulde betragte Sagen saaledes; jeg skal endnu kun tilføie den Erklæring, at det var min faste Bestemmelse, i det Øieblik, da der blev Spørgsmaal om en Afgjørelse i Henseende til Høedts Ansættelse som Scene-Instructeur, da at gjøre Dem bekendt dermed, og idet jeg maatte renoncere paa den *særdeles* Understøttelse, jeg havde Grund til at gjøre mig Haab om fra Deres Side, at henstille til Dem, Frue, hvorvidt De derefter kun vilde yde en ringere Deeltagelse i Theatertjenesten.

Som Noget, der ikke gjør Krav paa Interesse, men dog trænger til at udtales, tillader jeg mig at yttre, at det for mig ikke er noget Formaals at være Theaterdirecteur; skulde jeg i denne Henseende have noget personligt Formaals, vilde det snarest bestaae i paa en anstændig Maade at ophøre at være det; men da det nu engang ved Tilfældighedernes Lune er kommet dertil, at jeg skal være det en Tid, saa vil jeg ogsaa stræbe at benytte denne Tid til at udvirke, hvad der efter min Anskuelse kan kaldes Godt for Theatret, og ligesom det alt er lykkedes mig at bidrage Et og Andet til det Gode i Henseende til de udvortes Betingelser, hvorunder Theatret virker, saaledes vil jeg i min nuværende Stilling ogsaa stræbe at virke til det Gode for Theatrets indre Liv, for Kunsten, hvis jeg formaaer det. -

For enhver Theaterbestyrelse maa Hovedformaals i Øieblikket være at tilveiebringe Fred og Ro inden Theatrets Enemærker, at fremhjælpe en oprigtig Samvirken. - Theatrets indre Tilstande have endnu ingenlunde faaet Ro efter den Rystelse, de have undergaaet; men saalænge Freden ikke er tilveiebragt, kan der ikke være Tale om nogen ret Fremgang eller Udvikling i kunstnerisk Henseende, saaledes var ogsaa Opgaven betegnet af Ministeren baade for Professor Dorph og mig.

31

Denne Fred og Ro tilveiebringes naturligviis ikke derved, at Theatrets Bestyrelse eensidig slutter sig til den ene eller den anden Side, og i Overensstemmelse dermed har jeg, fra det første Øieblik, jeg blev nødt til at give mig af med Theatrets indre Forhold, tænkt mig - hvad jeg endnu fremdeles vil ansee for det Rette - at jeg burde søge at forskaffe de Enkelte, om hvem Interessen og Tilliden grouperer sig ved Theatret, den Indflydelse paa Theatrets Drift, hvortil de i og for sig synes mig berettigede, og som enhver Theaterdirecteur ialfald vil finde sin Regning ved at indrømme; (i Consequens heraf var ogsaa et af de første Skridt, jeg foretog, efter at have tiltraadt Theatrets Bestyrelse, det, at lade det lille Stykke, som De yttrede Tilbøielighed til at spille i, besætte overeensstemmende med hvad De troede tjenligt, endskjøndt jeg tilstaaer, at denne Besættelse ikke ganske havde min personlige Sympathie); men den omtalte indre Ro tilveiebringes allermindst derved, at den ene Part aldeles abandonnerer Sagen og viger Pladsen.

Som Tilstanden nu for Tiden er - og jeg haaber at kunne sige dette uden Mistydning, dreier Spørgsmaalet sig paa den ene Side om Dem, Frue; paa den anden Side er det Høedt, og det efter min Overbeviisning ikke blot i Henseende til personlige Anskuelser og Tilbøieligheder i Personalet, men udentvivil ogsaa i Henseende til selve Kunsten. Som jeg tillod mig at antyde, da jeg havde den Ære at tale med Dem, - men her maa søge tydeligere at udtrykke, da jeg maaskee af Mangel paa Evne til mundtlig at explicere mig, paa en for mig ligesaa overraskende som beklagelig Maade blev forunderlig misforstaaet - forholder det sig, hvis jeg ikke aldeles har taget feil i min Betragtning af Theaterforholdenes Udvikling, saaledes: Deels ved visse dramatiske Forfatteres Retning deels ved Indflydelsen af flere udmærkede Kunstnere, som nærmest excellerede i Retning af det Følelsesfulde, det Sværmeriske, var Tendensen bleven overveiende i denne Retning; men uheldigviis er denne Retning den, hvor den Masse af Efterabere, som enhver udmærket Kunstner og Kunstnerinde finder, lettest følge med, men ogsaa - fordi de savne Kunstnerens sande Præg - lettest blive til Ødelæggelse; thi det er for Publicum saa særdeles vanskeligt at skjelne det Ægte fra det Uægte; Tendensen var altsaa i sig selv farlig for Kunsten, fordi den udsatte for en Overskriden af Grændsen for det Sande og Skjønne, hvor Svulst, Sentimentalitet, Affectation etc. begynde. - Det kan neppe benægtes, at der ved Theatret til en Tid var en stor Deel Personer, ved hvem denne Fare var virkeliggjort, og der findes endnu ved Theatret Adskillige, som, opdragne og indlevende i den her omtalte Retning, befinde sig særdeles vel paa den forkeerte Side af Grændsen for det Sande og Skjønne. - Men jeg maa - hvis det virkelig gjøres fornødent - udtrykkeligt fremhæve, at jeg her ikke taler om de udmærkede og geniale Kunstnere, der staae uberørte af deslige Fluctuationer, men om den Retning Skuespilkunsten gik i, rimeligviis som en Ytring af en almindelig Tendens i Tiden. - Jeg troer ikke det kan nægtes, at Høedts Fremtræden tjente til at accentuere en modsat Retning; at denne Modsætning blev accentueret og kom til nogen Indflydelse, maatte vistnok

betragtes som et Gode, et Fremskridt, og at dette egentlig kun kunde skee ved en Mand, forekommer mig indlysende. - Nu er det en ubestridelig Sandhed, at det Sande ligger hverken i den ene eller den anden Retning absolut, men ikkun i begges Forening, og en saadan Forening er i enhver Udviklingsproces den uafviselige Betingelse for et Fremskridt. - Fik den sidste Retning Lov til ene og uhindret at gjøre sig gjeldende, er det klart, at Kunsten her atter vilde komme paa en Afvei. Hvad der i dette Tilfælde er at gjøre, kan ikke være Andet end at sørge for, at den Retning, der i Øieblikket har den bevægende Kraft, faaer Lov til at gjøre sig gjeldende, men tillige nøie at paasee, at dens Modsætning, der ogsaa har Berettigelse, holdes i Live og bliver virksom; først derved bliver det muligt at naae et virkeligt Fremskridt.

32

Jeg for mit Vedkommende nærer saa megen Tiltro til, at den Retning, som kan siges at finde for Tiden væsentligst Støtte i Høedt, bærer saameget af det Gode i sig, at jeg troer den har Krav paa at faae Lov til at gjøre sig gjeldende, og jeg skulde have taget aldeles fejl af Deres Ytringer, Frue, om De ikke ogsaa tildeels indrømmede dette; men jeg troer tillige, at den er saa meget udsat for at skeie ud, at det er aldeles nødvendigt, at der er en Modvægt, der kan holde den i Tømme; denne Modvægt kan naturligviis ikke sættes i Andet end i Følelsens Moment, som den nyere Tendens kunde siges utilbørligt at tilbagetrænge, og i denne Henseende er der ved Theatret ingen Anden, der formaaer at lægge nogen Vægt af Betydning i Skaalen og hævde dette Moments Berettigelse, saaledes som det bør skee, end netop De, Frue, der ogsaa som Quinde maa være nærmest kaldet til at værne om dette Klenodie.

Dette er min Opfattelse - muligt at den er fejl, men jeg maa jo handle derefter, hvis jeg skal handle -; og det er specielt, og afseet fra Øieblikket, derfor at jeg anseer Deres fortsatte Virksomhed ved Theatret, Frue, for at være af saa stor Vigtighed for Theatrets og Kunstens Udvikling, og derfor troer jeg, at vil De handle efter Hensyn til Sagen selv, kan De intet Øieblik tænke paa, ved at trække Dem tilbage, at ville berøve Theatret de Udsigter, der netop nu aabne sig for det. Den momentane Betydning af Deres Deeltagelse i Theatertjenesten lader jeg uomtalt; thi skjøndt der jo ikke kan være og ikke er mere end een Mening om dennes Størrelse, saa er det dog ikke det, der her væsentlig kommer i Betragtning; thi herom har vistnok Etatsraad Heiberg Ret, naar han siger, at det ikke kommer an paa, om man afslutter sin Virksomhed lidt tidligere eller lidt sildigere; men naar Spørgsmaalet er ikke om den forbigaaende Ytring af vor Virksomhed, men om den blivende, den historiske Indflydelse deraf, da tør Ingen i høiere Forstand ansee sig berettiget til at trække sig tilbage, saalænge Kræfterne ikke totalt svigte.

Jeg nærer det Haab, Frue, at De vil tiltræde denne Anskuelse, som for mig er den egentlig ledende Tanke, og hvorved jeg forsaavidt kunde blive staaende; men jeg vil dog tillade mig at henlede Opmærksomheden paa, at det samme Resultat ogsaa hjemles i andre Betragtninger: Jeg tør forudsætte som indrømmet, at Fred og Ro inden Theatrets Enemæker er Betingelsen for, at det kan blive til Noget med Kunsten; denne Fred tilveiebringes ikke ved at De deeltager i Theatertjenesten, naar Høedt ikke ansættes i den omhandlede Post; thi det vil bestandig hedde, at det er Deres Ønske, som forhindrer hans Ansættelse, og derved næres kun Bitterhed og Fjendskab hos dem, der nu danne en Opposition; den tilveiebringes heller ikke derved, at De trækker Dem tilbage; thi det er klart, at De vil efterlade ved selve Theatret en bitter Stemning hos dem, der nærmest have sluttet sig til Dem, Frue; hvilke ville troe at have et Nederlag at hævne; for ikke at tale om den Bebreidelse, der vil blive tilbage i Publicum mod dem, hvem man vil tillægge Skylden for Deres Bortgang, og som ikke vil undgaae at virke ind paa Theatrets indre Tilstande. - Der er efter min Overbeviisning ikkun eet Middel til at bringe Theatret Ro, og det er det, at De, Frue, beslutter Dem til ligefrem at gaae ind paa den omtalte Ordning; og er dette end et personligt Offer, som De kan betænke Dem paa at bringe Kunsten, saa er i samme Øieblik ganske vist ogsaa de, der have staaet fjendtlig imod Dem, derved fuldstændig afvæbnede.

Det maa her endnu være mig tilladt at bringe i Erindring, at efter hvad Ministeren har sagt mig, at De har yttret til ham, og efter hvad De ogsaa har antydnet for mig, har De været betænkt paa at indtage den reent formelle Stilling til Theatret, som Led i Personalet. Det er nu langt fra, at jeg vilde ansee dette for ønskeligt, tværtimod troer jeg det 33 for Sagens Skyld ønskeligt, at De udøver den Indflydelse paa Theatrets Drift, der efter min Anskuelse tilkommer og praktisk taget maa tilfalde en Kunstnerinde af Deres Rang, og som heller ikke kan udeblive, med mindre De vilde abandonnere al Interesse for den Institution, De hører til, hvilket naturligviis kun kunde beldages; men naar Tanken først er henledt paa denne Side af Sagen, troer jeg ogsaa De vil indrømme, at De ved at gaae ind paa min Proposition netop vilde gjøre hvad der formelt er det aldeles Correcte, idet De vilde erkjende, hvad der i formel Henseende er uomtvisteligt, nemlig at Besættelsen af Embedsposter ved Theatret er et Administrationsforetagende, for hvilken Administrationen ene er raadig saavist som den ene bærer Ansvarer derfor, og jeg behøver ikke at sige Dem, Frue, hvilket Exempel der derved var givet til Fordeel for den ofte omtalte Disciplin.

Jeg haaber, at min nysanførte Ytring ikke maa misforstaaes som en Henpegen paa min Directeur-Myndighed; det er for mig - efter min ikke blot ved Theatret men ogsaa i adskillige andre Embedsforhold indhøstede Erfaring - i det Hele meget betænkeligt at tænke paa at administrere ved Magt, og i nærværende Tilfælde vilde Tanken om en en saadan være latterlig, som den ved Theatret i Almindelighed er meget precair; det, det gjelder om, er, at der er en Villie, og at denne bliver udført, men Magten er efter min Erfaring den misligste Maade at søge sin Villie sat igjennem paa, og der gives ogsaa andre, om end

besværligere Midler dertil, men som i Reglen ogsaa ere mere lønnende; og saa maa det for mig gjerne hedde, at det er Peer eller Poul, der regjerer, naar det, der skeer, dog er min Villie og efter min Overbeviisning er Ret og Godt. Dette tillader jeg mig nærmest at yttre med Hensyn til, at De, Frue, gjentagende har udtalt, at den nuværende Tilstand ved Theatret er et Skuespiller-Regimente; herved turde jeg iøvrigt spørge, om det nogensinde har været anderledes, forsaavidt nemlig Spørgsmaalet er om en Directeur ikke gjerne søger at opfylde et Ønske af en Skuespiller, naar han derved paa eengang kan opfriske dennes Velvillie og tillige vinde noget virkeligt Betydende for Tjenesten; forsaavidt De derimod mener, at der for Tiden er et Skuespiller-Regimente i den Forstand, at det er visse Skuespillere, der eensidigt og udelukkende bestemme enhver Foranstaltning af Bestyrelsen, maa jeg dog tillade mig at benægte Rigtigheden af denne for mig lidet smigrende Opfattelse, som dog vist maa have sit Udspring fra Relationer af visse Personer, som ved deres egen Ubetydelighed for mig savne ethvert Krav paa at glimre, og som derved see sig tilsidesatte. - Jeg beder Dem, Frue, ikke at laane Øre til slige Skildringer og tillader mig i saa Henseende navnlig at udpege Holst, hvorimod jeg vilde bede Dem i dette Punkt høre Deres Broders Mening. - Men sæt at der var et saadant Skuespiller-Regimente tilstede, hvad kunde da heldigere og med større Virkning sættes derimod, end netop Deres Tilstedeværelse, Frue; thi med Deres Nærværelse ved Theatret er Deres Indflydelse paa Theatrets Drift givet. - Theatrets heldige Drift fremkommer ikke ved en enkelt Indflydelse men gennem flere; at forene disse til et Hele, hvori den enkelte Indflydelse ikke er fremtrædende, fordi de forskellige berettigede Interesser i passende Forhold ere fyldestgjorte, det er Directeurs Kunst, og jeg veed tilfulde, at jeg ikke tør tiltroe mig eller kan vente at Andre skulde tiltroe mig nogen særdeles Evne dertil; men De vil indrømme, Frue, at saalænge det ikke er forsøgt, og det er det da ikke endnu, kan De ikke vide om der dog ikke muligviis var *nogen* Evne dertil. -

Jeg troer i Ovenstaaende dog at have paapeget Noget, som kunde afgive et plausibelt Motiv for Dem, Frue, til at bringe et personligt Offer - hvis Størrelse jeg rigtignok ikke kan bedømme - og det omendskjøndt jeg efter Hr. Etatsraadens Ytringer maa befrygte, at De i ham vil finde Tilskyndelse til at afslaae at bringe dette Offer; jeg anseer det ikke 34 passende at tilføie nogen Bøn fra mig, da min Person ikke har Krav paa at blive noget Hensyn i hvad De bestemmer Dem til; jeg vil imidlertid endnu tillade mig at bemærke, at jeg ikke veed noget Middel at foreslaae i Øieblikket til en heldig Ordning af Theaterforholdene, saafremt De, Frue, skulde afslaae hvad jeg vilde bede Dem om, hvis jeg havde nogen Adkomst dertil; thi at foreslaae Dem at vende tilbage til det eengang forkastede Alternativ, at H. P. Holst blev min Meddirecteur, vilde neppe kunne kaldes et Forslag, endskjøndt jeg - hvor lidet jeg end efter den seneste Tids Erfaring kunde føle mig personlig tiltalt derved - dog ikke vilde undslaae mig derfor; jeg veed i saa Tilfælde kun at anbefale, at man søger snarest muligt at faae en anden Directeur, der kan formaae at løse Opgaven; thi skjøndt jeg i intet Tilfælde *stoler* paa, at jeg skulde kunne det, saa *veed* jeg dog med Sikkerhed, at jeg i hiint Tilfælde *ikke* vil kunne det, og at min Theatervirksomhed da ubetinget maa ønskes endt saa snart som muligt. -

Idet jeg nu slutter denne Skrivelse, som jeg, dens volumineuse Beskaffenhed uagtet, dog ikke finder aldeles udtømmende for hvad jeg ønskede at udtale, tillader jeg mig, Frue, at bede Dem om to Ting, nemlig at De vil betragte den som aldeles confidential, og at De vil være overbeviist om, at det Factiske, jeg oven har berørt, er fuldkommen stemmende med Sandhed, og mine øvrige Udtalelser oprigtige og velmeente, saafremt De ellers vil ansee mig for en Mand af Ære.

Jeg nærer det Haab meget snart at modtage en gunstig Meddelelse fra Dem, Frue, og idet jeg udbeder mig, at De, saafremt De kunde ønske at tale med mig, vil behage at tilkjendegive mig det, hvorefter jeg da skal have den Ære at indfinde mig hos Dem, tegner jeg mig med den mest udmærkede Høiagtelse
Frue Etatsraadindens ærbødige
H. Christensen .

Til

Hr. Secretair Christensen, const. Directeur for det kgl. Theater og Capel.
Kjøbenhavn, den 11. October 1857.

H r. Directeur!

Det vil maaskee i første Øieblik undre Dem at finde *mit* Navn under Svaret paa det Brev, som De under 3. dennes har tilskrevet min Kone. Jeg skal i den Anledning kun minde om en Replik i et fransk Stykke, hvor en Dame siger, at naar man har en Mand, har man en Secretair. Og sandelig er det ogsaa kun i Egenskab af Secretair, at jeg har dyppet Pennen for at skrive disse Linier, thi Svaret er i Eet og Alt fra min Kone, ikke fra mig. Hun har deels mundtlig, deels skriftlig, meddeelt mig sine Anskuelser og Betænkninger om de enkelte Punkter i Hr. Directeurs ærede Skrivelse, og min Forretning har kun været at samle dette Materiale og søge at bringe det i en let overskuelig Form. Endelig har det færdige Brev i Concept været hende forelagt, og alle de Forandringer, Tilsætninger og Udeladelser, for hvilke hun bestemte sig, ere foretagne efter hendes Villie, saa at nærværende Linier ganske maae betragtes, som om de vare skrevne og undertegnede af hende selv.

Fru Heiberg maa begynde med at takke Dem, Hr. Directeur, for den modtagne Skrivelse. At De har villet skjænke hende en saa udførlig Udvikling af Forholdene, at De har viist hende en saa stor Tillid, som en

saadan Fremstilling forudsætter, og endelig at De, hvad der synes hende umiskjendeligt, har talt ud af Deres virkelige Overbeviisning, er 35 Noget, som hun i høi Grad paaskjønner, idet hun i efterfølgende Bemærkninger ønsker at gjøre Gjengjæld paa samme Maade.

De har aabnet Deres Meddelelse med en historisk Oversigt over Theaterbegivenhederne siden forrige Saisons Slutning. Om Sandfærdigheden af det Factiske i denne Oversigt kan Fru H. naturligviis ikke nære mindste Tvivl, ligesom hun ogsaa med Fornøielse griber Leiligheden til at forsikre, at hun ikke har Grund til at klage over Brud fra Deres Side, Hr. Directeur, paa nogen med hende truffen Aftale, og at hun desavouerer enhver Efterretning om, at hun skulde have betragtet Sagen saaledes. Men derimod seer hun de anførte Facta fra en anden Side og i et andet Lys, og lægger en anden Betydning i dem, end den, som De synes at tillægge dem.

De siger, Hr. Directeur, at Betingelsen for Deres Overtagelse af Theaterbestyrelsen var at erholde en æsthetisk Assistance, og at denne blot kunde ydes Dem paa een af to Maader, nemlig enten ved en Meddirecteur af speciel æsthetisk Dannelse og Indsigt, eller ved en Scene-Instructeur, som kunde garantere Personalet Bistand og Understøttelse. Heri kan Fru H. ikke undlade at see noget Mere og Andet, end hvad Ordene udtrykkeligt udtale.

Thi ingen Scene-Instructeur kan, som *saadan*, afgive denne Garantie, der jo ogsaa ganske ligger udenfor hans Function som Leder af det *Kunstneriske* i Forestillingerne. Det er kun i sig selv, at Bestyrelsen maa søge denne Garantie, ihvor vanskelig den end kan være at tilveiebringe, og hvis derfor en Scene-Instructeur virkelig kunde tilveiebringe den, saa vilde det ikke være i hans Egenskab som saadan, men fordi der i Personalets Mening tillagdes ham en sliq Indflydelse og Betydning, at han var at betragte som Meddirecteur, om ikke af Navn, saa dog i Gjærningen. Og man kan da være overbeviist om, at jo mere han følte sig som Medbestyrer, desto ligegyldigere og udueligere vilde han blive i sin egentlige Function. At det imidlertid er Deres Mening, Hr. Directeur, at beklæde den nye Scene-Instructeur med en saadan Myndighed, ligger ligefremt i det af Dem fremstillede *Alternativ*, saaledes som De opfatter det, enten en Meddirecteur eller en Scene-Instructeur som den omtalte, det vil da sige i begge Tilfælde en Meddirecteur. Thi ellers vilde der her slet ikke være noget Enten-Eller, men et Baade-Og; thi Theatret maa have baade Directeur og Scene-Instructeur, og hvad enten Directionen bestaaer af Een eller To eller Flere, maa der være en Scene-Instructeur, og man kan aldrig have Valget mellem denne Sidste og en Meddirecteur. Naar da Fru H. har yttret, at hun ikke kunde ville staae under et Skuespiller-Regimente, saa maa hun med stor Betænkelighed imødesee en Foranstaltning, der ikke saa meget vil *lede* til et saadant, men snarere, ifølge Hr. Directeurs egen Fremstilling, allerede i sin Fødsel er det. - At Dette virkelig forholder sig saa, fremgaaer endydermere af de Ord, at det ene af disse Alternativer udelukker det andet. Dette kunde nemlig ikke siges, ifald der var Spørgsmaal om en Meddirecteur paa den ene Side og en *virkelig* Scene-Instructeur paa den anden, men vel, naar Denne skal udrette, hvad der ellers tilkom Meddirecteuren. Hertil kommer, at den Personlighed, som man her har udseet til at udøve en allerede i sig selv saa misliq discretionair Myndighed, er, efter Fru Heibergs Mening, den mest Uskikkede, man kunde vælge, da hans Forfængelighed, Arrogance og Mangel paa Tact, hans slette Tone og forsømte selskabelige Opdragelse maa gjøre det utaaleligt at staae i Embedsforhold til ham. Han har, som bekjendt, altid villet være den Regjerende og Befalende, men forstaaer det ikke, fordi han har sprunget den forberedende Lærdom over: den, at være den Lydende.

De har den bedste Mening, Hr. Directeur! De vil lade alle de første Personligheder komme til en indbyrdes begrændset Indflydelse; De vil ikke være partisk for eller imod 36 Nogen, men staae midt i de oprørte Bølger, urokket af disses indbyrdes Kamp. Formaålet er skjönt, men De vil tilgive Fru H., der har et saa gammelt Kjendskab til Theatrets Forhold, naar hun troer, at det ikke vil lykkes Dem at opnaae det tilsigtede Maal ad denne Vei. Erfaringen synes allerede at have bekræftet det, og hun maatte tage meget feil, om ikke Deres egen sandfærdige og nøiagtige historiske Oversigt afgiver Beviis derfor. Det er fuldkommen sandt, at Ingen af Personalet bør tiltage sig Indflydelse paa Embedsbesættelser, for hvilke ene Bestyrelsen raader og er ansvarlig. Men hvad Andet er det, som i det omtalte Tilfælde er skeet, end netop at Visse af Personalet have sat en saadan Administrationsbestemmelse igjennem, ja endog tvunget omend ikke Dem, Hr. Directeur, saa dog Ministeren til at opfylde Fordringen? Thi Ministeren var jo tilbøielig til idetmindste at udsætte Sagen indtil videre. Men da der, efter Deres eget Sigende, trak Skyer op paa Horizonten og behøvedes et kjølende Pulver, forlangte Ministeren Underhandlingen fornyet og gav Fordringen sit Tilsagn, saa at det ikke er hans Skyld, at Sagen ikke forlængst er afgjort. Opsættelsen af vedkommende Persons Samtykke er naturligviis kun en tom Formalitet og altfor let at gjenemskue. De selv siger, at det vilde give et slet Exempel for Disciplinen, ifald Personalet raadete for Embedsbesættelser, men det er jo netop dette, som her er skeet, thi det vilde dog være altfor eensidigt at antage, at Disciplinen blot rokkedes ved Fru Heibergs Indgreb, men ikke ved de Andres. Men desuden har det aldrig været Fru Heibergs Mening at ville enten i dette eller i noget andet Punkt sætte Noget igjennem ved at tiltrodse sig det. Herom kan den fredelige Virksomhed paa hendes lange Theaterbane afgive Vidnesbyrd, og alle de mange Directeurer, under hvilke hun har tjent, have eenstemmigt bekræftet det. I den af Dem omtalte Samtale med Ministeren har hun derfor været langt fra at gjøre Høedts Ikke-Ansættelse som Scene-Instructeur til Betingelse for hendes Forbliven ved Theatret; tvertimod var det en Beskedenhedsfølelse, der afholdt hende fra at tiltrodse sig sine Ønskers Opfyldelse ved ligesom at true med sin Bortgang. Den samme Følelse gjorde sig gjældende ligeoverfor Ministeren i Samtalen om Professor Holst. Ministeren maa kunne bekræfte for

Dem, at ikke et Ord er undsluppet hende, hvorved hun gjorde Holst's Ikke-Ansættelse til Betingelse, men at hendes Fremstilling af Sagen kun havde Ønskets Form. Det Samme er Tilfældet nu; hun er saa langt fra at ville stille nogen Betingelse, at hun ikke engang nu mere kunde ønske, at den omhandlede Sag, efter at være kommen saa vidt, gik tilbage, og især naar det var for hendes Skyld. Men derimod tiltroer hun sig Ret til at bestemme, hvorvidt hun formaaer at udøve sin Kunst under saa forandrede Forhold, under en Afhængighed, som kun Tilfældets Luner have sat hende i. Om ikke alt dette vil afficere hendes Sind og berøve det den Frihed, som er nødvendig til Udøvelsen af hendes Kunst, saaledes som hun udøver den, er et rent individuelt Spørgsmaal, som hun maa søge besvaret i sin Samvittighed, men hun benytter det ikke som Middel til at sætte sit Ønske igjennem. At det vilde være et Brud paa Disciplinen, om hun eller Nogen kunde tiltrodse sig Noget, især naar dette ligger udenfor Vedkommendes Competence, har hun allerede indrømmet, men tillige bemærket, at et saadant Brud alt har fundet Sted ved nærværende Leilighed. Men hun skal yderligere bemærke, at seet fra denne Side er det Skeete ikke af stor Betydenhed, thi efter at Ministeren har paany antaget den Skuespiller, som han kort iforveien havde været nødt til at afskedige paa Grund af Disciplin-Overtrædelse, ja endog tillagt ham betydelige Embeder ved Theatret, har Disciplinen faaet et saadant Knæk, at der for Øieblikket neppe kan være Tale om den, og mange Aar ville hengaa, inden den gjenoprettes. Det er saaledes at forudsee, at den Fred og Ro, som Hr. Directeuren med Rette anseer for en væsentlig Betingelse for Theatertjenestens Fremme, ikke saa snart vil vende tilbage, selv om Fru H. ved strax uden videre 37 at tiltræde sin Tjeneste, bragte, hvad De selv kalder et Offer. At hun ikke har været utilbøielig til at bringe et Offer, har De, Hr. Directeur, seet af hendes Optrædelse i forrige Saison, thi De kan ikke tvivle paa, at denne kostede hende megen Selv-Overvindelse, og at Tilbøjeligheden til at trække sig aldeles ud af en Stilling, der paa saa mange Maader var bleven hende forbittret var et betydeligt Lod i Vægtskaalen, som der hørte en stærk Modvægt til at opveie. Men hermed ventede hun ogsaa, at hendes Offren for det Første skulde være forbi, og troede ikke, at der saa hurtigt skulde affordres hende et nyt, paa samme Tid som Fredens og Disciplinens Forstyrrelse skulde erholde ethvert Ønske opfyldt. Hun havde ventet, at disse seirende Herrer dog havde en Følelse, der sagde dem, at det var unobelt strax at begjære end yderligere Offere. Thi Veien til Fred, Ro og Forsoning kan dog neppe være den, at ethvert Offer bringes af den ene Part, for at den anden kan modtage det som "kjølede Pulver". Til kjølede Pulver trænge de hidsigste Forløbere i Personalet idelig og idelig, men det vilde være formeget forlangt, om en Enkelt skulde udrede det store Quantum, som her kan behøves.

Fru H. har allerede givet den Erklæring, at hun ikke har Grund til at klage over noget Brud fra Hr. Directurens Side paa de med hende truffne Aftaler. Men hun venter, at De, Hr. Directeur, vil give hende det samme Vidnesbyrd. Thi naar De ytrer, at De, inden De bestemte Dem til at benytte Hoftheatret, først forsikkrede Dem hendes Bistand, kan hun, som ikke veed, hvor tidligt Bestemmelsen blev tagen, vel ikke benægte dette, men nogle Omstændigheder ere her oversprungne, som væsentligt modificere Sagen. Dengang hun sagde til sin Broder, for at han igjen skulde underrette Hr. Directeuren derom, at hvor ubehageligt det end vilde være hende at spille paa Hoftheatret, fandt hun sig dog ikke berettiget til at unddrage sig fra den fælles Pligt, medens hun kun udbad sig fritagen i September, vidste hun endnu Intet om det ovenfor omtalte nye Offer, som krævedes af hende. Og i den første Samtale, som hun havde med Dem paa Sølyst, var hun endnu ligesaa uvidende om, hvad der forestod. De siger selv, at hun, paa Deres Begjæring, føiede sig i at optræde i September, men dog først efter at De, paa hendes Spørgsmaal om, hvorledes det blev med Høedts Ansættelse, havde svaret: "Der er ikke Noget om." At disse Ord skulde forstaaes saaledes, at Embedet allerede var tilbudt Hr. Høedt, eller ialfald om faa Dage blev ham tilbudt, saa at det blot beroede paa ham, om han vilde modtage det, men at han kun endnu ikke havde afgivet sin endelige Erklæring - en saadan Betydning af Ordene "der er ikke Noget om" kunde hun dog umuligt ane. Og dog var det saa, thi kort efter var Rygtet i Alles Munde og indrømmedes ogsaa tilsidst af alle Vedkommende, da Sandheden ikke længere kunde skjules. Det var indlysende, at Fru Heiberg her havde været Gjenstand for en imod hende anlagt Intrigue, hvis Bytte hun ikke kunde ønske at blive. Hun var i et Par Dage uvis om, hvad hun skulde beslutte, da en under disse Omstændigheder beleilig Sygdom paatog sig den foreløbige Decision i Sagen. Ligesom Naturen viseligen har indrettet det saaledes, at nogle af de farligste Dyr ere lette at fange, saa er det en ligesaa viis Indretning i Theaterpersonalet, at Snakkesygen ofte gjør Lysten til at intriguere uskadelig.

Hermed forlader Fru H. den historiske Oversigt og gaaer til Betragtningen af den æsthetiske Udvikling i Hr. Directurens Brev.

De antager, Hr. Directeur, at, som Tilstanden er for Tiden, dreier Spørgsmaalet sig paa den ene Side om Fru H., paa den anden om Hr. Høedt. Disse To ere altsaa de modsatte Poler for den nuværende Skuespilkunst ved Theatret. Fru H. vil ikke nægte, at denne Sammenstilling har forundret hende. Hun troer - ikke i Ubeskedenhed, men kun i al Oprigtighed - at det ikke gaaer an at stille Den, som i over 30 Aar har gjort en uafbrudt 38 og omfattende Theatertjeneste og derved erhvervet sig den Sikkerhed, som en saa lang Skole giver, sammen med en Person, der endnu er ny og uerfaren paa Kunstnerbanen, og som først gjennem en Række af fremtidige Forsøg og Anstregelser skal documentere Omfanget og Beskaffenheden af sit Kald. Jean Paul siger, at for at indlade sig paa en Polemik bør man tage samme Hensyn som ved Udfordringer: det kommer an paa, om de To ere "Jevnbyrdige". Det Samme kan siges om alle saadanne Sammenstillinger, hvori der er en Modsætning af forskjellig Retning, thi Modsætningen maa staae paa en fælles Basis, men

denne findes kun hos dem, der ere Jevnbyrdige; ellers bliver Sammenstillingen en altfor haltende Lignelse. Hvad nu Hr. Høedt angaaer, saa er han vistnok i Besiddelse af flere gode Evner og vilde være en heldig Acquisition for Theatret, dersom hans personlige Character var anderledes. Saaledes som den hidtil har viist sig, vil den være ham en uovervindelig Hindring for en sand og alvorlig Tilegnelse af Kunstens Idee, vil paatrykke hans Præstationer et futilt Præg og spærre ham Veien til Fuldkommenhed. Dog, dette være som det vil, Saameget staaer fast, at han endnu er ny i sit Fag og saaledes ikke kan have den Sikkerhed, som den mangeaarige Selvprøvelse i Kunsten giver, derfor seer man ham ogsaa vaklende og famlende efter det Rette i saa godt som alle nye Roller. Dette er nu i sig selv ingen Bebreidelse; det vilde tvertimod være besynderligt, om det var anderledes, thi man har Meget at lære, inden man opnaaer Holdning og Fasthed; men man kan ikke sammenstille et Tilkommende med et Nærværende.

Fru H. har som Skuespillerinde vistnok sine Feil og Mangler; dette forstaaer sig saa ganske af sig selv, at det næsten bliver en Trivialitet at sige det. Mellem den store Trop Efterlignere, som findes i enhver Kunst, kan Mange have taget hende til Mønster uden at reproducere Andet end hendes Skyggesider. Derimod at see disse, hvor de findes, gjøre sig Rede for dem og selv stræbe at undgaae dem, forudsætter en større Begavelse end den slaviske Efterligners, og er upaatvivlelig det eneste Rigtige. Men det er dog endnu kun en negativ Fortjeneste, og for saa godt Kjøb bliver man ikke Stifter af en ny Skole, Repræsentant for en ny Retning. Fru H. selv er det aldrig faldet ind at præterendere, at hun har frembragt en Skole. Den Lykke er falden i hendes Lod at have paa sin lange Theaterbane kunnet see og virke med en Række af udmærkede Kunstnere og Kunstnere, just dem, som have givet det nyere danske Theater den store Glands og Berømthed, som det nyder selv i Udlandet. Hun har set op til disse Forbilleder, har uddannet sig i deres Skole, har stræbt at tilegne sig deres Fuldkommenheder, uden dog at blive en Copie af dem, enten i deres Dyder eller Lyder. Havde hun, vragende denne Skole, havt den Prætention selv at stifte en ny, da var hun, som Den, der vil flyve uden Vinger, falden til Jorden, og hendes Navn som Skuespillerinde vilde maaskee nu være glemt.

Men selv om Fru H. kunde gaae ind paa Deres Sammenstilling, Hr. Directeur, maatte hun føle sig forundret over den Character, hvormed De betegner hendes Retning. De siger, at den er det Følelsesfulde, det Sværmeriske. Det er ikke let at indsee, hvorfor just disse to Momenter ere udhævede. Fru H. har spillet i omtrent alle de Fag, hvori et Fruentimmer kan spille, ja endog i flere, thi hun har ogsaa spillet ikke blot Drengeroller, men ogsaa Mandsroller. Hun har gjenneegaaet den hele Scala af dramatiske Fremstillinger (selv Syngestykket og Balletten ikke udelukket), lige fra det Pathetiske til det Burleske. At hun i denne store Mangfoldighed ikke har kunnet egne sig ligemeget for alle Fag, forstaaer sig af sig selv, men Mangfoldigheden har virket paa hendes Uddannelse i Almindelighed, og Øvelsen selv i de Fag, som mindre passe for hendes Evner, har givet hende et Udbytte, som er kommet hende tilgode i de Roller, der væsentlig betegne hendes Fag. At dette nu just skulde være det Følelsesfulde og det Sværmeriske, kan hun selv ikke indrømme, hvorimod hun anseer de naive og skjelmiske Characterroller i Lystspillet for den 39 Opgave, hun især har været kaldet til at løse. De vil, Hr. Directeur, ved at gjenneegaae de ældre Aargange af Repertoiret, let finde Dem overbeviist om, at det netop er i det nævnte Fag, at den store Masse af hendes Fremstillinger falde, og just de, som allermest have befæstet hendes Navn i Kunsten. Men hvorledes skulde hun netop i disse Fremstillinger have vakt saa stor Sympathie - og at denne ikke var en Modesag, sees af Tidsrummets Længde -, dersom hun ikke just i disse Stykker, hvor enhver traditionel Maneer virker aldeles ødelæggende, havde anvendt en naturlig, alle Nuancer accentuerende Diction, hvortil man tidligere ikke var vant i denne Art af Stykker, hvorfor de ogsaa sjældent gjorde Lykke, men som nu Flere med større eller mindre Held stræbte at tilegne sig, og hvoraf endnu en god Tradition spores hos de Herrer Wiehe og Høedt. Naar derfor denne Sidste nu skal betragtes som Repræsentanten for den naturlige Diction i Modsætning til den mere kunstlede - thi herpaa løber dog egentlig Sammenstillingen ud -, da synes det, at man aabenbart fornægter det Factiske og stiller Forholdet paa Hovedet. Ihvormeget end Hr. Høedt ligefra sin første Begyndelse har givet sig Mine af at være den Udlærte, der skal være Lærer for Andre, tør man dog ikke forudsætte saa stor Ulærvillighed hos ham, at han ikke ved Fru Heibergs Fremstillinger skulde have faaet Øinene aabnede for det Væsentlige i det, der nu skal gjælde for hans egen Opfindelse. Fru H. tager ikke i Betænkning at yttre dette, om det end kunde have Udseende af Ubeskedenhed. I en Skrivelse som den nærværende gjælder det især om Sandheden, og for den maa andre Hensyn vige.

Den danske Skuesplads har i en Række af Aar nydt en meget stor Anseelse. Nationen elsker den, og Fremmede, som have havt Leilighed til at lære den at kjende, have udbredt i Udlandet den almindelige Mening, at den for Øieblikket er noget nær den første i Europa. Dette Rygte har den og havde det allerede, inden Nogen vidste, at Hr. Høedt var til. Vil man da nu sige, at den siden hans Medvirkning er gaaet tilbage? thi ellers forstaaer man ikke de idelig gjentagne Raab om at redde den. Det maatte da være Charlataneriet, der paatog sig en unødvendig Redning, ligesom Mirakeldoctorerne paanøde de Sunde deres Tinctur. Er derimod Theatret virkelig blevet Patient, saa har De, Hr. Directeur, maaskee udfundet den rette Aarsag, Mangelen paa Fred og Ro i Gemytterne, og det gjælder da her som i andre Sygdomme: uden Sindsro ingen Bedring. Men i saa Fald bliver det netop Hr. Høedts Optagelse i Personalet, som har bevirket Theatrets Tilbagegang, thi Fred og Ro havde hersket i flere Aar, men forsvandt fra den Dag, han først betraadte Theatergulvet, og det bliver da kun mærkeligt, at man troer at kunne redde Patienten ved det samme Middel, som har paadraget ham Sygdommen.

Fru H. gjør, som allerede bemærket, ingen Fordring paa at have den Betydning, Hr. Directeuren tillægger hende, som Repræsentant for en særegen Retning i Kunsten, men hun troer heller ikke, at denne Betydning kan tillægges Hr. Høedt. Var det imidlertid saa, at her to forskjellige Skoler havde hver sin Repræsentant, vilde de jo paa den naturligste Maade komme til deres Ret derved, at enhver af Repræsentanterne i sin Fremstilling paa Scenen gjorde sin Skole gjældende, og det sees da ikke, hvorledes der heri kan ligge noget Motiv til at gjøre den Ene til Scene-Instructeur, især da De selv, Hr. Directeur, anseer begge Skoler for lige berettigede, og følgelig ikke kunde ville give den ene en Overvægt over den anden, et officielt Stempel, om dette endog kun var et udvortes Præg, thi Andet vilde det dog i Virkeligheden ikke blive, eftersom en Scene-Instructeur ikke kan have synderlig Leilighed til at befæste og udbrede en bestemt Skuespiller-Tradition. Dette staaer snarere i Elev-Instructeurs Magt, og Hr. Høedt er saaledes allerede i Besiddelse af det bedste Middel til at gjøre en Skole gjældende, forsaavidt som hans Fremstillinger paa Scenen ikke skulde vise sig tilstrækkelige dertil.

Og her maa dette lange Brev være sluttet. Fru H. har benyttet den hende af Hr. 40 Directeuren givne Anledning til at udvikle sine Anskuelser, men hun har ikke i fjerneste Maade havt til Hensigt at indvirke paa Bestyrelsens Beslutninger, eller at lægge Hindring iveien for, hvad denne efter sin Overbeviisning anseer for det Rette. Ligesom hun allerede har yttret, at hun paa Sagens nuværende Standpunkt ikke kunde ønske, at den paatænkte Ansættelse gik tilbage, er det paa den anden Side ligesaa vist, at hun heller ikke kan ønske, at den finder Sted. Enten det Ene eller det Andet skeer, vil det altsaa være imod hendes Ønske, og det er saaledes kommet til et Punkt, hvor hun ikke længer kan finde sig tilfreds i sin Stilling, og hvor hun følgelig maa finde sig berøvet den nødvendige Forudsætning for en sand kunstnerisk Virksomhed. Hvad hun under disse Omstændigheder og i det Hele under de nuværende Theaterforhold troer at maatte beslutte sig til, derom skal hun imidlertid med det Første tillade sig at indkomme med yderligere Meddelelse.

Jeg har den Ære at undertegne mig

Hr. Directeur

Deres ærbødigste

J. L. Heiberg .

Fru Etatsraadinde!

Idet jeg maa bevidne Dem min Erkjendtlighed for den Opmærksomhed, De har skjænket min skriftlige Henvendelse til Dem. og for den Meddelelse, hvormed jeg er bleven beæret fra Dem, Frue, haaber jeg ogsaa deri at finde en Undskyldning for, at jeg vover at besvære Dem med efterstaaende Linier.

At Etatsraadinden seer de af mig anførte Facta i et andet Lys end jeg, er Noget, som jeg maatte være og har været forberedt paa, og jeg skal ikke rette nogen Indsigelse derimod, thi forsaavidt handles der jo ikke om en Erkjendelse men en Følelse; men naar De tillægger dem en anden Betydning end den, der ligefrem ligger i dem, troer jeg at maatte tillade mig et Par berigtigende Bemærkninger.

De ytrer, Frue, at De i min Meddelelse om de to Alternativer, som jeg troede at være de eneste, under hvilke jeg kunde vedblive at have med Theatrets Bestyrelse at gjøre, har seet noget Mere og Andet, end Ordene udtrykkeligt udtale, idet Meningen efter Deres Opfattelse i begge Tilfælde var: en Meddirecteur. Jeg maa enten have været yderst uheldig i at udtrykke mig eller været Gjenstand for en mærkværdig Misforstaaelse; det, der var at vælge imellen, var tvende aldeles forskjellige Former for Theatrets Bestyrelse: en Direction eller en Ene-Directeur; valgtes det sidste, og skulde jeg være Directeuren, maatte jeg - da det ikke er givet Nogen i denne Stilling at gjøre Alting selv - ansee det nødvendigt at faae ansat under mig en Embedsmand, ved hvis Bistand jeg kunde haabe at faae Theatret i kunstnerisk Henseende ledet saaledes, som jeg vilde det (det vil sige tilnærmelsesviis; thi anderledes troer jeg ikke det nogensinde naaes), hvilket den nuværende Scene-Instructeur - om end hans Villie er nok saa god - ikke kan hjælpe til. - At det ene Alternativ *udelukkede* (ikke udelukker) det andet, var simpelthen en factisk Angivelse af Forholdet mellem de paagjældende Personer, ifølge hvilket jeg vidste, at hvis den Ene ansattes, modtog den Anden ikke Ansættelse. I det Øieblik en administrativ Embedsmand vælges til Theater-Directeur, er dermed fornuftigviis ogsaa givet en anden Situation, end naar en Æsthetiker ex professo er Theater-Directeur, idet den Første fortrinsviis behøver Assistance i kunstnerisk, den Sidste i administrativ Retning; men denne Assistance kan i Relation til Theatrets Bestyrelse (Directeuren) hverken i den ene eller den anden Retning blive mere end en raadgivende, og mere har der med Hensyn til Scene-Instructeuren 41 ingensinde været og kan der ingensinde blive Tale om. - En saadan Stilling som Raadgiver ved den æsthetiske Bestyrelse af Theatret indtager Scene-Instructeuren ogsaa nu - som han udentviil altid har gjort, om end til forskjellige Tider i forskjelligt Omfang -, ja der er i Theaterreglementet ligefrem anviist ham en saadan Stilling. - Men naar Directeuren behøver en Mand til at raadføre sig med, kan han naturligviis ikke dertil ønske sig en Mand, til hvem baade han selv og det Personale, paa hvilket Directeuren dog for en Deel maa virke gennem ham, mangler Tillid. - I enhver Green af Theatrets Bestyrelse findes der Mænd, som Directeuren maa komme til at raadføre sig med; men jeg veed endnu aldrig at have været i det Tilfælde og veed derfor heller ikke, hvorfor jeg skulde komme i det Tilfælde at maatte følge nogen af mine Embedsmænds eller nogen Andens Raad, naar jeg ikke selv var overveiende tilbøjelig til at ansee det givne Raad for det - i det foreliggende Tilfælde - Rigtige, og ligesaa lidt veed jeg nogensinde - hvor jeg har havt nogen Tvivl om Rigtigheden i, hvad man raadede mig - at have seet mig forhindret i at søge at klare min Anskuelse ved, hvor dertil kunde være Anledning, at høre Andres Raad eller Mening, inden jeg tog en Beslutning. - Jeg indseer nu ikke, at jeg skulde

ophøre at være selvstændig og villende, fordi jeg valgte at tage paa Raad en Mand, hos hvem jeg troer at finde nogen Overeensstemmelse i Anskuelse, og hvis Raad der er Præsumtion for at jeg vilde kunne bruge, hellere end, som nu er Tilfældet, kun at modtage Raad, som jeg i det Hele taget ikke kan bruge; men det er klart, at kun Vanvid kunde bringe en Directeur til at forpligte sig til at følge en bestemt Raadgivers Raad til enhver Tid, og saa meget mindre kunde der for mig være Tale herom i Forhold til Høedt, som jeg forud veed, at jeg er uenig med ham i Et og Andet. - At beklæde Høedt eller nogen Anden som Scene-Instructeur med nogen Myndighed, anden end den, som denne Embedsmand nu har og formeentlig maa have som den, der leder Indstuderingen, har aldrig faldet mig ind, og jeg skjønner ikke at noget Saadant kunde falde nogen Directeur ind, saalænge han har Bevidstheden om, at det er ham, der bærer Ansvar for Bestyrelsen.

De anerkjender, Frue, at jeg har den bedste Mening, - og jeg behøver ikke at sige Dem hvormeget denne Anerkjendelse tilfredsstillende mig - men De tiltroer mig ikke Evne, De anseer mig for svag, allerede i Hænderne paa et Parti, og gjort til Redskab for sammes Intriguer og Cabaler, De mener, at det ikke er mig, som vil gjøre Høedt til Scene-Instructeur, men Visse af Personalet, som tvinge mig eller Ministeren dertil. - En Benægtelse heraf er vistnok unyttig, thi samtlige disse Yttringer løbe sammen i den Hovedtanke, at De ikke har Tillid til mig og mine Evner, og derved er ikke Noget at gjøre og derimod er Intet at sige, men skulde man ikke med nogen Ret kunne vente, at De, naar De erkjender, at min Mening og Hensigt er god, tillod mig i det Mindste et Forsøg paa at vise, om jeg kan udføre den, istedetfor ubeseet at forkaste mig. - Erfaring om min Udygtighed til at realisere min gode Hensigt kan De endnu ikke have erhvervet, Frue; thi den Omstændighed at jeg modtager den Leilighed, der tilbydes mig, til at faae gennemført, hvad der altid har været mit Ønske og efter min Overbeviisning er rigtigt og gavnligt, og hvad jeg lige overfor Dem, Frue, altid har forsvaret med en Bestaridighed, som havde været unødvendig, hvis denne Overbeviisning ikke var tilstede, kan dog formeentlig ikke godtgjøre, at min Myndighed allerede er i Andres Hænder. -

Ihvorvel Fruen erklærer at fæste Lid til Sandheden af de af mig anførte Facta, giver De mig dog at forstaae, at jeg har skuffet Dem ved i den første Samtale, hvormed De bærede mig paa Sølyst, paa Deres Forespørgsel at erklære, "at der ikke var Noget om Høedts Ansættelse". - Jeg troede i min Fremstilling at have tilstrækkeligt betegnet, hvad jeg nu tvinges til at stille min Ære i Borgen for, at der, da jeg yttrede disse Ord, 42 ikke hos Nogen (mig iberegnet) kunde være den fjerneste Anelse om, at der i den første Tid kunde blive Spørgsmaal om Høedts Ansættelse, fordi Tanken herom først fremkom senere. - Efter den Opfordring, jeg har modtaget dertil, skal jeg tillade mig her at tilføie den Erklæring, at der intet Øieblik er opstaaet noget Spørgsmaal hos mig, om der fra Deres Side skulde være skeet noget Brud paa nogen Aftale, idet jeg ligefrem har forudsat, at Deres Helbredstilstand indtil den sidste Tid ubetinget har forhindret Deres Optræden.

Naar jeg har tilladt mig at yttre, at Spørgsmaalet i Øieblikket er om Fru Heiberg paa den ene og Høedt paa den anden Side, troer jeg herved kun at have anført hvad der factisk er Tilfældet, en Kjendsgjerning; idet det er vitterligt, at Personalet har deelt sig i 2 Parter, der have concentreret deres hele Tanke og Forventning i disse Tvende; men naar de yttre, Frue, at De og Høedt altsaa efter min Mening skulde være modsatte Poler for den nuværende Skuespilkunst og deraf udleder Conclusioner, gennem hvilke der i mine Udtalelser lægges en Betydning, ved hvilken De aabenbart finder Dem krænket, er jeg atter Gjenstand for den samme Misforstaaelse som i den sidste Samtale paa Sølyst. Jeg har overhovedet ikke indladt mig paa at udtale mig om Deres Kunstner-Virksomhed, fordi jeg fandt det Upassende, og fordi De som Kunstnerinde er ophøiet over min Roes og min Dadel - hvis jeg kunde finde Noget at dadle -; men jeg har udtalt, at der ved Theatret findes en Retning (jeg har kaldet den følelsesfuld, den kunde maaskee bedre kaldes pathetisk) som skeiede ud og blev kunstlet - skal det være nødvendigt at forsikre, Frue, at jeg ikke henregner Dem dertil? - , at der var en anden, som stræbte efter Natur*; at denne sidste efter min Overbeviisning bør træde frem for at quæle den førstes Udskeielser, men at den selv staaer Fare for at skeie ud, og at De, Frue, ved hvem Følelsens Moment efter min Opfattelse vil hævdes i dets Sandhed og Skjønhed, er den, som kan hæmme den "naturlige" Retnings Udskeielser. Hermed er jo ingenlunde forudsat, at De skulde være denne Retning aldeles modsat, eller at De ikke kunde besidde dens Fortrin, ja end ikke, at den hele Retning jo for en stor Deel kan være grundlagt af Dem, idet Feilen da vilde ligge i, at Vedkommende ikkun havde tilegnet sig en Side af Deres Kunst.

Til at skaffe den "naturlige" Retning sin Plads kunde det ganske vist være nok, at de, som høre til den, faae Lov til at spille ved Siden af dem, som høre til den modsatte, dersom det ikke netop for en stor Del var ved Indstuderingen paa Scenen, at denne Retning havde et Krav; men ved Siden heraf fremtræder som det i mine Øine Afgjørende den practiske Nødvendighed af hvad der maa skee, hvis der skal bringes Fred og Ro i Theatrets Indre.

Hvis jeg skulde i Korthed sammenfatte min Anskuelse af Situationen, vilde jeg tillade mig at udtale, at den Ro, som Theatret i saa høi Grad trænger til, ikkun tilveiebringes, naar De, Frue, indtræder i Virksomhed derved, og Høedt overtager, hvad der af Ministeren er tilbudt ham "som Scene-Instructeur at lede Stykkernes Indstudering", men ikke, naar kun det Ene men ikke det Andet indtræder. - Det er altsaa Dem, Frue, som holder Theatrets Vee og Vel i Deres Haand; og dette er ikke blot min individuelle Opfattelse, men det viser sig ogsaa factisk, at Følelsen heraf er almindelig; thi Alles Øine vogte paa Dem, og der spørges ikke om Andet, end hvad De vil beslutte Dem til. - Heri ligger da ogsaa, at Theatret for Øieblikket befinder sig i en

Stilstand, der er yderst mislig og uheldig ikke blot under de nuværende, i sig selv nedtrykkende, Forhold, men ogsaa
* 43 med Hensyn til den snart forestaaende Gjenaabning af det kongelige Theater. Jeg haaber derfor, at det ikke vil betragtes som en utidig Iver, naar jeg tillader mig ikkun i eet Punkt at recurrere til min officielle Character for at udbede mig Deres Beslutning. Imødeseende denne forbliver jeg med den mest udmærkede Højagtelse
Fru Etatsraadindens ærbødige
H. Christensen .
Kjøbenhavn, d. 13de October 1857.

Man kan af denne Hr. Christensens anden Skrivelse se, hvorledes han vil forklare sine Ord til mig under vor første Samtale, "at der aldeles ikke var Noget om Høedts Ansættelse". - Jeg forstod den Gang hans Ord saaledes - og kan endnu ikke forstaa dem paa anden Maade - end, at den hele Tanke om Høedts Ansættelse var opgivet. Men han forsøger ikke engang at give nogen Forklaring af sin Taushed om Høedts Ansættelse under vor anden Samtale, uagtet denne Plan da var optaget paany og vistnok i Virkeligheden, om end ikke i Formen, allerede afgjort. Ifald hans Forhold til mig havde været fuldt ærligt, hvad havde da været naturligere end at underrette mig herom, overladende til mig, hvilket Parti jeg vilde tage, i Stedet for at holde mig hen i Uvidenhed om en Sag, som han vidste havde Betydning for mig, indtil jeg havde begyndt at spille paany.

Det fremlyser af Slutningen af hans andet Brev. at han, hvad jeg i lang Tid havde en Følelse af, i Grunden helst ønskede, at jeg trak mig tilbage; - og skulde man endnu tvivle om, at dette laa heri, da fik jeg Dagen efter Vished herfor ved et nyt Besøg af ham, under hvilket han i vor Samtale for første Gang udtalte sig som En, der er sig sin høie Stilling bevidst, med en Myndighed i Tonen, der, rent ud sagt. forekom mig comisk. Jeg meddelte ham nu uden videre Forklaring, at det var min faste Beslutning at søge min Afsked. Samtalen endte med, at han bad mig endelig at indgive min Ansøgning om Afsked saa snart som muligt, helst strax, samme Dag. Jeg svarede ham, at heri kunde jeg ikke føie ham, da Ansøgningen til Kongen endnu ikke var skrevet, men at den skulde blive skrevet snarest muligt og derefter indsendt. Det skete to Dage efter.
Kjøbenhavn, 16. October 1857.

Til Kongen!

Naar jeg herved tillader mig allerunderdanigst at ansøge Deres Majestæt om at maatte forundes min Afsked som Kongelig Skuespillerinde, skal jeg ligeledes i dybeste Underdanighed tillade mig i al Korthed at fremføre mine Motiver.

Jeg har fra min tidlige Barndom været i Virksomhed ved det Kongelige 44 Theater, og som Skuespillerinde fra April 1826, fra hvilken Epoche, som altsaa nu betegner et Tidsrum af henved 32 Aar, min Anciennet er beregnet. At jeg i denne lange Tid har gjort en næsten uafbrudt baade omfangsrig og anstrengende Tjeneste, og at jeg i samme aldrig har ladet det mangle paa Flid, Iver og Beredvillighed, troer jeg at turde forudsætte som almindelig anerkjendt, ligesom det er blevet bevidnet af alle de mange Theaterbestyrere, som i hiin udstrakte Periode have afløst hinanden. Deres Majestæt vil neppe undre Dem over, at jeg efter saa lange Anstrengelser, der virke trættende baade paa Sjæl og Legeme, nu kan ønske at trække mig tilbage fra en offentlig Virksomhed, som jeg dog om kortere eller længere Tid maatte forlade, men som det er mig magtpaaliggende at opgive med fri Villie og Beslutning, inden Nødvendigheden gjør mit Valg overflødig. Allerede havde jeg længe ønsket, at en eller anden ydre Anledning vilde lette mig min Beslutning i denne Sag, og jeg seer nu en saadan i flere forskjellige Forhold og forandrede Tilstande, som ere saa forskellige fra dem, som jeg under min lange Virksomhed ved Theatret har indlevet mig i, at jeg ikke formaaer at vedligeholde min Lyst og Interesse, og følgelig heller ikke at udføre mit Hverv saaledes, som jeg stedse har gjort det til min Opgave at udføre det.

Jeg beder derfor allerunderdanigst Deres Majestæt om at forunde mig min Afsked i Naade, og allernaadigst bevilge mig den Pension, som ifølge Beregning efter Pensionsloven kan tilfalde mig.

Allerunderdanigst
Johanne Luise Heiberg ,
født Pätges.

Dagen efter modtog jeg et af Notarius verificeret Brev fra vor Ven Suhr, hvori han tilsikrede mig en aarlig Indtægt af 2000 Rdl. for det Tilfælde, at jeg vilde fratræde min Stilling ved Theatret; blev der i den Anledning bevilget mig Pension, skulde denne fradrages i Beløbet, hvis ikke, skulde dette helt udredes af ham og hans Bo.

Vi havde alt tidligere indviet Suhr, der delte alle vore Sorger og Glæder, i denne Sag, som efterhaanden satte den hele By i Bevægelse. Man var i høi Grad indigneret paa mine Vegne og udtalte uforbeholdent, at det var uværdigt for mig at underkaste mig hvilke som helst Betingelser for min fremtidige Virksomhed. Da der nu samtidigt blev Tale om, at Rigsdagen aldrig vilde tillade, at der tildeltes mig Pension, hvis jeg tog min Afsked uden Lægeattest, og baade Heiberg og jeg vare enige i, at en saadan ikke burde fremlægges, skjøndt min Læge ofte havde ytret, at jeg aldrig blev rask, saa 45 længe jeg vedblev mit anstrengende Arbeide ved Theatret, saa overraskede den trofaste Suhr os med dette Bevis paa sit store Venskab, idet han paastod af

sin Ven Tscherning at have hørt, at jeg umuligt kunde faa Pension.

Forinden Christensen forlod mig hin Dag efter vor, som jeg troede, sidste Samtale, havde jeg bedet ham ikke at omtale denne Sag paa Theatret eller *til Nogen*, da jeg ønskede, at alt Skrig og Spektakel blev undgaaet, indtil Ansøgningen var bevilget. Dette lod til at behage ham, og han lovede at gjøre sit dertil. Jeg blev derfor ikke lidet forundret, da Fru Sødring, Dagen efter at jeg havde afgivet Ansøgningen til Christensen, traadte ind i min Stue med Taarer i Øinene og udbød: "Saa er det da sandt!" - "Hvilket?" spurgte jeg. "De forlader os!" - Da jeg spurgte: "Hvem siger det?" svarede hun, at det Aftenen iforvejen havde været i Alles Munde paa Theatret. Christensen havde altsaa til Trods for sit Løfte meddelt det. Fru Sødring leverede mig efterfølgende Brev, som hun havde skrevet Aftenen iforvejen ved sin Hjemkomst fra Theatret, da hun ikke troede at faa Tid til at besøge mig i Dag. Hun ytrede, at hun af al Evne vilde søge at komme bort fra det kongelige Theater under slig en Directeur og hellere søge en Plads ved et af de mindre Theatre. Jeg bad hende, endelig at være besindig i Udførelsen af dette Skridt. "Naar blot min Fader vilde tage denne Anledning til ogsaa at gaa bort," vedblev hun, "saa vilde min Beslutning være fast." - Efter at hun havde taget Afsked, læste jeg hendes Brev, der lyder saaledes:

Fredag Aften Kl. 10.

Jeg er nu kommet hjem fra Theatret, hvor jeg har hørt at De, kjære Fru Heiberg, ikke mere kommer tilbage. -

Min inderlige og store Bedrøvelse herover formaaer jeg ikke at sige Dem.

Jeg kunde ikke gaa til Ro i Aften førend jeg havde sagt Dem Tak for al den Godhed De nu i 15 Aar har vist mig; jeg skal aldrig glemme Dem.

Tænk paa mig engang imellem, tænk paa hvor underlig ene jeg nu er, nu har jeg Ingen som kommer hen til mig med Liv og Kjerlighed og siger mig mine Feil og mine gode Sider, jeg er saa bedrøvet saa jeg maa græde.

Jeg havde Ret da jeg sagde til Etatsraad Heiberg en Aften, at de 7 Aar han var Directeur vare mine lykkeligste Aar. Tilgiv min egoistiske Sorg. Lev vel, hils Etatsraaden saa mange Gange fra Deres hengivne

Julie Sødring .

Til

Fru Johanne Louise Heiberg.

46

Rørt læste jeg dette Brev og følte stærkt, hvor forunderligt jeg dog var sammenvoxet med saa Meget indenfor Theatrets Mure.

Hvorfor røbede Christensen strax til Alle paa Theatret, hvad han havde lovet mig at fortie? Min faste Tro er, at han med Forsæt strax betroede Alle Sagen af Frygt for, at saa længe den ikke var bekjendt, stod det endnu i min Magt at forandre Beslutningen; var den derimod bekjendt, gjorde han mig den Ære at tro, at en saadan Snakken frem og tilbage i en saadan Sag laa udenfor min Character, saa at Bekjendtgjørelsen heraf tvang mig til at fastholde den.

Man vil maaske spørge: "Men hvor var Hall under alle disse Forhandlinger?" Dette Spørgsmaal gjorde jeg mig selv og var forundret over, at han overlod den hele Sag ene til Christensen. Jeg fik imidlertid snart Oplysning om, hvorledes dette hang sammen. Hall var nemlig slet ikke i Byen. men i et Embedsbesøg paa Herlufsholm. Denne hans Fraværelse havde Christensen snideligt benyttet til at ordne Alt efter sit Hoved.

En 8 Dages Tid efter Christensens sidste Besøg vendte Hall hjem, og jeg sporede meget snart Virkningen af hans Hjemkomst.

Som jeg en Formiddag sad ene i min Stue, meldte Tjeneren Directeur Christensen. Ærgerlig over paany at skulle plages med denne Herre lod jeg ham dog komme ind. Han traadte ind som forvandlet i Miner og Skikkelse fra hans sidste imponerende Besøg hos mig. Ydmyg, stilfærdig, bukkende traadte han nærmere, og i den Samtale, der nu udspandt sig imellem os, udtalte han, at han vilde gjøre Alt, hvad der stod i hans Magt, for at bevare mig for det Theater, hvor min Virksomhed havde været af saa "uberegnelig Betydning"; - at vi endelig maatte komme til en Forstaaelse med hinanden, og at jeg maatte tage min Ansøgning tilbage. Jeg svarede ham, at derom kunde der ikke være Tale, min Ansøgning om Afsked var jo nu udsendt. Han mente, at det dog endnu stod i min Magt at tage den tilbage, da Kongen jo endnu ikke havde underskrevet Afskeden. "Men Alverden veed nu, at Ansøgningen er indsendt," svarede jeg, "og hermed er Sagen afgjort." I de ydmygste Udtryk og med de største Smigrerier vedblev han imidlertid sin Anmodning og saae saa ulykkelig ud, at jeg havde Umage med at holde en alvorlig Anstand vedlige. Jeg kunde ikke lade være tilsidst at sige: "Jeg er virkelig forbauset i Dag over Deres hele Tone imod mig; thi naar De vil være ærlig, da ønskede De, sidst vi taltes ved, ganske det Modsatte af, hvad De i Dag beder mig om. De ønskede, at jeg skulde tage min Afsked jo før jo heller; - hvoraf da nu dette Omslag?" - Han vred sig efter bedste Evne ved denne min Oprigtighed. Jeg sagde ham nu roligt og uforbeholdent, at jeg ikke ansaae ham for at være den

Post voxen, som han havde overtaget, og at jeg ikke kunde finde mig i at staa under ham som Leder af Theatrets 47 kunstneriske Virksomhed. Da gik han sandelig saa vidt at sige: "Jeg er villig til at forpligte mig til Intet at gjøre uden med Etatsraad Heibergs Sanction; dette skal være en hemmelig Forpligtelse mellem ham og mig." - Jeg studsede. "Jeg mærker," svarede jeg, "hvor lidet De kjender Heiberg. Tror De, at han vilde indlade sig paa en slig hemmelig Tractat mellem Dem og ham! Han skulde regjere under Deres Ægide i al Hemmelighed? Jeg raader Dem sandelig til ikke at gjøre ham en slig Proposition! I Deres Brev til mig har De udviklet Nødvendigheden af en kunstnerisk Ledelse ved Hr. Høedt, uagtet Heiberg staaer i Bestyrelsen som Censor, altsaa som en æsthetisk Medhjælp; derved har De viist, at De anser hans Bistand for lidet betydende lige overfor Hr. Høedt." Endelig, efter megen Snakken, forlod Hr. Christensen mig hin Dag, naturligvis uden at opnaa det af ham for *Øieblikket* ønskede Resultat.

Der gives en Slags Forstand hos enkelte Mennesker, som det altid har sat mig i Forlegenhed at skulle bedømme; man kan ikke faa Andet ud af det, end at disse Mennesker i Grunden ere enfoldige og bornerte; og dog kunne de ved Siden af disse Egenskaber have en saadan Snildhed, en saa stor Udholdenhed i at intrigere i deres egen Interesse, at de unegteligt faa Skin af at være kløgtige, saa at man tvinges til ideligt at være paa sin Post for ikke at blive overlistet af dem. Men midt i Erkjendelsen heraf studser man paa samme Tid over Enfoldigheden i den beregnende Kløgt og over deres Mangel paa Evne til at bedømme Situationen og Consekvenserne af deres Handlemaade. Ved at paaskynde Afleveringen af min Ansøgning om Afsked mente aabenbart Christensen, at den hele Sag var sluttet hermed, naar Folk en fjorten Dages Tid havde uddebatteret den. Men efter at dette Skridt af mig blev bekjendt, reiste der sig stik imod hans Formodning en saa levende Opposition i Pressen og i Publikum, at han blev bange, især da Ministeren desavouerede denne hans egenraadige Virksomhed, i høiere Grad end han havde troet. Han kjendte ikke mit Forhold til Publikum, han oversaae, at dette Forhold ikke var fra i Gaar eller i Dag, han havde ikke mindste Følelse af, at vi i Aarenes Række vare sammengroede med hinanden, saa at mange i dette Publikum gennem Tale og Skrift vilde modsætte sig, at Theatret led dette Tab. Men hvad var nu herved at gjøre for mig? Min Ansøgning var indgivet, og sidst af Alt ønskede jeg at staa som en Primadonna, der truer med en Afsked, som ikke er ærligt ment. Med dyb Bedrøvelse følte jeg, at denne Christensen og et Par af hans Skuespillervenner havde formaaget at drage mig ind i Strid og Spektakel, hvoraf hele mit forrige lange Teaterliv ikke bar Spor.

Nu maatte det imidlertid have sit Forblivende ved min Ansøgning om Afsked; thi jeg indsaee, at under de nuværende Theaterforhold maatte jeg 48 bære mig ad som jeg vilde, jeg vilde dog altid blive en Skive for Bagtalelse til Skade for min Kunst og min Personlighed, og denne sidste maatte i det mindste reddes.

At Høedt var kommen med en ny Skole, som alle vi andre burde optage, kunde jeg paa ingen Maade anerkjende. Realistiske Skuespillere havde der i Tidernes Løb været mange af ved vor Skueplads, uden at disse havde fordret, at de høie, poetiske Digterværker skulde ind under Realismens Fane. Jeg selv har spillet en hel Række af realistiske Roller med stort Bifald; men hver Ting paa sin Plads. En Julie, en Viola og lignende Skikkelser kunne ikke spilles realistisk uden at tabe deres Præg; saa det er latterligt at ville stille en realistisk Skole i Spidsen for alle Genres. Dog, til denne Skole og dens Bedømmelse samt til Hr. Høedts Fordringer til samme vil jeg senere hen komme tilbage.

Den 24de October modtog jeg følgende Skrivelse fra Cultusminister Hall:
Ministeriet
for
Kirke- og Underviisningsvæsenet.

Ved min Hjemkomst fra en Reise modtog jeg gennem Theaterdirecteuren en allerunderdanigst Ansøgning fra Fru Etatsraadinden om Afskeed som kongelig Skuespillerinde i Naade og med Pension.

Jeg behøver ikke at sige Dem, at dette mig uventede Skridt berørte mig i høi Grad smerteligt, thi jeg har allerede tidligere i Skrivelse af 30te December f. A. havt Leilighed til at udtale, hvilken Betydning jeg maa tillægge Deres Virksomhed for Theatret, og hvad jeg dengang udtalte maa jeg fremdeles i fuldeste Grad vedkjende mig.

Forsaavidt jeg imidlertid i nysnævnte Skrivelse erklærede at ville imødekomme et eventuelt Ønske fra Deres Side om at afgaae fra Theatret, havde dette ikkun Hensyn til den Mulighed, at Deres Helbredstilstand maatte gjøre dette Skridt nødvendigt for Dem, og naar jeg troede at turde nære Haab om, at Deres Helbred vilde gjenvindes ved en længere Hvile, da maatte dette Haab ogsaa i høi Grad befæstes ved Deres Svar af 10de Januar s. A.

Fru Etatsraadindens Ansøgning er nu vel motiveret ved det for Sjæl og Legeme anstrengende i en langvarig Theatertjeneste, men naar Deres Ønske om netop nu at fratræde Theatrets Tjeneste specielt refereres til nærværende Forhold og Tilstande ved Theatret, kan jeg dog ikke undlade, - inden jeg foretager noget Skridt i Anledning af Deres Ansøgning, - at udbede mig en nærmere Forklaring herom, ikke fordi en mere bestemt paaviselig Grund efter almindelig vedtagne Regler maatte opgives for at begrunde en Indstilling om Entledigelse med Pension, thi i denne Henseende maa en saa lang 49 og saa udmærket Tjeneste som Deres efter min Overbeviisning være afgjørende; men naar jeg udbeder mig, at De, være sig

skriftlig eller mundtlig, vil oplyse mig om de Forhold og forandrede Tilstande, som have fremkaldt denne almindelig beklagede Beslutning, da skeer det fordi jeg ikke kan opgive Haabet om, at det kunde lykkes endnu at modificere eller tillempe disse Forhold og Tilstande saaledes, at De kunde føle Dem bevæget til at fratage Deres Begjæring om Afsked.

Kjøbenhavn, d. 24de October 1857.

C. Hall .

Til

Fru Etatsraadinde Heiberg.

Herpaa svarede jeg følgende:

Kjøbenhavn, den 26. October 1857.

Til Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet.

Ministeriet har i meget ærede Skrivelse af 24de dennes anmodet mig om at give en nærmere Forklaring over de Forhold og Tilstande, som, ifølge en Yttring i min allerunderdanigste Ansøgning, paalægge mig den Nødvendighed at forlade Theatret, og Ministeriet har havt den Godhed at tilføie, at det, efter modtagen Forklaring, vil overveie, hvorvidt disse Forhold og Tilstande kunne modificeres eller tillempes saaledes, at jeg derved kunde finde mig bevæget til at fratage min Begjæring om Afsked.

Jeg takker Ministeriet for den Velvillie, der ligger til Grund for et saadant Tilbud, men da de omtalte Forhold og Tilstande ere af den Beskaffenhed, at der nu ikke mere kan indtræde nogen saadan Forandring i dem. hvorved jeg kunde føle mig tilfreds i min Stilling, maa jeg helst undgaa en Fremstilling, der ikke vilde være til nogen Nytte, medens den hverken kunde være behagelig for Ministeriet eller for mig.

Ministeriet maa være fuldkommen overbeviist om, at jeg ikke uden den modneste alsidige Overveielse har kunnet foretage et saa afgjørende Skridt som det, at udbede mig min Afsked, at jeg vilde tøvde dermed i det Yderste, saalænge jeg endnu havde mindste Tvivl om Nødvendigheden deraf, men at jeg ogsaa, ifølge min Character, under ingen Omstændigheder kan træde tilbage fra en saadan Beslutning, naar jeg først har taget den, og derved sætte mig i Classe med dem, der, uden at mene det, begjære Afsked, for igjennem Tilveiebringelsen af et offentligt Røre at sætte deres Planer igjennem. Det havde været mit Ønske, at den hele Sag var bleven holdt hemmelig, indtil den var afgjort, og jeg selv har ikke mindste Deel i den Publicitet, som den har faaet, og som, efter min Mening, kunde og burde være forebygget.

50

Men efter at denne uventede Publicitet har fundet Sted og - hvad man kunde vente - har fremkaldt Partistridigheder og Demonstrationer, vilde jeg, selv om jeg blot spurgte min Følelse, umuligt kunne vende tilbage i min Stilling.

Jeg kan derfor blot gjentage min Begjæring til Ministeriet om at fremme Afgjørelsen af min allerunderdanigste Ansøgning, og tilføie min oprigtige Tak til Samme for den Betyggelse, det har havt den Godhed at give mig med Hensyn paa den forventede Pension.

Allerærbødigst

Johanne Luise Heiberg .

Faa Dage efter dette mit Svar indfandt Minister Hall sig en Aften hos os for, efter hvad han ytrede, mundtligt at opnaa, hvad ikke var lykkedes skriftligt, nemlig, at formaa mig til at tage min Ansøgning om Afsked tilbage. Nu, da Sagen var afgjort, bebreidede jeg ham aabent og ærligt, som man kan tale til en fordums Ven, hans hele Holdning i de sidste Aar lige overfor Heiberg og mig ved at have ladet sig paavirke, dels af Kødets Pretentioner, dels af Christensens Beretninger, som alle gik ud paa - hvilket mig syntes var let at gennemskue - selv at komme til Styret, uden anden Adkomst dertil end den, at han havde sluttet sig til, støttet og opmuntret Skuespillernes Opsætsighed mod Heiberg. Hall forsvarede sig med, at naar tre af de første Talenter forlode Theatret, fordi de ikke kunde enes med Directeuren, da kunde en saadan Tilstand ikke vedblive. Dette er rigtigt, men hvem havde staaet bagved disse Skuespillere og styrket dem i deres Opsætsighed? Christensen og gennem ham Hall selv. Dette vilde han naturligvis ikke indrømme; men ideligt og ideligt vendte han tilbage til, at jeg maatte tage min Ansøgning tilbage, og ideligt svarede jeg det Samme: at det nu var for silde at gjøre Sagen om. Vor Samtale udspandt sig til Kl. 2 om Natten uden andet Resultat fra min Side, end at det maatte have sit Forblivende ved, hvad nu var sket. Hall var bekjendt for sit Mæglertalent, men ikke lige overfor Alle forslaar et saadant Talent. - Imidlertid trak det ud med Afgjørelsen af min Ansøgning, og i al den Tid udkom den ene Pièce i Trykken efter den anden om Theaterforholdene, og de fleste af dem vare paa min Side og fremhævede, hvad Theatret tabte ved min Bortgang.

Min Ansøgning om Afsked ventede endnu paa sin Afgjørelse, da jeg den 17de November modtog følgende Brev fra Indenrigsministeren, A. F. Krieger, under hvem dengang, som bekjendt, Kongerigets Finantsvæsen sorterede:

Fra min Collega har jeg, høistærede Frue, modtaget Deres Afskedsansøgning til Erklæring med Hensyn

til Pensionsspørgsmaalet. Omend den Andel, 51 jeg har i Sagens Afgjørelse, er ringe, er den dog saa stor, at jeg ikke uden den haardeste Nødvendighed kan beqvemme mig til det Svar, efter hvis Afgivelse Sagen ventelig strax vilde blive forelagt Kongen. Jeg haaber, at det ikke vil undre Dem, naar jeg spørger, om De forinden vilde tillade, at jeg havde en Samtale med Dem om Sagen. Til enhver Tid De vilde vælge udenfor den sædvanlige Rigsdagsmødetid, skulde jeg have den Ære at hilse paa Dem.

Mandag Eftermiddag.

Med Høiagtelse

ærbødigst

Fr. Krieger .

Til

Fru J. L. Heiberg.

Mit første Indtryk af dette Brev var, at Indenrigsministeren vilde meddele mig, at jeg ikke turde gjøre mig Haab om Pension. Jeg var saa træt og kjed af al den Modstand, der lagdes mig iveien, saa jeg just ikke med det venligste Sind modtog Hans Excellence. Minister Krieger hørte dengang ikke til vore Omgangsvener, ja vi kjendte ham saa godt som slet ikke undtagen gennem hans offentlige Virksomhed. Efter at jeg skriftligt havde bestemt ham en Tid, hvori jeg vilde modtage ham, indfandt han sig. Med den største Artighed sagde han, at da det desværre var falden i hans Lod at skulle fremme min Ansøgning om Afsked, syntes han ikke, at dette var ham muligt, før han af min egen Mund havde hørt, om denne min Beslutning var uigjenkaldelig. Under Samtalens Gang berørte jeg Pensionsspørgsmaalet. Paa den ham egne korte Maade sagde han: "Denne Sag er det ikke værd at berøre, da der ikke efter min Anskuelse kan være nogen Tvivl om, at De er pensionsberettiget." Vi talte længere sammen, og fra denne Dag blev Krieger en af vore mest trofaste Venner, der ofte besøgte os i Hjemmet.

Resolutionen paa min Ansøgning trak endnu i Langdrag. Endelig den 3die Marts (1858) fik jeg min Afsked med Pension. Der blev aldrig senere paa Rigsdagen gjort nogen Indsigelse mod den Afgjørelse af Pensionsspørgsmaalet, som Krieger havde truffet.

Den 6te Marts skrev Fru Geheimeraadinde Hall følgende Brev til mig, idet hun med sin trofaste, eiendommelige Natur gennem Alt, hvad der var gaaet forud, bestandig bevarede sit Venskab for mig uforandret.

Den 6te Marts 1858.

Min kjære lille Frue! Jeg sender Dem dette Blad, som De jo ellers foragter; mig møder det mangelen en Gang i sit unge, dygtige, om end stundom noget hensynsløse Sprog; jeg er nu ikke zart, vil ei være aandelig 52 ømfindtlig, da Menneskene tilvisse (mig selv iberegnet) langt fra ere saa herlige, at de ikke kunne taale et djærvt sandt Ord; hver Linie, som Redacteur Bille her skriver om Dem, undertegner mit Hjerte, min eftertænksomme Tanke, og tilføie kan jeg at det er mig som et Dolkestik i den drøie, factiske Virkelighed at maatte sige, "nu er hun borte" meget i min Natur er inderlig beslægtet med Fader Brøndsted deri ligner jeg ham tilvisse, at det Udmærkede, det Geniale, det af Gud givne river mig fuldt hen; det henrykker mig, jeg kan ikke engang taale denne jammerlige smaalige Kritikaklen med dem, om muligen vilde jeg helst have dem holdte ganske udenfor Verdens gemene Slethed! -

Gid den Bortgang fra vort gamle Huus paa Kongens Nytorv, som saa dybt, og virkeligt smerter *Alle, Alle*, jeg troer næsten jeg kan sige hele den danske Nation maae vorde Dem selv min hulde Veninde til Held. -
Med

dette Ønske er jeg Deres

Augusta Marie Hall,

f. Brøndsted.

Bladet behøver De ikke at sende tilbage!

Jeg læste altsaa dette "Dagblad" af 6te Marts 1858. Bladet begynder med Betragtninger over min Bortgang fra Scenen og udvikler min lange Virksomheds Betydning for Theatret i saa høie Toner, at jeg selv maatte studse herover.

Jeg skrev til Fru Hall og takkede hende for hendes Opmærksomhed ved at sende mig Bladet, men tilføiede: "En ublandet Glæde har jeg imidlertid ikke havt ved at læse denne udmærkede Roes, maaske den største, der er ydet mig, ja, jeg tilstaar, at al denne Paaskjønnelse fra et Blad, der saa kort iforvejen havde aabnet sine Spalter for de mest krænkende Artikler mod Heiberg og mig, næsten irriterede mig; thi mig syntes, at ifald kun en Fjerdepart af den Roes, der her tilkjendes mig, var sand, hvorledes har da det samme Blad kunnet bringe det over sit Hjerte, at optage Artikler som dem, der jevnligt have staaet i det?"

Jeg veed meget godt, at høist forskjellige Røster faa Lov at udtale sig i et Dagblad, men jeg kan aldrig faa andet Syn paa en Redacteur af et Blad. end at han er som en Vært, der ikke bør aabne sine Døre for raa

og uvidende Personer, der ved deres Raisonnement forkvakle Sandheden og bringe falske Anskuelse ud hos Mængden. Dette er uværdigt."

Ved at læse denne Artikel (der atter er optrykt i Billes samlede Bladartikler), kom jeg til at tænke paa et Ord af en ungarsk Statsmand, jeg engang har læst: - "Naar man knapper sin Trøje galt, maa man nødvendigvis knappe den om igjen, thi der bliver ellers en Kanp tilovers forneden og 53 et Knaphul tilovers foroven." - Efter denne Billes Udtalelse om mig maa han tidligere have knappet sin Trøje galt lige overfor mig, altsaa maatte han nu knappe den om igjen; - kun Skade, at han saa sildigt opdagede sin Feiltagelse. Da jeg viste Heiberg Bladet, sagde han: "Han anser Dig nu for død og borte, deraf denne Roes. I Danmark kan man ikke behage i større Grad end ved at lægge sig til at dø; thi da producerer man Intet mere og er derfor uskadelig for Alle."

Da jeg sidste Aften i forrige Saison spillede i "Tilfældet har Ret" under Publikums Latter og Jubel, anede jeg ikke, at denne Aftens Spil i Virkeligheden skulde blive den sidste. Fra det Øieblik, det viste sig, at min Virksomhed var afbrudt, havde jeg en Følelse som den, man har, naar man ikke har faaet sagt Farvel til en kjær Ven, man ikke mere skal se. Det plagede mig, og jeg havde ligesom ingen Ro i mit Sind herover. Jeg skrev da - mig syntes, jeg maatte skrive - et Farvel til det mod mig trofaste Publikum og til mine ikke faa Venner og Veninder paa Theatret, der ved saa mange Leiligheder havde viist mig deres Venskab og Hengivenhed - jeg skrev da følgende Farvel til disse og til Publikum:

"Efter at min allerunderdanigste Ansøgning om Afsked fra det Kongelige Theater, hvor Forholdene efterhaanden vare blevne saaledes, at jeg følte Umuligheden af med Lyst og Ro at udøve min Virksomhed, nu er allernaadigst bevilget, er der endnu kun Eet, som ligger mig paa Hjertet, inden jeg slutter dette betydelige Afsnit af mit Liv, nemlig at følge en uimodstaaelig Trang til ad Offentlighedens Vei at bringe mit Farvel til de Velyndere, som i meer end 30 Aar have fulgt, opmuntret og styrket mig i Udøvelsen af en Kunst, som jeg havde gjort til mit Livs Opgave. Af mit inderste Hjerte takker jeg Enhver, Høi og Lav, Nær og Fjern, der med Interesse og Velvillie har modtaget, hvad jeg efter mine Evner har kunnet yde i mine Fremstillinger. At disse have været begrænsede, er der Ingen, der mere og oftere har følt, end jeg selv, da jeg, tiltrods for min alvorlige Stræben, dog ikke naaede det Maal, jeg havde sat mig. Den eneste Maade, en Kunstner har til at vise sin Taknemmelighed, er, ved fortsat Alvor og samvittighedsfuld Udøvelse i sit Kald, at gjøre sig værdig til den Opmuntring, der skjænkes, og dette Krav troer jeg, at jeg har opfyldt af al min Evne. Ligesom jeg derfor i et taknemmeligt Hjerte glemmer manges dyrebar Erindring, nærer jeg det Haab, at en Deel af mine Tilskuere ogsaa vil beholde en og anden Erindring af, hvad jeg har kunnet give i min lange Virksomhed i Theatrets Tjeneste, en Virksomhed, der uafbrudt har varet fra mit 8de Aar. Gid da et og andet Billede af de mange, jeg har fremstillet, maa leve i Erindringen, indtil der lidt efter lidt kun bliver et Navn tilbage, men et Navn, som især vil holdes ilive, fordi det er knyttet til og væsenlig det samme som Dens, der fra min tidligste Ungdom har udviklet mine Evner, og ved hvem det gjennem Litteraturen vil bevares.

Hvad der ved Enden af min Theaterbane er mig en sand Glæde at tænke paa, er, at jeg i det lange Tidsrum, som den indbefatter, bestandig har været i det venligste Forhold til de mange Directeurer, som afvexlende have staaet i Spidsen for det Kongelige Theater, lige fra min Indvielse i Kunstens Tjeneste, indtil denne pludselig blev afbrudt ved Begyndelsen af indeværende Saison, og at Disse alle have givet mig det Vidnesbyrd, baade mundtligt og skriftligt, at jeg med Iver, Alvor og Beredvillighed samt Beskedenhed i mine Fordringer har udført min Pligt. Særligt maa jeg her nævne min faderlige Ven, Geheimeraad Collin, som fra min første Betrædelse af Theaterbanen skjænkede mig en Deeltagelse, der viste sig i Raad og Daad, og som han den Dag idag ikke har unddraget mig.

Med et rørt Hjerte mindes jeg de Mange af Scenens Kunstnere og Kunstnerinder, døde og levende, der have skjænket mig deres Venskab, og mangt et uforglemmeligt Minde fremstiller sig i dette Øieblik, og lader mig med Taknemmelighed dvæle ved et kjært Samliv, ved opmuntrende Deel tagelse og trofast Venskab. Og de samme Minder komme mig imøde fra BalletPersonalet, i hvilket jeg har tilbragt mine første Barndomsaar. Dets Medlemmer have i alle de paafølgende Tider paa mange Maader viist, at de have vedligeholdt en Godhed for mig, som om jeg var forbleven i deres Midte, ligesom jeg bestandig har bevaret min Interesse for dem og deres Kunst, hvortil saa mange Barndoms-Erindringer knytte sig. Ikke mindre skylder jeg Chor-Personalet min varmeste Erkjendtlighed. Det har ved meer end een Leilighed givet mig Beviser paa oprigtig Hengivenhed, og saa meget større er min Trang til at bringe dets Medlemmer min inderligste Tak, som jeg altid har følt, at her var Gjælden alene paa min Side, og at jeg her Intet har formaaet til Gjengjæld, undtagen det Hjertelag, hvormed jeg har taget Deel i deres smaa Glæder og Sorger, og fulgt dem i deres Virksomhed som et Led i det Hele.

Hvad jeg skylder de danske Digtere, lige fra Holberg og Oehlenschläger indtil de nulevende, blandt hvilke der neppe er En, i hvis Arbejder jeg ikke har været beskjæftiget, føler jeg dybt, og takker de Døde i Tanken, de Levende med disse simple Ord. Alle have de i deres Virksomhed for Scenen i næsten enhver Genre skjænket mig Leilighed til at gjengive Billeder af deres Frembringelser, og være et Organ for Digtkunstens Værker, - Værker, hvortil mit Hjerte havde sluttet sig med en saadan Styrke, at det især er ved at træde ud af deres Tjeneste, at en Veemod griber mig, men en Veemod, som dog tillige glemmer en Skat af glædelige Erindringer, som 55 Ingen kan berøve eller fratage mig. Digterne vide, at jeg har været villig til at lytte til deres Raad og Veiledning; de vide, at jeg samvittighedsfuldt har modtaget og fremstillet

efter Evne, hvad deres Digtergenius betroede mig; de vide, at jeg kun har stræbt at gjengive *Deres* , ikke at give Mit.

Jeg veed med Vished, at mangt et kjærligt Ønske, mangen hengiven Tanke følger mig ved Udgangen af det Huus, hvor jeg som et lille fattigt og overseet Barn traadte ind, frygtsom, men forventningsfuld og rig paa gyldne Phantasier, hvoraf dog nogle ere gaaet i Opfyldelse.

Og hermed tager jeg nu Afsked med mit offentlige Livs Virksomhed. Kun Faa har Lykken føiet som mig; gid den da her maa have truffet paa den, som ikke var uværdig til dens Gaver. Hovmodig har den, Gud være lovet, aldrig gjort mig, thi mit Valgsprog har været: Ydmyghed i Medgang, Frimodighed i Modgang.

Kjøbenhavn, den 12te Marts 1858.

Johanne Luise Heiberg ,
født Pätges.

Dagen efter at dette Farvel var kommet ud, modtog jeg følgende Brev fra Geheimeraad Collin:

1858. Marts. 16.

Kiæreste Hanne

Med hiertelig Deeltagelse og ikke uden Vemod læste jeg i Gaar Aftes og atter i Morges dit "Farvel" til dit Publicum.

Din kiærlige Erindring af den gamle Ven overraskede og rørte mig dybt.

Tak for dit kiærlige, ærlige, datterlige Sindelag i de mange henrundne Aar! Gud give Dig, kiære, gode Hanne, en lykkelig Fremtid.

Hils Heiberg venligst.

Din faderlige Ven

Collin .

Ikke alene fra Collin, men fra mangfoldige andre Bekjendte og Ubekjendte, baade her og fra Provinserne, strømmede Breve og Vers ind til mig med Klager over, hvad der var sket. Og ser jeg paa den Mængde Breve, som ligger foran mig, og som jeg nu ved at optegne mit Liv paany har maattet gennemlæse, da gribes jeg af Vemod og Taknemmelighed. - Kun et af disse Digte maa jeg have Lov til at gjenkalde i Erindringen, da jeg havde en Anelse om, at det skrev sig fra en af vore første lyriske Digtere. Det lød saaledes:

56

Fru Johanne Louise Heiberg.

Hvad Aaret bringer, det Ingen veed,
Om vi faae Krig eller gode Dage,
Om Somren bliver kjøl eller hed,
Om der falder Manna fra Himlen ned,
Om Fru Fortuna er mild eller vred,
Vi ta'er, som det falder, og tør ei klage.
Dog veed vi Alle, Store og Smaae,
Noget, som Aaret ikke vil byde,
At Gaarden, den gamle, venlige, graae,
Til hvis Arne saa tidt vi om Aftnen tyede,
Hvor vi blev modtaget som gammel Ven,
Af den ædle Husfrues klare Stemme -
At, naar vi komme derhen igjen,
Er Husfruen ikke mere hjemme.
Hun skænker ei meer til den husvilde Gjæst
Aandens den rene, den perlende Drue,
Hun fører ei an den jublende Fest,
Hvis vexlende Tog vi begeistrede skue.
Hver, som kom ind fra Gadens Støv,
Drog hun med sig i Festens Glæde,
Kransed hans Pande med festligt Løv,
At han kunde med i Dandsen træde. -

Hvo kan føre som hun et værdigt Chor
Med Andagt og Alvor til Musens Ære?
Hvo kan tale som hun det myndige Ord?
Hvo kan som hun vel Sceptret bære?
Hvad Aaret bragte, Fred eller Krig,
Nød eller Rigdom, Fryd eller Klage,
Hun var sig selv bestandig lig;
Hendes Aand den sprudlede lige rig
I dyre Tider og gode Dage. -

Har vi da ikke Grund til at klage? -

E. F.

Den offentlige Opposition mod Christensen var lidt efter lidt bleven saa stærk, at Hall indsaae Nødvendigheden af at stille en anden Personlighed ved Siden af denne som Skjærm for ham. Halls Ven Dorph var ofret, endnu en Ven af Hall fik samme Skjæbne, nemlig Digteren, Etatsraad C. Hauch. Ved Nytaar 1858 var Hauch bleven ansat som Theaterdirecteur med 57 Christensen som Meddirecteur. Overskou havde man kort efter min Afsked paa en temmelig stødende Maade faaet fjernet. Høedt blev nu ansat i hans Post, og saaledes vare jo nu alle de Fordringer tilfredsstillede, hvorfor man saa utrætteligt havde kæmpet. Med en vis Naivetet, som var Hauch egen, havde han indvilliget i Halls Anmodning om at være Theaterdirecteur, den mest Upraktiske, man kunde finde til slig en Post. Dog herpaa kom det jo heller slet ikke an, det var atter et *Navn*, man vilde have for et Syns Skyld, og Hauch anede ikke Faren ved at være Halls Ven, men gik freidig i Spand med Christensen.

Neppe var Hauch, der hørte til vore Omgangsvener, ansat, før han en Aften kom ud til mig og sagde: "Nu, Fru Heiberg, haaber jeg da, at De ikke længer vægrer Dem ved at vende tilbage til Scenen, da jeg staaer som Borgen for, at Intet vil ske ved Theatret, som De vil finde uværdigt for en Kunstanstalt." Jeg kunde neppe bare mig for at smile over de Illusioner, Menneskene kunne gaa i med Hensyn paa sig selv. Jeg svarede: "Nei, kjære Etatsraad Hauch, nu, saa lidt som tidligere, er jeg tryk herfor; jeg veed nu som før, at Theatret ledes af et Skuespillerregimente med Hr. Christensen som Commandant, og under dette Regimente vil jeg ikke indskrives mere." Hauch saae forbauset paa mig og gav sin digteriske Phantasi Tøilen om Alt, hvad han var istand til at sætte igjennem. Jeg smilte herover, og han forlod mig, vis paa, at ingen Overtalelse her hjalp.

Theatret havde altsaa nu paany to Directeurer, en af *Navn* og en af *Gavn*. I "Fædrelandet" hævede sig dog snart kraftige Røster mod Hauch- Christensen-Høedt, og Resultatet var og blev, at man var utilfreds, lige saa utilfreds som tidligere; man fandt Repertoiret slet og bebreidede Hauch det, udtalte de strengeste Domme om Christensens Færd mod os alle, mig, Dorph, Overskou. Hall, den egentlige Aarsag til det Hele, tog man imidlertid paa med Fløielshandsker; saaledes brugte man næsten aldrig hans *Navn*, men kun "Man": *Man* har gjort det eller hint Forkastelige. - Af og til føiedes dog "Excellencen" til; saaledes læste man: "Man ansatte Hr. Justitsraad *Christensen* (thi man havde forandret Secretairen til Justitsraad) som oeconomisk Directeur, men vi troe neppe, at Hans Excellence kunde have valgt uheldigere. - - - Hans Opførsel mod Professor Dorph ville vi ikke omtale, fordi der er Noget deri, som ikke seer vel ud, naar det stilles overfor den offentlige Anstændighedsfølelse - - -. Og hvad nu Professor Overskous Afskedigelse angaaer, maa vi finde det Skete oprørende." Misstemningen mod "Man" og Justitsraaden syntes saaledes mere og mere at give sig Luft under og efter den første Saison, hvori de nye Kræfter havde udfoldet sig.

Saa snart man offentlig læste i Bladene, at jeg nu virkelig var afskediget fra det kongelige Theater, gjordes mig et meget fordelagtigt Tilbud fra 58 Stockholm om at optræde der. Ogsaa, besynderligt nok, kom et lignende Tilbud fra München. Selv om jeg havde været istand til at efterkomme slige Opfordringer, var mit Afslag ikke forbunden med mindste Kamp, thi kun i mit eget Fædreland ønskede jeg at være Skuespillerinde; Himlen skulde bevare mig fra at komme ind paa Virtuosveien!

Jeg sad nu stille i min Stue, opfyldt af Alt, hvad der var hændet, og ude af Stand til at løsrive mine Tanker fra den gamle, graa Bygning paa Kongens Nytorv, hvor jeg havde levet en saa stor Del af mit Liv. Jeg fik ofte Besøg af mine Venner ved Theatret. De klagede Alle over Tilstanden derovre, vare forbitrede paa Christensen og smilte ad Hauch.

Da Hr. Høedts Strid med Heiberg fornemmelig havde dreiet sig om "Richard den Tredie" samt en hel Række andre interessante, tildels klassiske Roller, "som alle vare indstuderede af ham", men som ikke kom til Opførelse, maatte jo Alle tro og haabe, at nu, da Heiberg havde fjernet sig, vilde disse mærkelige Præstationer blive opførte i de halvanden Saison, hvori Hr. Høedt atter spillede paa det kongelige Theater. Jeg og Mange med mig ventede nu herpaa, men ikke et eneste af disse Stykker, hvormed der var gjort saa megen Larm, ikke een Rolle med det imponerende Tillægsord "klassisk" kom til Opførelse, men derimod en Del andre, hvis futile Character Alle maatte være enige om. Hans Bane som Skuespiller blev derefter som bekjendt afbrudt ved den Medfart, han led paa Scenen ved gjentagne Gange at blive udpeben, af Spillet

uvedkommende Grunde. Han trak sig tilbage som Skuespiller, men beholdt Pladsen som Elev- og Sceneinstructeur.

Ligesom tidligere al Vægt var lagt paa, om Hr. Høedt blev Elevationinstructeur, og senere, om han blev Sceneinstructeur, saaledes blev nu et andet Stikord det dominerende, nemlig:

"HR. HØEDTS NYE SKOLE."

Det er denne Mening, denne Paastand, jeg nu med mine svage Kræfter vil forsøge paa at klare; thi jeg kan med min bedste Villie ikke se Andet end, at her fremtræder *en ny Apostel i gamle Klæder*.

Under Hr. Høedts korte Virken ved det kongelige Theater udfandt han og en Del af Pressen, at Theatrets Ve og Vel beroede paa, først at han blev Skuespiller, dernæst Elevationinstructeur, saa Sceneinstructeur, og endelig udfandt man, at han sad inde med en hel ny Skole, der skulde reformere Skuespilkunsten, ja, at dette sidste var denne Reformators særlige "Mission", som til stor Skade for Theatrets Fremtid gik tilgrunde ved hans Bortgang som Skuespiller.

Men Sagen var, at denne aggressive, sterile Natur vilde ideligt Noget 59 uden at besidde Kraft og Udholdenhed til at udføre det, uden at betænke, at man ikke bliver Reformator ved at snakke, men ved at handle og arbejde. Alle sine Fordringer paa de omtalte Stillinger ved Theatret opnaaede han hurtigt, men han opgav dem selv alle lige saa hurtigt. Men hvad jeg her i Særdeleshed ønsker at tale om, er den mere ideelle Del af hans Fordringer, nemlig hvorvidt han virkelig sad inde med en ny Skole.

Da Hr. Høedt i 1851 som ung Student debuterede paa vor Scene, stod det danske Nationaltheater paa Hødepunktet af sin Udvikling, og de Kræfter, det var i Besiddelse af, havde bragt vor Scene i Ry; ikke alene i Skandinavien, men selv i Udlandet vidste man, at det lille Kjøbenhavn havde et Theater, hvis Fremstillinger kunde maale sig med de bedste i Europa. Man talte med Beundring om den "danske Scenes ypperlige Skole", der ikke var dannet efter tyske, men nok saa meget efter franske Mønstre, og helt igjennem paa national Grund.

Det er nu min Tro, at Skuespillere i Grunden ikke kunne danne nye Skoler, men at disse kun fremkomme gennem Tidens Digtere. Gaa disse i falsk Retning, tvinges Skuespillerne mere eller mindre til at følge Sporet. Det gjælder derfor hovedsageligen for Skuespillerne, hvilke Digtere det falder i deres Lod at fortolke fra Scenen, thi Skuespillere ere kun et Slags Digtere *paa anden Haand* og kunne kun være Reformatorer i Skuespilkunsten gennem Digterne, der ere de sande Reformatorer *paa første Haand*. Disse Digterreformatorer havde længe før 1851 holdt deres Indtog i vor Litteratur og gennem dem Reformationen i Skuespilkunsten. Hr. Høedt kom saaledes altfor sildigt som Reformator, dengang Reformationen forlængst havde fundet Sted.

Fra det Øieblik, Holberg havde grundlagt den danske Scene gennem sine udødelige Værker og ved disse samt ved sin personlige Nærværelse beaandet Skuespillerne og opdraget Publikum til at nyde og paaskjønne Gaven af hans Geni, fra det Øieblik havde Danmark en dansk, original dramatisk Litteratur og danske Skuespillere. Men Smagen for denne rige Gave var ingenlunde befæstet. Efter faa Aars Forløb bleve disse danske Skuespil fortrængte af smagløse udenlandske Arbeider, især tyske, hvis Indflydelse paa de danske Skuespillertalenter meget snart sporedes, saa at glimrende Skuespillertalenter som Rosing og Schwarz for det meste bleve misbrugte til at fremstille Digterværker, der stode under deres naturlige Begavelse. Men hvad skulde de gjøre? De maatte bruge deres Talent, de maatte fremstille de Billeder, Tidens Digtere bragte. Det gjaldt da for Skuespillerne især at *røre* Tilskuerne, og man vænnede sig lidt efter lidt til en hul Declamation, til at fremstille Lidenskaberne i convulsiviske Trækninger, i med tordnende Stemme at paavirke Ørehinderne, kort sagt, i de *alvorlige* Skuespil at være 60 "Coulissenreisser", det vil sige, at faa Coulisselærredet til at ryste ved Stemmens Bulder og Skrig. Det maa dog huskes, at der ved Siden heraf arbejdede sig en ny national dramatisk Digtning frem (Ewald, Wessel, Thaarup, Heiberg o. s. v.), ligesom Holbergs Comedier oplevede en ny Blomstring paa Scenen. - Derefter kom der i Begyndelsen af dette Aarhundrede en ny Periode af Sentimentalitet. Man vilde ikke mere le i Theatret, man vilde græde, og man græd ved Ifflands, Kotzebues og Andres trykkende borgerlige Tragedier. Man græd ikke over de kunstneriske Skjønheder, som ogsaa disse Arbeider havde en Del af, men man græd især over en forskruet Sentimentalitet, som de havde meget af, og som man fandt skøn og opløftende. Med Omslaget i Digterværkerne kom, som sagt, Omslaget i Skuespilkunsten; - der dannedes en ny Skole.

Men Ulykken var ikke saa stor, som det ved første Øiekast kunde synes; thi skulde et virkeligt Nationaltheater dannes, da var det nødvendigt, at ogsaa andre Genres bleve repræsenterede paa denne end

den Holbergske; gennem disse dannedes Skuespillere, der kunde virke ogsaa i andre Digterarter. Da imidlertid disse andre Digterarter endnu kun meget ufuldkomment vare repræsenterede i vor Litteratur, tyede man til de fremmede, der bleve en Overgang til hvad vor egen Litteratur senere frembragte rigere, skjønnere og sandere.

Da opklaredes Horizonten paa den danske dramatiske Himmel. Adam Oehlenschläger steg op som en Sol for at sprede de Taager og Dunster, der havde lagt deres knugende Atmosfære over Theatret; men Taagerne vare ikke saa lette at opløse, Luften blev endnu nogen Tid lummer og kvalm. Hvad hjalp det, at han kom med sin mægtige "Hakon Jarl", hvor var nu den Skuespiller, der kunde lære Publikum at kjende og vurdere denne Skikkelse? Rollen blev overdraget til en comisk Skuespiller, fortrinlig som saadan, men forfærdelig til at gjengive Billedet af den tragiske Helt. Oehlenschläger maatte foreløbig lade sig nøje med den lille dannede Læsekrede's Beundring, men den rette Virkning ved et dramatisk Arbejde, Levendegjørelsen, Livet fra Scenen, udeblev.

Da sad derovre i Flensborg en Mand, hvis Phantasi brændte, hvis Hjerte bankede ved Digterens Røst. Han havde ikke Rist eller Ro, han brød alle Baand, opgav sin anerkjendte Stilling for at opfylde sit Kald: "Denne Hakon vil jeg fremstille for det danske Folk!" - Og den store, kæmpestærke Mand med det kloge Øie og den kraftige Stemme, meldte sig ved Theatret som Aspirant, og den danske Skueplads havde vundet en af sine største saa vel tragiske som comiske Skuespillere i Lægen, *Doctor Ryge*.

Digterens "Hakon Jarl" gik nu for første Gang paa rette Maade fra Scenen ud i Verden og blev det store Publikums Eiendom og Yndling. Med 61 Ryges Indtrædelse paa vor Scene (1813) drog Skuespilkunsten ved den nye Digterbehandling anden Gang reformeret og udvidet ind paa den rette Vei. I ham var Natur, Sandhed og Idealitet forenede. Han var en Reformator saa vel i Tragedien som i Comedien, hvis Spor ere fulgte ned til vor Tid. Han viste i sin "Hakon", at man kan røre uden Svulst, han viste i sin "Peer Degn", at man kan more uden at karikere. En "Jeronimus" som hans faa vi neppe mere at se; han formaede at bringe det hele Aarhundrede med ind paa Scenen, og hvad der endnu er tilbage i vor Tid af Billedet af denne Hakon, af disse Jeronimusser, denne Peer Degn skyldes ham.

Det er characteristisk for dem af den unge Slægt, der selv have saa Lidet at give, at de stadigt udtale, at alt det Store og Berømmelige i Fortiden i Grunden har været uden Værd og paa gal Vei. De have ikke mindste Tro til, at hvad der een Gang er indvundet, tabes ikke saa let, - det ligger endnu ligesom i Luften.

Naar et Digtværk i mange Aar har været forkvaklet paa Scenen, og nu endelig en Skuespiller som f. Ex. Garrick i England, Rachel i Frankrig træder til for atter at levendegjøre en Digters Billede, saaledes som Tiden og han selv har tænkt sig det, da kalder Kritiken dette en ny Skole. Jeg nøies med at sige, at et virkelig Skuespillertalent atter har formaaet at læse, opfatte og fremstille, hvad der ligger i Værket; thi for en virkelig udmærket Skuespiller ligger Alt i Digtet; en saadan formaar med Phantasien, med Hjertet, med Forstanden at gribe Digterens Billede og tillige at fremstille det, naar han til alle de første Egenskaber tillige af Naturen har faaet alle de *legemlige Betingelser*. Thi heri ligger det Sjeldne i at erhverve en stor Skuespiller, at det Vigtigste, det Aandelige, maa ledsages af hele dette Mylr af ydre Betingelser: Stemme, Physiognomi, Blikkets Styrke og Tydelighed. Armens og Haandens Bevægelse, Gangen og en kunstnerisk Holdning af hele Legemet. Kun hvor alt dette er tilstede, have vi en virkelig stor Skuespiller. Goethe og mange Dramaturger have udtalt: "Intet Studium slaar til, naar Naturellet mangler."

Uagtet Ryges Komme til vor Scene kunde Omslaget ikke ske i et Nu ved et enkelt Skuespillergeni, (Nielsen og Fru Nielsen kom først 9 Aar efter), thi saa mægtigt end Skuespilleren kan bidrage til at oplære Publikums Smag, sker det rette Omslag dog først ved flere Digteres Komme, der anslaa nye Toner og nye Retninger i Litteraturen, saadanne, i hvilke Nationen gjenkjender sig selv i Digtværkerne, som Kjød af dens Kjød, som Blod af dens Blod. Uagtet man altsaa nu havde erhvervet en romantisk Digter i Oehlenschläger og en Ryge, der kunde tolke ham, vedbleve dog endnu for en Tid de hule, forcerede Dramaer - hvori Ryges Talent ofte misbrugtes utilbørligt - at være Hovedbestanddelen af Repertoiret.

62

Da kom J. L. Heiberg i 1825 og gav atter Holbergs Scene sit rette Præg. Ovenpaa de hjerteskjærende Tirader, som hver Aften havde gjenlydt fra Theatrets Brædder, kom han i "Kong Salomon og Jørgen Hattemager" med sit: "Vi, vi, vi skal, min Salighed!" (en Linie, som Poul Møller sagde, at han kunde elske ham for), det danske Publikum vaagnede op af sin Dvale, og som ved en Tryllestav var alt det Uvæsen daraussen fra jaget bort fra vor Scene - forhaabentlig for evig. Med Digteren kom Skuespillere, og medens mange af de Ældre med Uvillie følte, at deres Tid ved denne nye Luftning var forbi, spillede Ryge fortræffeligt og med stor Glæde Jøden i "Kong Salomon og Jørgen Hattemager"; først nu, ved en ny Digtters Hjælp, kom Ryges Reformation i Skuespilkunsten til sin fulde Virkning, en Virkning, der kraftigt viste sig hos de yngre Talenter. Den geniale Christen Niemann Rosenkilde ventede kun paa en Digter som Heiberg for at boltre sig i hans Vaudeviller som Fuglen i Luften. Phister var en temmelig ukjendt Størrelse, indtil Heiberg trak ham frem af hans Uvirksomhed og i et Nu gjorde ham til Publikums Yndling. Nielsen og Fru Nielsen, der i de sidste Aar mægtigt havde samvirket med Ryge i Fremstillingen af Oehlenschlägers Tragedier, bleve begge mageløse Vaudevilleelskende, fulde af Liv og Friskhed, - uagtet Nielsen egentlig var misfornøjet med

den nye Genre, der omstyrkede det gamle, rørende Repertoire; - Frydendahl, Winsløw, Foersom, Alle med udmærkede Evner, bidroge til det nye Liv. Ogsaa mine Barnevinger udfoldede sig til Flugt. Al Usandhed, Hulhed og Affectation var fra nu af kastet paa Døren, og de yngre Talenter bleve som ved en Naturnødvendighed tvungne ind i de Ældres Spor. Efter Heiberg kom Hertz med hele Rækken af sine Comedier, lyriske og prosaiske, og hans Skuespil udviklede en Michael Wiehe, en Fru Sødring - og Flere. De franske, Scribeske Comedier begyndte paa samme Tid deres glimrende Bane paa vor som paa alle Europas Scener og bidroge ikke Lidet til at danne Skuespillere i Retning af Sandhed og Natur. Holberg levede atter op og holdt atter sit Indtog, mere glimrende end nogensinde. Det gik Holberg som alle store Aander, de have Liv og Kraft i sig til i forskellige Perioder ligesom at sove hen for atter at leve op i fuld Styrke og Skjønhed; og man kan vel sige, at dette er det egentlige Kjendetegn paa de virkelig fremragende Genier, hvor ofte de taale saaledes at stødes ned i Glemselens Elv for atter at komme tilsyne i deres Kraft og Fylde. I de foregaaende Aar, da Iffland og Kotzebue sad i Høisædet, vilde man Intet vide af Holberg; man fandt ham raa, plat, tør og forældet. Jeg husker endnu, at jeg i min Barndom overværede en Holbergsk Forestilling, uden at en eneste Dame fandtes mellem Tilskuerne paa Gulvet, da selv gifte Damer fandt det uforeneligt med deres Kvindelighed at overvære slige Forestillinger, og hvorledes kunde de da bringe deres Døtre derhen! En anden 63 Aften hændtes det ved Opførelsen af "Den Stundesløse", at en eneste Dame havde forvildet sig derhen og sad midt imellem alle Herrerne paa Gulvet. Alles Øine vare hæftede paa hende. Men til hendes Ære skal det siges, at hun blev rolig siddende og saae Stykket ud. Det er jo bekjendt, at ingen af Skuespillerinderne vare at formaa til at spille Barselkone i "Barselstuen", men at hun indtil de seneste Aar altid blev udført af en Herre, til stor Skade for den dramatiske Illusion. Ved Siden af Holberg fremdroges nu ogsaa Molière igjen, enkelte Shakespeareske Tragedier, som Theatret havde Kræfter til at besætte, samt flere af de berømteste engelske Lystspil gik jævnlige over vor Scene, Arbeider, der vel vare værd at øve sine Kræfter paa, og som kunde bevirke sandt og naturligt Spil. Alle disse Digtere vare sandelig ikke paa Afveie og kunde vel danne Skuespillere, hvis Skole blev Sandhed, Natur og Idealitet; og lykkelige maatte man kalde os Skuespillertalenter, der levede og virkede paa en Tid, da der var sundt Liv i Litteraturen, sundt Liv i Publikum, og som Følge heraf sundt Liv i de theatraleske Kræfter, der virkede i Forening til Glæde for dem selv og Andre. Vort Theater blomstrede nu som ingensinde, og fra denne Periode gik dets Berømmelse ud.

Dette Liv og disse Kræfter, alle paa Høidepunktet af deres Udvikling, - paa Faa nær, som Døden kort iforveien havde berøvet Theatret, men hvis Virksomhed endnu levede i Alles Erindring - forefandt Hr. Høedt, da han 25 Aar efter Omslaget første Gang betraadte vor Scene. Skulde det nu være ubeskedent at mene, at det er af os, han har lært at spille Comedie, at det var vort Spil, der gav ham Lyst til at være med i den skønne Leg? Jeg fordrister mig til at mene dette. Ikke desmindre havde han neppe spillet to à tre Roller, før han gav sig Mine af, at det fra nu af var alle os Andre, der skulde lære af ham, idet han gjorde Ordene "Sandhed og Natur" til sit Løsen, som om disse Ord vare nye og løde for første Gang. For de Uindviede klang jo disse Ord saare tiltalende; men hvem havde nogensinde benegtet, at Opgaven i Skuespilkunsten som i al Kunst er Sandhed og Natur? Det kommer kun an paa, hvilken Sandhed, hvilken Natur der bør eftertragtes. Naar Høedt ironiserede med alle sine comiske Roller, da kalder jeg ikke dette for den fulde Sandhed; naar han manglede Nielsens og Ryges Pathos i sin "Hamlet", da kalder jeg ikke dette Natur, i det mindste ikke en Hamletsk Natur. Det gaar ikke an at ville Et, naar Digteren har villet et Andet. Troskab mod Digteren er Hovedsagen og Skuespillerens theatraleske Samvittighed. Alligevel paastod Høedt, at han medbragte en ny Skole, der skulde omforme Alt og Alle.

Men hvorom Alting er: der var jo nogle Aar, i hvilke han samlede en lille, ung Armée af Elever, der skulde nyde Godt af hans saakaldte nye Skole. Hvor ere nu alle disse henne? Der var jo en Tid, da han med disse 64 nye, examinerede Kræfter opførte Elevcomedier. Hvem erindrer disse? Hvem havde Glæde af dem? De ophørte lige saa skyndsomt, som de vare begyndte, i fuldkommen Ligegyldighed. Hvor blev siden den nye Skole af i de Aar, da han, efter at Heiberg havde ophørt at være Theaterdirecteur, var Eneherr i det Tempel, hvori hans Pretentioner havde kastet Splid og Forstyrrelse ind? Hvad benyttede han hine Aar til, og hvor sporedes den nye Skoles Virkning? Ikke desmindre sagde Rygtet bestandigt, at Hr. Høedt var en stor Dramaturg og havde en ny Skole, der burde frem.

Enhver offentlig Person er paa en Maade mystisk, og Fablerne tros, om end Kjendsgjernerne vidne imod dem. Dog, hvem overbeviser Mængden, naar den først er sat i Bevægelse! "Selv Guderne kæmpe forgjæves mod saadant", siger Schiller. Det vilde da være et forfængeligt Haab at faa Menneskene til at standse for at prøve Sandheden. Men hvad gav da Anledning til, at Mange fik denne Tro, kom i denne Bevægelse? Hvad bevirkede hos disse Troen paa den nye Skole? Hvori bestod denne "nye" Lære i Skuespilkunsten? Dette vil jeg nu forsøge at forklare.

Sagen var denne: Den unge Student Høedt havde valgt Shakespeares "Hamlet" til sin første Debut. I flere Aar havde han arbejdet paa at fremstille denne Rolle. Uafbrudt beskæftiget hermed, gik det ham tilsidst, som det gaar og bør gaa enhver aandfuld Skuespiller, han gjorde Digterens Ord til sine, - men uheldigvis i en Grad, som det just ikke altid gaar *eller bør gaa*, at han tilsidst gik i den Illusion, at Shakespeares glimrende Tanker og Ideer vare fødte og udsprungne af hans egen Hjerne. Hvis da min Læser ønsker at faa Rede paa, hvori Høedts saakaldte nye Skole bestod, da læs her, hvad Shakespeare i Stykkets 3die Akt lader Hamlet sige til en af Skuespillerne om Skuespilkunsten, og vi har hele Høedts "nye" Skole med Hud og Haar, med Traad og Trævl.

Shakespeares Ord til Skuespillerne ere følgende:

"Jeg beder, at I lade Talen glide let fra Tungen, saaledes som jeg foresagde Eder den; thi dersom I tage Munden saa fuld, som mange af vore Skuespillere gjøre, da saa jeg ligesaa gjerne, at Taarnvægteren udraabte mine Vers. Saver heller ei Luften alt for meget med Jeres Haand; saaledes, men behandler alting med Sindighed. Thi i selve Malstrømmen, Stormen og (saa at sige) Hvirvelvinden af Eders Lidenskab, maae I søge og finde et vist Maadehold og Rolighed, som giver den Ynde. O, det skjærer mig ind i Hjertet, naar jeg hører en bredskuldret Parykblok af en Karl rive en Lidenskab i Stumper. - ja i Pjalter, for at gjenembrøle Trommehinden i lave Parterristers Øren, som for største Delen ei kunne nyde andet, end sandsesløse Balletter og Spectakkel-Stykker. Jeg kunde lade saadan en Knægt stryge til Kagen, for hans Skraalen og Tuden. Det er overdreven Overdrivelse. Jeg beder Jer, afskyer dette. - - -

65

Værer ei heller for spage; men lad Eders egen Forstand være Eders Læremester. Retter Gebærden efter Ordet; Ordet efter Gebærden, og vaager nøie over, at I ei overskride den beskedne Natur; thi al saadan Overdrivelse er mod og er, saa at side: at holde Speilet op for Naturens Ansigt, at vise nu, var og er, saa at sige: at holde Speilet op for Naturens Ansigt, at vise Dyden dens eget Aasyn, Skjændsel dens eget Billede, og selve Tidsalderen og Tidens Legeme dens Form og Aftryk. - Nu kan dette overdrevne eller dette søvnige Spil vel bringe den Ukyndige til at lee; men det kan ei andet, end faae den Kyndige til at harme sig, og een slig Mands Dom skal i Eders Tanker gjælde meer, end en propfuld Skueplades af hine. O, der ere Skuespillere, som jeg har seet spille, og hørt andre rose, og det høiligt - for ei at sige nederdrægtig - som hverken talte som Christne, gik som Christne, Hedninger eller Mennesker, og som saaledes pustede sig op og gjøede, at det faldt mig ind, at nogle af Naturens Bønhaser maatte have gjort dem, og skildt sig fuseragtig ved dem, saa afskyelig efterlignede de Menneskeheden. - - - O, afskaf det ganske og aldeles. Og lad dem, som spille Eders Pudsenmagere ikke sige mere, end der staaer skrevet for dem. Thi der ere Folk iblandt dem, som pleie selv at lee, for at faae en Flok dumme Tilskuere til at lee med, endskjøndt imidlertid et nødvendig Punkt af Stykket kræver vores Opmærksomhed. Det er slyngelagtigt og, viser en høist erbarmelig Glimresyge i den Nar, som bruger det."

Man ser vel, at der af disse gyldne Ord (der burde oplæses hver Dag forinden Prøverne begynde, ligesom Fadervor begynder enhver Gudstjeneste) lader sig ophugge en hel Række af æsthetiske Forelæsninger, der sætter den Uvidende i Forbauselse ved sin uimodsigelige Sandhed og glimrende Klarhed. Det er denne Ophugning af denne evige Skuespillercatechismus, hvormed Hr. Høedt i mange Aar har vidst at glimre for de Uindviiede som en stor Dramaturg, men hvormom J. L. Heiberg tillod sig at sige med Hamlets Ord til Dronningen: "Ja, det er gammelt, Eders Naade!"

Hvis nu Nogen af dem, der have beundret de Høedtske private Forelæsninger om den "nye" Skole, formaar at lægge en eneste ny Tanke, et eneste nyt Ord, et eneste nyt Syn ind i de af Digteren forlængst udtalte og anerkjendte Ord, da paatager jeg mig, hvor besværligt det end monne være, at lade ham forgyldte fra Top til Taa. Det er disse Shakespeareske Ord, som Høedts Skuespillerphantasi har foregøglet ham som undfangne i hans egen Hjerne, og hvoraf han, som sagt, som første Opfinder har levet i den offentlige Mening, længe efter at han havde ophørt at være Skuespiller. Han og hans Venner vare ikke langt fra at mene, at Heiberg var en Ignorant, der ikke havde Evne til at forstaa den store Shakespeare, og at han først maatte lære dette af Hr. Høedt, og man fik travlt med at udsprede denne Mening 66 som Sandhed. Men jeg veed dette bedre, thi jeg har ofte hørt Heiberg udtale, at Shakespeares "Hamlet" *var det første dramatiske Digterværk i Verden*. - At Heiberg, med sin Afsky for et svulstigt Billedsprog, hist og her saa noget Saadant hos Shakespeare, er sandt, men han var jo ikke ene om denne Mening. De første og mest udmærkede Kritikere i Tydskland og Frankrig, ja selv i England, havde udtalt lignende Meninger. Shakespeares lidenskabelige Beundrer, den udmærkede Lærde og Kritiker G. H. Lewes siger i sit fortrinlige Værk, "Goethes Levnet", det Samme, og som Exempel paa Shakespeares kunstige Rhetorik nævner han Julies Udbrud, da hun ved sin Amme faar Underretning - som hun tror - om Romeos Død. "Hvem er du onde Aand -" etc. Det var denne Art af Rhetorik, der undertiden stødte Heibergs udviklede Sans for Formskjønhed og Formsandhed. Heiberg har dog aldrig i sin Kritik over Shakespeare drevet det saa vidt som vor Tids høieste kritiske Autoritet, den franske Forfatter Taine, der har udmærket sig ved at sige, "at *Shakespeare som Digter manglede alt moralsk Fundament*". Her vilde det unegteligt være paa sin Plads at bede Kritikeren tie; thi en saadan Udtalelse viser, at han miskjender Digteren i hans dybeste Grundtone; netop som ethisk Digter have de største Aander sat Shakespeare høiest af Alle. At Heiberg, ægget af den Affectation, som uvidende, selvbeskikkede Dommere dreve med en stor Mands Navn, - krævende, at Ingen herefter maatte se paa det anerkjendte Geni med et nyt og friskt Øie, - ved sin Modstand undertiden, i et vist kaadt Lune, der var ham egent, morede sig med at slænge Udtryk hen som paa Trods, kan vel ikke negtes; som da han i Striden om Macbeth vilde bevise, at en Morder er en Morder, enten han hedder Macbeth eller Ole Kollerød. Dette var en Uforsigtighed, som hans Modstandere i lang Tid toge til Indtægt imod ham som Bevis paa hans Mangel paa Sans til at fatte og vurdere en Aand som Shakespeare i det Hele. Men, som sagt, jeg veed dette bedre, og Andre burde maaske ogsaa vide dette af mangan en Udtalelse under hans kritiske Virksomhed.

Og nu tilbage til det, som jeg tillader mig at kalde ikke den nye, men den gamle Skole i Skuespilkunsten.

Shakespeare lader Hamlet sige til Skuespillerne: "Lad Eders egen Forstand være Eders Læremester." Ved denne Linie faar man Lyst til at afbryde Taleren med Goethes Ord: "Du sprichst ein grosses Wort gelassen aus!" - Skuespillernes *Forstand* er sædvanligt i den Grad indeklemmet og behersket af deres *Phantasi*, at den kan gjøre sort til hvidt og hvidt til sort. Det er igjennem Phantasien de tænke, igjennem Phantasien de føle. Dette er deres store Svaghed som Mennesker, deres store Styrke som Skuespillere. Shakespeare har kjendt Mange personligt, og han har gennem sine 67 Digterværker havt sørgelige Erfaringer om Skuespillernes Mangel paa det første, mange Glæder over Fylden af det sidste. Denne Linie tilraaber han derfor Skuespillerne ligesom i sin Fortvivlelse over saa ofte gennem dem at være bleven misforstaaet, netop hvor Forstanden ene kunde være Læremester. Ja, hvor ofte ere ikke selv disse hans Formaninger blevne misforstaaede, fordreiede og benyttede til helt det Modsatte af, hvad hans Ord tilsigte.

Naar Shakespeare siger: "Jeg beder Eder, at lade Talen glide let fra Tungen, - thi dersom I tage Munden saa fuld, som mange af vore Skuespillere gjøre, da saae jeg ligesaa gjerne, at Taarnvægteren udraabte mine Vers, - behandler alting med Sindighed. Thi i selve Malstrømmen, Stormen, og (saa at sige) Hvirvelvinden af Eders Lidenskab, maae I søge at finde et vist Maadehold i Rolighed, som giver den Ynde" (Skjønhed). - Om nu en lille Skuespillerforstand heraf uddrager, at del under *alle* Omstændigheder er en Feil at løfte sin Stemme i Kraft, at lade den saa at sige fylde Rummet i vældig Lidenskab, da kan man atter her tilføie: "Lad Eders egen Forstand være Eders Læremester"; thi visselig krævede Shakespeare, at Kong Lears Stemme om Natten paa Heden skal raabe omkap med de oprørte Elementers Rasen. Her er det Natur, som under andre Situationer blev Unatur. Men Stemmens Styrke, Lidenskabens Hvirvel skal beherskes af "Ynde", siger Shakespeare, altsaa af Skjønhed, med andre Ord af Idealitet. Skriget i Lears Raseri maa ikke "sønderrive Trommehinden paa Tilhørerne". Skuespilleren maa aldrig give mere Stemme til, end at man tror, at han endnu i sit Bryst har et Hav af Toner. At bringe Tilskueren til denne Tro er Skuespillerens Kunst. Naar Grænsen af Stemmen overskrides, da indtræder det Hæslige, der Intet har med skjøn Kunst at gjøre; og det er dette Hæslige, som Shakespeare frabeder sig hos Skuespillerne. Men han siger atter: "Værer ei heller altfor spage; men lad Eders egen Forstand være Eders Læremester."

At Sandhed og Natur er enhver Kunsts Opgave, er det latterligt at disputere om, thi Enhver veed dette, som et A B C i Kunstens Catechismus. De Kunstnere, der gaa udenfor denne Lærdom, denne Bestræbelse, blive, hvad man kalder Gøglere. Saadanne kunne vel en kort Tid, forførte af lignende Digtere, gjøre, hvad man kalder Lykke, men af lang Varighed bliver denne Lykke ikke. De stige en kort Tid for at synke desto dybere bagefter. Det havde derfor næsten noget Comisk, naar Hr. Høedt 1851 vilde prædike om Sandhed og Natur i Kunsten, som om denne Anskuelse var opfundet af ham. Nei, "det er gammelt, Eders Naade", saare gammelt, og det trængte virkelig ikke til at bringes i Erindring netop i de Aar, da Skuespilkunsten paa vor Scene stod høiere end nogensinde før og efter hint Aar. Man vilde gjerne 68 bilde Publikum ind, at Alt da var paa Afveie i Kunsten, idet altfor megen Idealitet skulde have indsneget sig i Fremstillingerne; at Hr. og Fru Nielsen samt M. Wiehe først ved at slutte sig til den Høedtske nye Skole opnaaede Sandhed og Natur, uagtet de alle tre inden 1851 havde naaet Toppunktet af deres Kunstnerbane. Vare de da naaede herop ved Unatur, ved Mangel paa Sandhed i deres Kunst?

Hr. Høedt var paa Grund af sit Ydre: et stort Hoved paa en lille tynd Figur, en tør, klangløs Stemme, der led af en stærk Nasallyd, henvist til den realistiske Retning. Det Ideale kunde med disse Naturegenskaber vanskeligt finde nogen Repræsentant i ham. Som realistisk Skuespiller derimod kunde han i mange Aar have været til Gavn og Glæde for Theatret. "Men," vil du maaske sige, "naar man kan spille en Hamlet -?" Ja, dette er det store Spørgsmaal, om man kan sige, at han har *spillet* Hamlet. Jeg, og ikke Faa med mig, driste os til at mene, at hans Fremstilling af Hamlet kun var en fortrinlig illustreret Oplæsning af denne Figur. Han formaaede at give de vanskelige, ofte dunkle Repliker Tydelighed og Bestemthed i Foredraget, hvad der jo altid har en stor Tilløkkelse, i Stedet for den ubestemte vrøvlevorne, pludrende Diction, der gaar ind ad det ene Øre og ud ad det andet, uden at Aand og sjælelig Forstaaelse ligger bagved Ordene. Slig Anklage kunde Ingen gjøre mod Høedts Hamlet. Alt var klart, tydeligt og bestemt, og dette var hans Fortrin. Men til alt det Store, det Lidenskabelige, til den tragiske Pathos, til det henrivende i Smerten, til Følelsernes blødere Nuanceringer, til den plastiske Skjønhed, som saa mange af Scenerne gjøre Fordring paa, til alt dette følte man, at han ikke af Naturen var tilstrækkelig udrustet. Han manglede paa disse Punkter Alt, hvad der var givet Michael Wiehe i saa fuldt Maal. At fængsle Tilskuerne er Et, at henrive dem et Andet; det Første falder ind under det Interessante, det Andet under Idealitet, "Ynde", Skjønhed. Idealitet kan ingen Kunst undvære, men at der gives en ægte og en falsk "Idealitet", behøver vel ikke at tilføies. Skjønhedsfordringen i Kunst skriver sig fra de ældste Tider, lige fra de gamle Grækere ned til vort Aarhundrede.

Naar der paa Grund af denne nye Apostel i gamle Klæder - Høedt med sin "nye" Skole efter Shakespeare - i de senere Aar er skrevet saa meget om Sandhed og Natur i Kunsten, maa jeg altid tænke paa de to verdensberømte Malerier, Raphaels og Holbeins Madonnaer i Dresdenergalleriet. Staar man foran Holbeins Maleri, da er det characteristisk, at man uvilkaarligt udpeger dette eller hint i den mesterlige Udførelse. Se, udbryder man, hvorledes denne Haand, denne Arm springer ud af Lærredet! se Kjolen, hvilke Folder! se Spændet om Livet, det er til at tage paa! etc. etc. Men staar man lige overfor Raphaels Madonna, hvem tænker da paa 69 Enkeltheder? Hvem falder her paa at udpege dette eller hint? Kun det hele Guddommelige, Opløftende, kun det Store har man Øie for. Det hele mægtige Billede virker paa Tilskueren, og man lader sig ikke forstyrre ved Betragtningen af denne eller hin Enkelthed; alt dette forsvinder for det hele store Indtryk;

vi løftes af det Guddommelige i den hele Opfattelse, Tekniken tænker Ingen paa, den forsvinder ved *Harmoni*ens Enhed og Storhed. Kan nu Nogen sige, at der i den Idealitet, hvoraf dette hele Billede er gjennemglødet, ikke findes *Natur* og *Sandhed* i fuldt saa høi Grad som i Holbeins mere realistiske Billede? Raphaels Billede hæver sig ved en høiere ideel Sandhed og Natur, Holbeins ved Sandhed, hentet ud af Virkeligheden, uden anden Idealitet end den, der ligger i Herredømmet over Farverne, i Belysningen, i den correcte Tegning, der visselig ved Formfuldendthed bærer Idealitet i sig. En Raphaels Madonna kan kun undfanges ved en høiere Beaandelse, en Inspiration, en Hjælp ovenfra; en Holbeins viser os Mesteren, der er sikker paa sig selv uden at trænge til nogen Andens Hjælp. Sandhed og Natur er saaledes tilstede hos begge Mestere, men man kunde sige med Lavater til Holbein og til alle naturalistiske Kunstnere: "Hier ist Was, das auch du sehen kannst, begreife nur, dass Andere Mehr sehen." Forskjellen mellem de forskjellige *virkelige* Talenters Retning er derfor kun, om de ere Holbeiner eller Raphaeler, begge Retninger ere berettigede; men det Bedste er godt nok.

Fra de ældste Tider have Alle været enige om, at al Kunst maa være behersket af Skjønhedsidealet ("Ynde"). De græske Tragedier indeholde visselig Sandhed og Natur, uagtet den rene Idealitet her gjør sig gjældende, som Aartusinder have set op til. Principperne maa altid blive de samme, hvorledes end Formerne forandres i Kunsten.

Lavater bebreider f. Ex. Tidens Malere, at de have afbildet Judashovedet hæsligt, frastødende, ja satanisk. Selv her kræver han altsaa Skjønhed, "Ynde", i Kunsten. "En saadan Judas," siger han, "som I fremstille, kunde aldrig være optaget i det hellige Samfund, aldrig have nærmet sig Herren til Kys."

Jeg blev glad, da jeg hos Lavater læste denne Bemærkning; thi denne Judas ved Bordenden, under den hellige Nadvere, har det altid plaget mig at se paa. Det er usandt og uskjønt at tænke sig ham saaledes. Et saadant Uhyre havde ikke hængt sig af Smerte og Samvittighedsnag, men levet lystigt for Blodpengene. Ifald Synden altid traadte saa frastødende frem, ja, da var det ingen Sag at vogte sig for den; men det Farlige ligger i, at den ofte viser sig tiltrækkende, ja skjøn, om end i dæmonisk Retning.

Det er en snurrig Sætning, at Natur og Skjønhed ikke kunne forenes, men at Natur ophæver Skjønhed, Skjønhed Natur. Har man da for lutter Talen 70 om Natur aldrig betragtet Naturen selv? Se vi ikke i denne, at Alt er behersket af Skjønhedsidealet? Kun de mislykkede, forulykkede Exemplarer, Abnormiteterne, saa vel i Menneskenaturen som i Dyre- og Planteriget gjøre her en Undtagelse. Her staar unegteligt Naturen uden al Idealitet. Men kun at tilkjende disse Misfoster den sande Natur gaar dog vel ikke an, uagtet det maa indrømmes, at her hverken er Unatur eller Affectation. Holde vi os til den normale Natur, da se vi netop paa ethvert Punkt Skjønhedsidealet repræsenteret i det mindste Straa, det mindste Kryb, i Edderkoppens Væv, i de visne som i de grønne Blade i Skoven, i Mosset paa den forraadnede Stamme, i Slimformationerne paa Havets Bund. Alt i Naturen beherskes af Skjønhedsformerne. Er ikke al Kunst potenseret Naturskjønhed, og er det ikke netop denne Skjønhed, der løftes op og bliver Kunst? Men Kunst vilde det aldrig blive, om det ikke tillige var Sandhed og Natur.

Al Kunst skal løfte og frigjøre Menneskene fra deres daglige prosaiske Tryk i Kampen mod Livets Gjenvordigheder. En Menneskesjæl kan løftes saa vel af Kong Lears Smertesudbrud paa Heden som af Kampen mellem Peer Degn og Ridefogden, thi i begge Tilfælde ere vi inde paa skjøn Kunst; men synker Kunsten ned til kun at fremstille *det Virkelige*, hvis Smuds ikke er gaaet igjennem nogen Sigte, saa udraabe vi med Digteren: "Das haben wir alles besser und bequemer zu Hause!" Goethe siger ogsaa: "Die höchste Aufgabe einer jeden Kunst ist, durch den Schein die Täuschung einer *höhern Wirklichkeit* zu geben. Ein falschen Bestreben aber ist, den Schein so lange zu verwirklichen, bis endlich *nur ein gemeines Wirkliche übrig bleibt*."

Hr. Høedt har selv i de senere Aar offentliggjort sit Anklageskrift mod Heiberg til Cultusminister Hall under Striden 1853 om "Richard den Tredie", som Heiberg vægrede sig ved øieblikkelig at opføre, da Høedt anmodede ham derom. Han siger blandt andet Mere i denne Skrivelse: " *at et Repertoire bør dannes for at give Skuespilleren Leilighed til store, betydelige, virkningsfulde Roller* ." Denne Fordring, opfunden af Skuespilleren, faar man neppe nogen kunstforstandig Theaterdirecteur til at gaa ind paa, thi den vilde afstedkomme en evig Uro i Ordningen af Repertoiret. Digterværkerne, mener jeg, er Hovedsagen; i hvad der af disse bestemmes til Opførelse af en Directeur, der er sin Opgave voxen, maa Skuespilleren finde sin Plads og ikke omvendt. At man imidlertid undtagelsesvis kan føie en betydelig Skuespiller i et bestemt Ønske, naar intet Væsentligt er til Hinder herfor, falder af sig selv. I Reglen vil det dog møde store Vanskeligheder, thi snart vil En have "Richard den Tredie" frem for at spille Richard, selv om Theatret mangler Kræfter til alle de øvrige Roller, snart vil en Anden spille Romeo, selv om Theatret ikke er i Besiddelse af noget kvindeligt Talent, der kunde udføre Julies Rolle; saa vil en Skuespillerinde have Stykket frem for at spille Julie, skjøndt Alle med Directeuren ere enige om, at Theatret ikke eier en eneste Skuespiller, som tilnærmelsesvis kunde udføre Romeo, og saaledes fremdeles. Skuespillernes Egenkjærlighed gjør, at de sædvanligt kun tænke paa Et: sig selv. Men en Theaterdirecteur skal og bør tænke paa det Hele.

Hr. Høedt skriver fremdeles: "Det er de klassiske Digtere, der skabe Kunsten og bestemme dens Love. - - Enhver Skuespiller vinder kun virkelig Ære og Navn hos Samtid og Eftertid i Forbindelse med den Digter,

hvis Tolk han har været." Om dette og flere af hans Raisonnements kan man kun atter sige med Repliken af "Hamlet": "Ja, det er gammelt, Eders Naade, og fuldkommen rigtigt." Men han glemmer i sin Skrivelse at meddele, at det var ham og Wiehe, der modsatte sig Heibergs Ønske om at opføre Shakespeares "Julius Cæsar" og Oehlenschlägers "Correggio". I det første skulde Wiehe spille Brutus og Høedt Cassius, i det andet Wiehe Correggio og Høedt Giulio Romano. Disse Roller kunde vel en Skuespiller være bekendt at øve sine Kræfter paa; men de vare foreslaaede af Heiberg og ikke af Høedt, altsaa skulde Forslaget ikke udføres. Han meddeler endvidere i sin Skrivelse, at foruden "Richard den Tredie" neglede Heiberg ham Ønsket om at spille Marinelli i Lessings "Emilie Galotti", Figaro i Beaumarchais' Lystspil, Advocat Pavaret i Picards "De lystige Passagerer" og de Chavigni i Scribes "Le diplomate". Jeg tror uden at træde Sandheden for nær at kunne forøge denne Liste paa hans Ønsker, hvoraf man dog maaske vil kunne se, at han i den korte Tid af sin Skuespillerbane omtrent hver ottende Dag krævede et nyt Kunstværk fremdraget, og at saaledes hele Repertoiret efter hans Mening burde domineres af en enkelt Skuespillers Ønsker og Fordringer. Men lad os antage, at Heiberg havde stor Uret i at berøve Publikum Nydelsen af alle de ovenanførte Roller, alle disse Kunstpræstationer, paa hvis Indstudering Hr. Høedt selv siger, at han har anvendt Aar. Lad os antage, at han havde Uret i ikke at kunne se i ham Reformatoren i Skuespilkunsten, hvis "Mission" han standsede. Hvorledes kunde det da gaa til, at da Heiberg forlod Theaterdirecteurposten i 1856, og Hr. Høedt atter indtraadte i sin Stilling ved det kongelige Theater med en Direction efter sit Ønske, at da ikke et eneste af de Løfter blev indfriet, som havde ligget i hans Opposition mod Heiberg? Det havde jo ligefrem været en Pligt for Høedt at betale denne Gjæld, hvilken man havde bragt store Ofre for at faa indløst! Veien var bleven gjort ryddelig for ham, nu stod det til ham at vise ved sine Fremstillinger, at al Ret var paa hans Side og hele Uretten paa Heibergs. Men nei! Intet af de Kunstværker, hvorom han i sin Skrivelse til Ministeriet udtaler, " at han , 72 kun for at fremme saadanne, er gaaet til Theatret ", bleve opførte. Ingen Richard den Tredie, ja ikke en af de Roller, som ovenfor ere nævnte som de Opgaver, han har sat sig som Kunstner, og uden hvilke "han med Smerte opgiver sin Virksomhed", ikke een af dem saae Lyset; ikke engang Hamlet, den eneste klassiske Rolle, han under Heibergs Directorat havde udført, gik oftere over Scenen. Han skriver jo: "Kun i klassiske Værker kan hans Talent og Lønningen for samme komme til sin Ret." Nuvel, hvorfor skete dette da nu ikke? Manglede han nu Mod dertil? Dette maa en Reformator først og fremmest besidde. Var Tilliden til den gode Sags Fremme svunden? Hvor var da "Missionens" Aand og Kraft bleven af? Kun med Digtværker som "Min Lykkestjerne", "Salomon de Caus", "Thyre Boløxe" og lignende Arbejder søgtes Gjælden betalt. Man maa dog tilstaa, at dette ser høist besynderligt ud for den Skuespiller, "der kun er gaaet til Theatret for at spille klassiske Roller". I sin Forbitrelse udbryder Hr. Høedt endvidere: " *Regjeringen har emanciperet Negerne; naar tør man haabe, at Turen kommer til Skuespillerne?* " Paa dette tragiske Udbrud vil jeg svare Hr. Høedt: Ingen Regjering, ingen Theaterdirecteur formaar at emancipere Skuespillerne; Emancipationen kan kun udgaa fra *Standen selv* . Den maa tilveibringes ved den Agtelse, den Respect, som Skuespillerne ved deres hele Holdning, deres personlige, deres huslige, deres borgerlige Liv tiltvinge sig lige overfor den offentlige Mening. Kun ad denne Vei er Emancipationen at haabe. Ad denne Vei have jo ogsaa Enkelte opnaaet den, men det lader til, at meget Vand skal løbe i Stranden, forinden Emancipationen naar den hele Stand. At Heiberg var den sidste, der vilde holde Skuespillerne nede, at han tvertimod ønskede at hæve denne Stand saa vel i dens egne Øine som i Andres, viste han blandt Andet ved, at han var den første Theaterdirecteur, der med megen Kamp imod Fordommen satte igjennem, at udmærkede Skuespillere bleve decorerede med Ridderkorset, medens de endnu betraadte Scenen. Han saae heri et Princip, en Anerkjendelse af denne Kunst og dens Dyrkere, og at disse burde stilles lige med andre Kunstnere og Embedsmænd i Staten; og han var stolt og glad ved at sætte dette Principspørgsmaal igjennem lige overfor alle dem, som vare af modsat Mening.

Høedt maa have følt, at der trængtes til en Undskyldning, hvorfor ingen af de meget omtalte klassiske Roller kom til Udførelse senere, da det stod til ham, følt, at her var en besynderlig Modsigelse tilstede fra hans Side; men hele Undskyldningen, hele Retfærdiggjørelsen bestaar i, "at nu var Publikums Stemning slaaet om". Hvad vil det sige? Man skulde dog tro, at et Aars Forsinkelse ikke kunde være tilstrækkeligt til at fordømme Opførelsen af klassiske Værker, klassisk udførte af ham. Det vilde se galt ud med Klassiciteten og Publikum, om dette var saa. Eller var det maaske sandt, 73 hvad Enkelte mente, at det aldrig for Alvor havde været Høedts Mening at udføre hele denne Række af Roller, men at disse kun bleve brugte til at paradere med i den offentlige Mening? Vist er det, at den Skuespiller, der ikke ved et glimrende Spil kan beseire en øieblikkelig Misstemning imod sig hos Publikum, mangler Skuespilkunstens bedste og ufeilbarligste Middel, det nemlig at *henrive* sit Publikum og derved knuse al Kritik.

Blandt meget Andet, som det var let at svare paa og berigtige, skriver han endelig fremdeles: "To Ting skjønner jeg i høi Grad paa og anseer som en Lykke: *Først Ministerens Velvillie* , dernæst det Gode at være i det lykkelige Tilfælde *ikke at bindes af Hensyn til Indtægten* ." Hr. Høedt meddeler os herved, at han er formuende.

Det er sjældent os Mennesker givet i Øieblikket at kunne bedømme, hvad der er vor Lykke og hvad ikke, hvad der er Modgang og hvad Medgang. I Aarenes Løb gjøre vi ofte den Erfaring, at hvad vi ansaae for Held var Uheld og omvendt. Jeg vover at paastaa, at netop disse to af Høedt priste Ting vare hans Ulykke som Kunstner. Havde Ministerens "Velvillie" udtalt sig i Retning af lidt Modstand, havde han foreholdt en underordnet Embedsmand sin Pligt lige overfor sin Foresatte, formaaget ham til lidt Beskedenhed og

Taalmodighed til at oppebie, om Heibergs Løfte om længere hen at komme hans Ønsker imøde var ærligt ment eller ikke, da tror jeg, at det baade for Theatret og Hr. Høedt havde været et Held og intet Uheld. Ikke Alle blive bedre ved Medhold, Mange komme til Besindelse ved Modstand, der i Tiden fører til deres eget Vel. - Og havde Hr. Høedt været i den Stilling som de fleste Kunstnere at maatte ved sit eget Arbeide forskaffe sig sit Udkomme og søge at indtage en Plads i Kunstnernes Række, da havde han, tvunget af den Omstændighed, været mindre hovmodig, og Resultatet havde været, at han i Stedet for i Uvirksomhed at kunne nyde sine Penge havde offentligt kunnet overbevise Publikum om, at hans Maade at spille Comedie paa var den ene rette, og dermed maaske nyttet Theatret og sig selv ved Andet end Optøier og Spektakler. Disse ville erindres, medens det vil gaa ham som alle andre dødelige Talenter, at hans faa Fremstillinger Dag for Dag nærme sig Glemselens Flod. En virkelig Kunstner kan ikke midt i sin Kraft opgive sin Kunst, lige saa lidt som Lærken under Himlen kan tilbageholde sine Triller; og har man nu endog, som Hr. Høedt mener om sig selv, en Mission at udøve, idet man vil fremtræde som Reformator i sin Kunst, da er del ligefrem en Forsyndelse, en Troløshed at afbryde, om saa Kampen skulde være nok saa haard. "Den, som opgiver sin Sag, taber sin Sag." - Mange Leiligheder har der tilbudt sig for Hr. Høedt efter Heibergs Bortgang til atter at tage fat paa det afbrudte Arbeide, men han trængte ikke til Indtægt, altsaa opgav han det Hele. Saaledes bærer ingen virkelig Kunstner sig ad, ingen virkelig Reformator, Ingen, der har en Mission at udføre. Det er sandt, at der var nogle unge Mennesker, der peb ad Hr. Høedt i Theatret; men hvad saa? "Fædrelandet" havde Ret, da det i den Anledning senere skrev: "Det er ikke sømmeligt for en Feltherre at vende om og flygte, fordi nogle Pile suse ham om Ørene." Hr. Høedt har jo i Aarenes Løb faaet tilbudt alle Ansættelser ved Theatret: som Skuespiller, som Elevinstructeur, Sceneinstructeur, ja lige til at vise sin Tro af sine Gjerninger og overtage det hele Theaters Ledelse som Chef. Men nei! Skuespilleren opgav han paa Halvveien, Elev- og Sceneinstructeuren opgav han af Træthed, og Theaterchefsposten havde han ikke "Mod" til at overtage. Tiden har saaledes bedre end alle Argumenter viist, om her forelaa et Kunstner-"Emne", der havde Kraft i sig til at udføre en Mission.

Og hermed tager jeg Afsked med Hr. Høedt og hans "nye Skole", idet jeg henvender mig til den allernyeste Skole i Skuespilkunsten, fremkaldt som alle de tidligere ved nye Fremtoninger i Digtekunsten, nemlig de saakaldte realistiske Skuespil. Ogsaa jeg har ofte i mit lange Theaterliv følt stærk Trang til nye Former, et dybere psykologisk Indhold i den dramatiske Litteratur. Jeg følte, at det ikke længer var tilstrækkeligt i Comedien, at hele Interessen dreiede sig om, at Hr. Petersen og Jomfru Christensen fik hinanden eller ei. En finere, alvorligere sjælelig Nuancering fordrerede man nu. og andre Sujetter end de, der i en Række Aar ideligt gjentoges, mere og mere fortyndede og fade. Men at det skulde stile derhen, at Comedierne bleve en Slags Fortsættelse af Dagbladenes Beretninger om Kasseunderslæb, Fallitter og andre Forbrydelser, hvormed vi om Aftenen skulde frigjøres, idet disse Emner gik over i Kunst, faldt mig rigtignok ikke ind.

Det ligger i den menneskelige Natur at ville have Forandring, noget Nyt; det Gamle maa saa indeholde Alt, hvad man forgjæves søger i det Nye. Og visselig kræver enhver Tid Billedet af sit Indhold levendegjort af Tidens Digtere; at se Tidens dybere Indhold bag alt det, som enhver Dilettant tror at se uden at besidde Geniets Prisma, gennem hvis Straalebrydning Virkeligheden hæves op til værdig Gjenstand for en befriet Kunst. Men Sagen er, at en realistisk Tid som vor *kræver den comiske Digter, trænger* til den comiske Digter for at latterliggjøre, som Holberg, som Molière, de menneskelige Daarskaber. Tider som de nærværende maa latterliggjøres, ikke levendegjøres ved nye Kotzebuer, der paany kræve vore Taarer over det Sentimentalforskruede, thi de nyere realistiske, rørende Skuespil ere i Grunden ikke andet end Tilbagevenden, til Trods for at Feltraabet ideligt lyder: Sandhed, Natur!

Vor Tids Realisme i alle Former, men især i Form af Penge, Formue, behersker alle Interesser. At glimre ved sine Penge, at være forrest i Rækken med Hensyn til, hvad Penge kan yde, synes at være blevet Livets Maal, 75 desværre saa vel hos Kvinden som hos Manden. Alt Arbeide beregnes i klingende Mønt, og man ser ned paa Menneskenes *ideale* Bestræbelser som noget Barnagtigt, Forskruet, Forældet, som man lader seile sin egen Sø.

At ogsaa Fremstillingen heraf kan have sin Berettigelse som Kunst, naar virkelige Digtere kaste sig over et saadant realistisk Stof, har f. Ex. Henrik Ibsen viist i det af den comiske Muse beaandede Stykke "De Unges Forbund"; - men saadanne Nutidsskuespil lade sig ikke producere hver ottende Dag, og de Faa drukne i Massen, der strømmer ind til os fra Frankrig og Tyskland, og hvis Mængde beklages selv af begge Landes aandfuldste Kritikere. En saadan Oversvømmelse i falsk Retning kan ikke andet end lede Kunsten paa Afveie og forkvakle Digterne, Publikum og Skuespillerne. Det er om saadanne Skuespil, Goethe siger, at "*nur ein gemeines Wirkliche übrig bleibt.*" Det Grelle, det Hæslige, det Abnorme, det Umoralske kræver man, at vi skulle følge med Interesse, med Beundring; ja hvad som mere er, vi skulle *røres*, elske alle disse abnorme Skikkelser og erkjende dem for den egentlige Natur og Sandhed. Sandhed er det desværre unegteligt, men ikke den Sandhed, der hæver sig op til Kunst, og vi forlade Theatret, kuede paa Sjæl og Legeme, idet vi udraabe med et Suk: "Verden er en Jammerdal og Menneskene nedsunkne til Plathed og Umoralitet," - og vi betænke os to Gange, før vi atter vove at begive os derhen. Slige Skuespil kaldes med en vis Stolthed: "De nyere realistiske, sande Tidsdramaer", og deres store Fortjeneste skal blandt Andet være, at ogsaa disse have skabt en ny Skuespillerskole, bygget paa Sandhed og Natur. Nu vel, det er visselig saa, at som alle nye Digterfrembringelser, falske og sande, skabe nye Skuespillere, saaledes ogsaa her. En Del af vore

Skuespilleres høieste Standpunkt i denne nyeste Skole er at studere Virkeligheden i alle dens groveste Træk. Man ser Skuespillere indtræde paa Scenen med Gadesnavset paa deres Støvler, thi dette er saa sandt og hentet ud af Livet. De hoste, nyse, pudse Næsen, klø sig i Hovedet, stange Tænder, spyttede hen ad Gulvets Brædder, Alt i Kraft af Sandhed og Natur; de hente deres Kunststudier fra Kneiper og Vinkjældere, ja vove endog at optræde halvdrukkne paa Scenen; og en saadan Adfærd vises ikke kraftigt tilbage af et fornærmet Publikum, nei, man siger: "Ja, Herre Gud, vi ere alle Mennesker!"

En ung Skuespillerinde, som skal fremstille en Vanvittig, indstuderer til Alles Beundring sin Rolle ved at besøge Galehuse for der at aflure de Ulykkelige alle smaa og store Manerer og Grimacer. Ender nu denne hendes Fremstilling med Døden, da bestaar hendes skønne Kunst i behændigt at anbringe Farver, hvide, gule, grønne, skjulte i hendes Lommetørklæde for ubemærket af Tilskuerne i rette Tid under Dødskampen at farve Ansigtet ligblegt, gult og endelig grønt som Forbillede paa den nære Forraadnelse. Dødskampen sker 76 saaledes lidt efter lidt i alle Nuanceringer, idet "Theatergulvet feies af et Fruentimmerlegeme". Alt er her virkeligt og Natur, og Virkningen frembringes ved, at alt det Hæslige i Dødskampen vises, i Modsætning til Romerne, der i Døden tilhyllede deres Ansigt i Togaen for at unddrage ethvert Blik dette Uskønne, dette Uhyggelige, som i Døden kommer tilskue. Ved en saadan Fremstilling, bygget paa Virkeligheden, er den moderne Idealitet naaet. Hele Huset beundrer dette Spil af denne hæslige Sandhed og Natur, man jubler, man kalder den Døde frem for endnu en Gang at tilkaste hende sit Bifald over dette Kunststykke.

Vore Damer fandt det i sin Tid - og finde det ikke sjældent endnu i vor Tid - uforeneligt med deres Kvindelighed at overvære de Holbergske Comedier, fordi der i disse af og til forekommer et vel stærkt Udtryk, en noget plump Udtalelse; men de finde det meget foreneligt med deres Kvindelighed at overvære vor Tids moderne Skuespil, saadanne, som Heiberg i sin Tid characteriserede med Navnet: "de sentimental-liderlige Dramaer" -, Stykker, hvor forvorne Kvinders Ægteskabsbrud fremstilles som berettiget, baaret af hysteriske Taarer og rørende Fraser. Men alt dette støder ikke den finere Kvindelighed hos Tilskuerinderne. De elske og beundre disse Dukker, indsvøbte i Silke og Tyllskræmmerhuse, omvundne med Blomster og ægte Kniplinger af nyeste Parisermode, udvendigt fremstillede med et vist Præg af Dyd, indvendigt med al den Ukyskhed, Umoralitet og oprørende Selvbehagelighed, som Salonlivet og dets frivole Vittighed fører med sig. Deres kolde, beregnende Lidenskabelighed gaar for Følelse, deres Koketteri for Aand, deres Opgiven af alle moralske Pligter for berettiget ved Tidens Oplysning og Atheisme.

Men hvor tom, hvor uhyggelig bliver man tilmode i dette triste Halvmørke af realistiske Skuespil, i hvilke Jorden med alle sine skønne Billeder, Himlen med alle sine Stjerner forsvinder, og hvor det eneste ideelle Lys, man har at glæde sig over, er de store Salonlysekroner med deres osende Flammer. Hvad Under da, at den Tid kommer, - at den er kommen, - da Staten, uden ret at gjøre sig Grunden klar, med mere Føie end tilforn siger: "Nei, dette ville vi ikke give vore Penge til." - Naar vil den nye Digtarsol komme, der ligesom flere Gange tilforn spreder alle disse usunde Dunster, saa at man forbauses over, at saadanne Værker have kunnet være Gjenstand for Beundring.

Dog, engang vil den komme, og Tiden vil da tvinges til at rette sine egne Feiltagelser, naar virkelig Aand og Geni atter holde deres Indtog. Da vil som fordem de nye Digtare (og med dem de gamle) til Forfærdelse for Realisterne reise sig af deres Dvale, En efter En, som Kongerækken i Macbeths Syn hos Hexene.

J. T. SUHRS DØD.

I denne Vinter levede vi nu stille i vort Hjem, omgivet af kjære, trofaste Venner. Døden havde i de sidste Aar berøvet os En og Anden af vor Kreds, og vi levede i Bekymring for, at vi snart skulde føle Savnet af vor mest hengivne Ven, Etatsraad Theodor Suhr, idet vi med Smerte følte, at hans Dage vare talte. Suhrs Bryst havde i de sidste to Aar været stærkt angrebet, og vi vidste, at Lægen kun havde ringe Haab om hans Helbredelse. Flere Gange var han paa dennes Opfordring draget Syd paa, i Selskab med sin hengivne Ven, Oberst Tscherning, men var altid vendt tilbage, uden at nogen heldig Virkning af Reisen sporedes. Han selv blev mere og mere modfalden og talte ofte om sin Død, som han imødesaae med christelig Tro og Haab. "Naar jeg er død," sagde han en Dag til Heiberg og mig, "da er Deres Sommerophold paa Sølyst vel tilende. De veed, jeg eier Godset Bonderup nede ved Ringsted; over Godsets Indtægter har jeg disponeret i mit Testamente. Over Hovedbygningen har jeg derimod endnu ingen Disposition gjort. Den har i flere Aar staaet ubeboet og lider derved, saa at den for Øieblikket formeligt er forfalden. Jeg vil nu sætte den fuldstændigt istand, naar De begge ville love mig at benytte denne Bolig med dens store Have til Deres fremtidige Sommerophold, saa længe De leve; - efter Deres Død bliver den da atter til Raadighed for Godsets Eier. Jeg har allerede talt med Meldahl, om han vil overtage den hele Reparation og indrette Leiligheden smukt og

bekvem for Dem, og Meldahl lod til at interessere sig for Sagen og lovede mig, at Boligen skulde blive dens nye Beboere værdig. Jeg glæder mig ved Tanken om, at De begge, naar jeg er borte, skulle have en lille Erindring om min Hengivenhed for Dem og den Taknemmelighed, jeg har følt over Deres Venskab for mig." Vi bleve begge rørte ved vor blege, syge Vens Ord, og vor Tak bragte ham Taarer i Øinene. Som sædvanligt, naar denne Mand gav, takkede han, som om han var den Modtagende og vi de Ydende. Mig syntes i dette Øieblik, at intet lykkeligere kunde hændes mig. Jeg tænkte jo aldrig paa mere at optage min Stilling ved Theatret; hvad skulde da kunne opfylde mig mere end et saadant Sommerhjem i en skøn Natur. Jeg faldt formeligt i et Sværmeri ved Tanken om Heibergs og mit Samliv derude og lagde hundrede smaa Planer om Livet paa Bonderup.

Den 10de November 1858 havde vi og Mange med os, for hvem Suhr var en Støtte, den store Sorg at miste ham. Jeg undte ham den Hvile, hvortil han i de sidste Aar saa høiligt havde trængt, thi hans Sygdom havde berøvet ham al Livslyst. Suhr var en gudhengiven Mand, der levede i Haabet om et Liv efter dette, et Haab, som jeg vist tror gik i Opfyldelse.

78

Efter hans Død underrettede Geheimeraad Bang, der var Executor i Suhrs Bo, os om, at Bestemmelsen med Bonderup Hovedgaard og vor Ret til at bo i samme var i fuld Orden i Testamentet. Med udsøgt Høflighed og Finhed udførte Professor Meldahl vore Ønsker til Gaardens Istandsættelse, og Alt med en Smag, som ingen Attest behøver. Heibergs Studereværelse, en prægtig, stor Sal, havde han decoreret med astronomiske Emblemer, til stor Glæde for Heiberg. Suhrs Brodersøn, Ole Suhr, blev hans Universalarving, og han og hans Hustru havde den Venlighed at tilbyde os alle de Meubler, som havde staaet i de Værelser, vi pleiede at bebo om Sommeren paa Sølyst, for dermed at meublere Værelserne paa Bonderup som en smuk Erindring om vor afdøde Ven. Ole Suhr var et hjertensgodt Menneske, der i Meget mindede om Onklens noble Personlighed; han og hans Hustru vare Opmærksomheden selv mod Heiberg og mig. I sit Testamente havde Theodor Suhr indsat en Del af sine Venner til at nyde et aarligt Legat; mellem disse vare ogsaa Heiberg og jeg.

I Resten af denne Vinter havde jeg fuldt op at gjøre med at sy Duge og Servietter etc., brodere og filere utallige kvindelige Arbejder, der alle ved Foraarets Komme skulde smykke Værelserne paa Bonderup, vort andet Hjem. Ikke mindre glædede vi os ved det Løfte, som Biskop Martensen, Frue og Børn havde givet os, at dele den første Sommer paa Bonderup med os. Da Alt var færdigt, blev det omhyggeligt indpakket i Kasser og lagt tilrette, hvert til sin Stue, for at lette Arbeidet, naar vi ankom. Dammen i den skønne Bonderuphave var alt bleven forsynet med to prægtige Svaner, skjænkede mig af en Ven; og til Gartneren Ole, der var os anbefalet som en paalidelig Mand, blev nu alt det Øvrige sendt ud for at opbevares til vor Ankomst. Saaledes var da Alt i Orden; men foruden dette huslige Arbejde blev min Tid denne Vinter optaget af et andet Arbejde, helt forskjelligt fra dette.

V. N. MARSTRAND.

Alt i flere Aar havde Professor Marstrand ytret det Ønske at male mit Portrait i Legemsstørrelse, men min Tid havde været saa stærkt optaget af Theatertjenesten, at der hidtil Intet var blevet af dette Foretagende. Nu, da jeg sad stille i mit Hjem og havde Tiden til min Raadighed, indfandt han sig paany med Ønsket herom. "De veed," sagde han, "hvor ofte jeg i de sidste Aar har været beskjæftiget i Tankerne med denne Opgave, men" - vedblev han, idet han saae paa mig med sine dybe, kloge Øjne - "jeg har paa een Gang ønsket og frygtet for dette Arbejde, thi jeg tilstaar, at det vilde saare og bedrøve mig dybt, om denne Opgave mislykkedes for 79 mig." - Dagen blev nu bestemt, naar der skulde begyndes paa dette mit Portrait.

Man tiltror saa let de store Genier Hovmodets Spedalskhed, fordi de undertiden blive utaalmodige over dumme og pjattede Bemærkninger af Folk, der bilde sig ind at være velstuderede Dommere. Men dybt i en ægte Kunstnersjæl kæmpes Ydmyghedens haarde Kamp for at naa det Ideal, han i lidenskabelig Attraa forgjæves griber efter. De lykkelige Halvtalenter, Dilettanterne, kjendes tydeligt paa Selvforguderiet og Sikkerheden, idet de have en uopslidelig Tiltro til sig selv.

Under Arbeidet paa mit Billede var Marstrand alvorlig og betagen, og det mere og mere, alt som det skred frem. Jeg hører endnu de dybe, ufrivillige Suk, der undslap ham, medens han malede. Da jeg en Dag sagde til ham: "Det maa dog være herligt at kunne male!" svarede han med et dybt Suk: "Ja, det har De Ret i, ifald man blot kunde male!" En af de sidste Gange jeg stod for ham, sagde han, medens Sveddraaberne perlede paa hans Pande: "Det er til at fortvivle over! Der er noget markeret i Deres Physiognomi, som jeg ikke tør opgave, thi dette giver det sit Præg. Udtrykker jeg nu dette paa Lærredet, saa falder Blødheden i Liniamenterne, der ligeledes findes, bort. Opgaven er at forene begge, og det er dette, der ikke vil lykkes for

mig." Denne Klage udtalte han med et saadant Vemod, en saadan Bedrøvelse, at jeg følte den største Medlidenhed med ham og opmuntrede ham, saa godt jeg kunde. Ak ja, hvem har givet sig af med en Kunst og ikke følt denne Kunstnerserte i Sjælen! Denne Klage af Marstrand var mig ikke ny, thi saa ofte jeg havde siddet for nogen Kunstner for at portrateres, havde den samme Klage lydt over mit Ansigts Bevægelse og Foranderlighed, hvor snart eet Udtryk, snart et andet var fremtrædende. Marstrands Hustru sagde hemmeligt til mig, en af de sidste Gange jeg stod for ham: "Herre Gud, kan De ikke faa Marstrand til at holde op nu og anse Billedet for færdigt! han bliver virkelig syg, ifald dette længere skal fortsættes." - Heiberg kom en Dag for at betragte Billedet, og det gjorde ikke Marstrands Humeur bedre, da han godt mærkede paa ham, at det ikke tilfredsstillede ham.

Billedet blev endelig færdigt kort efter Nytaar 1859, og nogle Dage efter kom Marstrand til mig og meddelte mig, at hans Billede, til Trods for den almindelige ugunstige Dom, det havde været underkastet, havde vundet en anonym Beundrer, som vilde købe det af ham for at overgive mig det som en Gave. Han var meget glad og oprømt herover og spurgte mig, hvilken Dag han maatte sende mig det. Jeg svarede ham noget forlegen: "Ak, kjære Marstrand, misforstaa ikke, hvad jeg nu vil sige. De veed, hvor kjært dette Billede er mig, især fordi det minder mig om de mange uforglemmelige Timer, vi under dets Udarbeidelse have tilbragt sammen. Men det har altid 80 været mig imod at se i et Hjem, i en Dagligstue, saadanne Portraiter i Legemsstørrelse af Beboerne selv. Det vilde forekomme mig ligefrem uhyggeligt hver Dag at skulle se mig selv saaledes staaende i en bestemt Stilling, stirrende ned paa mig. Naar jeg i andre Kunstners Hjem har set Væg for Væg prydet med deres eget Billede, snart som dem selv privat, snart i een, snart i en anden Rolle, da har det altid gyst i mig, og jeg har da tænkt: Hvor kunne de dog dagligt holde dette paatrængende Syn ud? - De maa derfor takke den anonyme Giver og sige, at jeg umuligt kan huse samme Dame." - Vi talte da frem og tilbage om, hvad vi da skulde foretage os med hende, og Marstrand mente da, at man jo kunde tilbyde det kongelige Billedgalleri paa Christiansborg Slot at huse hende indtil videre. Dette gav jeg mit Minde til, og Billedet kom da paa Christiansborg, hvor det endnu hænger. Følgende Brev fra Marstrand om Billedets nye Bolig følger hermed:

d. 11te Febr. 1859.

Høistærede Frue

Den Mand, som saa heldigt for mig, benytter mit ringe Arbeide til at bringe Dem sin Hyldest, sender mig atter til Dem med sin Tak for Deres Indvilligelse i, at han maa lade Portraitet ophænge i det kongelige Billedgalleri. Hertil har Galleri-Inspectionen erklæret sig villig, ligesom den tillige vil sørge for at her den større Betydning, Personlighedens, skeer sin Fyldest.

Idet jeg saaledes haaber at vort fælleds Ønske om Billedets Bestemmelse paa denne hæderlige Maade er opfyldt, maa jeg endnu tillige takke Dem for den Lejlighed, De har givet mig til efter ringe Evne ogsaa at lægge min Hyldest for Dem for Dagen.

Deres allerærbødigst hengivne
V. N. Marstrand .

Kort efter kom Billedet op paa den sædvanlige Foraarsudstilling paa Charlottenborg. Her løftedes et formeligt Ramaskrig imod det af det besøgende Publikum. Man fandt det hæsligt, altfor alvorligt, altfor grædende i Udtrykket, ja man var ikke langt fra at finde det comisk, - og dagligt maatte jeg tage det i Forsvar mod Angribere. Hvorfor man egentlig fandt det comisk, var let at forklare. Der herskede i disse Aar i Damernes Toilette endnu den afskyelige Mode: Krinolinen, der traadte stærkt frem i ethvert Dameportrait. Mængden er altid Slave af den øieblikkelige Mode i Klædedragten; man var vant til at se enhver elegant Dame med 8 Alens Omfang. - Marstrand og jeg vare strax blevne enige om, at denne vansirende Mode skulde stryges paa dette Billede, saa meget mere, som jeg aldrig havde bøiet 81 mig for samme. Da nu det store Publikum stod lige overfor dette Billede, hvor kun et Shawl sluttede tæt om den slanke Figur, saae man formeligt et Skræmmebillede heri. "Uf, hvor rædsomt!" var det almindelige Udraab af den Gruppe, der havde samlet sig om det paa Charlottenborg. Tøndebåndsskjørtet under Kjolen manglede, og man fandt det horribelt. At dette især var Grunden til Misfornøielsen, sagde man ikke sig selv, men saaledes forholdt det sig dog. Disse Domme, denne Misfornøielse kunde ikke blive skjult for Kunstneren. Han klagede høit for mig herover og sagde: "- og saa er man vred over, at De ser alvorlig ud! For det Første har jeg set Dem med dette Udtryk, og dernæst har jeg ønsket, at dette Billede skulde have, om jeg saa tør sige, en historisk Betydning, der skulde minde om dette Tidspunkt af Deres Liv, hvor en skammelig Uret har tvunget Dem til at forlade Deres offentlige Virksomhed." - Marstrand tog sig desværre denne offentlige Dom om Billedet meget nær.

Det er en overordentlig vanskelig og utaknemmelig Opgave for en Maler eller Billedhugger at skulle gjengive en scenisk Kunstners Billede. Enhver Tilskuer har sit eget Billede af en saadan, snart i een Rolle, snart i en anden, som især har grebet ham, og dette individuelle Billede vil hver Enkelt gjense. Det bliver derfor næsten en Umulighed at gjøre alle disse forskjellige Betragtere tilpas, hvis Phantasi som oftest overgaar Virkeligheden.

Men det Billede, Marstrand havde villet male, har han visselig ogsaa malet. Der behøves neppe noget

andet Bevis herfor end følgende Ytring, som er berettet mig af en af Halls Venner, i hvem der var en stærk kunstnerisk Aare: efter længe at have betragtet det Portrait udrød han: "Dersom Hall blev offentligt anklaget for sin Theaterbestyrelse, og Danmark var som det gamle Grækenland, behøvede Anklageren for at faa Hall domfældt kun i Stilhed at medbringe Marstrands Portrait og i rette Øieblik afdække det med det Udbrud: "Se, hvorledes Sorgen har præget dette Ansigt i disse sidste Aar! Og hvis er Skylden?"

Nogen Tid efter kom med Marstrands Samtykke og under hans Tilsyn en stor Lithographi ud, efter Maleriet, og Marstrand sendte mig et Exemplar heraf, ledsaget af medfølgende Linier:

d. 13de Mai 1859.

Kjære Frue!

Jeg har været nødt til af visse Grunde at lade denne Lithografi spadsere ud i Verden, skjøndt jeg finder den en Del forskjellig fra mit Billede, men da selv dette er saa langt fra Originalen bliver Forskjellen imellem hint og dette ikke i den Grad væsentlig at jeg er berettiget til at være den strænge Dommer.

82

Idet jeg stoler paa Deres Øvelse i at slaae af paa Fordringer i det Hele taget, saa haaber jeg at det ikke vil være Dem ubehageligt at modtage dette men see paa det med milde Øine.

Deres hengivne

N. V. Marstrand .

Gjennem Lithographien forsonede det store Publikum sig med Billedet, og mere og mere har i Aarenes Løb dette Marstrandske Maleri vundet Anerkjendelse. Ja, de selv samme Personer, hvis stærke Misbilligelse jeg tydeligt mindes, have nu udtalt en helt modsat Dom. Krinolinen var imidlertid bleven afskaffet, saa den væsentligste Grund til Mishaget var forsvunden.

Jeg satte stor Pris paa Marstrands Venskab for mig, og det var ingen tom Compliment, naar jeg havde sagt til ham, at de ikke faa Timer, jeg tilbragte hos ham, medens Billedet blev malet, have for mig været høist interessante og lærerige; thi Marstrand var ikke blot en udmærket Maler, men en Mand, der havde tænkt over Meget i alle Retninger, og hans Domme om Kunst og Litteratur vare alle sunde, forstandige og originale.

Marstrand havde af Naturen en stor Afsky for al Affectation, Usandhed og Charlataneri. Dette gav ham ofte lige overfor Saadanne, der vare befængte hermed, Præget af kold Tilbagetrukthed, der let kunde gaa over til Vrantenhed og en vis tør satirisk, ironisk tilbagevisende Tone, som Mange let toge for Hovmod. Men alt Sligt forsvandt aldeles lige overfor dem, i hvis Nærhed han i denne Henseende følte sig tryk, og da kunde han paa den elskværdigste Maade give sig hen. Han var en ypperlig Læser, saa vel af æstetiske som af religiøse Skrifter. Disse sidste læste han med en Alvor, der gav ham Stof til mange Betragtninger. Han var af et tungt og melancholsk Temperament; ofte greb Tungsindet ham med en Styrke, han havde ondt ved at komme ud over. Naar da dette tyngede ham altfor stærkt, da tyede han til sine Yndlingsdigtere, den danske Holberg og den spanske Cervantes. Thi Marstrand havde ved Siden af sin alvorlige, tungsindige Natur stor Sans for det Comiske. Hos Holberg hentede han da ofte et styrkende, befriende Bad, hvis Resultat var de herlige Holbergske Billeder, vi have fra hans Haand. Ubegribelig var den Rigdom, hvormed han udkastede den ene Composition efter den anden over de Holbergske Figurer. Dette Stof var for ham saa rigt, at det syntes ingen Ende at kunne tage. Hans udførte Malerier heraf kjende vel de Fleste, men dette Mylr af smaa og store Tegninger, snart af en enkelt af Figurerne, snart af Grupperinger, kjendes og skattes vistnok kun tilfulde af de egentlige Kunstnere og Kunstvenner.

Jeg talte engang med hans intime Ven, Landskabsmaleren Skovgaard, om denne Marstrands Rigdom i Compositionen. „Ja,“ sagde Skovgaard, „det er vidunderligt! Naar man om Mandagen har set et af disse fortrinlige Holbergske Udkast, hvor alle Figurerne, saa eiendommelige og characteristiske, ere ordnede, og man om Tirsdagen ønsker atter at betragte Billedet, da overraskes man ved, at alle Figurerne i Mellemtiden have reist sig fra deres tidligere Pladser og antaget nye Stillinger i Rummet, og Øiet møder forbauset et nyt Billede, helt forskjelligt fra det forrige, og man veed ikke, hvilket man skal foretrække.“ Jeg selv havde ofte erfaret dette, saa jeg fandt Skovgaards Ytring slaaende.

Marstrand morede sig ofte med, naar han om Vinteraftenerne sad ene i Hjemmet med Hustru og Børn, at henkaste Pennetegninger af forskjellig Art, deriblandt ikke faa Karikaturtegninger af bekjendte, feterede Personer, hvori laa en dræbende Satire. Han viste mig en Dag med en polisk Mine en saadan Pennetegning og sagde: "Kjender De disse Tre?" Jeg brast i Latter, thi jeg kjendte dem kun altfor godt. Jeg skal modstaa Fristelsen til at nævne, hvem der fremstilledes i denne mesterlige Tegning; Billedet forestillede en Plads i Byen, hvorpaa der stod et stort Springvand, hvis tre Straaler faldt ned over disse tre af Kjøbenhavnernes feterede Personer. Jeg var ikke et Øieblik i Tvivl om, hvem disse Tre vare, uagtet de svævede som blege Skygger bag Straalebadet, der faldt ned over dem som et fint Slør. Her kunde man citere Verset af "Seer jer i Speil":

"Ifald de Paagjældende det kunde see,

Gud veed, om de fik Lyst at græde eller lee!"

Marstrand havde en rig Mappes af sine fortrinlige Pennetegninger, som han selv betragtede med elskværdig Beskedenhed, som Noget, der var blevet til som Spøg i ledige Timer. En Dag kom han paa min Opfordring i mit Hjem for at vise mig Mappens Indhold. Efter ethvert bifaldende Udbrud af mig sagde han i sin godmodige, noget alvorlig-mutte Tone: "Vil De have det?" - Selv til nogle Smaabørn, der tilfældigt vare tilstede, sagde han, naar de bifaldt en Tegning: "Kan du lide det, saa tag det!", saa vi følte Alle, at vi maatte holde vore Udbrud tilbage for ikke at synes paatrængende mod den velvillige Giver.

Marstrand havde stor Interesse for Theatret, og aldrig var jeg vissere paa at have grebet det Rette, end naar han bifaldt det. Han dyrkede selv Musiken, var meget musikalsk og elskede især Mozart lidenskabeligt. Skete noget Urigtigt paa dette Gebet, kunde han formeligt komme i Raseri. Herpaa havde jeg et Exempel, da Theatrets nye Opera-Sceneinstructeur, Balletmester Bournonville, paa udenlandsk Viis havde omformet Iscenesættelsen af "Don Juan", hvor han foruden mangen anden besynderlig Forandring ogsaa 84 iværksatte denne, at lade Commandanten paa sin hvide Hest forsvinde fra Kirkegaarden og saaledes det bekjendte eventyrlige Element bortfalde for at sætte en moderne Commandantstatue, omringet af en Gruppe vaklende Dansebørn som Fodstykke, istedet. Ligeledes befolkede han Don Juans sidste ensomme og forladte Gjæstebud, hvor han kun har sin Tjener hos sig i det rige Palads (hvori der unegteligt ligger en dyb sædelig Betydning), med et adeligt Selskab af Herrer og Damer, om hvilke man ikke veed, hvorfra de komme, og især hvorfor de forsvinde ved Elviras Indtrædelse; thi at et fornemt Selskab i Spanien skulde blive saa forskrækket over at se en Nonne træde ind, er lidet troligt; for ikke at tale om, at de fleste af Don Juans og Leporellos Repliker netop tyde paa, at disse To ere ene i denne natlige Stund. At der i et Sideværelse spilles af nogle Musikanter til hans ensomme Taffel, vækker ingen Opsigt i Spanien, hvor Musiken hele Natten lyder, snart fra eet Hus, snart fra et andet. Det var ordentlig morsomt at høre, hvorledes alle disse Misgreb satte Marstrand i fuldstændig Forbitrelse. Han udbrød: "I mange Aar har det hørt til en af mine regelmæssige Nydelser at høre Mozarts "Don Juan" gaa over vor Scene, men nu har han fordærvet mig det Hele ved dette tossede udenlandske Arrangement, der berøver dette glimrende Operasujet alt det Eventyrlige, hvorpaa Mozarts Musik er støttet. Jeg sætter ikke mine Ben mere i Theatret til denne Opera, førend alt dette er gjort om igjen."

De fleste Menneskers Anskuelse af skøn Kunst er saa mat, saa overfladisk, af en saa kjølig Natur, at det gjør godt imellem at høre En, der har bestemte Anskuelser og Interesse nok for Sagen til at forfægte disse lige overfor alle dem, der tage imod Alt, hvad de faa, uden at gjøre sig den Uleilighed at betænke, om det er galt eller rigtigt. Denne slappe Ligegyldighed er al Kunsts, ja alle høiere Interessers Død. "Kan det ikke være det samme!" hører man Folk sige, snart om eet Misgreb, snart om et andet. Javist kan det være det samme - for dem -; men sandelig ikke for den, der optager Kunsten i sin Sjæl som Noget, der hører til den menneskelige Sjæls Forfriskning og Udvikling.

Marstrand havde desværre ikke mange Aar at leve i efter dette Tidspunkt. En tragisk Skjæbne berøvede ham i hans sidste Levetid Brugen af den venstre Haand, og det Tungsindige, han af Naturen havde i sit Gemyt, forøgedes naturligvis ved den tunge Skjæbne at se Legemet svigte, medens Aanden endnu staaer der frisk og er optaget af nye Ideer og Frembringelser. Dog, han har ikke levet forgjæves, hverken i sin Kunst eller i sin menneskelige Udvikling. Denne sidste har nok baaret ham hen til en Tilværelse, hvor ikke Legemet behersker Aanden, men hvor Aanden føler sig uafhængig af dette. Vi Overlevende ville med Ærbødighed bevare hans Minde og takke ham for, hvad han 85 af sine rige Evner har skjænket os. Hans Værker hænge omkring i vore Huse, vore Slotte, vore Kirker, og naar vi staa foran dem, da vide vi, hvad Marstrand var, og hvad vi skyldte ham.

MONRAD OG TILLISCH.

Vinteren 1858-59 var nu tilende; vi befandt os i Mai, og vi længtes efter den 1ste Juni for at drage ud paa Bonderup.

Man havde i nogen Tid hørt Tale om en Forandring i Ministeriet; men da saadanne Rygter ideligt ere i Omløb, fæstede de Uindviede ingen Tiltro hertil. Imidlertid talte Rygtet denne Gang Sandhed. Den 6te Mai overtog Hall Udenrigsministeriet og gik af som Cultusminister. Denne Post overtoges af Biskop Monrad, der henved et Aar havde været Hall behjælpelig som Directeur.

Monrad hørte ikke til vore Omgangsvener. Mig var han dengang saa godt som ubekjendt, for saa vidt en fremragende Personlighed kan være Nogen ubekjendt, der lever i og med sin Tid.

En Dag først i Mai, da jeg gik ind til Byen forbi vor forrige Bolig i Brogade Nr. 3, en Gaard, Monrad havde købt og beboede, kom han gaaende i fuld Høitidsdragt fra en Audiens hos Kongen, for hvem han første Gang havde præsenteret sig i sin nye Stilling. Han hilste venligt paa mig og fortsatte sin Gang ind ad Porten og jeg min til Byen. Men da jeg nu samme Eftermiddag sad ene i vor Dagligstue, meldte Tjeneren til min Forundring Minister Monrad. Idet han traadte ind i Stuen, sagde han: "Jeg ansaae det for et heldigt Varsel, at jeg i Dag strax efter min Audiens hos Kongen som Cultusminister skulde møde Dem! Dette styrkede mig i et Forsæt, Dem angaaende, som længe har beskjæftiget mine Tanker, og jeg kommer nu saa hurtigt som muligt for at meddele Dem dette. Jeg kommer for at spørge Dem, under hvilke Betingelser De maatte være tilbøielig til atter at indtage Deres forrige Plads ved Theatret, som jo nu ifølge min nye Stilling staar under mig. Vi ønske Alle at faa Dem tilbage, og for at tale med Dem herom er jeg kommet."

Det gik mig i første Øieblik efter denne uventede Tale, som det gik den stakkels unge Pige i en italiensk Fortælling, hvem Faderen for at afbryde hendes Ungdoms første Kjærlighed tvang til at gaa i Kloster. Aarene gik, og lidt efter lidt gennem Graad og lidenskabelige Kampe indlevede hun sig omsider i det stille, hellige Klosterliv. Da denne haarde Fader endelig døde, bade hendes Slægtinge hende om nu atter at vende tilbage til Livet i den store Verden. Ved denne Anmodning greb hun sig med begge Hænder om 86 det bankende Hjerter og udbrød: „Ak, I komme for silde! Jeg kan ikke mere træde ind i den urolige Verdens Kamp og Møie; mine Øine have grædt saa meget, at de nu sky Dagens blændende Lys." - Ogsaa jeg greb mig om det bankende Hjerter, ogsaa jeg gøs tilbage for en Forandring i mit nu stille Liv. Monrad vedblev: "Vi maa have Dem tilbage for enhver Pris! At De ikke kan eller vil tjene under Hr. Christensens Regimente, indser jeg. Han saa vel som den uselvstændige Hauch maa afskediges og en Chef indsættes i deres Sted, som De kan være tilfreds med. Vil De ikke have at gjøre med Hr. Høedt som Sceneinstructeur, da lade vi ham gaa med det samme. Ønsker De Deres Indtægter forhøiede, da sig blot til, og De skal faa, hvad De attraar; - men De maa atter optage Deres afbrudte Virksomhed!" Jeg blev saa overrasket ved denne uforbeholdne og tydelige Tale, at det Hele forekom mig som en Drøm. Jeg svarede: "Nei, visselig hverken kan eller vil jeg tjene under Hr. Christensen. Hvad Hr. Høedt angaar, da - ifald jeg kunde bekvemme mig til atter at indtræde i min Stilling ved Theatret, da vilde jeg lige saa lidt i dette Øieblik som tidligere holde paa hans Fjernelse. Lad ham kun staa der, indtil han selv bliver træt af dette Embedes Arbeide som af de andre Embedsstillinger, han har beklædt; det skulde virkelig undre mig, om han i Længden holdt ud. Hvad forøgede Indtægter angaar, da vilde jeg visselig ikke kræve en eneste Skilling mere, end jeg oppebar ved min Afsked, thi Pengespørgsmaal have ikke havt mindste Del i, hvad der er sket. Men, vedblev jeg, hvorledes skal jeg overvinde mig selv til atter at begynde denne Virksomhed?" - "De er utaknemmelig," udbrød Monrad, "ifald De ikke skjønner paa det offentlige Raab om Deres Tilbagekomst, der lyder fra alle Sider. I to Saisoner have nu de nye Styrere viist deres Afmagt. Tonen i Pressen som i mundtlig Tale er imod de Herrer og for Dem. Og hvad mig angaar, da har jeg ikke for Intet nu snart i et Aar staaet Forretningsgangen ved Theatret nær. Hr. Christensen er mig nu velbekjendt, og med ham gjør man kort Proces; det bliver min Sag, og mig vil det være en stor Glæde at føre Dem tilbage, paa hvilke Betingelser De maatte stille. Jeg forstaar, at De ikke i dette Øieblik kan give mig noget bestemt Løfte, og at De først maa tale med Heiberg herom, hvilket ogsaa jeg ønsker. Gjør nu dette, og jeg kommer da om et Par Dage atter tilbage for at modtage Deres endelige Svar." Det nyttede ikke, at jeg mere og mere udførligt udtalte alle mine Grunde for ikke mere at vende tilbage; han modsagde dem alle med stor Veltalenhed og foreholdt mig det som Pligt mod Publikum, mod Kunsten, mod mig selv at overvinde min Sky for dette Skridt, der af Alle, det var han vis paa, vilde blive optaget med stor Paaskjønnelse og Glæde. De forgangne Aars Theaterskandaler passerede nu Revue i vor Samtale, og han sagde: "Jeg kjender det Alt, nøiere end De maaske tror." - Endnu en Gang bad han mig ved sin 87 Bortgang om at slaa en Streg over det Forbigangne og kjækt paany begynde min Virksomhed.

Denne uventede Samtale havde sat mit Indre i stærk Bevægelse. Urolig gik jeg frem og tilbage paa Gulvet, idet jeg den ene Gang efter den anden udbrød for mig selv: "Umuligt! umuligt! hertil har jeg hverken Mod eller Kraft!" Men midt i disse Udbrud greb jeg mig selv i, at der i min Hjertebanken dog vibrerede Noget, der lignede Glæde ved Tanken om atter at kunne hengive mig som Tolk for de Digterværker, jeg elskede. O, vi svage Mennesker! hvad betyde alle vore Forsætter, naar Naturen i os taler med høi Røst!

Min Vaklen frem og tilbage, følte jeg, kunde kun En give en bestemt Retning, og jeg ilede ind til denne Ene, til Heiberg. Hans Forundring over Monrads Besøg var ikke mindre end min, og da jeg nu udbrød: "Du maa sige mig, hvad der er det Rette at gjøre i denne Sag," svarede han: "Ingen kan afgjøre dette, uden du selv. Bedrag dig ikke! Jeg har godt mærket, at din Sjæl endnu færdes paa de gamle Veie, at dens Trang til at sysle med denne ideale Virksomhed endnu ikke er stillet. Men vær forsigtig, førend Du giver dit Samtykke. Vær først vis paa, at Monrad kan og vil ordne Forholdene saaledes. at du kan indlade dig paa dem, thi kun under helt forandrede Forhold kan du være bekjendt atter at optage din afbrudte Stilling."

Saaledes stod for Øieblikket denne Sag.

Hvorfra Overskou i sin Theaterhistorie har, at jeg alt tidligere ikke havde viist mig uvillig til atter at vende tilbage, er mig ubegribeligt, thi vist er det, at Ingen hidtil havde henvendt sig til mig herom, og jeg til Ingen; og al Tilbagevenden til Theatret stod for mig som en ren Umulighed, indtil det Øieblik, da Monrad aflagde mig sit Besøg og meddelte mig sin Plan og sit Ønske.

Monrad aflagde mig flere Besøg, men endnu kunde jeg ikke bestemme mig til at give ham et bestemt Tilsagn, og jeg bad ham indstændigt om, ikke at udtale sig for Nogen om Muligheden af min Tilbagevenden, thi var dette først sket, stod det ikke mere til mig atter at trække mig tilbage. Han spurgte mig nu om de nærmere Betingelser, hvorunder jeg dog kunde tænke mig at vende tilbage. Jeg svarede ham, at først og fremmest maatte alt Skuespillerregimente ophøre og en virkelig Chef stilles i Spidsen for det Hele, med underordnede Embedsmænd, der havde at adlyde hans Befalinger, ligesom jeg selv forpligtede mig til at adlyde dem. Men en saadan Mand, udenfor alt Côtérie, retskaffen, sanddru og med Indsigt i og Interesse for Sagen, følte jeg godt var for Øieblikket ikke let at finde. "Det gælder et Forsøg!" svarede Monrad, og vor Samtale var tilende for denne Gang. Nu begyndte han paa mere end eet Punkt Iværksættelsen af sin Plan. Han aflagde et Besøg paa 88 Theatercontoiret, gennemgik alle Regnskaber og Bøger, og ikke mange Dage forløb, før Alle vidste, at Christensen skulde afskediges fra sin Stilling tilligemed Hauch og noget helt Nyt træde i Stedet. Imidlertid gik Monrad møisommeligt om for at finde en Personlighed, der kunde og vilde være Chef for det kongelige Theater, hvis Rygte ikke stod i det bedste Lys paa Grund af de senere Aars Spektakler, saa at flere end een Personlighed betakkede sig for at indlade sig i en Brydekamp med de forkvaklede Skuespillere og den forkvaklede Disciplin, der ved alt dette var kommen ud af det rette Spor; Alle følte Vanskeligheden ved at styre denne hældende Vogn nogenlunde sikkert.

Monrad nævnede for mig snart eet Navn, snart et andet til den ledige Plads, der sandelig ikke vare lystelige at høre. Endelig kom han en Dag og sagde: "Hvad siger De, om man kunde formaa Geheimeraad Tillisch til at overtage Chefsposten?" Mit første Udbrud var: "Det faar De ham aldrig til!" - "Hvis jeg dog nu fik ham dertil, hvad vilde De da sige?" - "Jeg vilde sige, at det var et godt Valg. Tillisch har vel ikke tidligere befattet sig med Theatret eller viist stor Interesse herfor, men han er en anerkjendt dygtig Forretningsmand, dertil er han en sanddru og nobel Character, kraftig, bestemt, uden at søge Omveie eller Intriger for at sætte sin Villie igjennem. Han er høit oppe i Rangforordningen, og til Trods for Skuespillernes evige Talen om, at de se ned paa al Fornemhed, da de selv føle sig lige saa fornemme som Nogen, har jeg dog ofte bemærket, at det hvide Baand og Excellencetitlen udøve en ikke ringe Indflydelse paa deres Gemyt og Holdning." - "Godt," sagde Monrad, "saa gaar jeg nu til Tillisch." - Nogle Dage efter kom han og meddelte mig, at uagtet Tillisch havde viist ikke liden Modstand og mange Betænkeligheder ved at gaa ind paa hans Forslag, havde han dog endnu Haab om, at han vilde gaa ind herpaa, især da han hørte - ja jeg gjentager kun Monrads egne Ord - at hans Tiltræden maaske vilde gjenvinde mig for Scenen.

Jeg kjendte saa godt som intet personligt til Tillisch. Min Mening om ham var dannet af hans offentlige Virksomhed baade herhjemme og i Slesvig. At han var en ægte dansk Mand med Kjærlighed for sit Fædreland, herpaa havde han givet mange Beviser, og han stod høit i den almindelige Agtelse, saa at jeg ansaa det for en Ære for Theatret at have ham i Spidsen for det.

Jeg bad nu Monrad om Tilladelse til uforbeholdent at turde udtale for ham, hvad der efter min Overbevisning var nødvendigt, ifald Tillisch bragte os Alle dette Offer. Efter at have faaet Tilladelsen vedblev jeg: "Først maa De sørge for, at Tillisch faar en Medhjælper under sig, der er inde i hele dette Mylr af Detailler, som en Theatervirksomhed bestaar af, og som Tillisch 89 er aldeles ubekjendt med. En saadan underordnet Medhjælp maa han have, og jeg kjender kun En, der kan yde ham den, kun En, der ved mange Aars Øvelse har lært at sætte et Repertoire, og som tilfulde kjender Theatrets kunstneriske Kræfter tor at sætte Alle i den behørige Virksomhed, og som dertil er en retskaffen Character og en overordentlig udholdende, virksom Embedsmand; - og denne Ene er den Samme, som Hr. Christensen fjernede fra de daglige Forretninger under Professor Dorph, netop fordi han godt saae, at han var en Støtte for denne, nemlig Secretair Berner." - Monrad gik villigt ind herpaa. "Dernæst," vedblev jeg, "vil Tillischs Fremtid som Theaterdirecteur bero paa, om De som Minister vil holde Dem udenfor, hvad Chefen beslutter lige overfor Skuespillerne; om De vil kunne finde Dem i lige overfor disse at staa som "den Onde" og ikke gribe ind i den daglige, détaillerede Forretningsgang, men ligesom i sin Tid Madvig, Ørsted og P. Bang bede alle Skuespillere om at indgive deres Klager *skriftligt* i Stedet for at lytte til al den løse Snakken, der ofte kun er et Udløb for en øieblikkelig Stemning. Med eet Ord, lade Alle føle, at de have en *Directeur, som de have at holde sig til og at lyde*. Kun da kan den i de sidste Aar ødelagte Disciplin atter indtræde. Sker ikke dette, da kan Tillisch saa lidt som nogen Anden formaa at holde denne combinerede Maskine sammen og i behørig Gang." - Monrad smilte over disse mine Formaninger og sagde i en humoristisk Tone: "Ja, jeg skal med Fornøielse være "den Onde", lad dem kun hade mig, naar de derved kunne komme til at elske deres Directeur." Og vist er det, at Monrad holdt fortrinligt dette sit Løfte lige overfor Theatret, i al den Tid han var Cultusminister.

Flere af Skuespillerne stode i venskabeligt privat Forhold til Monrad, og disse vare derfor henrykte over hans Udnævnelse til Cultusminister, idet de haabede ved Hjælp af ham at sætte deres Pretentioner igjennem. De omtalte ham derfor i høie Toner. Men det var derfor ogsaa meget comisk for mig, saa snart Alt var ordnet, at bemærke Omslaget hos dem i Bedømmelsen af ham. Nu hed det: "Den Monrad er dog en underlig En! Jeg har været hos ham for at udvikle Et og Andet for ham, men han sad og hørte til paa den ligegyldigste Maade og svarede kun: Ja, alt dette nytter det jo ikke at tale med mig om. Nu har De jo en Chef, De har altsaa i Alt at holde Dem til ham." Naar jeg hørte disse Beretninger, dette Omslag i Tonen om Monrad, da udbød jeg stille for mig selv: "Bravo, Monrad, Du holder dit Løfte!"

Den 1ste Juni stod for Døren, men der kunde for os ikke være Tale om at flytte til Bonderup, da Heiberg til min Sorg blev meget syg og maatte efter Lægens Raad gaa til Sengs, betaget af stærk Feber. Jeg havde endnu ikke givet mit bestemte Ja til min Tilbagevenden til Theatret, og nu i dette Øieblik, da alle mine Tanker dreiede sig om hans Befindende, og jeg helt og 90 holdent gik op i at pleie ham, hvis Tilstand i høi Grad ængstede mig, var det mig umuligt at bestemme Noget for den usikre Fremtid. Imidlertid blev Tillisch den 17de Juni udnævnt til Chef for det kongelige Theater og Capel med Berner som Secretair. Jeg havde nu flere Samtaler med Tillisch, hvis Tone og Holdning gjorde et godt og beroligende Indtryk paa mig. Han forstod, at det under min Angest for Heiberg ikke i dette Øieblik var mig muligt at give et bestemt Svar for min Fremtid. Monrad var derimod meget utaalmodig, en Utaalmodighed jeg godt forstod; men en uhyggelig Angest betog mig ved denne hans Trængen paa for at faa Sagen afgjort. Jeg frygtede for, at han af Lægen havde erfaret, at Heibergs Liv svævede i Fare, og at han forudsaae, at hvis Heiberg i dette Øieblik døde, da var den hele Plan og alle hans Anstrengelser for at faa mig tilbage tilintetgjorte, og alt dette vilde jo i høi Grad være ham ubehageligt efter de Skridt, der alt vare tagne. Ifald han derimod allerede nu turde bekendtgjøre min Tiltræden for Alle, da var han jo retfærdiggjort, selv om det Værste bag efter indtraadte. Jeg neglede ham imidlertid paa det Bestemteste i dette for mig saa kritiske Øieblik at binde mig ved noget Løfte.

Heibergs Tilstand trak i Langdrag og varede hele Juni ud. Vort, som det lod til, skuffede Haab om i Aar at kunne komme til Bonderup var nu ingen Sorg for mig. Hvorfor ikke? Ja, vidste jeg det selv? Men i den sidste Tid havde min ulykkelige Evne til Forudannelser om Noget, der varslede ilde, netop paa Bonderup, opfyldt mig med en Angest, en Tyngde i Sindet, som jeg ikke kunde gjøre mig Rede for. Med uvilkaarlig Skræk tænkte jeg paa Opholdet paa dette Bonderup, hvilket jeg tidligere havde imødeset med saa megen Glæde. Jeg anede, at noget Sørgeligt vilde hænde mig der, og jeg følte en Lettelse over, at dette Sørgelige i al Fald ikke vilde hænde mig i Sommer, hvis jeg blev hjemme.

Den 2den Juli modtog jeg følgende Skrivelse fra Theatrets nye Chef:
Chefen for det kongelige Theater og Capel.
Kjøbenhavn, d. 2. Juli 1859.

Ministeren for Kirke- og Undervisningsvæsenet har under 30te f. Md. tilskrevet mig saaledes:

"Da jeg veed, at Deres Excellence er enig med mig om, at det vil have en overordentlig stor Betydning for det kongelige Theater, saavel i kunstnerisk som oeconomisk Henseende, om en saa sjelden udmærket Kunstnerinde som Fru Heiberg kunde formaaes til atter at træde i Theatrets Tjeneste, saa maa jeg anmode Dem om at gjøre de i denne Henseende fornødne Skridt.

Det vilde være et lykkeligt Varsel om Theatrets Fremblomstren under 91 Deres Excellences Bestyrelse, om det maatte lykkes Dem at gjenvinde en Skuespillerinde, der i en lang Aarrække saavel middelbart som umiddelbart har udøvet en saa mægtig Indflydelse paa den sceniske Kunst i vort Fædreland, og som uagtet denne Indflydelse har vidst at bevare en sjelden Fordringsløshed.

Forsaavidt Fru Heiberg atter vilde fremtræde, antager jeg, at Forholdet kunde ordnes saaledes, at hun, idet hun beholdt sin Pension, fik et aarligt Honorar af Theatrets Kasse, i hvilken Henseende Deres Excellences nærmere Indstilling imødesees."

Idet jeg herved har den Fornøielse at communicere Fru Etatsraadinden denne Skrivelse, vil det være overflødigt at gjentage af hvor stor Vigtighed jeg anseer det for at være for det kongelige Theater, saavel i moralsk som i kunstnerisk og oeconomisk Henseende, om De maatte kunne finde Dem foranlediget til at opfylde det af Ministeren saa varmt udtalte Ønske, da dette tilfulde vil være Dem bekendt af de Samtaler, som jeg har havt den Ære at have med Dem. Dog kan jeg ikke undlade atter at fremhæve, at det Haab, som stilledes mig i Udsigt, at De muligen vilde vende tilbage til Theatret var et af de væsentligste Motiver for mig til ikke at undslaae mig for at modtage den Post, som Hans Majestæt nu allernaadigst har overdraget mig, idet jeg ansaae det for Pligt at oversee de mange Grunde, som i høi Grad maatte gjøre det betænkeligt for mig at overtage et saa vanskeligt og mig saa fremmed Hverv, naar jeg derved maatte kunne bidrage Noget til, at det store og af Alle saa meget beklagede Tab, som Theatret led ved Deres Bortgang, igjen kunde erstattes. Jeg miskjender ingenlunde Vægten af de betænkeligheder, som fra Deres Side maa udfordre en nøie og moden Overveielse, inden De tager den endelige Beslutning; men ligesom jeg hengiver mig til det glade Haab, at De vil vide at overvinde disse Betænkeligheder, saaledes stoler jeg paa, at De vil tilgive, naar jeg tillader mig her at gjentage for Dem, hvor magtpaaliggende det er mig, snart at modtage Underretning om Deres Beslutning. Skulde denne falde saaledes ud som Deres Medborgere, hvis Høiagtelse og Beundring De i saa høi Grad har vundet, med Længsel imødesee, skal jeg tillade mig nærmere at conferere med Dem om, hvad der løvrigt maatte være at aftale.
C. F. Tillisch .

Midt i Juli indtraf lykkeligvis en Krise i Heibergs Tilstand, og Lægen erklærede Faren for overstaaet. Jeg var lykkelig og glad herover og gav nu Monrad Lov til offentligt at bekendtgjøre, at jeg atter vilde optage min Virksomhed ved Theatret fra næste Saisons Begyndelse og agtede at optræde første Gang i Sheridans "Bagtalelsens Skole", et Valg, hvori man saa paa 92 Grund af Stykkets Titel en piquant Hentydning fra min

Side. Det saae jo unegteligt ganske morsomt ud, da alle Bladene berettede: "Fru Heiberg agter atter at optræde i "Bagtalelsens Skole". - Men det var rigtignok en morsom Vending, jeg slet ikke havde tænkt paa.

Min hele Sjæl var nu opfyldt med Tanken om, at jeg paany skulde fortsætte min kunstneriske Virksomhed, der saa brat var bleven afbrudt. Jeg modtog dagligt Breve fra Kjendte og Ukjendte, der glædede sig over min Tilbagekomst. Det manglede dog heller ikke paa uforskammede anonyme Breve, hvori man truede mig med det Værste ved min første Gjenoptræden og raadede mig til atter at opgive mit Forsæt.

I den Tid, der nu var gaaet, efter at jeg havde forladt Theatret, havde den offentlige Mening forandret sig til Heibergs og min Fordel. Man havde faaet Tid til at overveie, og Meget var kommet til Orde i Pressen og havde vendt Dommen. Man indsaae endelig, at vi begge havde lidt af et uretfærdigt Stormløb, at Meget, der havde udgivet sig for Sandhed, fortjente alt Andet end dette Navn. Kort sagt, en Reaction var indtraadt, og Dommen om Alt, hvad der var sket, var bleven en anden. Naturligvis vare de egentlige Bærere af den hele Opposition blevne staaende paa samme Plet, men de stode der nu lammede, uden at deres Vaaben længer formaaede at virke paa den tidligere Maade. Dette var meget klart at føle, og jeg gik derfor til min første Gjenoptræden uden al Ængstelighed og Spænding for, hvorledes Udfaldet vilde blive. I Resten af Sommeren gjenoptog jeg nu med hele min Sjæls Interesse paany Studiet af min kjære Lady Teazle, for at det gode Landsbybarn, som nu færdedes i den elegante, fornemme Verden, paany kunde træde frisk og kvik frem for det Publikum, hvis Yndest hun alt tidligere havde erhvervet sig, som havde leet med i hendes overgivne Latter og havde været rørt over hendes sande og sunde Taarer.

I mit Hjem var nu Alt godt igjen, og jeg var glad og lykkelig ved at skulle fortsætte min kunstneriske Virksomhed, thi jeg havde bestandigt en Følelse af, at der endnu forelaa nye Opgaver, som *maatte* komme til Udførelse, førend jeg kunde slaa mig til Ro for bestandigt. Det var især Shakespeares Lady Macbeth og Schillers Maria Stuart, der med uimodstaaelig Magt alt i mange Aar havde sat min Phantasi, min Forstand og mit Hjerte i Bevægelse.

Saa snart det var kommet til almindelig Kundskab, at jeg vendte tilbage til Scenen, gik Rygtet, at Hr. Høedt ligeledes agtede paany at optræde. Tillisch fortalte mig, at dette Rygte var sandt, og spurgte, hvad jeg mente herom? Jeg forsikrede ham, at jeg Intet havde herimod; Theatret trængte til flere Kraefter, hvorfor da ikke benytte hans, naar kun Hr. Høedt vilde underordne sig de gjældende Love. Tillisch meddelte mig fremdeles, at det 93 laa Hr. Høedt paa Hjerte ved sin første Fremtræden at spille i et Stykke i Samvirken med mig. Ogsaa herpaa svarede jeg, at jeg Intet havde at indvende, han kunde selv vælge, hvilket Stykke han ønskede. Var jeg først paany indtraadt i min Stilling, da var det min Pligt at spille med ham som med enhver anden Skuespiller, og jeg bad ham i det Hele være forsikret om, at i Udøvelsen af min Kunst traadte det Private, Personlige aldeles i Skygge hos mig, saa at jeg visselig ingen Hindring skulde lægge i Veien for Hr. Høedts fortsatte Virksomhed som Skuespiller. Han spurgte mig fremdeles, om han maatte meddele Hr. Høedt disse mine Udtalelser, og hertil gav jeg mit oprigtige Samtykke. Tillisch troede derfor fuldt og fast, at han paany havde erhvervet Hr. Høedt som Skuespiller for Scenen. Fremtiden viste imidlertid, at Høedt ingensinde, naar det kom til Stykket, fik Mod til at optræde.

Endelig vare vi komne midt ind i August. Logeabonnementet stod for Døren, og dette indbragte 20,000 Rdl. mere end Aaret iforveien. Mod Slutningen af August begyndte Prøverne paa "Bagtalelsens Skole". Fra flere af Theaterpersonalet var det mig berettet, at Phister og især Nielsen havde udtalt sig om, at de ved min fornyede Optræden vilde lægge deres Misbilligelse mod mig for Dagen, og om den Modstand, jeg af dem skulde møde ved Prøverne. Nielsen skulde udføre Sir Peters Rolle og altsaa samvirke med mig i saa godt som alle mine Scener. Heller ikke disse Rygter foruroligede mig; jeg kjendte dem begge og vidste, at Et er, hvad man gjør sig til af at turde udtale, et Andet, hvad man i Øieblikket har Mod til at bringe til Udførelse. Jeg havde derfor ondt ved at tilbageholde et Smil, da Nielsen paa den første Prøve af "Bagtalelsens Skole" kom mig imøde med Inderlighed og Hjertelighed og udtalte med stor Artighed den Glæde det var ham atter at skulle spille sammen med mig. De omkringstaaende Kammerater studsede ved denne hans Adfærd, og mangen en Stikpille maatte han døie over Modsætningen mellem hans Opførsel og hans tidligere Udtalelser. Hans Forsvar mod dem var, at en dannet Mand ikke kunde være uhøflig mod en Dame. Til Phisters Modstand mærkede jeg intet.

Saisonen aabnedes med Shakespeares "Much ado about nothing", hvis Titel paa Dansk var: "Kjærlighed paa Vildspor", oversat og bearbejdet af Frøken S. Beyer. Denne hendes Bearbejdelse var bleven antaget i forrige Saison paa Opfordring af det Hauchske, Christensenske og Høedtske Regimente, der havde henvendt sig til hende om snarest muligt at indlevere Stykket, men det kom først til Opførelse i Aar. Frøken Beyer blev i sin Tid høist forundret over disse Herrers Opfordring til at indlevere sit Arbejde, som man vidste laa færdigt i hendes Skuffe, men som hun ved Heibergs Fratræden som Directeur havde holdt tilbage, da hun ved hans og min Bortgang ansaae sin hele Virksomhed for sluttet. Og vel maatte man med 94 hende forundres over disse Herrers Opfordring, de som i Aar og Dag ideligt havde udtalt deres Harm over det "Skandaleuse" i, at Heiberg nogensinde havde besmittet Theatrets Repertoire med hendes Bearbejdelse, som de fandt aldeles forkastelige, en Dom, det i Pressen var blevet Mode at underskrive, uagtet alle hendes Bearbejdelse havde gjort stor Lykke fra Scenen. I Aar og Dag havde man brugt denne Forkastelsesdom som et Bevis paa Heibergs uæsthetiske Standpunkt, og ideligt maatte han høre ilde for, at han antog og

beskyttede hendes Bearbejdelser.

Den 5te October var min første Optræden i "Bagtalelsens Skole". Da jeg atter stod i mit af en stor Del af Personalet festligt smykkede Paaklædningsværrelse, mødende, ret som en Husalf, den syge, men ved sin Tilbagekomst lykkelige Madam Gram, der til Trods for de indfaldne Kinder og det svage Legeme saae ud, som om hun i Aften selv var istand til at spille den muntre Lady Teazle, - da jeg stod her, iført den lette, hvide, med Sølv indvirkede Kjole og med den brogede Georginekrans slynget om det gammeldags friserede, lokkede Hoved, da følte jeg mig saa glad, saa let paa Legeme og Sjæl, som om Vinger vare hæftede paa mine Skuldre, og uden mindste Fornemmelse af, at min Virksomhed havde været afbrudt i et Par Aar. Hjertet hoppede i Livet paa mig, som man siger, og jeg traadte ind for det overfyldte Hus som til en festlig Dans, og den Jubel og Blomsterpragt, som her fløi mig imøde, var sandelig ikke skikket til at kjølne min overgivne Stemning.

Det eneste Skaar i denne mig uforglemmelige Aftens Glæde var, at Heiberg ikke var tilstede i Huset. I Publikum ønskede han ikke at blive Gjenstand for Opmærksomhed, og fra at gaa op paa Theatret afholdtes han af mere end een Grund. "Jeg skal følge dig," sagde han, "i Aften Time for Time her i min Stue og glæde mig til din Hjemkomst." - At han i Hjemmet sad i nogen Spænding om Aftenens Udfald, vil vel enhver finde rimeligt. Han modtog derfor med Glæde følgende Billet fra den betænksomme Berner strax efter min første Indtrædelse i Stykkets anden Akt.

Deres Frue blev ved sin Indtrædelse modtaget med en saadan Styrtregn af Blomster og Laurbærkranse, at det langt overtraf, hvad nogensinde tidligere har fundet Sted. Fire store tætfuldte Kurve udsende nu deres Virak over hele Scenen - gid den maa rense den for alle urene Dunster og gid den Blomsterbane, Deres Frue iaften paany begynder endnu længe maa glæde hende og os Alle ved sin Duft og ved sin velsignelsesrige Frugt.

D. 5/10 Kl.8.

Med udmærket Høiagtelse og Hengivenhed

ærbødigst

Berner .

95

Hele Stykket igjennem vedblev Publikums Jubel uformindsket, og da Teppet faldt for sidste Akt, udbrød en saa enstemmig Fremkaldelse, at Chefen bad mig til Trods for Forbudet atter at fremtræde.

Loddet var kastet og min Theatervirksomhed atter i fuld Gang; og den samme Jubel og Tilstrømning til Theatret, saa ofte jeg spillede - ligegyldigt i hvad -, vedblev hele Saisonen med uforandret Styrke.

LADY MACBETH.

Det havde i mange Aar staaet for mig som et høit kunstnerisk Maal engang at turde fremstille Lady Macbeth fra Scenen. Med dyb Alvor og Ærbødighed for denne Opgave havde jeg med Aars Mellemrum atter og atter søgt at tilegne mig Forstaaelsen af denne Kvindeskikkelse, hensat i de mægtige tragiske Forhold og Omgivelser. Allerede i de sidste Aar af Collins Directorat paatænkte han efter en Del Aars Hvile at opføre "Macbeth" paany. Han henvendte sig til mig med Anmodning om at udføre Lady Macbeths Rolle. Det krøb i mig af Begjærlighed derefter, thi alt da havde jeg i Stilhed indstuderet Rollen, men jeg var dog endnu frygtsom og tvivlraadig, om jeg alt nu turde vove at fremtræde heri. Tilfældet kom imidlertid min Vaklen til Hjælp, idet Nielsen, saa snart han erfarede denne Henvendelse til mig, geraadede i et sandt Raseri, fordi den ikke var tilbudt hans Kone. Med lettet Hjerte og en lettet Samvittighed traadte jeg derfor tilbage, og Rollen blev udført af hende til Alles Tilfredshed og Beundring. Da Døden 14 Aar efter uventet berøvede Theatret dette udmærkede Talent, spøjte atter Ønsket om at spille Lady Macbeth i min Hjerne. Dog gjorde jeg intet Skridt for at faa dette gamle Ønske opfyldt, og det af følgende Grunde: For det første havde jo Dagspressen paa dette Tidspunkt paavirket af Fru Nielsens Venner udfundet, at hun og jeg i de senere Aar havde været Rivalinder, der stode skarpt overfor hinanden, en Paastand, der var aldeles ugrundet. Det kunde altsaa se ud, som om jeg ønskede at fortrænge det Billede, hun havde givet af Rollen, og denne Tanke var mig ubehagelig. Dernæst maatte jeg jo sige mig selv, at Nielsens mangeaarige Animositet imod mig vilde forøges, ifald jeg vovede at afløse hans Hustru i Rollen, uden at tale om, at det under alle Omstændigheder vist maatte være ham ubehageligt saa kort efter hendes Død at optræde i et Stykke, hvori han fornylig havde samvirket med hende, en Følelse, jeg fandt meget naturlig. Der kunde altsaa ikke være Tale herom, og jeg slog derfor i mine Tanker en tyk Streg over dette mit gamle Ønske og tænkte ikke videre herpaa. Stor var derfor min Overraskelse, da jeg nu atter var vendt tilbage til Scenen, og Nielsen paa en af de første Prøver paa 96 "Bagtalelsens Skole" kom hen til mig paa den mest indsmigrende Maade, idet han greb min

Haand og sagde: "Kjære Fru Heiberg, nu staar det i Deres Magt at gjøre mig en stor Glæde!" Paa mit Spørgsmaal om, hvori denne Glæde skulde bestaa, udbød han: "Spil Lady Macbeth med mig!" - "Jeg!" udbød jeg med uforstilt Overraskelse. "Ja," vedblev han, "netop De. Ingen er som De i Besiddelse af alle de Midler, der høre til at udføre denne Rolle." I mit stille Sind blev jeg næsten forfærdet over, at dette mit gamle Ønskes Opfyldelse kom mig imøde fra den Kant. Jeg var ikke langt fra at betragte Nielsen som en af Hexene i "Macbeth", der vilde friste mig ind i Noget, jeg burde undgaa. Jeg lovede ham derfor i Øieblikket Intet, men sagde, at jeg vilde tænke derover. Efter denne Dag saae han mig derfor aldrig paa Theatret, uden at han kom hen til mig og sagde: "Har De tænkt paa min Bøn til Dem?" Omsider svarede jeg, at jeg ikke var i Besiddelse af den forkortede og forandrede Udgaave, som benyttedes ved Opførelsen, og han udbød: "Maa jeg laane Dem min Bog?" - og inden Aften var hans Bog i min Haand. Nu optog jeg mine gamle Studier af Rollen, og det endte med, at Løftet blev givet Nielsen.

Af Skade bliver man klog, saa jeg havde sørget for, at Alle paa Theatret vidste, at jeg agtede at spille Lady Macbeth *paa Nielsens indstændige Opfordring*. Det hjalp imidlertid ikke; han gik dog senere fra denne Kjendsgerning. Men dermed kom han ingen Vei; der var for mange Vidner herpaa, og mangt et Drilleri maatte han døie af sine Kammerater i Anledning af sit forandrede Syn paa mit Kald i det Tragiske.

Hvoraf kom det nu, at dette besynderlige Menneske med Et forandrede sin hele Holdning overfor mig? Hvad mente han hermed? Vilde han mig ilde? Troede han at ødelægge mig ved Sammenligningen? Nei, jeg tror det virkelig ikke. Hvad var det da? Simpelthen, at han havde Lyst til at spille Macbeth og indsaae, at ifald jeg ikke vilde overtage Lady Macbeth, maatte Stykket ligge uopført. Han saae Publikums varme Stemning for mig og sagde sig selv, at ifald jeg overtog Rollen, vilde det gamle Stykke vinde fornyet Interesse og saaledes komme ham selv og hans Udførelse af Macbeth tilgode; - det var hele Hemmeligheden. Man tror ikke, hvad mangen en Skuespiller, der har Lyst til at udføre en Rolle, kan bekvemme sig til! Venskab og Fjendskab slaas der da en Streg over, Levende og Døde glemmes for Ønskets Opnaaelse. Man ikke alene lader, som om alt Foregaaende er glemt, nei, man har virkelig glemt Alt og lever kun i Øieblikket.

Min Opfattelse af Lady Macbeth var omtrent i Et og Alt modsat Fru Nielsens, saa vel i det Ydre som i det Indre. Det havde i Mands Minde været en given Sag ved Theatret, at Lady Macbeths Rolle blev tildelt en ældre Skuespillerinde, En, der ikke længere udførte Elskerinderoller, men Mødre og ældre Characterroller. Tidligere blev denne Rolle udført af Jomfru Jørgensen i en ældre Alder; Fru Nielsen var i samme Tilfælde, da hun udførte den. Det falder af sig selv, at naar Lady Macbeth fremstilles i en ældre Alder, da bliver hele Fremstillingen en anden, end naar man tænker sig hende i en yngre. Hvad der hos den unge Lady Macbeth er oplussende Lidenskab, bliver hos den ældre, erfarne Kløgtens kolde, beregnende, dæmoniske Ondskab. Saaledes er hun ogsaa altid bleven spillet, da det laa i Traditionen. Men denne Tradition, vover jeg at mene, er feilagtig lige overfor Digterværket hvilket jeg nu vil forsøge at eftervise.

Det er altid forekommet mig, at Alt hos Digteren tydeligt viser hen paa, at han har tænkt sig Macbeth og Lady Macbeth, om ikke i *den første Ungdom*, saa dog som yngre Folk, der leve i de første Aar af deres Ægteskab. Macbeth udbryder til sin Hustru, da hun i de første Scener med ham lidenskabeligt opfordrer ham til Mordet paa Kongen: "*Fød mig ingen Døttre! Sønner kun!*" - Dette Udbrud af ham bliver ligefrem comisk og uskjønt lige overfor en ældre Kvinde. Dette hans Udbrud tyder, synes mig, bestemt paa, at deres Ægteskab er i sin Begyndelse, hvor Slægten først skal fødes. Men er dette rigtigt, da maa hun staa for os som en ung Kvinde. At hun er skøn, omtales flere Gange. Da Kongen hører, at Macbeth er kommen til Borgen før han og hans Følge, siger han: "*Hans (Macbeths) Elskov, hed som hans Spore, hjalp ham hjem før os.*" - Kongen tiltaler Lady Macbeth med: "*Favreste Værtinde, - skjønnne Frue!*" - Hans Gave til hende ledsages af de Ord: "*Til den Fagreste blandt de Fagre!*" - Saaledes tales kun til den unge, skjønnne Kvinde, og ikke til en Matrone. Macbeth og Lady Macbeth storme frem med hele Ungdommens Kraft og Energi mod deres Livs ærgjerrige Planer som betagne af en dæmonisk Ruus, der har vundet Fasthed til Handlekraft ved Hexenes Spaadom paa Heden. Denne Spaadoms Gift har blandet sig med deres Blod og forvirret deres Sanser. Al Besindighed er vegen, og de slaas med eet Slag en Streg over hele deres ærefulde Fortid. Macbeth har endnu ingen Sønner i sit Ægteskab, men han lever i Haabet om deres Komme for at arve Thronen efter ham. I Lidenskabens Hede er ingen Besindighed hos hans Hustru. Hun ser kun Et, Kronen, hvis Ring skal omkredse deres Isse. Hjertets Angst, Samvittighedens Røst tale ikke til dem i det første Øiebliks Beruselse; de ere endnu uerfarne i Synden. Macbeth siger til sin Hustru efter Mordet: "*I slige Sager er vi Børn endnu.*" I ungdommelig Ubesindighed storme de frem, førte af Dæmonerne, der have taget Sæde i deres Sjæle. De ere Begyndere i Synden og ikke to gamle rutinerede Forbrydere; - og derfor mener jeg, at det er af største Vigtighed, at de begge have Ungdommens Præg, ellers blive de modbydelige Djævløse i hele deres Færd.

98

Men Nielsen var saa langt fra at have denne Anskuelse af Macbeths Ungdom, at uagtet han selv var forbi de Halvtreds, da han udførte Rollen, mente han dog, at han maatte maskere sit Physiognomi med dybe Furer og paasætte sig en skurkagtig Paryk, for at faa det rette Billede frem af denne Macbeth, der staar paa Høidepunktet af krigersk Kraft og Heltemod ved Stykkets Begyndelse. At hele Fremstillingen maatte faa en Farve af dette Skurkagtige, er en Selvfølge, men, som mig syntes, ikke til Held for Stykkets Virkning og Forstaaelse fra Scenen.

Saa meget kun om min Opfattelse af Shakespeares Tanke, at de begge endnu ere i Ungdommens Periode. Og nu min Anskuelse af, hvorledes Skuespillerinden fremdeles skal opfatte denne yngre Lady Macbeth.

De Shakespeareske Skuespil ere ikke forsynede med alle de Noter og Fingerpeg til Fremstillerne, som de moderne Forfattere have indført i deres Digterværker til Overdrivelse, ja ofte til Skade, da de binde Skuespillerens Phantasi vel stærkt, uagtet jeg indrømmer, at Digterne ved disse Fingerpeg sikre sig imod mangen en Misforstaaelse fra Skuespillernes Side. Men ved denne Instrueren af Forfatterne gennem deres Noter bliver Arbejdet for en tænkende Skuespiller trivielt, og de slappe hans Evner i Stedet for at anspore dem. Det Arbejde, den Søgning, som sætter en virkelig Skuespiller i Bevægelse for at udfinde, hvad Digteren har ment og villet, paavirker hans Indbildningskraft, forhøier den og skærper hans Forstand; og føler han, at han er paa rette Vei, at det Søgte er fundet, da fremtræder den Begeistring, uden hvilken intet glimrende Billede kan fremstilles fra Scenen.

Ved Lady Macbeths første Indtræden i Stykket staar kun: "*Lady Macbeth læser et Brev* ." Hvorledes skal nu dette læses? Brevet er fra hendes Husbond, der beretter hende Mødet med Hexene paa Heden, der have hilset ham som Than af Cawdor og endt med: "Hil Dig, som skal vorde Konge!" - Af deres Spaadom er alt den første Del gaaet i Opfyldelse, og han har nu fast Tro til den anden: "Hil dig, som skal vorde Konge!" - Denne Tro er det, han meddeler sin Hustru i Brevet.

Skal dette Brev nu oplæses, idet hun træder ind, som *første Gang* læst af hende? Det er jo indlysende, at et Brev af et saa mærkeligt Indhold nødvendigt maa læses op med høist forskjellig Nuancering, om hun læser disse Ord første Gang eller repeterer Brevet maaske for tyvende Gang. Jeg mener, at det Sidste er det Rette, hvorfor jeg ogsaa kom ind med Brevet sammenrullet og først efter en Pause oprullede det og læste det som en Repetition, hvor man Ord for Ord atter gjentager, hvad allerede er læst, for yderligere at udgranske dets Betydning. Thi tænker man sig, at Brevets Indhold her første Gang træder hende imøde, hvilken Forbauselse, hvilke Udraab vilde da ikke strømme fra denne lidenskabelige Kvindes Læber. Her maatte hun jo første Gang lægge Mordplanen; men intet Saadant høre vi, derimod har hun alt taget sin Beslutning. Planen, mærker man, er alt gennemtænkt af hende; den første Forbauselse staar som et alt tilbagelagt Stadium, hun reflecterer kun over sin Husbonds milde, svage Gemyt og frygter for, at han ikke besidder den "Ondskab", som maa følge Planens kjække Udførelse, og hun udbryder i jublende lidenskabelig Styrke: "*Skynd, skynd Dig hid til mig, at jeg min Aand kan gyde i Dit Bryst, at jeg kan skræmme med min Tunges Djervhed Alt hvad Dig holder fra den gyldne Krone, hvormed det synes Skjæbnen, i Forening med overjordisk Kraft, har smykket Dig!*" - Hvad sigter hendes Tale til? Naturligvis til Planen om at rydde Kongen afveien for hurtigere at komme til det bebudede Maal. Men hvorledes kan det ske? Hvorledes finde Midler til at faa Kongen i sin Magt? Dette staar endnu kun dunkelt for hende, og derfor udbryder hun, da Borgvægteren i det samme melder hende, at Kongen vil komme i hendes Hus i Aften og søge Natteleie under hendes Tag: "*Raser Du, som siger saa?*" - thi dette Budskab er jo som et Svar paa hendes lønlige Tanker og kan nok gennemgløde hende, thi nu er Midlet fundet til den sorte Daad, og hun udbryder: "*Hæs er Natravnen, som forkynder Duncans fordærlige Gang til mine Mure* ." Man hører af dette Udraab, at Alt er færdigt i hendes Tanker, den hele Mordplan gennemtænkt med en saadan Lidenskab, en saadan Styrke, at Ingen og Intet formaar at standse, hvad nu hendes hele Sjæl gaar op i. Da træder Macbeth til, og hun tilraaber ham: "Ha, store Glamis, høie Cawdor og *allerstørst dog ved det sidste: "Hil Dig!"*" - Det er Hexenes: hil dig! hun her hentyder til, dette "*Hil Dig! Du som skal vorde Konge!*" og hun vedbliver: "Dit Brev har henrykt mig i lysest Fremtid!" - Se, denne Henrykkelse, mener jeg, maa fastholdes under hele denne Scene. Denne unge, lidenskabelige, ærgjerrige Kvinde er henrykt, beruset i Stormløbet af sin Forbrydelse. Det er ikke en kold, nedrig, i sin Ondskab forhærdet Kvinde, vi her skulle se i Lady Macbeth, men en i en dæmonisk Henrykkelses Ruus utilregnelig Kvinde, der Intet kan se, Intet kan høre, undtagen Et, det Maal, der som et Flammehav har antændt hendes ærgjerrige Sjæl, og hvis Luer udbrænde al Frygt og al Samvittighed. Hun jubler ved det kongelige Haab, der stiller sig for hendes Øine, og tilraaber Macbeth, der vakler og gyser i Besindighedens Skræk: "See freidig ud!" - Ved denne Ubændighed, denne dæmoniske Henrykkelse, hvori man ser hendes sjælelige Ufrihed, holdes hun endnu indenfor Menneskelighedens Grænser, og Ingen veed endnu, hvad hun kan blive til, naar Ruusen svinder. Derimod vilde hun, dersom hun stod der kold, besindig i sin Ondskab, staa som en fuldstændig Djævel, der stod for lavt til at ende i dyb Fortvivlelse, i fortærende Samvittighedskvaler, saaledes 100 som senere vises mod Slutningen af Stykket, hvor Henrykkelsen skifter om med Angest og Kval over hendes Brøde.

En Skuespillers fornemste Pligt er i Begyndelsen af en Charactertegning at se hen mod Enden af samme, saa at Begyndelsen og Enden staa som en Enhed i Digterværket.

I en senere Scene mellem Ægtefolkene erfare vi, at Macbeth, som i første Scene med Hustruen endnu var vaklende og tvivlraadig, nu ganske har tiltraadt den hele Plan, ja svoret en frygtelig Ed paa ikke mere at af staa fra den. Den dæmoniske Ruus, Farten, saa at sige, i *hendes* Lidenskab fra første Scene maa vedblivende fastholdes i hendes Fremstilling, indtil Mordet er fuldbyrdet i 2den Akt. Umiddelbart før Mordet paa Kongen træder hun ind og siger om Kammersvendene, der holde Vagt i Kongens Sovekammer, og som hun har iskjenket berusende Drikke: "*Hvad der gav hine Ruus, det gav mig Mod, hvad dem udslukte, gav mig Ild* ." Hun er altsaa endnu i samme Lidenskabsfart, hvori vi saa hende i 1ste Akt. Hun lytter nu i

Spænding ved Døren til Kongens Sovekammer, hvor Macbeth er ifærd med sin Gjerning. Hun gyser for, at det kan slaa ham feil, og hun udbryder i sin Angest: "Jeg havde gjort det selv, hvis ei han havde lignet min Fader som han sov." Hun har altsaa selv været derinde og betragtet Kongen. Denne Ytring om hendes Fader viser os, at hun er i Besiddelse af en menneskelig Følelse, - en Djævel vilde ikke udtale sig saaledes. Macbeth styrter nu ud af Mordkammeret efter fuldendt Daad med Dolkene i sine blodige Hænder, aldeles tiltetgjort, medens hun, jublende over, at Planen er lykkedes, indgyder ham Mod og Fasthed, idet hun siger til ham, da han staar fordybet i det rædselsfulde Syn af sine blodige Hænder: "Lidt Vand Blodvidnet af Din Haand bortvasker." Hun forfærdedes over, at han har Dolkene med ud, i Stedet for at lade dem ligge som Vidner imod Kammersvendene, og hun opfordrer ham til at gaa tilbage med dem; men da han i sin Rædsel ikke atter tør betræde Blodkammeret, udbryder hun: "Kleinmodige!" tager Dolkene og gaar selv ind i Kammeret med dem. Her, mener jeg, sker det store Omslag i hendes Sjælstilstand. Fra det Øieblik hun styrter ud af Blodkammeret, er Forvandlingen synlig. Henrykkelsen er nu veggen for den høieste Angest. En let mimisk Bevægelse, der tyder paa, at nu ogsaa hendes Hænder ere plettede af Blod, vil bidrage til Forstaaelsen af hendes Hænders Vaskning senere i Søvnjængerscenen, uagtet Digteren heller ikke paa dette Sted foreskriver dette, men overlader det til Fremstillerinden. (Hun siger jo ved sin Tilbagekomst fra Mordet, at hun overstænkedede Svendene med Blod.) Fra nu af er Henrykkelsen altsaa veggen og Angestens Besindelse traadt i Stedet; og da der nu bankes paa Borgporten, og Nogen nærmer sig, raaber hun atter og atter til Macbeth: "Kom, kom! bort!" - og drager ham med 101 Magt ud med sig, for at ingen Indtrædende skal se dem. Kort efter træder Macbeth atter ind til Kongens Mænd, der ere komne, idet han byder dem alle "en god Morgen". Macduff, der er gaaet ind til Kongen for at vække ham og her opdager den sorte Gjerning, raaber saa høit, at Alle strømme til, og mellem dem Lady Macbeth i Natdragt. Hendes Forstillelse ved denne Tidende er her mat og af svag Virkning. - "Ha! Hjælp mig bort herfra!" er Alt, hvad hun formaar at udtale, og hun ledes ud halvt i Afmagt. Denne Afmagt kan nu Fremstillerinden gjengive som pur djævelsk Forstillelse, men et Spørgsmaal bliver det dog, om ikke hendes Kræfter her virkelig ere udtømte, saa at hun, naar man ser hen paa, hvorledes hendes Character udvikler sig, virkelig her er en Afmagt nær. I min Udførelse af Rollen antog jeg dette Sidste, af Hensyn til hvorledes vi gjenfinde hende i de følgende Akter af Stykket.

Vi se hende nu først paany i næste Akt, hvor hun og Macbeth træde ind midt i Glansen af det samlede Hof, begge med de skjæbnsvangre Kroner paa Hovedet. Af en overordentlig, forfærdelig Virkning er dette Syn. Kronerne sidde nu paa de ærgjærrige Hoveder, over de knuste Hjerters Sjælekval. De blege Kinder, det matte, forcerede Smil, hvormed de modtage Hoffets Cour, ere her af stor tragisk Virkning. Vi se her denne, i første Akt glimrende, storslaaede Kvinde som en ganske almindelig Værtinde, der kun lader nogle Høflighedsord til sine Gjæster glide over Læberne, før hun paany fjerner sig. I sin Uro søger hun kort efter Macbeth op, og vel lyder der Mod og Trøst til Manden fra hendes Læber; men hvor matte! Hvor tydeligt se vi ikke her, at hun, som vil sætte Mod i ham, selv er modløs, om end hun tiltvinger sig noget af den gamle Tone lige overfor sin Medskyldige.

Efter den Scene, Macbeth har med Morderne, hvor Mordet paa Banquo bliver aftalt, se vi hende atter i Uro opsøge sin Gemal, i hvis Aasyn hun læser mørk Angest. Hun tiltaler ham blødt for at berolige ham og beder ham være "vennesæl" mod deres Aftengjæster. Han ser hendes blege Kinder, ser ogsaa hendes betyngede Sind og udbryder: " *vær fro!* " Dette er hun altsaa ikke, uagtet Kronen sidder paa hendes Hoved. Han vedbliver: " *Frisk Mod ! før Flagermusen fuldendt har sin Natteflugt, Skarnbassen, født i Møg, paa sorten Hecates Opfordring, med sin dorske Summen har ringet Natten ind, skal skee en rædsom Daad.* " Hun udbryder: " *Hvad skal da skee?* " Hun er altsaa uvidende om Planen med Morderne, der skal dræbe Banquo. Han svarer: " *Vær uden Skyld i Planen, Dyrebare, til Daaden Du bifalder.* " At han tror at burde skjule disse nye Rædsler for hende, viser tydeligt, at det er en anden Lady Macbeth, vi nu have for os, end hende, vi saae i første Akt, der haanende og lidenskabeligt kaldte ham for "svag og feig", fordi han da gyste tilbage for det rædsomme 102 Middel, der kunde sikre dem Thronen. Han vil nu holde hende udenfor de nye Rædsler, thi han ser, at hendes Sjæl ikke taaler at betynges med nye Byrder, og han tilraaber hende atter og atter: " *Vær Du derfor fro! - vær uden Skyld i Planen .* " Hun staar altsaa der, betyngt som En, der bør skaanes. Den dæmoniske Henrykkelse er veget fra hende, og uden den synker hun sammen.

Fra det Øieblik Mordet paa Kongen er fuldbragt, se vi disse to Skikkelser vandre modsatte Veie. Medens hun viger tilbage, stormer han som et Rovdyr, der har smagt Blod, frem i et rasende Løb til nye Rædsler. Her vises altsaa Mandens Styrke til at fortsætte i det Ondes Tjeneste, medens Kvindenaturen hurtigt viger tilbage. Men denne Vigen tilbage allerede paa dette Punkt af Handlingen, denne Blødgjøren, der røber et Hjertes Angest for at fremture i det Onde, forstaaes ikke, ifald vi som sagt ikke fastholde, at hun aldeles var betaget af sin Ærgjærrigheds Ruus i Begyndelsen af den usalige Mordplan, saa betagen, at Lidenskaben gjorde hende ufri.

Vi se hende nu først igjen ved det kongelige Gilde paa Borgen. Festen er i fuld Gang, og man er ifærd med at ordne sig til Taflet. Da underrettes Macbeth hemmeligt af Morderne i en Krog af Salen om, at Mordet paa Banquo er fuldbyrdet, men at dennes Søn undveg. Altsaa lever fremdeles en Arving, der kan støde Macbeth fra Thronen, og han udbryder: " *Saa har jeg atter Kolden .* " Han skjælver altsaa paany for sin Fremtids Magt og Høihed.

Atter her ved Gildet se vi Lady Macbeth i en kuert Tilstand, ikke i Glæde over den gyldne Ring, der

omslutter hendes Isse, men som en stilfærdig Kvinde, med almindelige Talemaader paa Læberne til sine Gjæster. Vi se Intet af den straalende, lidenskabelige Kvinde fra første Akt. Da stiger Banquos Gjenfærd frem og indtager Macbeths ledige Kongestol. Synet aabenbarer sig for Macbeth, medens det er usynligt for Lady Macbeth, der ingen Del har i denne nye Brøde. Ved Macbeths Forfærdelse over dette Syn, hvorved han geraader i Raseri, der udtaler sig lydeligt for alle de Forsamlede, viser Lady Macbeth sig i sin Angest endnu en Gang kjæk, i Frygt for, at Macbeth i sine Forfærdelsens Udbrud skal røbe Alt for Gjæsterne. I sin Angest herfor samler hun endnu en Gang alle sine Sjælekræfter og taler ham, hemmelig, haardt til. Men da Macbeth fremdeles er ude af sig selv, udbryder hun, ikke i Heroisme men i Angest: "*Er I en Mand ?*" og da Forfærdelsen vedbliver at berøve ham Herredømmet over sig selv, afbryder hun Gildet og beder Alle at forføie sig bort *strax*, uden al Ceremoni. Hun ledsager sine Gjæster ud og kommer *strax* tilbage. Hun og Macbeth staa nu ene lige overfor hinanden, og man venter, at et Væld af Bebreidelser og Haansord over hans umandige Opførsel skal strømme ham imøde fra hende, men 103 - *intet Ord undslipper hendes Læber*. Hun staa taus, hensunken i sig selv, og vi føle, at hun selv i høi Grad trænger til, hvad hun raader Macbeth, at søge Hvile og Ro i Søvnens Arme. Og i dette Moment mener jeg, at Fremstillerinden bestemt maa vise Overgangen fra den stærkt betagne, furieuse Lady Macbeth i de første Scener af Stykket og den, hun nu gennem Begivenhedernes Gang er bleven. Ved at se denne forhen stolte Skikkelse bøiet, udmattet, støttende sit trætte Hoved til sin Medskyldiges Skulder, helt sunket sammen ane vi, at vi staa lige overfor et sjæleligt Gjennembrud, hvis videre Udvikling vi med Spænding imødesee. Uden at denne sjælelige Overgang i dette Moment tydeligt vises af Fremstillerinden. kommer Lady Macbeths forfærdelige Samvittighedskvaler i Søvnngjængerscenen os saa uventet, saa isoleret, at den hele Nattescene let faar Udseende af et Effectsted, der er lagt ind uden tilfulde at være motiveret ved de i hendes Sind foregaaede Brydninger. Men holdes min Opfattelse af Characterens Udvikling fast, da ere vi forberedte paa hendes natlige Kvaler, forberedte paa, at Angeren over hendes forfærdelige Gjerning griber hende, at hun er ifærd med at dømmes af sin egen Samvittighed. Men da maa ogsaa de tre berømte Suk, der i Søvnngjængerscenen udstødes af hendes gjennemisnede *Sjæl, ikke udstødes* som hule Hyl fra Helvedes Afgrund, hvori hendes Sjæl allerede er, men lyde som dens angestfulde Bøn om den Eviges Barmhertighed og Naade.

Der er af de største Aander talt og skrevet Meget om Opfattelsen af denne Shakespeareske Kvindeskikkelse. Nogle af disse Udtalelser kan jeg tage til Indtægt for min Opfattelse, andre ikke. Blandt de sidste udtaler Biskop Martensen sig saaledes i sin Dogmatik Pag. 571-72:

"Blandt Digterne har fornemmelig Shakespeare fremstillet os saadanne Individuer, der midt i Tiden er Aabenbarelses af Helvede. Naar vi saaledes see Lady Macbeth vandrende i Søvn, aftvættende Blodpletterne af sin Haand. udstødende hine forfærdelige Sukke, i hvilke den tilbagetrængte Samvittighed søger at skaffe sig Luft, maae vi da ikke sige, at Forestillingen om den evige Fordømmelse paanøder sig os som en Realitet? Thi det er ingen sand, ingen frugtbar Anger, hvorunder hun lider; i hendes Anger er der kun Trængsel og Angst, men ingen Lyst til det Gode; *hun fastholder den onde Villie*, og det Gode er kun i hende som den blotte Mulighed, der er uadskillig fra den gudbilledlige Skabning. Men denne tilbagetrængte, i Uretfærdighed opholdte Mulighed hviler som en centnering Byrde paa hendes Sjæl, uden at der er nogen Betingelse for en Lettelse og Befrielse gennem den sunde Anger. Og naar vi see hende vandre saaledes, er det da ikke, som maatte hun vedblive at vandre saaledes gennem Æoner, grædende Helvedes taareløse Graad, hvorved vi mindes Ordet: "falder over os I Bjerge, skjuler os I Høie!"

104

Her er altsaa bestemt udtalt, at denne Lady Macbeth er evig fordømt og hendes Sjæl hjemfalden til Helvedes evige Kval. Jeg føler det Dristige i at være af en anden Mening end en saa lys Aand, en saa skarp Tænkter. Men Biskop Martensen siger et andet Sted i Dogmatiken, at "*saalænge et Menneske befinder sig i Tiden, er der en Mulighed til Omvendelse*." Nuvel! Lady Macbeth befinder sig endnu henimod Stykkets Slutning i "Tiden", kan det da siges saa vist, at hendes sidste Tids Kvaler og Anger ikke have været frugtbringende for hendes Sjæl?

De Shakespeareske Figurer ere alle fremstillede i korte, kraftige Træk. Alle Mellemedene i Charactererne ere saa godt som oversprungne. Desto vigtigere er det, at Skuespilleren ved alle tilladelige Midler, som staa til hans Raadighed, udfylder disse Mellemed for at hjælpe Tilskueren paa Vei til Forstaaelsen af det Hele. Vi se kun Lady Macbeths Nattevandringer een Gang i Stykket, men hendes Kammerfrue beretter os, at hun ofte har set hende vandre saaledes i de natlige Timer. Hvor nær ligger det da ikke at tænke paa, hvad der er gaaet forud for denne usalige Tilstand! Hvor mange Angerens *frugtbare* Taarer kan hun ikke have udgydt i vaagen Tilstand, der ikke kunne faa Luft i den Spænding, i den abnorme Tilstand, der indtræder i slikt Søvnngjængeri, hvor Legemet sover, medens Sjælen paa egen Haand fortsætter de Lidelser, der ikke tør komme til Udtalelse i vaagen Tilstand! Ikke et Glimt af overmodig Stolthed og Tilfredshed over, at Kronen endelig sidder paa hendes Hoved, viser Digteren os hos Lady Macbeth efter det store Resultat, at alle hendes tidligere brændende Ønsker ere gaaede i Opfyldelse. Anderledes med Macbeth; han nyder sin Seier og fremturer i det Onde. Uagtet vi ogsaa af hans Mund høre smertelige Udbrud, hvorledes han har solgt sin Sjæls evige Ro, vedbliver han at dyngte Brøde paa Brøde og lever kun for at fortsætte, hvad han saa blodigt har begyndt. Der maa dog være Forskjel i den evige Dom over den, der fremturer i det Onde, døvende enhver Røst, der taler til ham gennem Samvittigheden, og den, der som Lady Macbeth standser forfærdet paa Veien og geraader i en saadan Fortvivlelse over sig selv og sin Synd, at denne Fortvivlelse tilsidst

dræber hende. Macbeth tænker vel paa Helvedes Straf, *men trodser den* og er beredt til at betale sin Brøde. Lady Macbeth gyser tilbage, hun har tænkt over sin Synd, og hun udbryder i Søvn: "Hu, Helvede er bælmørkt," Hun er sig sin Synd bevidst og har dømt sig selv, - og i Selvførdømmelsen ligger dog vel den Anger, der kan bære Spirer henimod Naaden.

Uoverensstemmelsen mellem Biskop Martensens og min Opfattelse har da sin Grund ikke i forskellige Betragtninger af de dogmatiske Sandheder, men i en forskjellig Forstaaelse af Digterens Mening med Lady Macbeth. Spørgsmaalet er, om Digteren her har villet tegne en i al Evighed fortabt 105 Sjæl, en saadan, som det er utvivlsomt, at han har villet skildre i sin "Richard den Tredie", eller en Sjæl, for hvem der endnu findes en Udvei til Frelse gennem Angeren. Dette sidste mener jeg, at han i alt Fald har ladet staa aabent for Opfattelsen af Lady ivlabeth.

Hvor mange Mennesker kæmpe ikke dagligt med den gode Engel i deres Bryst, indtil denne bedrøvet opgiver dem. Der gives Mennesker, om hvem Dæmonerne sige: "Denne Sjæl er et Helvedesemne, som vi kunne paavirke og vinde," ligesom der gives andre Mennesker, overfor hvem de onde Magter føle, at her er deres Magt brudt og vil til evig Tid blive uden Virkning. Macbeth og Lady Macbeth ere slige Helvedesemner, som Dæmonerne føle, at de kunne paavirke, og derfor sendes Hexene til dem for at lokke og vildlede dem paa deres Veie i Livet.

Lady Macbeth blev for en Tid besejret af Dæmonerne, men hendes Anger og Suk mod Naadens Dør rev hende atter ud af deres Herredømme.

Det er dette, jeg tror, at Shakespeare har villet udtrykke i denne Kvinde; - fra denne Anskuelse, dette Syn udgik min Fremstilling af Lady Macbeth, og heri bestod den nye Opfattelse, der afveg fra den ældre, traditionelle hos os. Om den ældre Opfattelse eller min har været den gjængse paa Shakespeares Tid. lader sig ikke efterspore. Begge Maader ville altid gjøre stor Virkning fra Scenen; men den første viser et abnormt Menneske, en Undtagelse, medens den sidste, synes mig, viser det alment Menneskelige.

Det Held, der fulgte mig med Udførelsen af Lady Macbeth, tror jeg især at skyldes først min nye Opfattelse af det hele Billede, der blev forstaaet af Publikum og anerkjendt af Kritiken; dernæst min plastiske Evne, som slige tragiske Roller mindst af Alt kunne undvære. I Søvnjængerscenen kom desuden to Færdigheder mig til stor Nytte: først den Evne, jeg havde tilegnet mig ved Indstuderingen af "Kong René's Datter", nemlig at lade Øiet skue indad, i Stedet for at straaale udad, saa det derved faar et tilsløret, mat Udtryk. Dette hjælper til at holde Pupillen i Øiet rolig og stille, og denne matte, tilslørede Stirren ud i Rummet, uden at det ser ud som om Øiet ser Noget, er for denne Scene af stor Vigtighed, da dette bidrager til, at Tilskuerne tro paa Søvnjængeriet. Dernæst en Færdighed, som jeg selv tillægger stor Betydning for Fremstillingen af denne Nattevandrerke, hvis lydelige Ord komme ligesom forborgne Tanker, Sjælen presser frem til en virkelig Lyd, - nemlig at kunne lade Ordene lyde uden at bevæge Læberne som ellers ved Talen. Dette gjør Virkning, som om de Ord, vi høre, komme ufrivilligt ud fra Sjælens Dyb, og den stille Mund bidrager sit til at holde Kinderne og det hele blege Physiognomi i en marmorlignende Ro. Alt dette bevirker en Illusion hos Tilskuerne, uden at disse gjøre sig Rede for, hvormed Virkningen tilveiebringes, og netop derved bliver Virkningen saa meget større.

106

Med stor Glæde modtog jeg som Gave af Marstrand efter Opførelsen af "Macbeth", en lille, prægtig Skizze i Olie. hvis Hovedfigur var mig som Lady Macbeth i den natlige Mordscene, holdende Armstagen med de tændte Lys i Haanden, og i sin Angest trækkende den af Rædsel forstenede Macbeth ud med sig, idet hun raaber: "Kom! kom!"

O, lykkelig den Kunstnerinde, der har en Digter som Shakespeare at tolke! Hvor ofte kaste ikke Digterne Scenerne mellem hverandre, uden Characterens Fremadskriden, uden at den af dem forberedes til at vække den fulde Illusion. Ikke saaledes her. Kan man tænke sig en mere glimrende Indledning til hin natlige Søvnjængerscene end den stille natlige Samtale, der gaar forud for den, mellem Lægen, der er hidkaldt, og Lady Macbeths Kammerfrue? Slig Indledning af et saa vigtigt Optrin udfinder kun det høieste dramatiske Geni. For første Gang i Stykket forberedes Tilskuerne her paa Lady Macbeths Tilstand, hvorledes hun i usalig Uro ofte om Natten vandrer om i Søvn og udtaler Ord, om hvilke Kammerfruen ytrer: "*Jeg siger hende det ei efter.*" Det er umuligt, at denne natlige, forfærdelige Scene kunde være virkningsfuldere forberedt til at spænde og tilveiebringe en Stemning og Illusion hos Tilskuerne end ved denne stille, fortrolige Samtale. I intet Digterværk kjender jeg Mage til dramatisk Kunst; det skulde da være den vidunderlige Begyndelse i "Hamlet" paa Skansen.

Lægen, der har vaaget hele Natten for selv at være Vidne til Ladyens usalige Nattegang, uden at den er indtraadt, har alt opgivet dette og vil fjerne sig, da Kammerjomfruen med Et udbryder i Rædsel: "*Seer !! der kommer hun just som hun pleier!*" - Jeg vil se den Tilskuer, der ikke føler en Gysen ved dette Udraab, og ved nu at se den natligklædte, usalige Kvinde med det brændende Lys i Haanden, skridende frem, stiv, forstenet, som et Spøgelse, under den skumle Borgs Buer. Hvilken Hjælp fra Digterens Phantasi ydes ikke her Fremstillenden! Hvorledes bæres nu ikke den hele Situation - lige fra den forfærdelige Gniden af

Blodpletterne paa Haanden, indtil hvert lille Ord, der presses frem fra den forpinte Sjæl - op til den høieste dramatiske Virkning! Og denne Scene, der forekommer os som et helt stort Drama, bestaar kun af fem smaa, korte Repliker! Men hvilke Repliker! Som udhugne i Marmor blive de os uforglemmelige. De falde som spidse Dolke ind i vore Sjæle, kun afbrudte af Lægens og Kammerfruens sagte Hvisken bag hende, der endmere forhøier den hele Situation, idet disse tvende Skikkelser skjæl vende Lytte til den Fortvivledes hjerteskerende Kval, indtil Lægen siger: "Jeg har hørt nok, her formaaer min Kunst Intet."

Ja, jeg gjentager det: lykkelig den Fremstillerinde, i hvis Lod det falder at tolke en saadan Digtets Syner og Aabenbaringer!

107

Hvor har jeg ikke selv ved Indstuderingen følt den Magt, der ligger i hele denne Situation; hvorledes den formaaer at sætte alle Fibre i Bevægelse! Naar jeg i ensomme Nattetimer, medens Alle i Huset vare gaaede til Ro, indøvede Fremstillingen af denne Scene, da greb mig ofte en uforklarlig Rædsel, som om hele Stuen fyldtes af Dæmoner, der rykkede mig nærmere og nærmere; Aandedrættet standsede i mit Bryst, og mig syntes, at de ligesom vilde trænge mig ud af Stuen, og jeg ligesom blev tvunget til at gribe Lampen og skyndsomt forlade Værelset. Og dog kunde jeg kun indøve denne Scene i Nattens Stilhed. Der var for mig ligesom noget Unaturligt i at indøve den ved Dagens klare Lys. Jeg trængte selv til Nattens Mørke for at komme i den fulde Illusion, uagtet jeg ofte selv forfærdedes over, i hvilken Grad den lod sig tilveiebringe.

En Skuespillers Phantasi er - som jeg tidligere har udtalt - hans Styrke i Kunsten, hans Fare i Livet. Min Phantasi blev ved Indøvelsen af denne Rolle vakt med en saadan Styrke, at jeg selv forfærdedes derved, saa jeg ideligt og ideligt maatte kæmpe for atter at slukke denne Indbildningskraftens Ild og paany bringe den til Ro ved at begive mig ind i Livets daglige Sysler.

To Uheld havde jeg ved min første Fremstilling af Lady Macbeth. som let kunde have fordærvet det Hele for mig. Det første bestod deri, at vor nye Sceneinstructeur, Hr. Høedt, havde forsømt at give Maskinmesteren Ordre til, at den mørke Belysning fra den foregaaende Scene i Stykket skulde forandres til en lys, idet Lady Macbeth første Gang træder ind med Brevet i Haanden. Jeg maatte derfor i min første Scene træde ind i Bælgmørke, uagtet jeg skulde oplæse Macbeths Brev. Der hørte Aandsnærværelse til for ikke at komme ud af Fatning ved denne Overraskelse. En Fremstillers første Indtræden i en ny Rolle har altid stor Betydning for denne. Masken, den hele Holdning skal her paavirke Tilskuerne og give dem et Billede af den hele Personligheds Character. Min første Entrée i denne Rolle blev paa Grund af ovennævnte Feil fordærvet for mig og Publikum. Dette var det ene af mine to Uheld.

Man undrer sig ofte over, ja vil neppe tro herpaa, at Skuespillere i Aarenes Løb ikke formaa at bekæmpe en vis Angest, saa ofte de fremtræde. Jeg tror, at denne Angest især fremkaldes ved det Uberegnelige, der kan møde ved enhver Fremstilling og saaledes ødelægge Alt for os, vor hele Stemning, men især Stemningen hos Publikum, der kun er altfor tilbøieligt til at lade sig forstyrre ved mindste Uheld udefra. Jeg vil nu ikke tale om, hvad en Kat, der tilfældigvis forvilder sig ind paa Scenen, et skrigende Barn i Huset, en Tilskuer, der i et vigtigt Øieblik giver sig til at nyse eller hoste, et Lampeglas, der springer i Lamperækken, en Coulissee, der truer med at falde om, 108 etc. etc., kan frembringe for en Ruptur i Publikum. Goethe fortæller et Sted, hvorledes en Skuespiller, der fremstillede Hamlet, fik al sin Virkning ødelagt i en af de vigtigste Scener ved at et lille hvidt Bændel havde sneget sig frem paa hans sorte Dragt. Alle Tilskuernes Opmærksomhed dvælede nu kun ved det uheldige Bændel, og Illusionen, Opmærksomheden, Stilheden var tilintetgjort. Saa Lidt behøves! At saadanne smaa, uberegnelige Uheld let kunne møde, er naturligt, men disse i sig selv smaa Uheld ere store for Skuespilleren, thi de bringe ham og Tilskuerne ud af Stemning. Farligst er naturligvis alt Sligt i Tragedierne; og er Latteren først vakt der, hvor Alvoren skulde herske, da skal der virkes en god Stund, førend den lattermilde Stemning atter kan jages paa Dør.

Mit andet Uheld var af en alvorligere Natur.

Den Misstemning, ja den nationale Sorg, der alt længe havde grebet saa godt som hele Nationen over, at Kong Frederik den Syvende havde ægtet Grevinde Danner, var i den allersidste Tid bleven forøget ved adskillige Begivenheder. Midt i December bleve Kjøbenhavns Indbyggere en Morgen overraskede ved en lille, trykt Løbeseddel, der ombares i alle Huse, og som til Alles Forfærdelse meldte, at Christian den Fjerdes skønne og stolte Bygning, Frederiksborg Slot, Natten iforveien var brændt tilligemed mange af dets historiske Kunstskatte. En uhyre Hjertesorg fremkaldte dette Budskab hos enhver Mand og Kvinde i Landet, der havde Gnist af Nationalfølelse, og man formaaede neppe i første Øieblik at fæste Tro til det.

Allerede før Slottets Brand var der en stærk Uvillie mod Grevinden. Man harmedes over hendes intrigante Kløgt, som man sporede i mange Statsforhold. Længe havde man fundet sig i alt dette, men endelig tabte Ministeriet Taalmodigheden lige overfor hende og hendes lidet agtede Medhjælper, Kammerherre Berling. Ministeriet forlangte bestemt Berlings Fjernelse fra Hoffet. Dette vilde Grevinden ikke gaa ind paa, og hun havde derfor i Begyndelsen af December Maaned sat igjennem hos Kongen, at ikke Berling, men samtlige Ministre afskedigedes. I det afgaaede Ministeriums Sted indtraadte Ministeriet Rotwitt-Blixen Finecke, der strax fra Begyndelsen af var høist upopulairt i Kjøbenhavn. Ved Slottets Brand fik selv

Frederik den Syvendes Popularitet, der alt var rystet ved Ministerskiftet, et haardt Knæk, idet man bebreidede ham, at han havde villet bruge Slottet til Vinterbolig, og Uvillien mod Grevinden steg til en Forbitrelse, der paa mange Maader gav sig tilkjende, og man tænkte stærkt paa en offentlig Demonstration imod hende. Da kom den 10de Januar. Tragedien "Macbeth" var ansat til Opførelse paa denne Aften, og man erfarede, at Kongen og Grevinden vilde overvære denne Forestilling i den kongelige Loge, en Plads, man aldrig havde kunnet finde sig i at se hende indtage. Det blev nu besluttet af 109 Eliten, der havde tegnet sig for alle Billetter i første Etage, at i samme Øieblik Grevinden traadte ind i Logen, skulde alle reise sig og forlade Theatret. Politidirecteur Bræstrup, der havde erfaret den hele Plan, gik nu til Kongen og Grevinden, meddelte dem, hvad der forestod dem og bad dem indstændigt om ikke at besøge Theatret denne Aften. Men Grevinden paastod, at hun vilde herhen, idet hun ytrede: "Jeg kjender de Danske, de ere Hunde, der gjør, men bide ikke", og Bræstrup maatte gaa bort med uforrettet Sag. Men kort før Forestillingens Begyndelse bemærkede han, at alle Equipager bleve holdende paa Torvet, i Stedet for som ellers at kjøre bort, naar Herskaberne vare staaede af. Han blev nu alvorlig bekymret og ilede atter op paa Slottet, fortalte dem dette umiskjendelige Tegn paa, hvad der var igjære, og bad dem atter indstændigt om, ikke at udsætte sig for et saadant Optrin, der kunde have uberegnelige Følger. Dette hjalp, de opgave Forestillingen og bleve hjemme; - lidt inde i første Akt vidste Alle, at de ikke kom, og nu kjørte alle Vogne bort.

Det Røre, som denne Begivenhed havde vakt, gjorde, at Alles Sind vare stærkt optagne deraf til Uheld for Forestillingen. Noget inde i Stykket mærkede man vel, at Sindene vare komne i Ro og Publikum i Stemning til at fordybe sig i Digterværket; men jeg ansaae det dog for et stort Uheld, at dette Sammentræf skulde ske.

Jeg spillede Lady Macbeth første Gang den 10de Januar 1860. Sidst i Februar blev Nielsen syg og døde den 13de Marts pludseligt og uventet. Theatret havde paa dette Tidspunkt ingen Skuespiller, der kunde overtage Macbeths Rolle, og Stykket blev altsaa henlagt. Jeg kom saaledes kun til at udføre denne Rolle 4 Gange. Det var haardt, men jeg var dog taknemmelig for, at jeg i disse 4 Gange havde faaet et længe næret Ønske opfyldt, uagtet en saa vanskelig Rolle naturligvis ved at repeteres vinder i Kraft og Bestemthed for Fremstillinden.

Jeg spillede 40 Gange i denne Saison i de betydeligste Roller af mit Repertoire. Men førend jeg slutter Beretningen om den, maa jeg have Lov til i al Korthed at omtale et vemodigt Minde, idet jeg den 23de Marts havde den Sorg ved Døden at blive berøvet min trofaste Madam Gram, et af de Mennesker, der til Trods for sin underordnede Stilling saa ofte havde virket velgjørende paa mit Sind, og som jeg hang ved med en Datters Følelser. Da jeg en Aften til min Sorg fik Bud om, at hun var død, gik jeg strax til hendes Hjem for endnu en Gang at se de kjære Træk. Hun var alt afklædt og laa indsvøbt i et Lagen paa et Bord i et afsides Værelse, der stødte op til Portnerboligen paa Theatret, hvor Manden var ansat. Hendes unge, smukke, gudhengivne Datter og hendes Mand fulgte mig ind til hende. Lagenet blev taget fra Ansigtet, og der laa hun, den lille, fine Skikkelse; men ak, hvor 110 forandret! Varmen, Kjærligheden, som var Hovedudtrykket i hendes milde Træk, var borte; som udhugget i en hvid Sten laa hun der. Man veed ikke, om man skal sørge eller glæde sig over at se et saa tydeligt Tegn paa, at det Vigtigste ikke længer bor i det tilbageblevne Hylster.

Et Billede af Madam Gram, som denne engang havde skjænket mig paa min indstændige Begjæring, hængte jeg op i mit Paaklædningsværelse paa Theatret for paa denne Maade endnu at have hende hos mig der, hvor hun i saa mange Aar i Kjærlighed og Ydmyghed havde syslet om mig. Ak, en svag Erstatning!

Den Fremmede, som tilfældigvis var kommen i Holmens Kirke Torsdagen den 29de Marts hint Aar og set den overfyldte Kirke, det talrige Følge, hvorimellem Theatrets første Kunstnere befandt sig, havde set den med en Mængde Kranse smykkede Kiste, hørt Præstens Udtalelse om den Hensøvede, hørt Chorsangernes Afskedskvad over Kisten og set de mange taarefyldte Øine, vilde neppe faldet paa, at her begravedes en af Theatrets Pyntekoner. Alle havde havt Kjærlighed til denne stille, milde Sjæl, og dog kjendte Ingen hende som jeg. Jeg sammenlignede hende altid med Vaagekonen Alma i Paludan-Müllers "Adam Homo". I Gud Faders Rige bliver ofte den Sidste hernede den Første, og den Første hernede den Sidste!

Saa ofte jeg efter denne Dag kom kjørende til Prøverne paa Theatret, kom hendes stakkels Datter mig imøde med Øine, der vare opsvulmede af Graad over det uerstattelige Tab af en saadan Moder, og altid maatte jeg da først gaa ind med hende paa hendes Værelse for at trøste og berolige hende, saa godt jeg kunde. En Formiddag, en fjorten Dages Tid efter Moderens Begravelse, da jeg som sædvanligt kom kjørende til Prøven, lukkede hun Karetøren op, og til min Forundring straaledede hendes glade Øine mig imøde med en næsten overnaturlig Glans. "Naa, min kjære Marie," sagde jeg, "i Dag møder De jo med et fornøiet Ansigt." - "O, Frue!" udbrød hun, "De maa endelig følge lidt ind med mig, førend De gaar op til Prøven. Jeg maa tale med Dem." Jeg gik da ind med hende, idet jeg sagde: "Hvad betyder dette?" - "O," udbrød hun, "De maa ikke forundres over mit glade Udseende, men jeg er saa lykkelig i Dag." - "Hvad er der hændet Dem?" spurgte jeg. - "Tænk," sagde hun, idet hun greb min Haand og kyssede den, "jeg har i Nat set min søde Moder! Ja, Frue, jeg har set hende! Da jeg grædende laa i min Seng, stod hun med Et for mig, fæstede sine søde, milde Øine paa mig og sagde med et usigeligt Udtryk: "Min kjære Marie, du maa ikke være saa bedrøvet, thi jeg er lykkelig og har det saa godt!" og i samme Øieblik forsvandt hun, og jeg følte en Glæde, som jeg ikke kan beskrive, og denne Glæde vil nu vist aldrig forlade mig!"

Vi vide ikke, vi kjende ikke, hvad en Afdød formaar for at trøste en 111 elsket Efterlevende. For Marie var dette Besøg ingen Illusion, men en Virkelighed, der fyldte hele hendes Sjæl. Var dette et Bedrag af hendes Indbildningskraft, da var det i al Fald et skjønt Bedrag, som gode Væsener havde skjænket hende.

Theatrets Ferie var begyndt, og vor Attraa stod nu til endelig for første Gang at nyde et Sommerophold paa Herregaarden Bonderup. Glade drog vi derud, fulde af Haab om, hvad der ventede os der. Ak, vi stakkels Mennesker! hvor Lidet vide vi om, hvad Fremtiden bærer i sit Skjød!

BONDERUP. "MARIA STUART".

Paa Veien til Bonderup glædede jeg mig ved Tanken om at skulle ordne det nye Hjem smukt og hyggeligt, at skulle gjense alle de Haandarbeider, jeg tidligere havde udført til Prydelse for Værelserne, over at Alt var lagt saa pænt og bekvemt tilrette i Kasserne, at jeg hurtigt kunde faa hele Huset i Orden; - glædede mig til om kort Tid at skulle modtage min kjære Veninde, Bispinde Martensen og hendes Børn, medens Biskoppen foretog sine sædvanlige Visitatsreiser og efter disse ogsaa vilde indfinde sig hos os.

Beskrivelsen af min første Overraskelse ved at indtræde i denne vor nye Bolig skal være helliget Eder, I Husmødre, idet jeg er vis paa Eders Sympathi. Saa hører da nu denne min sanddru Beretning!

Alle mine Kasser havde den forfærdelige Ole paa egen Haand aabnet og kastet Alt hulter til bulter ind i et stort Fadebur. Gardiner, Bøger, broderede Sager. Linned, Madratser, Porcelain, Glas, Lys, Lamper, Speile, Borde, Servanter etc. laa henslængt i det store Fadebur, midt paa Gulvet, som et stort Bjerg og indfiltret imellem hverandre som Glasstumperne i et Kaleidoskop. Det ene maatte trækkes ud efter det andet som et Nøgle Garn, der er kommen i Ulave. Af et fuldkommen nyt Køkkentøssæt fandtes ikke en Kjedel, der ikke var brugt og kulsort af Ilden, og nogle af Karrene vare aldeles ubrugelige, da Ole havde tilladt Haandværksfolkene ifjor at koge Lim i nogle af dem og benytte andre til Farvepotter. De nymalede Vægge, Gulve og Vindueskarme, de nybetrukne Sofaer og Stole, Alt var i den Grad overplettet med Fluesnavs, at jeg aldrig havde troet, at der kunde findes en saadan Mængde af denne Pøbel blandt Insekter. Sagen var, at den djævelske Ole hele forrige Sommer, hvor vi jo ved Heibergs Sygdom vare blevne forhindrede i at flytte derud, havde Dag og Nat ladet alle Vinduer staa aabne for, som han sagde, "at lufte ud".

Jeg betragtede alt dette i stum Forbauselse, og, som mig syntes, med overmenneskelig Taalmodighed; men da jeg kigede ned i en af Kasserne, 112 hvilken jeg gjenkendte som den, hvori med stor Omhyggelighed og efter alle Kunstens Regler Thorvaldsens store, siddende Amor med Lyren fandtes, og saae, at den ene Arm var brækket af, da brast jeg overtroiske Menneske i Graad. Ole forklarede, at det kunde han ikke gjøre for, thi da han havde villet løfte den op af Kassen i Armene, var den derved brækket. Naturligvis spurgte jeg ham, hvem der havde anmodet ham om at aabne alle Kasserne? Herpaa svarede han noget uforstaaeligt Vrøvl, hvori det var umuligt at finde Mening. Min Opfattelse af denne Sag var, at dette dumme Menneske ligefrem havde gjort det Hele af en ubetvingelig Nysgjerrighed for at se, hvad vel alle disse Kasser kunde indeholde; hvilket, som han meget naivt ytrede, havde møret Forpagterens Familie og Alle i Omegnen at tage i Øiesyn. Nu begyndte jeg altsaa det Sisyphusarbeide, om muligt at faa Rede paa alt dette. Da jeg savnede en Del af Porcelainsgjenstandene og spurgte ham, hvor disse vare, svarede han ganske frimodigt, at de med samt nogle smaa Borde vare ovre hos Forpagterens, da de for et Par Dage siden havde havt et større Selskab og været i Forlegenhed for saadanne Gjenstande. Senere savnede jeg et temmelig stort Speil og var alt i Færd med at skrive ind til Meubelhandleren, der havde besørget alle større Meubler derud, i den Tro at han maatte have glemt dette Speil, - da jeg ganske tilfældigt kom over i Oles Stue og saae Speilet nok saa pænt hænge paa hans Væg over hans Sofa. Ved mit Udbrud herom, svarede han, at han syntes, at Speilet lige saa gjerne kunde hænge der, til vi kom. Da jeg saa sagde: "Men nu have vi jo alt været her i flere Dage," svarede han: "Ja, nu kan De jo ogsaa faa det." - Og saaledes gik det med mange andre Sager, saa man formeligt maatte gaa paa Opdagelsesreise for at skaffe dem tilveie. Kort sagt, jeg havde en Følelse af, at alle Smaatrolde havde i Forening med Ole som et villigt Redskab beredt mig denne Sorg og Skuffelse. Da jeg havde sundet mig noget, fik jeg imidlertid et andet Syn paa Sagen, og jeg sagde til Heiberg: "Du tror nu vist, al jeg er meget ulykkelig over alt dette? Men ser du, jeg er ikke langt fra nu at glæde mig over det. Du husker vel, at jeg ifjor, da vi bleve forhindrede fra at tage herud, fandt mig roligt heri, thi med Et overfaldt mig en Anelse om, at noget Sørgeligt vilde møde mig paa dette Sted, og min Phantasi var i travl Virksomhed og Angest for, hvori dette kunde bestaa. Ser du, *heri bestod det altsaa*; og Gud ske Lov, at det ikke var noget Værre, der ventede mig her." - Saaledes trøstede jeg mig da paa bedste Maade. Ak, det var et stakket Haab!

Den 14de Juli ankom Bispinde Martensen med sine tre Børn. den voxne Søn og Datter samt min lille 8aarige Guddatter Josepha for at blive hos os til ind i August. Det var i Sandhed velgjørende for mig at have

denne Venindes daglige, elskværdige, beroligende Omgang, thi til Trods for alle mine 113 Taler til mig selv var mit Sind betynget af Angst og Uro over Heibergs Befindende, der til Trods for hans eget og Lægens Udsagn forekom mig betænkeligt, og min Venindes milde og trøsterige Ord virkede velgjørende paa mit Sind. Hun sagde ofte: "De ængster Dem vist uden Grund, Etatsraad Heiberg synes jo munter og glad." Hun og Børnene hang med stor Kjærlighed og Beundring ved Heiberg. og ofte har hun udtalt, at hun aldrig havde kjendt et mere behageligt Menneske i Omgang end Heiberg. Og sandelig, hvem der her paa Bonderup havde set hans muntre Væsen, vilde det intet Øieblik faldet ind, at han bar paa en dødelig Sygdom. Altid skjulende sit Ildebefindende, aldrig klagende sig, var han som altid det oplivende Element i vor Kreds. Atter her beundrede jeg Heibergs Evne til at underholde sig med de Yngre uden Spor af nogen Hovmestereren eller en Ældres belærende Tone, hvorfor ogsaa disse følte sig fri, aabne og muntre i hans Omgang.

Først i August indfandt ogsaa Biskop Martensen sig hos os, og vi Kvinder lyttede ofte med Glæde til de Samtaler, som han og Heiberg førte om saa godt som Alt, hvad der bevægede Tiden i Religion, Politik og skjøn Litteratur. Mellem disse to Mænd, saa forskjellige i Meget, havde der aldrig i de 24 Aar, de vare bundne til hinanden i Venskab, fundet nogen Dissonans eller Uenighed Sted, saa man med Rette kunde kalde deres Forhold et prøvet Venskab. Meget bidrog da ogsaa hertil. De vare begge trofaste Naturer, ikke svaiende hid og did efter de øieblikkelige Strømninger. De vidste, hvad de vilde, og de vilde kun det Gode og Ædle.

Imellem de Samtaler, der førtes paa Bonderup, blev een atter og atter optaget, nemlig Bedømmelsen af Schillers Digterværk: "Maria Stuart", der var ansat til Opførelse i næste Saison med mig i Titelrollen; en Rolle, der i høi Grad interesserede mig, og som jeg nu her paa Bonderup gjorde mig færdig til at optræde i sidst i September. Det var en almindelig Mening, at Schiller havde skildret Marias Character for blød, for sentimental, halvt som en Nonne, en Helgen; en Mening, jeg tror, man herhjemme var kommen til, ved at en "Følelsseskuespillerinde" sidst havde spillet Rollen paa vor Scene. Jeg mener derimod, at der i Schillers Tegning af Maria Stuart er udtrykt en høi Grad af Kraft og Energi, og kun naar dette kommer til sin Ret ved Fremstillingen, kan det hele Billede interessere os. Rollen maa altsaa spilles af en Characterskuespillerinde, der gennem Udførelsen kan lade alle de Facetter glimre i det fulde Lys, hvorpaa Tegningen er saa rig. Beskyldningen for at have gjort hende til en Helgen modsiger jo sig selv i det Øieblik, Digteren bestemt udtaler, endogsaa ved hende selv, at hun har staaet i Ledtog med sin Husbonds Mordere og samtykket i, at dette Drab fandt Sted, - det Eneste i hans Skildring, som jeg finder psykologisk usandt. Jeg tror vel, som hendes Character var, og som Tonen ved det skotske Hof paa den 114 Tid var, at Maria, naar de skotske Lorder med Bothwell i Spidsen frækt udtalte sig om hendes usle Gemal, at det Bedste var at se at blive af med ham paa en eller anden Maade, at hun da kunde udbryde i en letfærdig Latter over saadan Tale, men aldrig lægge Planen i Forbund med dem om et Mord. I min hele Opfattelse af denne Dronnings Færd er jeg i de sidste Aar meget bleven styrket ved Professor Schierns historiske Afhandling om Bothwell. Heri staar udtrykkeligt, at Maria engang ved Lordernes Udtalelse om at blive af med Kongen siger: "*Hvad I gjøre, saa vogt Eder for Noget, der kunde berøre min Samvittighed og min Ære.*" De tidligere ofte udtalte Beskyldninger, at Maria før Mordet havde indfundet sig i "Domherrehuset", hvor Darnley laa sygt, og borttaget Silkegardinerne og Andet af Værdi, for at ikke ogsaa dette ved Sprængningen af Huset skulde gaa tabt, faar man mig lige saa lidt til at tro; thi en saadan Handling ligner ikke den friske, ungdommelige, om end letsindige Maria. Hele Verden forbauses over, at hun efter Kongens forfærdelige Drab ægtede hans Morder. Men man huske paa, at saa godt som hele den nederdrægtige skotske Adel, sikkert underkjøbt af Elisabeth, tilskyndede hende dertil "for at redde Landet fra Undergang", som de sagde. Og derfor har jeg aldrig kunnet forlige mig med Schillers bestemte Udtalelse i Stykket, at hun var en Morderske. En saadan havde ikke baaret sin Skjæbne, som hun bar den, uden dybe Samvittighedskvaler; en Morderske med en Løgn paa Læben dør ikke som hun den rædselsfulde Skjændselsdød, roligt, ophøiet, fuld af Tro til den Gud, for hvis Aasyn hun snart skulde aflægge sit Regnskab. Da maatte hun have været en Djævel, og det var denne Maria ikke, som var tilbedt af alle dem, der omgave hende, Høie og Lave - og det bliver mere og mere troværdigt, at de mange Breve, der skulde tjene som Bevis for hendes Brøde, ere falske alle tilhobe.

Maria Stuart var en af de lykkelige, eller om man vil, ulykkelige Kvinder, der foruden at være begavet med Skjønhed, Ynde, Aand og en uimodstaaelig, letsindig Overgivenhed havde et saadant Overmaal af Erotik i sin Natur, at saa godt som alle Mænd, der kom i hendes Nærhed, antændtes af denne til deres og hendes Fordærvelse. Havde Maria været uden Ynde, kold, beregnende, ikke saa aabenhjertig sanddru, da var visselig hendes Skjæbne bleven en anden. Som altid hos Ungdommen var der ogsaa hos hende en Lettroenhed, en Frihed for Mistro lige overfor Menneskene, som paa den ene Side forhøjede den Fortryllelse, hvoraf hendes Væsen var gennemstrømmet, men paa den anden Side gjorde hende uskikket til at staa som Dronning i en saa fordærvet Tid i Skotland, hvor hver enkelt Lords Fædrelandskjærlighed kun havde det Maal, at han selv kunde komme til Magten og styre Riget. Denne Mangfoldighed af demoraliserede Stormænd var det 115 hendes Skjæbne at færdes imellem for at styre dem med den fine, kvindelige Haand, der knustes af deres pansrede Stridshandsker. Maria Stuart var intet Geni, og man kan vel sige, at til at være Dronning i saa forviklede Forhold var hun ikke skikket. Det lette, muntre Sind gjorde hende uforsigtig i sine Ytringer, det varme Hjerte henrev hende til at lytte til den Elskovsrøst, hvoraf hele hendes Kvindenatur var gennemstrømmet, uden at det faldt i den Ulykkeliges Lov at møde Een, der kunde forvandle Eros til Apollon og give hendes hele Væsen en høiere Retning. Det religiøse Element hos hende var atter her kun som hos den unge, umiddelbare Kvinde, der holder fast ved Guds Barmhjertighed uden at have arbejdet hen mod,

hvad Gud kræver af Lydighed og Forsagelse, og den katholske Lære med sin Syndsforladelse gjorde hende tryk for Følgerne af hendes Overtrædelser. En protestantisk Kvinde havde ikke slaaet sig til Ro hermed. Hvad der ogsaa kan bebreides Schillers Digtning, er Slutningsscenen, Skrifttemaale, hvor Kalken og Hostien føres frem paa Brædderne; thi dette er at vanhellige det Helligste *. Kirkens Sacramenter have Intet paa Theatret at gjøre. Shakespeare havde aldrig saaledes kunnet forgribe sig paa dem, han forstod at holde Kirken borte fra Theatret.

Som Følge af vore stedse tilbagevendende Samtaler paa Bonderup om Maria Stuarts Personlighed og om Schillers Digterværk modtog Heiberg efterfølgende Brev fra Biskop Martensen, efter at han havde forladt os.

Kbhvn., den 15. Aug. 1860.

Hrr. Etatsraad Heiberg.

Lad mig, kjære høitagede Ven, takke Dem og Deres Hustru, vor kjære Veninde, for vort Ophold paa Bonderup, De Samlivets Dage jeg tilbragte hos Dem, vare for mig, sande Hvile- og Recreationsdage.

Jeg er nu atter optagen af mine Forretninger, men tog mig dog i Gaar Aftes Tid til paany at læse Maria Stuart, hvorved jeg atter overbeviste mig om dette Værks herlige Virkning. Jeg troer at burde være enig i at der i Marias Charakter ligger mere Energie end man i Almindelighed antager og uden dette vilde jo heller ikke hendes Resignation kunne være saa ædel som den er. At hendes tidligere Forbrydelser vel meget gjøre Indtrykket af det Forgangne og Tilbagelagte og kun vise sig som temmelig lette Skygger, er maaskee æsthetisk nødvendigt for at bevare hendes Elskværdighed, kan maaskee ogsaa tildeels forsvares derved, at hun angrer paa catholsk og ikke paa protestantisk, om end Schiller lægger hende en enkelt protestantisk Sentens i Munden, der dog ikke har videre Consequenser. I hendes Død kunde
* - 116 det formentligen ønskes langt mere fremtrædende, at denne Død ikke blot er et Værk af Elisabeth, men Værket af den gjengjældende Nemesis, der bruger Elisabeth som sit Redskab. Jeg tvivler aldeles ikke om, at Shakespeare *overvefende* vilde have ladet denne Side af Historien fremtræde, og derved fra de blot individuelle Forholde rykket os ind i den sædelige Verdensordens universelle og evige Forholde. Hos Serailer træder Nemesis eller Retfærdighedsaabenbarelsen kun frem, forsaavidt den kan bestaae med den rørende og elskværdige Dronning, hvem vi paa alle Maader søge at undskylde. - Mærkeligt er det at Maria i Afskedsscenen ikke har et Ord for det *Folk*, hvis Dronning hun har været; og det uagtet hun har iført sig sine kongelige Smykker. Hun gaaer i denne Scene udelukkende op i individuelle Forhold, hvilket er mere qvindeligt end dronningeligt. Forøvrigt er jeg fuld af Beundring og Kjærlighed til det Schillerske Værk, der uagtet Alt hvad der med Rette eller Urette kan siges, er udsprunget af en høi og ren Begeistring. Jeg glæder mig til den forestaaende Opførelse og lover Fru Heiberg og mig selv, at jeg skal hengive mig til det rene, ublandede Indtryk uden alle fordærvelige Reflexioner og forudfattede Meninger.

Med hjertelig Hilsen

Deres hengivne

H. Martensen .

Hvad er det, der i alt Væsentligt rører os helt igjennem i den historiske Maria Stuarts Liv? Er det ikke netop det rent Menneskelige i denne Kvindeskikkelse? Vi føle, vi forstaa hendes Forvildelser. At hun i Dødsstunden ikke udtaler et Ord til det Folk, som hun var sat over som Dronning, er atter her menneskeligt og naturligt, thi hvorledes maatte disse Ord have lydt lige overfor et Folk, der saarede hende fra første Time, hun ankom til dette taagede Land, hvor selv de Høieste i Samfundet stode som raa, intrigante, samvittighedsløse Undersaatter, der vilde bruge den fine, fra Livet ved det franske Hof belevne Kvinde til deres egoistiske, forbryderiske Planer. Hendes Sorg og Beklemthed, da hun forlod Frankrig for at begive sig ind i dette Skotland, var en Forudfølelse af, hvad hun nu gik imøde. Rørende er hendes digteriske Udbrud ved Afskeden fra Frankrig, rørende, da Skibet gled stille i Taagen, hendes Bøn om at vække hende tidligt om Morgen, førend den franske Kyst ganske forsvandt for bestandigt for hende. Endnu en Gang vilde de taarefyldte Øine bringe dette Frankrig sit sidste Farvel. En Elisabeths kolde, falske Natur vilde maaskee have kunnet beherske et saadant Folk og knust Forræderne, der stode i Spidsen for det, i Stedet for at disse knuste denne menneskelige Kvinde; Maria var ikke dette djævelske Spil voksen. Og er det ikke netop denne rent kvindelige Uformuenhed paa dette Punkt, der 117 har vækket hele Verdens Sympathi for hende? Hun staar i hele den skotske Historie som en stakkels ædel, skøn Fugl, der forfølges af de rovbegjærlige Jægeres Snarer og Pile, indtil den mat og ubeskyttet af Alle søger sin Tilflugt hos en Tiger, der lover at knuse alle hendes Forfølgere. Denne grumme, enøiede Tiger var *Bothwell*. Hun stolede paa den Vældiges Kraft lige overfor hendes kvindelige Svaghed. Dog atter her blev hendes Skjønhed, den erotiske Natur hendes Fordærvelse; disse Egenskaber hos hende forvandlede snart Beskytteren til en lidenskabelig Elsker, der gjennem sin Lidenskab saae Frugten af sin Ærgjerrighed ligesom falde ned i Skjødets paa sig. Hvorfor gav hun efter for denne hans Lidenskab? gav efter i den Grad, at hun halvt tvungent, halvt frivilligt ægtede ham? - vel mest fordi hun trængte til en Mand at støtte sig til. Hele Verden forundredes derover; - men Verden vidste da ikke, hvad vi senere have lært af Historien, at saa godt som alle de høifornemme Forrædere, der omgave hende, raadete hende af alle Kræfter til dette Skridt som Landets og hendes eneste Redning. Men saa snart Raadet blev fulgt, vendte de sig Alle mod den Ulykkelige og forenede sig med dem, der vilde hende ilde, deriblandt hendes egen Broder. Og hvem stod atter bag dette Forræderi imod hende? Elisabeth, ingen Anden end denne engelske Dronning, i hvis Sold Forræderne stode. Saa længe Maria, denne for alle Mænd uimodstaaelige Kvinde, aandede under den samme Sol som Elisabeth, levede denne hæslige, men

kloge, ja sataniske Dronning i Angest for hendes Beundrere, i Misundelse over hendes Skjønheds Magt, der fremtryllede en Hær af ungdommelige Tilbedere, som ikke skyede at vove Livet for at vinde hende, redde hende og befæste hendes Rettigheder, ikke alene til Skotlands Throne, men til den Throne, som Elisabeth beklædte. Og derfor maatte denne farlige Rivalinde for enhver Pris styrtes, knuses og tilintetgjøres.

Jeg ansaae mig for lykkelig ved snart at skulle fremstille denne Maria, glædede mig til, at det stort Publikum snart skulde dele min Interesse for denne vidunderlige Kvinde, og vore Samtaler paa Bonderup dreiede sig ideligt om Schillers Digterværk og om den Opfattelse, jeg agtede at lægge til Grund for min Udførelse. Snart skulde imidlertid disse Samtaler afbrydes. Den 10de August reiste Martensens Familie fra os. Ved Afskeden glædede vi os til alter i det sildige Efteraar at ses i Byen under de vante Forhold.

118

HEIBERGS DØD.

Da Heiberg og jeg atter stode ene i vor Stue, sagde han: "Ja, det vil blive et Savn at undvære disse elskværdige Mennesker; men godt var det imidlertid, at de nu droge bort, thi jeg tror ikke, at jeg længer kunde have holdt Contenancen; det holdt haardt de sidste Dage." Jeg blev aldeles ulykkelig over disse hans Ord; thi jeg vidste, hvad en slig Udtalelse vilde sige i hans Mund. Jeg havde altsaa dog set rigtigt, og min stadige Angest for hans Befindende havde ikke været uden Grund, saaledes som baade han og vore bortreiste Venner mente. Hvor kunde de ogsaa tro, at deres livlige Vært, parat til enhver Samtale, til enhver Spøg, følte sig saa syg og lidende! At jeg ikke lod mig skuffe heraf var naturligt, uagtet han ogsaa lige overfor mig slog mine Spørgsmaal om hans Befindende hen i Spøg. Dog, heller ikke efter denne Tilstaaelse om sit Befindende var han at formaa til at søge Sengen; men at hans Tilstand var alvorlig, saa jeg deraf, at han ikke mere som sædvanligt vilde sidde inde i sit Studereværelse, men sad hos mig i vor Dagligstue og var tausere og alvorligere, end han pleiede. Jeg foreslog at læse høit for ham i en Bog, der just var udkommen, og begyndte herpaa, da jeg havde indrettet et mageligt Leie for ham paa Sofaen; - men efter et Kvarters Læsning sagde han: "O, nej! lad mig være fri for denne Lecture, den trætter og kjeder mig." Jeg gik hen til ham og følte hans Puls, den gik stærkt og feberagtigt. Lige overfor hans Leie paa Sofaen stod en af de stygge, sorte, gammeldags Kakkellovne, der se ud som et Gravmonument med en Urne paa. Det var aldrig tidligere faldet mig ind at tænke herover; men da Heiberg urolig udbrød: "Og saa er det saa hæsligt at se paa den fæle Kakkellovn," da stod det med Et tydeligt for mig, og jeg følte ligesom et Stik i Hjertet. Jeg tvang mig dog til at sige spøgende: "Det er der gode Raad for!" og jeg flyttede en stor Kakkellovnsskjærm hen for den. Han takkede saa mildt og kjærligt, at jeg kort efter maatte forlade Stuen for at skjule de Taarer, der ikke lode sig tilbageholde ved Tanken om, at jeg snart kunde miste ham. Vi levede nu en for mig angestfuld Uge.

Hvad der endmere bidrog til at gjøre mig denne forfærdelige Uge uhyggelig, var et formeligt Oprør i Naturen som i mit Indre. Stormen hvinede gennem Huset, saa Døre og Vinduer sprang klirrende op. Det peb gennem Skorstenene og Kakkellovnene med en saa hvinende Lyd, som om det var Menneskestemmer, der skrege i Angest. En af disse Aftener, medens jeg bekymret sad ved den Syge. foer jeg sammen ved et pludseligt, voldsomt Brag; og det viste sig nu, at Stormen havde knækket et meget stort, tykt 119 Valnøddetræ, som stod ganske tæt ved Huset. Næste Morgen laa de skjønne Blade og Kviste knækkede henad Havens Gange, og Regnen piskede ned.

Oprør i Naturen har altid udøvet en stærk Virkning paa mig; hvor meget mere da i disse pinlige Dage, hvor det ydre Oprør i Naturen smeltede sammen med det Oprør, hvoraf mit Indre var gennemrystet.

Heiberg havde allerede i flere Dage ligget til Sengs, og endelig havde han samtykket i, at jeg maatte lade Egnens Læge hente. Dennes Udsagn til mig i Enrum betog mig alt Haab, uden at han med Ord erklærede Faren for afgjørende. Jeg sad nu hele Dagen i vort Sovekammer hos min lidende Ven, hvis Sygdom, der blev stærkere og bestemtere, viste sig at være en Underlivsbetændelse, som voldte ham store Smerter og heftig Feber.

Vore Sovekammervinduer vendte ud mod den store, firkantede Gaard. Lige overfor Vinduerne, paa Tagryggen af en af Gaardens Længer, var en prægtig stor Storkerede, beboet af en hel Storkefamilie. Med disse mærkelige Dyr havde min Phantasi hele Sommeren været beskjæftiget. Nu stod jeg ofte her med Panden paa Ruden, i Angest for, at disse "Lykkefugle" snart vilde flyve bort fra Gaarden; mig syntes, at der var Haab, saa længe de holdt sig til Huset, og derfor var min første Gang hver Morgen hen til Vinduet for at se, om de vare bortfløjne eller ikke. Det er forunderligt, hvor man i saadanne tunge Dage kan klynge sit Haab til det mindste Straa.

Dag for Dag var Heibergs Tilstand uforandret og min Sorg og Angest større og større. Jeg skrev nu til Martensens og meddelte dem den Sorg, der havde afløst vort kjære Samliv, og jeg modtog Begges Svar.

Martensens Brev vil jeg her meddele.

Kjøbenhavn, den 23de August 1860.

Skjøndt min Kone allerede har skrevet maa jeg, dyrebare Veninde, dog skrive disse Linier blot for at sige Dem, hvor bedrøvet jeg er bleven ved at erfare vor kjære Vens Sygdom. Gid vi dog snart maatte erholde bedre Tidender!

I saadanne Eensomhedens, Uvishedens, Spændingens og Beængstelsens Tider, som De, kjære Veninde, i disse Dage har gennemlevet og maaskee endnu lever i, naar De modtager dette, gives der intet andet tilforladeligt Middel for os end en ubetinget Hengivelse i den Høiestes Villie, en Hengivelse "ganske og uden Forbehold". Jeg veed, at De besidder en ikke ringe Øvelse i denne Hengivelse. Saa vil det da ogsaa gives Dem ovenfra, at drage den rette Velsignelse ud af disse Prøvelsens Tider, paa hvilke vi kunne anvende det Ord, som Herren taler hos en af Profeterne: Jeg vil føre hende ud i Ørken og der vil jeg tale kjærligt til hende!

Jeg tænker saa meget paa Dem og paa Heiberg, at dersom der gives en 120 magisk Tankerapport. De sikkert begge maae have en Fornemmelse deraf. Bring Heiberg min Hilsen. Han vil modtage den i Kjærlighed. Han har i den lange Aarrække viist mig meget og uforandret Venskab, har i saa mange Henseender været saa Meget for mig - langt Mere end jeg har kunnet være for ham! Gud opholde ham for os og for Fædrelandet! Han lade sit Lys lyse for ham i den mørke Time!

Dette Sommerveir bliver jo værre og værre og i Dag har det været som en stormfuld Octoberdag. - - -
Deres hengivne
H. Martensen .

Den 23de var Heibergs Tilstand saa foruroligende, at jeg i min Angest skrev til Byen til min Broder om at komme ud til mig ensomme Stakkel. Denne trofaste Broder begav sig strax paa Veien til os, men ankom først ud paa Natten til Bonderup. Da han saae, at Alle alt vare gaaede til Ro, vilde han ingen Forstyrrelse gjøre for ikke at forurolige den Syge og gik derfor Resten af Natten udenfor Huset. Næste Morgen kom Pigen ind i vort Sovekammer og hviskede til mig, at min Broder var ankommen om Natten, men var bleven gaaende udenfor for ikke at gjøre Alarm. Forfærdet skyndte jeg mig ud til ham og kastede mig grædende i hans Arme, udtalte min Angest og Sorg, og hvorledes mig syntes, at alt Haab var ude. Min stakkels Broder, der elskede Heiberg inderligt, blandede sine Taarer med mine. Han, saa lidt som nogen Anden, havde hidindtil havt Anelse om, at Heibergs Tilstand var saa betænkelig.

Jeg turde ikke saa tidligt paa Morgenstunden meddele Heiberg min Broders Ankomst af Frygt for at forurolige ham. Min Broder forblev altsaa hemmeligt i de andre Værelser. Senere op paa Dagen tog jeg Mod til mig og meddelte hans Komme. Jeg havde den Sorg, at Heibergs Miner sagde mig, at han begreb Betydningen af hans uventede Nærværelse. Lægen kom og gav ham ny Medicin, men tog kort efter atter bort, og vi forbleve i vor Uro og Angest. Denne Nat, mellem Lørdag og Søndag, var det mig umuligt at sove. Heiberg laa stille og sov af og til, naar Underlivssmerterne formindskedes, men hans Søvn var urolig og ledsaget af et kort og tungt Aandedræt. Jeg sad halvt opreist og græd. Med Et vaagnede han og sagde: "Min kjære Hanne, du græder jo! Er jeg virkelig saa syg? Tror du, jeg skal dø?" Jeg svarede ham, at jeg græd over, at han led, men haabede det Bedste. Næste Morgen, Søndag, var jeg saa udmattet og angrebet, at da min Broder kom ind for at se til Heiberg, bad han mig om at gaa lidt ud med sig i den friske Luft. Heiberg, hvis Tilstand ikke var værre end Dagen iforvejen, bad mig ogsaa endelig at gjøre dette. Jeg føiede dem da, stod op. 121 og min første Gang var hen til Vinduet for at se, om Storkene endnu vare der; *de vare fløine bort* . Vi gik en kort Tur ind i den tilstødende Lund og vendte derpaa hjem, hvor min første Gang naturligvis var ind til den Syge. Men hvor forfærdedes jeg ikke ved at se den Forandring, der i denne Timestid var foregaaet med min dyrebare Ven. Han laa i stærk Feber, uroligt kastende sig hid og did paa Leiets. Klokkeren var imidlertid bleven henved 12. Han greb min Haand og holdt den fast i sin, medens han stønnede af Smerte. Og her stod jeg nu uafbrudt fra Klokkeren 12 om Formiddagen indtil Midnat; med hvilke Følelser veed kun den, der selv har gennemlevet en saadan Dag. Sent om Aftenen kom Lægen, medbringende den forfærdelige Medicin: Moscus, denne sidste Lindring for vort arme Legeme. Sildig, mod Midnat, da Dødskampen var stærk, og den Døende vaandede sig i Kampen, havde Lægen, der stod ved Sengen, den Uforsigtighed at ytre til den Syge: "*Ved Midnat bliver det bedre* ." Jeg kan aldrig glemme det Blik, hvormed Heiberg besvarede denne Trøst. Havde han villet tale, da havde han sagt: "Jeg forstaar Dem, thi saa indtræffer Døden." Lægen gik nu med min Broder ind i de andre Værelser, og jeg lagde mig knælende ned ved Leiets og bad til den Eneste, vi have at ty til i en saadan Smerte, medens Heiberg beholdt min Haand fast i sin, bad, at hans sidste Øieblikke maatte lettes for ham. Lidt efter Kl. 11 reiste han sig med Anstrengelse halvt op, rakte sin Mund mod mig og gav mig det sidste Afskedskys, sank saa udmattet tilbage paa Pudens, og min Bøn var hørt; thi han laa nu stille og som det syntes uden Smerter, og Kl. 12 slog hans Hjerter sit sidste Slag. Jeg følte paa hans Haand, der endnu laa i min, at Pulsens ikke slog mere, og jeg løb ind for at hente Lægen, der bekræftede, at det var Døden*.

Da Lægen var taget bort, gik jeg atter ind til den Døde, satte mig i Nattens Stilhed hos ham, greb hans kolde Haand og vædede den med mine hede Taarer, medens jeg betragtede hans fine, ædle Træk. Ak, den forfærdelige Død! man kan ved et Sygeleie nok saa ofte forberede sig paa dens Komme, indtræder den i Virkeligheden, da kommer den dog saa overraskende, saa uforberedt, som om den Tanke aldrig var faldet os ind!

Jeg mindedes nu Heibergs Frygt for, at man betragtede en kun Skindød som død, og jeg sagde derfor til min Broder: "Han skal i Nat blive liggende i sin Seng, og jeg lægger mig i min her ved hans Side som sædvanligt." Dette vilde min Broder paa ingen Maade gaa ind paa, og det blev besluttet, at begge Dørene i den Stue, hvori han laa, skulde staa aabne, og min Seng stilles udenfor dem, medens min Broder redte sig et Leie paa en Sofa i samme Stue, hvori jeg laa. Jeg sagde til ham, at det jo var * 122 ligegyldigt, hvor jeg denne Nat laa, da jeg jo kunde indse, at Søvn ikke var for mig at tænke paa. Henimod Kl. 2 kom vi endelig til Ro; - men forunderligt! neppe havde jeg lagt mit Hoved paa Pudsen, før Legemet krævede sin Ret, og jeg sov trygt og dybt Resten af Natten. Jeg havde jo staaet ved Dødsleiet uafbrudt i henved 12 Timer i Angest og Spænding, uden saa godt som at tage nogen Næring til mig. Spændingen var nu forbi, og Søvnens indfandt sig over den trætte Sjæl og det udmattede Legeme. Ingen Drømme foruroligede mig, og jeg vaagnede om Morgenen styrket, men forundret over, at jeg virkelig havde sovet. Den Døde blev nu flyttet ind i et mindre Værelse. Min Broder blev hos mig Dagen efter denne forfærdelige Søndag til Kl. 6½ Eftermiddag; - men da nu han, tvungen af sine Forretninger i Kjøbenhavn, ogsaa forlod mig, og jeg saaledes blev ene tilbage i de mange Værelser med min Barndoms Ven, min Ungdoms Leder, min elskede Mand, min Støtte, mit Værn liggende som Lig - o, Gud! kun Du saae min Tilstand! Den følgende Nat var Søvnens ikke saa barmhjertig at indfinde sig.

Jeg havde besluttet, efter Heibergs Exempel lige overfor sin Moders Lig, hver Dag at se til den Døde. Jeg gik derfor strax næste Morgen derind, hvor han laa, greb hans Haand, men gøs tilbage ved at se den ellers fine Haand opsvulmet til den dobbelte Størrelse. Da jeg atter den følgende Dags Morgen vilde gaa ind til Liget, stod vor trofaste Tjener, Hans Bøge, udenfor Døren og standsede mig, idet han med Taarer i Øinene udbrød: "Nei, Frue, De maa ikke mere se Herren! Jeg har været inde hos ham; tro mig, De taaler ikke mere at se ham i den Tilstand, han nu er i; jeg lover Dem, at jeg hver Dag skal se til Liget." Jeg føiede dette skikkelige Menneske, og var ham senere taknemmelig for hans Omsorg for mig, thi jeg kjendte min ulykkelige Phantasi og vidste, at ifald min bortgangne Ven virkelig i den Grad havde forandret sig, da vilde dette Syn have været udsletteligt for hele mit øvrige Liv.

Opad Dagen kom til min usigelige Trøst vor trofaste Ven og Veninde Martensens, hvem min Broder strax ved sin Ankomst til Kjøbenhavn havde berettet mit store Tab. Noget efter indfandt sig ogsaa Etatsraad Krieger, Venner, der forstode og følte mit Tab. Jeg kastede mig i min elskede Venindes Arme og udbrød: "Kan De se, at min tidligere Angest for Heiberg ikke var ugrundet!" - Martensens, der begge saa nylig havde set Heiberg livlig, og, som de troede, saa ganske uden al Fare, vare blevne ligesom bedøvede over min Broders uventede Meddelelse. Gode, milde, trøstende Ord lode nu fra deres Læber til mig Stakkell, der i saa høi Grad havde trængt dertil. Kun faa Timer havde jeg disse Venner hos mig, - Krieger var alt tidligere taget bort - Kl. 6½ maatte Martensens atter forlade mig for at indtræffe betids paa Jernbanen. De kjørte altsaa bort, og jeg var atter ene.

123

Onsdag var en angestfuld Dag! Min Broder havde skrevet mig til, at paa denne Dag vilde Ligkisten ankomme til Bonderup. Uro og Smerte vare nærvæd at sprænge mit Bryst. Ved enhver Lyd, enhver Vogns Kjørsel foer jeg op og løb til Vinduet. Jeg havde sat mig saa fast i Hovedet, at min Broder vilde indfinde sig med Kisten; da derfor denne omsider ankom om Aftenen Kl. 8 uden ham, da var min Kraft borte, og opløst i Taarer følte jeg mig saa forladt, saa ensom, saa ulykkelig, at jeg tabte al Ligevægt i Sindet. Under denne Fortvivlelse greb jeg atter det Eneste, vi stakkels Mennesker have at ty til: Guds Naade og Barmhjertighed. Jeg kastede mig ned for min Frelser og anraabte om hans Bistand. Jeg greb min Psalmebog og slog den op paa det første det bedste Sted, idet jeg bad Herren selv vise mig de Ord, der kunde lindre og trøste mig. Og mit Øie faldt paa følgende Psalme:

Bevar, o Gud! i Naade mig,
At aldrig jeg forsager;
Kun til vort Gavn du viselig
Tilsteder Nød og Plager.
Giv mig, at skye hvert Utaals Ord;
Thi du er Gud, og jeg er Jord,
Som ei med dig bør trætte.

Hielp mig, thi selv jeg kan det ei,
Min Ængstelse at dæmpe!
Styrk mig, mens jeg paa trange Vei
Til Maalet frem skal kæmpe.
Den glade Tanke trøste mig,

Al vise Gud! at faderlig
Du elsker den, du tugter.

Thi holder jeg saa fast ved dig;
Du bød mig selv at haabe.
Jeg veed, du ikke lader mig
Forgieves til dig raabe.
Jeg veed, jeg er i Prøvens Stand.
Jeg veed, du baade vil og kan
Dig over mig forbarme.

Ja, min Frelser, den kjærlige, milde, naaderige, pegede selv denne Psalme ud til mig. Jeg bad, og han gav. Og se, lettet, taalmodig kunde jeg nu drage min Aande, der forinden havde truet med at sprænge mit Bryst. Lovet være Herren i al Evighed!

124

Torsdag den 30te kom min Broder til Bonderup for at føre Heibergs Lig til Kjøbenhavn, hvor det skulde bisættes i Holmens Kapel indtil Begravelsesdagen. Da jeg fra Vinduet saae Vognen kjøre bort, da følte jeg først ret, at min Ven for stedse her paa Jorden var taget fra mig. Saa længe hans Lig hvilte under det samme Tag som jeg, syntes jeg endnu at besidde ham. Nu syntes mig, var Døren for vort Samliv først uigjenkaldeligt lukket.

Jeg vandrede nu ene om, stærkt optaget af mine mange Minder og de Tanker, som disse Minder vakte, sankende Planter til den Krans, der skulde smykke hans Kiste. I Omegnen havde jeg erhvervet mig nogle smaa, fattige Børns Venskab; disse sluttede sig nu til mig, og deres Venlighed og naive Tale gjorde mig godt. Disse Smaa hjalp mig nu i flere Dage fra Morgen til Aften med at sanke Tusinder af smaa, fine Markblomster, Straa og Grene med deres pragtfulde Efteraarsfarver, lige fra det dybe brune til det purpurrøde, tilligemed et Mylr af de skønneste store, blaa Forglemmigeier, som denne Egn var saa rig paa. Vi havde efterhaanden opdyngtet i en aaben Lade store Masser af Blomster og Løv, og medens jeg nu bandt den rige Krans, rakte de smaa Hænder mig snart denne, snart hin lille Plante, idet de udbrøde: "Se, Frue, er denne ikke sød!" Vor Herre sender os ofte Trøst og Hjælp, som vi selv ikke kunne udfinde. Havde jeg staaet her ene i denne Lade og bundet min Krans, da havde disse Timer vist knuget og nedtrykket mig i det dybeste Tungsind; nu bleve de mig lettede ved disse Smaas Venlighed og Hjælp. De glade Barnestemmer, de milde Øine, hvormed de rakte mig Blomsterne, gøde Balsam i mit Sind og gjorde dette alvorlige Arbeide lysere og mildere midt i al sin vemodige Smerte. En skønnere Krans har jeg aldrig bundet! Blomsterne fødte sig saa skjønt, at jeg med Glæde fandt den værdig til at smykke en ridderlig Digtters Baare.

Søndag Morgen besøgte jeg den lille Landsbykirke, og mangt et Ord af Præsten var som Svar paa mine stille Tanker og gjorde mig godt. Det er det Velsignede ved Evangelierne, al der i disse altid findes Svar paa vore Tanker, enten de bevæge sig i Glæde eller Sorg. Opad Dagen ankom min inderligt kjære Veninde, Bispinde Martensen, ledsaget af den lille Josepha. Hun havde alt tidligere tilbudt mig atter at komme for at dele min Ensomhed med mig i denne tunge Tid og blive saa længe hos mig, som jeg ønskede. Med Glæde tog jeg mod dette Tilbud; ikke faa Andre havde tilbudt mig det Samme, men jeg kjendte Ingen, hvis stille, beroligende Omgang kunde være mere for mig end denne elskværdige, trofaste Venindes. Hun kom Dagen før Heibergs Begravelse og blev modtaget af mig som en Trøstens Engel.

Dagen efter, Mandagen den 3die September, paa samme Klokkeslet som Gudstjenesten holdtes ved Begravelsen i Byen. læste hun for mig Martensens 125 Tale over Heiberg, som han havde givet hende med. Hvilket Indtryk denne skjønnede Tale gjorde paa mig, den sørgende, ensomme Efterladte, hvis dybe Savn føltes hver Time paa Dagen, kan vel Enhver forstaa*.

Følgende Sang af Hertz blev afsunget ved Jordefærden:

Det varme Hjerte har hørt op at banke,
Hans Haand er kold, og Øiets Lys er slukt,
Forløst er Sjælen, og den dybe Tanke
Fra Jorden løftet i dens sidste Flugt.
I Midnatstimen, i den stjerneklare,
Urania sig nærmed til sin Ven;
Hun tog hans Haand: "Vor Vandring skal besvare
De Tvivl, hvortil din Forskning gav sig hen!"
Ak, hendes Stjernekrans var svøbt i Flor!
Med Sorg hun drog ham fra en sorgfuld Jord.

Thi vel hun vidste, aldrig at erstatte
For os var denne Aand, der nu drog bort.
Hos os var Tabet, hos de Efterladte,

Tab af det Herlige, vi kaldte Vort.
Og Tabet Alles var: thi han, der hige
At løse Livets Gaader, Tvivlens Baand,
Endog den Ringeste han har beriget,
Selv denne styrket har hans lyse Aand,
Og Rig og Fattig, eens til ham i Gjæld,
Blev qvæget af hans muntre Lunes Væld.

Og han, den sjeldne Mester, vi berømme.
Saa dyb i Tale, liflig i sin Sang,
Et kjærligt Sind gik ud fra Hjertets Strømme -
Kun Slethed uden Skaansel han betvang.
En evig Krands skal om hans Minde slynges!
Siig ei, han hørte til en ældre Tid;
Thi fjerne Fremtids-Slægter skal forynges
Som i hans Sang, saa i hans Tales Vid.
Men vi, hvem gavmild han saa Meget gav,
Til Tak vi har kun Taarer ved hans Grav.

*
- 126

Aldrig var det bleven saa klart for mig som i dette Øieblik, hvad et Eftermæle, en Aerkjendelse af en kjær Afdød indeholder for Trøst for den Efterlevende. Det, at Alle tage Del i Ens Sorg, at man klager over hans Bortgang,

"Det är at tråtsa glömskans sjö,
Att lyftas som en grönklädd ö
Ur djupet af dess bölja,
Det är att dö och dock ei dö."

Hans Værker ere ikke fulgte med ham i Graven; for Digterværker er den sande Udødelighed at være gaade ind i Nationens Bevidsthed.

Nu, ved Digterens Død, kom Aerkjendelsen af, hvad Heiberg havde været for sin Nation, til en varm og fyldig Udtalelse fra saa godt som alle offentlige Organer. Digt paa Digt lød over den afdøde Sanger, Kritiker og Philosoph. Paa forskellige Steder i Broderlandene gaves Mindefester til hans Ihukommelse. Fra Christianias Scene udtalte en hans Muse nærbeslægtet Digternatur, før Opførelsen af "Everhøi", sig i følgende skjønne Digt:

JOHAN LUDVIG HEIBERG. ***Prolog*** **ved Opførelsen af "Elverhøi" paa Christiania Theater.**

Der er et Hlidskjalf i det Høie sat,
En Tind for rige Syner over Norden,
Hvor Lysning falder selv ved dunkel Nat
Med Varsler, frelsende for Fædrejorden.
I Aanders Kreds, som er om Varden stillet,
Seer Nordens Brødre folk sit Forbunds-Thing,
For hvem det Skilte staaer i sluttet Ring
Og Fjeld med Slette i et samlet Billed.

Og kan det glemmes i et taaget Nu,
Der slører Høidens Tegn og Sagas Blade,
Det kjendes dog, det kommes dog i Hu,
Naar En af Kredsen kaldes fra sit Stade.
En Taage atter fra vort Blik er gleden,
Og Norden skatter dobbelt i sit Savn,
Og løfter høiere, med evigt Navn,
Den danske Skjald, der nys er vandret heden.

127 I Kamp han opsteg paa den steile Sti,
Og dog saa lifligt har hans Harpe tonet;
thi mens han hided', var han aandig fri,
Og under Kampen ridderlig forsonet.
Blandt Tidens Lynglimt og dens vilde Veer
Han blev sin Tankes Ledestjerne tro,
Og fandt sit Alt i Harmoniers Ro,
Fordi han var en Sanger og en Seer.

Og mens han forsked' med en rastløs Aand
Og stod paa Høiden i et livfuldt Stille,
Han bandt med Skjønheds underbare Baand
De vidtadskilte Syner til sit Snille.
Med klare Træk i Speilet af hans Lune
Stod Døgnets friske Billed i hans Hjem,
Og lige klart hans Aand har manet frem
Det sunkne Trylleslot af Sagnets Rune.

Og drog der Skyer om hans Aftenstund,
Og blev han glemt fast mellem Tidens Helte,
Han veg dog ei fra sine Syners Grund,
Og bar endnu sit Runesværd ved Belte. 20
Og see, nu staaer han dog med krandsset Pande,
Fordi han, løftet over Had og Strid,
Har vinket Slægten i en larmfuld Tid
Til Freden i det Skjønne og det Sande.

Mens denne Scene sørger ved hans Grav
Og vil sit Offer til hans Urne bære,
Skal Mindets Toner, som hans Kunst os gav,
I Hallen atter stige til hans Ære;
Men tør vi lytte til de gyldne Strenges,
Hvor Nordens milde Alvorsstemme boer,
Skal og et trofast Løfte finde Ord,
Som Fjeldets Hilsen til det danske Vænge:

De tvende Nordens Folk, hvem samme Sprog
Og Seklers Samliv inderligt forbinder,
Vil holde fast som i en Pagtens Bog
Hinandens store aandelige Minder.
128 Den danske Daad skal i sit Eftermæle
Ei gaae forgjæves til vor Klippekyt;
Lydt vil den kalde os med Blodets Røst,
Og vække Gjenklang og for Tanken dvæle.

J. S. Welhaven.

Følgende med min hele Sjæl disse Udtalelser om hans Minde levede jeg stille paa Bonderup i fortrolige Samtaler med den Veninde, der kjendte ham saa godt og satte ham saa høit baade som Menneske og som Digter.

En Morgen, da jeg i mit Sovekammer stod ene ved Vinduet og stirrede tungsindig op paa den tomme Storkerede, hvis Beboere ved deres Bortfærd havde varslet mig saa ilde, kom pludseligt tre Storke flyvende, stillede sig et Øieblik midt i Gaarden, svang sig atter op i Luften og forsvandt. Jeg studsede og troede, at dette Syn var et Foster af min Phantasi; thi saa sildigt paa Aaret ses sjeldent endnu Storke. Jeg foer ud til en Karl, der stod i Gaarden og saae op mod Himlen, og spurgte: "Saae jeg feil? Stod her ikke for lidt siden tre Storke?" - "Jo," svarede Karlen, "jeg staaer netop og ser efter dem, thi jeg troede ikke at skulle se flere Storke i Aar, de ere jo fløjne bort fra alle Tage her omkring." Jeg gik atter ind, glad betagen af dette Syn, idet der vaktet et Haab hos mig, jeg selv ikke forstod; jeg kunde ikke komme bort fra den Tanke, at disse tre Lykkefugle vare sendte mig til Trøst i min betyngede Sindsstemning, som om de vilde sige: "Fat Mod! Gud sender ofte Trøst ad sælsomme Veie!" - Det er nu ikke min Mening, at Herren selv sender slig Trøst, men jeg tror, jeg kan ikke lade være at tro, at der gives gode, himmelske Mellemvæsener, der ynkes over de sorgfulde Mennesker og ofte paa mange Maader sende dem Haab og Trøst, naar de kun forstaa at se og gribe Trøsten. Jeg tror endnu, at de tre Storke virkelig vare en Bebudelse af noget Godt, der skulde komme, uagtet jeg den Gang ikke begreb, hvori det skulde bestaa. Senere har jeg fattet Betydningen af disse tre Lykkefugle, der kom flyvende som et Varsel om, hvad der skulde hjælpe mig igjennem min øvrige, ensomme Tilværelse.

Den Trøst, som min Venindes Nærværelse var for mig, skulde hurtigt berøves mig. En Dag kom der Brev, at Martensen pludselig var bleven syg; hun ilede nu i Angest til Byen for at pleie ham, og jeg blev atter ene. Det hjalp paa denne Ensomhed, at der neppe gik nogen Dag, hvori jeg ikke modtog kjærlige, trøstende Breve fra mine Venner og Veninder, ja selv fra mig Ukjendte, der delte og forstode min Sorg og mit Tab; Breve, jeg gjemmer som en kjær Skat, og som det altid rører mig at gjennemlæse, da de alle udtale, hvor høi Pris de have sat paa at have kjendt en 129 Personlighed som Heibergs. Her et lille af disse Breve, et al" de sidste, jeg modtog fra den Mands Haand, der med det varmeste Venskab havde fulgt mig saa godt som hele mit Liv igjennem.

Min datterlig kiære Hanne!

Vilde Du ikke finde det ukiærligt, om jeg taus lod disse Sorgens Dage gaae forbi, ikke sendte Dig en eneste deeltagende Linie? maaskee vilde Du skaansom lade Alderens Svaghed bære Skylden?

Men jeg føler din Sorg, kiæreste Hanne, og deeltager deri saa inderligt, som det er den Gamle muligt, der ved denne Leilighed kalder saa mange kiære Minder tilbage - fra din tidlige Ungdom - fra dit første Theaterliv - fra dit Ophold hos Heibergs Moder - fra de første Aar i dit Ægteskab og fra de senere Dage saalænge jeg endnu deeltog i Selskabslivet, og modtoges venligt i Eders lykkelige Hiem.

Hvad Humboldt fortæller om sin Broder, at han paa Dødsleiet sagde: "bald werde ich bei der Mutter sein, Einsicht haben in eine höhere Weltordnung" - kan anvendes paa Heiberg! ogsaa han er nu hos sin Moder, kan skue meget af det, han her stræbte at kiende.

Mange deeltagende Hierter finder Du i min lille Kreds; paa Louise, som just var tilstede, da jeg modtog Dødsbudskabet, gjorde det et dybt Indtryk, og fra Ingeborg, der er hos Jonna, fik jeg i dette Øieblik et Brev i den Anledning, der vidner om den Bedrøvelse hvormed hun modtog Efterretningen.

Gud bevare Dig. min kiære Hanne!

Behold i kiærlig Erindring

din gamle faderlige Ven

Collin .

d. 30. Aug. 1860.

Paaskjønnelsen af Heiberg var endelig ogsaa naaet til dem, der tidligere havde været meget karrige med at udtale den, ja, havde ligefrem været hans Modstandere, hvis Dadel altid var paa rede Haand. Nu talte man i en saa modsat Tone, at man ikke utydeligt gav at forstaa, at alle vi, der altid havde set op til ham, ikke havde gjort det nær nok. Naar først den Misundte er kommen dertil, at Verden kan naa ham med sin Medlidenhed, da er han fredlyst.

Et Brev ligger her for mig fra Hertz, Svar paa et, jeg havde skrevet til ham i denne Anledning. Han forstod min Klage, thi ogsaa han var En af dem, mod hvem man altid i fuldt Maal lagde Kulde for Dagen, men sjeldent et varmt Ord, der kunde glæde, opmuntre og styrke til nyt Arbeide. Maaske dette hans Brev vil tydeliggjøre Et og Andet i denne Henseende.

130

Kbh., d. 7. Sept. 1860.

Bedste Fru Heiberg!

Hvorledes skal jeg takke Dem for Deres kjære Skrivelse? Saadanne Ord, fra en saa dyrebar Haand, ere i Sandhed velgjørende. Det er en varm Luftning under den Kulde, der møder En fra saa mange Kanter; det er trøstende, styrkende, vederqvægende Ord.

Jo, kiæreste Veninde, jeg har vidst, har allerede i en Række Aar vidst, at jeg i Heiberg havde en sand, en hengiven Ven, med de velvilligste Følelser for mig. Hans Maade var ligesaa lidt som min at udtale dette ved alle Leiligheder eller med mange Ord; men desmere Betydning tillagde man hver lille Yttring af ham. Dengang De 1856 kom tilbage fra Deres Reise, var tilfældigviis et Brev, jeg tilskrev ham, det første, han modtog, og han svarede mig, "at han ansaae det for et godt Omen, at han strax ved sin Hjemkomst hilsendes af en gammel Ven, med hvem han i saa mange Henseender følte sig beslægtet." Og i flere andre Breve, mest angaaende Novellen "Johannes Johnsen" har han udtrykt sig paa lignende smukke og venskabelige Maade. Disse Breve. disse Bevidnelser af en Mand, jeg nærrede saa stor Hengivenhed for, og til hvis Indsigt jeg havde saa megen Tillid, disse Breve ere mine Skatte. Jeg har allerede for en Tid siden gjemt dem for sig selv, tilligemed flere Breve fra Dem og Andre, der ere mig dyrebare; og jeg tager dem nu og da frem, naar jeg trænger til at styrkes og opmuntres. Mit Liv har fra vort Bekjendtskabs første Dag været nøie forbundet med Heibergs og Deres. Jeg kan sige med Sandhed, at jeg i alle disse forløbne Aar Intet har skrevet, uden at jeg tænkte mig hans Dom derover og glædede mig til hans mulige Bifald; og at jeg med hans Dom tillige tænkte mig Deres, derpaa har De havt mange Beviser.

Deres Sorg har jeg Intet at sætte imod; Deres Harm over endeel af Publikums Slethed er desværre altfor retfærdig. Naar vi ere døde, bæres vi paa Hænderne - ofte af de Samme, der før stødte os fra sig. Men

del maa være Deres Trøst, at man, og jeg mener, allerede en Stund før vor Vens Død, er kommen til Besindelse; og at i al Fald nu et heelt Folks Klage, saa dybtfølt og fra saa mange Sider udtalt, er et Vidnesbyrd om, at han har levet og vil leve fort i det Folks Erindring, han digtede og virkede for. - - - Endnu engang takker jeg Dem ret af Hjertet for Deres Brev. Dets Udtalelser ere for mig som en Deel af vor tabte Vens Testamente, et aandeligt Efterladenskab fra en Mand, hvis Liv har været af den største Betydning for mig, hvis Venskab var min Lykke.

Deres gamle, uforandrede og
hengivne Ven

H. Hertz .

131

Jeg fortabte mig nu ganske i min Ensomhed, dens Stilhed, dens Ro. At flytte ind til Byen og afbryde denne Ensomhed var det, jeg af Alt følte mindst Lyst til, til Trods for de idelige Opfordringer fra mine hengivne Venner om dog at afbryde dette ensomme Liv. Men saa ofte jeg tænkte herpaa, gøs jeg tilbage. Ak, naar jeg i de stille Efteraarsaftener ene sad paa Havetrappen, indhyllet i mit Shawl, og fordybede mig i Betragtningen af den tindrende Stjernehimmel, hvis Kloder Heiberg havde elsket saa høit, da fløde mine Taarer stille, og idelig maatte jeg nynne den ædle Sanger Geijers herlige Melodi til Atterboms skjønne Ord:

"Stilla, o stilla!
Somna från storm och snö!
Ensliga lilla,
Nu är det tid att dö!
Kallt är kring dal och sjö;
Stilla, o stilla!

Stunderna ila,
Snart du den sista ser;
Hvila, o hvila!
Vissna, som andra fler! -
Hjerta, hvad vill du mer?
Hvila, o hvila!"

Ja, jeg var ene! Herren havde sagt: "Jeg vil føre hende ud i Ørkenen for at drage hende nærmere til mig og blive ene, ganske ene med hende" - og han drog mig til sig, og jeg følte Sandheden i de Ord: "*Naar Jorden vorder fattig for os, da vorder Himmelen rig* ."*

Et lille Selskab skjænkede gode Aander mig dog i denne Ensomhed. Selskabet bestod i et lille fattigt Pigebarn paa 6 Aar fra et af de smaa Huse i Omegnen, hvori en fattig Arbeidsmand boede med Kone og 7 Børn. Et af disse, den lille Julie, en blond, rødkindet lille Pige med klare, himmelblaa Øine, havde kastet sin Kjærlighed paa mig og søgte mig altid op paa mine ensomme Vandringer, hvor hun da kom mig imøde med Haanden fuld af Markblomster, idet hun sagde: "*Dem skal De have* ." Hun tog mig da troskyldig i Haanden og fulgte mig, ihvor jeg saa gik hen. Naar hun da fæstede de lyseblaa Øine paa mig og meddelte de smaa Tanker, der bevægede sig i det lille, gullokkede Hoved, da gød hendes barnlige Tale Fred og ^{*}132 Ro i mit Sind. Med hver Dag fattede jeg større og større Kjærlighed til dette Barn. Ofte listede hun sig mod Aften hen til min Bolig, hvor hun da stod bag en Busk eller et Træ og kigede frem, indtil jeg tilfældigvis opdagede hende. Jeg var da ofte forundret over, at denne lille Pige i Tusmørke ene turde vove sig saa langt fra sit Hjem, og var ofte ængstelig, naar hun atter forlod mig for ene at vandre ad Landeveien over Markerne tilbage dertil. En Aften, da hun sildigere end ellers skulde vandre hjem, turde jeg ikke lade den Lille gaa ene og fulgte hende derfor til hendes Bolig. Her stod Moderen speidende i Døren, ængstelig over hendes Udeblivelse. "Jeg veed ikke, hvad jeg skal gjøre ved Julie," sagde hun til mig, "hun taler og tænker ikke paa Andet end Fruen. - Vil du altid blive hos Fruen?" vedblev Moderen. Med et høit og bestemt "Ja!" løb hun atter hen til mig og greb min Haand.

Hvor gjerne havde jeg ikke taget dette Barn til mig for bestandigt. Men jeg havde ofte tænkt over det, at tage fremmede Børn til sig, og var kommen til den bestemte Anskuelse, at i saa Fald maatte deres Forældre være døde og de ingen Søskende have, thi at rive et fattigt Barn ud af sine naturlige Omgivelser fra Forældre og Søskende, der skulde vedblive at leve i Fattigdom, medens en Enkelt opdroges i gode Kaar, forekom mig ligefrem umoralsk. Et saadant Barn, der med Et rykkes helt over i en helt ny Tilværelse, begaar let den Synd, naar hun bliver voxen Dame, at skamme sig over sin fattige, ringe Slægt, og hvad der saaledes skulde være en Lykke for det, bliver en Ulykke. Men vemodig forlod jeg altid den lille Julie, naar jeg sagde hende Farvel, og hun med kjærlige Øine fulgte mig saa langt. indtil jeg var ude af Syne. Ak nei, tænkte jeg, dette tør jeg ikke. Vor Herre maa sende mig forladte Børn, der staa ene, uden Forældre. Gjør han ikke dette, da maa jeg finde mig i at vandre min ensomme Vei gennem Livet og trøste mig med, at saadan er hans Villie.

Man trængte nu stærkere og stærkere ind paa mig om at afbryde min Ensomhed for at opfylde de Forpligtelser mod Theatret, jeg for saa kort Tid siden paany havde paataget mig, Forpligtelser, for hvilke jeg nu gyste tilbage. Hvor vi stakkels Mennesker dog altid komme tilkort med vore Forudbestemmelser og

Beslutninger! I mange Aar havde jeg bestemt udtalt for mig selv, at ifald Døden skulde berøve mig Heiberg, da vilde jeg afbryde min Virksomhed i en Kunst, der krævede et let og glad Sind. Og nu! saa kort efter at man havde borttryddet Alt, hvad der satte sig imod, at jeg gjenoptog min Virksomhed; man havde bygget og stolet paa min Samvirken i Saisonens Repertoire! Vilde man ikke anse det som et Slags Forræderi af mig at svigte den Tillid, man havde viist mig? Jeg følte som en Centnervægt, at jeg her stod lige overfor en Pligtopfyldelse, som jeg ikke uden stor Dadel kunde 133 bortstøde; og dog spurgte jeg mig selv Dag og Nat, hvorledes det skulde blive mig muligt atter at optage denne Virksomhed. Jeg vaandede mig ved Tanken herom, og jeg forelskede mig mere og mere i Ensomheden og i mine Grublerier. Jeg kunde fristes til paa dette Sted at indføre nogle af de Tanker, som dengang faldt mig i Pennen; men ved nu atter at gennemlæse dem, forekomme de mig dog at have et alt for individuelt Præg til her at meddeles.

A. F. KRIEGER.

Jeg sluttede da mit Ophold paa Bonderup; midt i Oktober reiste jeg med mine Folk hjemad. Med hvilke Følelser, hvilke Tanker jeg drog hjem uden ham, med hvem jeg var draget ud, lader sig bedre tænke end beskrive. Jeg skulde nu altsaa ene drage ind i det gamle Hjem, i hvilket jeg ikke mere skulde mødes med de to Andre, der havde delt det med mig.

Jeg sad stille i den lukkede Vogn paa den lange Reise hjemad, medens mine Taarer langsomt giede ned i det Tørklæde, der skjulte mit Ansigt. Det rørte mig, at mine to Piger, der sade i Vognen hos mig, alt som vi nærmede os Hjemmet, ligeledes sade stille og græd. Mod Aften ankom vi til Søkvæsthuset. I det første Værelse, jeg betraadte i mit Hjem, havde min kjærlige Broder opstillet Bissens fortrinlige Gipsafstøbning af Heibergs Buste, der i Sommerens Løb var bleven færdig.

Jeg udfyldte nu min Ensomhed i Hjemmet med at gennemgaa Heibergs efterladte Papirer. Saa godt som alle private Breve, der vare i hans Eie, havde han Aaret iforveien ubarmhertigt tilintetgjort, selv hans Moders og mine Breve til ham. "Jeg har tilintetgjort eders Breve" - sagde han dengang -, "fremmede, nysgjerrige Blikke skulle ikke profanere dem." Enkelte fra de sidste Aar havde han dog sparet tilligemed sin Moders Brevvexling med hans Fader og Gyllembourg i Skilsmisssagen. Der er dog Intet, der i den Grad minder En om en Afdøds hele Personlighed, Intet, der stiller ham paany saa levende for os, som hans Haandskrift og hans Udtalelser gennem fortrolige Breve! Og dog gaar det maaske hermed som med et Photographi, de, som kjende Personligheden, se Ligheden, Fremmede faa ofte et feilagtigt Begreb.

Min Ro og Ensomhed i Hjemmet blev nu ideligt forstyrret ved Forespørgsel om, hvornaar Theatret turde ansætte de første Prøver paa Schillers "Maria Stuart". Jeg vaandede mig under dette og trak atter og atter Svaret ud. Monrad bebreidede mig dette og mente, at det var bedst for mig selv at afbryde Ensomheden med Arbeide. Dage og Maaneder gik, den 22de 134 November, min Fødselsdag, kom. Paa denne Dag modtog jeg, blandt mange andre Breve, *det sidste Brev* fra min faderlige Ven, Geheimeraad Collin; thi ogsaa ham skulde jeg snart miste. Han skriver:

D. 22de November 1860.

Jo mere den 22de Nov. nærmede sig, kiæreste Hanne, desmere paatrængte sig mig den Betragtning, at din Fødselsdag i Aar er af særdeles Betydning for Dig og møder Dig med usædvanlig Alvor.

Jeg veed og erkiender, hvad Du i Aar har tabt. Du har sagt det, Du har sagt mig det, og Erfaringen fra de henrundne Aar havde lært mig det.

Hvorledes Tiden kan og vil lindre din Smerte, hviler i den dunkle Fremtid. Vi bør haabe, at Gud vil styre alt til det bedste.

Tak! for dit kia;rlige, datterlige Sindelag i de mange Aar, vi have kiendt hinanden, og for at Du altid erkiender mig som
Din faderlige Ven
Collin .

Den 24de December skrev Conferentsraad Madvig mig følgende Linier til:

Kjære Fru Heiberg!

Etatsraad Bornemann og jeg tillade os den Bøn, at De, hvis det ikke er Dem særdeles ubeleiligt, vil have den Godhed at modtage et Besøg af os idag, omtrent Kl. 1.

Deres ærbødigste og hengivne

Kjøbenhavn, den 24de December 1860.

J. N. Madvig .

De kom, og Madvig udtalte i kjærlige Ord, hvad han ansaae Heiberg for at have været for vor Litteratur, og bad mig modtage Bissens fortrinlige Buste af Heiberg, udført i *Marmor* , skjænket mig af efterfølgende Venner:

Geheimeraad Andræ, de Saint-Aubain, Etatsraad Bojesen, Etatsraad Bornemann, Professor Buntzen, Justitsraad Buntzen, Geheimeraad Collin, Conferentsraad Dahl, Professor Hertz, Etatsraad Krieger, Conferentsraad Madvig, Biskop Martensen, Professor Fr. Paludan-Müller, Stiftsprovst Paulli, Godseier Rottbøll, Consul Suhr, Geheimeraad Treschow.

135

Det er en Selvfølge, at jeg følte den varmeste Taknemmelighed over disse udmærkede Mænds Gave.

Kort efter Heibergs Død blev det besluttet af hans Venner, navnlig Martensen, Madvig og Krieger, at foranstalte en Udgave af hans samlede Værker, prosaiske og poetiske. Men Arbeidet var ikke ringe og vilde optage en stor Del af disse Mænds Tid, der alt paa saa mange Maader var optagen. En Plan maatte lægges for det hele Værk, hvilket ingenlunde var saa let. Medens man nu talte frem og tilbage herom, mødte Krieger inden kort Tid med en saadan Plan fuldt færdig. Den blev prøvet af de Andre, og de maatte erkjende, at dette omhyggelige Arbeide, udført med den største Indsigt og Kjærlighed, i Et og Alt kunde benyttes. Ledelsen af det hele Foretagende blev saaledes overdraget Krieger, der med sin ualmindelige Arbejdsdygtighed strax satte det igang. Han paatog sig nu tillige, i Forbindelse med Professor Petersen og Etatsraad Ed. Collin, den vidtløftige Correcturlæsning samt ordnede Alt, hvad der stod i Forbindelse med Udgaven, og de 22 Bind laa efter halvandet Aars Forløb færdige. Honoraret for det Hele tilfaldt mig og var temmelig betydeligt. I denne Mand havde jeg fra dette Øieblik en Støtte i det Meget, Stort og Smaat, der nu skulde ordnes for mig i mere end een Henseende, hvor jeg selv stod vaklende og tvivlraadig; saa jeg ofte følte Forsynets Godhed ved at sende mig denne ædle, uegennyttige Ven til Hjælp og Trøst.

Som det ofte, besynderligt nok, gaar, at naar en stor Forandring sker i et Menneskes Liv, da er det ligesom om Alt forener sig til at forstærke Forandringen paa ethvert Punkt; saaledes ogsaa her. Vi havde i hen ved 20 Aar boet paa Søkvæsthuset, og ofte havde der i disse Aar været Tale om, at det Offentlige agtede at opsigte alle Beboerne for selv at raade over Huset og den store Grund, som hørte til Eiendommen; men bestandigt stod Beslutningen hen, og vi bleve til vor Glæde boende. Nu med Et bleve alle Beboerne i Huset virkelig opsagte; den længe omtalte Plan skulde endelig sættes iværk. Dette var en stor Sorg for mig. Mit Hjerte hang ved denne Bolig og alle dens Minder. Haven, hvori jeg havde plantet hvert Træ og hver Busk, var ligesom en Del af mig selv. Jeg havde her i rigt Maal havt Følelsen af et Hjem og kunde ikke tænke mig andet. Jeg bevægede mig saa lidt udenfor denne Have, hvorledes skulde jeg undvære den? Dette følte den mig mere og mere hengivne Krieger, der ofte havde hørt mig tale om tidligere lignende Planer, og han foreslog mig at benytte den uventede Indtægt af Heibergs Værker til nu at gjøre Alvor af den gamle Tanke at bygge mig et Hus med Have. Jeg samtykkede heri, og Grunden valgtes ude i Rosenvænget med Udsigt til Sundet. Ogsaa her tog Krieger Alt i sin Haand og stod mig bi med stor Omhu, kort, jeg havde i ham fundet en Ven for hele Livet lige til den Dag i Dag, da jeg nedskriver dette, 20 Aar efter. Han blev mig en Beskytter,

136

en Broder, der i Et og Alt gjorde min Skjæbne, mine Sorger og Glæder i Livet til sin egen Sag. Den Hengivenhed, som denne ualmindelige Mand viste mig, opfyldte ikke faa ørkesløse Mennesker med Forandring og satte deres Phantasi og Opfindsomhed i Bevægelse. Jeg selv var i Begyndelsen af og til betænkelig ved at modtage saa megen Godhed, saa meget Arbeide af min nye Ven, og dette meddelte jeg en Dag Andræ. Denne kjendte Krieger lige saa nøie, som han i mange Aar havde kjendt mig. Han svarede mig da: "De kan have fuld Tro til Kriegers Ridderlighed, hans Takt, hans Venskabs Renhed. En finere, mere taktfuld Natur end hans har jeg aldrig mødt." - Og sandelig, hvor mange Gange har jeg ikke i Aarenes Løb sandet disse Andræs Ord! Hvor ofte har jeg takket Gud, fordi han i min Forladthed sendte mig en saadan Ven, en saadan Broder, en saadan Beskytter i denne Mand, der selv stod uden Familie. Han levede efter sin Moders og Søsters Død ene med en gammel Tante i sit smukke, hyggelige Hus i Rosenvænget, sysselsat dels i det offentlige Liv, dels med sine mange Bøger, der ikke stode i Reolerne til Pynt og Pral, men som alle, de lærde saa vel som de poetiske fra vor egen og fremmede Litteraturer, bleve granskede af ham og optagne i hans utrolige Hukommelse, der forstod at gjemme og bevare, saa at han havde Alt paa rede Haand, saa ofte det krævedes. At en saadan Omgang for en videbegjærlig Sjæl som min var i høi Grad belærende, falder af sig selv, og jeg følte ofte, at jeg nu uden denne Hjælp, efter at jeg havde mistet Alt, hvad hidindtil havde holdt mig oppe, vilde være nedsunken i en ufrugtbar Grubien, der lidt efter lidt vilde have sløvet mig for Livets Krav. Han holdt mig oppe, tvang mig til at følge med og vakte min Interesse for Andet end mine egne private Anliggender, der let kunde have indsnævret det aandelige Liv hos mig. Enhver ny Bog fandt jeg strax liggende paa mit Bord; Alt hvad der bevægede Tiden, satte han mig ind i, som om dette havde været den lærde og af Arbeide stærkt optagne Mands Livsopgave. Han hørte til de Mennesker, der have Tid til Alt, og paa hvem ingen Travlhed spores, enten han var optaget af en Ministerportefeuille eller i andet stærkt Arbeide for Fædrelandet. Krieger havde fra sin tidlige Ungdom været stærkt grebet af Tanken om de Skjæbner, Danmark i en nær Fremtid vilde gaa imøde. Den absolut monarkiske Statsform kunde han kun da

forson sig med, naar Enevælden laa i et politisk Genis Hænder, men da dette er et af de sjeldnere Tilfælde, der ikke var falden i Danmarks Lod, havde den frie, constitutionelle Forfatning for ham altid staaet som en Nødvendighed, der vilde og maatte gjøre sig gjældende. Han var en af de Faa, hvem det Hele var Alt, som kunde ofre sine personlige Interesser, naar derved det Hele fik Fremgang. Sanddru og uden Forfængelighed var han En af dem, der kan lytte til Andres Meninger og Anskuelser, overveie dem og prøve dem i sit stille Sind. Hans Valgsprog burde hedde: "Alt for Fædrelandet!" - Men paa samme Tid saae han alt i sine yngre Aar, vistnok med større Uro end de Fleste, de Farer, der truede under den ikke mindre uundgaaelige Kamp mellem Dansk og Tysk, som var en skjæbnesvanger Arv fra Fortiden, og han hørte til dem, der uden at opgive sin Danskhed følte sig som medoptagen i det større Hele, der paa een Gang omfatter Sverige, Norge og Danmark. Hos ham var dette ikke en Tanke, der kom frem en Gang om Aaret ved festlige Leiligheder, men en daglig Arbeidstanke. Han havde derfor tidligt et aabent Øie for Betydningen af, at man i Danmark ikke overvurderede sine egne Kræfter og Fortrin, men ydede Sverige og Norge fuld Anerkjendelse og tilegnede sig det Gode, som her fandtes og fremkom, med samme Glæde og Paaskjønnelse, som om det var fostret paa dansk Jordbund. Stammende gennem sin Moder fra en norsk Slægt, omfattede han fra sin Ungdom dette Land med stor Kjærlighed, og jeg har ofte hørt ham undre sig over den Lethed, hvormed den ældre Slægt, i det mindste tilsyneladende, forvandt Adskillelsen mellem Danmark og Norge. Med Aarene vandt ogsaa Sverige, eftersom han lærte Personer og Forhold at kjende paa nærmere Hold, mere og mere hans Hjerte.

Ifald Humanitet, Paaskjønnelse af Andres Fortrin og Arbeide er Tegnet paa Dannelsen, da er det vist, at han var en høit dannet Mand. Hans Blik søgte ideligt, selv i de afsides Kroge, efter Kræfter, der kunde og vilde udrette Noget for det Hele, og da stod han disse bi med Raad, med Anerkjendelse og med den Indflydelse, han var i Besiddelse af, for at gjøre det muligt for dem at ofre deres Tid paa et saadant Arbeide. Som Ven var han af udholdende Trofasthed. Naar hans Venners Holdning, ei sjældent modsat hans egen, mishagede ham, da kom aldrig et bittert Ord over hans Læber end ikke for mig, som han dog kaldte "sin Fortrolige". Det høieste Samtykke i Klagen mod disse var den tause, tilsluttede Mund. Han ærede sine tidligere Venner, som Heiberg, som alle noble Naturer gjøre. Han var i hine Aar i en Alder af henimod 45 Aar, altsaa endnu i sine bedste Aar. Men da vor ulykkelige Krig i 1864 berøvede os Slesvig, bøiedes han synligt i legemlig Henseende. Han sagde selv ofte: "Aarene fra 64 maa regnes dobbelt for mig," og virkelig forbausedes jeg ved at se Forvandlingen af den endnu af Udseende ungdommelige, kraftige Mand inden forholdsvis kort Tid bøiet og med graanende Haar, kæmpende med sin Sorg for atter at hellige sig til alt det Arbeide, som han uden Bram og tidt bag Andres Navn i Utrættelighed udførte, medens han ofte i Mismod udbroød: "Hvad ere vi nu! og hvad kunne vi nu udrette!" Naar Nogen udtalte en vis Dadel over Ærgjerrighed hos Andre for at komme til Indflydelse og holde Roret, sagde han: "Det er jo godt, at der endnu findes Ærgjerrighed hos Nogen. Jeg begriber ikke, at 138 Nogen under vore nuværende Forhold kan attraa en Ministerplads." Hos den ellers tause Sørgende gjør det dobbelt Indtryk, naar en Klage ligesom ufrivilligt slipper over Læberne. Men med en Mands Ro og Værdighed bar han sin Sorg og helligede sine Kræfter utrætteligt til Fædrelandets Tjeneste saa godt som paa alle Omraader; *men glad blev han ikke mere*. Faa herhjemme var i den Grad som han inde i Forholdene i Udlandet. Jeg har ofte hørt Udlændinge forundres herover. "Han veed jo bedre Besked end vi selv!" hed det da. Jeg vil nu slet ikke tale om hans Kjendskab til Forholdene saa godt som i alle Retninger her i Skandinavien; thi den var efter alle Indvieses Mening ligefrem forbausende. Al Pral, al Upaalidelighed var hans hele Natur imod, og lige overfor Sligt kunde han være noget haard, idet han foragtede at lempe sig efter upaalidelige, fordringsfulde Pretentioner, der kun havde Egenkjærligheden for Øie i Stedet for det Heles Tarv. En saadan Personlighed bliver ofte misbilliget af Forfængeligheden og Fordringsfuldheden, af det kjære Jeg. Krieger fik derfor undertiden Ord for Hensynsløshed, for en vis Haardhed. Der er jo Intet, der tages os mere ilde op, end naar det føles, at Personen er os ligegyldig i Forhold til det Heles Ve og Vel. Men paa Bunden af Kriegers Indre laa en Godhed, en Hjælpsomhed i Raad og Daad, der ikke skyede selv store Ofre, og den unge, arbeidsomme, fremadskridende Mand havde i ham en Støtte som kun hos Faa. En varmere Fædrelandsven har jeg aldrig kjendt.

MIN MODERS DØD.

Sidst i December begyndte Prøverne paa "Maria Stuart". Efter Generalprøven havde jeg den Opmuntring, at Fru Sødring indfandt sig i mit Paaklædningsværelse og sluttede mig grædende i sine Arme. "Jeg har i Parquettet overværet hele Prøven," sagde hun, "ak, hvad er det, vi Andre gjøre, mod dette Deres Spil!" Jeg trængte i dette Øieblik saa meget til at styrkes, at beroliges, at jeg i Sandhed var hende taknemmelig for hendes varme Udtalelse. Hun behøvede forresten ikke at vige for mig som Fremstillerinde. Hendes Genre var en anden end min, men i denne var hun i høi Grad fortrinlig og uerstattelig, baade med Hensyn paa Naturgaver og en samvittighedsfuld Udøvelse, og derfor løftede hendes Roes i høi Grad mit betyngede Sind i

denne Time.

Den 13de Januar 1861 opførtes "Maria Stuart" for første Gang med mig i Titelrollen. En Lykke var det for mig, at det netop var en Rolle af den Natur som Marias, hvori jeg skulde gjøre den store Overgang fra mit ensomme, private Liv til den offentlige Fremtræden igjen. Og dog pinte det 139 mig, at Alle vare indviede i min private Sorg. Hvor ofte havde jeg ikke forhen gaaet med et trykket Sind til Udøvelsen af denne Kunst, men det var da min Trøst, at Ingen i Huset kjendte mit Tungsinds Aarsag, og det faldt mig da lettere at skjule mig bag Masken. I Aften var det hele Publikum indviet heri, og jeg følte dobbelt Anstrengelsen for, at jeg selv og alle Andre skulde glemme Virkeligheden for Illusionen. I Begyndelsen segnede jeg næsten under denne Anstrengelse, men lidt efter lidt under Spillet glemte jeg min egen Sorg for Marias. Jeg lod mig henrive og følte Sandheden af Tegners Ord, at "Poesien kan løfte os fra Jorden til Himmelen". Jeg følte mig befriet og let i Aanden og nød Digterens skjønne Værk; det gav mig Kræfter, idet det krævede Kræfter, et Kjendemærke for en Skuespiller, at han arbejder med et virkeligt Digterværk, og det overfyldte Hus viste mig varmt og fuldt sin Glæde over atter at gjense mig. Saaledes var jo Alt gaaet efter Ønske denne Aften; men nu kom det Værste. Jeg skulde nu for første Gang efter en Forestilling vende tilbage til mit tomme Hjem, ikke som tidligere modtages af Heiberg, ikke udtale mig for ham om Aftenens Oplevelser, ikke høre hans friske, opmuntrende Tale. O, hvor følte jeg ikke i dette Øieblik, hvor stort Tabet for mig havde været.

Da jeg næste Morgen stod op udmattet paa Sjæl og Legeme, blev jeg forundret ved min Broder Antons tidlige Komme, der maatte være foranlediget ved noget Uventet. Han meddelte mig nu til min store Overraskelse og Sorg, at vor Moder var død i den forløbne Nat.

Efter min Hjemkomst fra Bonderup havde jeg naturligvis som sædvanligt ofte besøgt min Moder, og hun havde blandet sine oprigtige Taarer med mine over Heibergs Død, hvem hun havde elsket lige saa høit, som hun elskede mig. I de sidste otte Dage forinden min første Optræden i "Maria Stuart" havde jeg været i saa travl Beskæftigelse med Prøverne paa Stykket og saa anstrengt efter disse, at jeg ikke havde besøgt hende; mit første Spørgsmaal paa Prøverne til min Broder, der i mange Aar hver Dag besøgte hende, var derfor Spørgsmaalet om hendes Befindende, og hans Svar herpaa var da altid: "Aa jo, som sædvanligt." Nu fortalte han mig, at han og mine andre Søskende, af hvilke min ældste gifte Søster særlig pleiede hende, vel havde bemærket, at hun i de sidste Dage havde været mere angrebet end ellers, men at de alle vare blevne enige om ikke at forurolige mig med denne Efterretning nu, da jeg var optaget af saa meget Andet, der krævede alle de legemlige Kræfter, jeg endnu kunde raade over. At der var nogen øieblikkelig Fare for hendes Liv, var imidlertid ikke falden Nogen af dem ind, uagtet hun i flere Dage havde maattet holde sig i Sengen. Hun havde været ved sin fulde Aandskraft Aftenen iforveien og havde paalagt min Broder, at han af og til under Opførelsen af "Maria Stuart" skulde løbe 140 over til hende - hun boede ganske nær ved Theatret - for at meddele hende, hvad Virkning jeg gjorde i Tragedien. Hendes Tanker dreiede sig uophørligt om mig og min Udførelse af "Maria Stuart". Da Forestillingen var forbi, modtog hun fuldstændig aandsklar min Broders detaillerede Beretning, og hun var lykkelig over, at Alt var gaaet saa godt; men hermed syntes hendes Kræfter at være udtømte. Mine Søskende bleve hos hende, da de syntes, at hendes Tilstand var betænkelig. Hun laa imidlertid stille hen. Noget efter Kl. 12 om Natten reiste hun sig med sine sidste Kræfter op i Sengen, udstrakte Armene glædestraalende og ligesom trykkende et inderligt Kys paa en usynlig Mund og sank døende tilbage paa Pudren. Hvem gjaldt dette Kys? Jeg tænker et af de høiere Væsner, der møde de Dødes Sjæle for at føre dem til en barmhjertig Gud og Frelser.

Naar man ikke længer har hverken en Moder eller en Fader at meddele sine Glæder og sine Sorger, da først føler man sig som ældre. Der siges ikke længer til En: "Mit Barn!" og man har en Følelse af, at nu gjælder det at staa paa sine egne Ben, og at et sikkert og vigtigt Rygstød er taget fra os; thi hvem i den hele, vide Verden er man, naar Alt kommer til Alt, saa sikker paa i Sorg, i Glæde, i Liv, i Død som det Moderbryst, under hvilket vi have hvilet! Her er man saa vis paa, at Ens Sag hænger saa nøie sammen med en Andens Sjæl som Frøet med Blomsten. Det er herligt at kunne sige i trange, haarde Tider: "Jeg vil gaa hjem til min Moder!" - Jeg kunde nu altsaa ikke mere sige dette, og jeg følte mig dobbelt ene. Hvor vemodsfuld er man ikke efter sin Moders Bortgang overfor det lukkede Fædrenehus, den lukkede Dør, de lukkede Vinduer, bag hvilke inden kort Tid nye Mennesker færdes, der Intet have med os som vi Intet med dem at gjøre. Man betragter senere i Forbigaaende fra Gaden dette Hus, idet alle Erindringer, smertelige og lyse, bevæge sig igjennem vor Tanke; man løber Blad for Blad igjennem, som man undertiden gjør ved en Bog, man engang har læst og været betaget af, en Bog, som Ingen har læst med os, men hvis Indhold er sammenvokset med vort inderste Væsen. Man sørger over, og man glæder sig over, hvor Pligt og Kjærlighed have seiret over Fordom og Egoisme. - Men under alt dette trak Sørgefloret sig tættere og tættere om min kuede Sjæl.

MINE PLEIEBØRN.

Som jeg nu en Eftermiddag midt i Februar sad ene med mine Sorger og Savn, aflagde min kjære Veninde Frøken Harboe mig et Besøg. Hun saae mit Mismod og trøstede mig, saa godt hun kunde. I Samtalens Gang sagde hun: "Ogsaa jeg er i Dag ganske bedrøvet ved Tanken om tre stakkels 141 Smaapigers Skjæbne ovre i Vestindien, som have mistet deres Moder, en stakkels Kvinde, der i sin Tid blev svigtet og forladt af en Mand, som er disse Børns Fader, men som selv nu er saa svagelig, at han kan dø, hvad Øieblik det skal være. Falder han ogsaa fra, hvad bliver der da af disse tre stakkels Børn? Han er dansk, og en Ven af ham her fortalte mig, at han agtede at sætte dem i Kost et Steds her i Landet, men dør han, og hans Understøttelse til dem falder bort, hvor skulle da de arme Børn hen?" Hun vedblev: "Jeg har aldrig kjendt Moderen, men hun roses meget; Faderen har jeg set nogle Gange hos hans Ven, naar han paa Gjennemreise til England besøgte ham. Den ældste Pige skal være 7 Aar, saa kommer en paa 5 og en paa 4 Aar. Disse Børns Skjæbne kan jeg ikke faa ud af mine Tanker."

Som en Indskydelse fra oven - ja, jeg tror, jeg vil tro, at den kom fra et naadigt Forsyn, der havde Medlidenhed med mig - sagde jeg til hende: "Herre Gud, saa lad disse tre forladte Børn komme til mig, saa ere maaske baade de og jeg hjulpne." Min Veninde saae paa mig med store Øine. "Det er da vel Deres Spørg?" sagde hun. "Nei, mit Alvor," svarede jeg. "Betænk De, hvad De siger," udbrød hun, "De gjør mig jo ganske forskrækket. Hørte De, at jeg sagde, at der var tre?" - "Ja," svarede jeg smilende, "skulde man tage Børn til sig, saa var da tre det Mindste man kunde tage. Jeg har ofte truet Heibergs Moder med at ville tage syv til mig paa een Gang, saa De ser, at tre ikke ere for mange." - "Men," udbrød hun ganske betagen, "jeg veed i Grunden Intet om disse Børn, om de ere gode eller ikke, stygge eller smukke, om de ere velbegavede eller dumme, Intet veed jeg derom." - "Nu vel," sagde jeg, "saa tager jeg dem, ligesom andre Mødre tage deres; de vide heller ikke, om det Barn, de føde, bliver smukt eller stygt, klogt eller dumt." - "Ak," sagde hun, "jeg er ganske forfærdet over uskyldig at have kastet denne Tanke ind i Deres Sjæl, betænk Dem herpaa, det beder jeg Dem ret indstændigt om!" - "Nei, veed De hvad," vedblev jeg, "jeg staar nu rolig og fast ved min Beslutning. Disse Børn have ingen Moder og saa godt som ingen Fader; han bor i Vestindien, jeg her. De staa saaledes ene i Verden, en absolut Betingelse for mig, naar jeg skal antage mig Børn og være dem i Moders Sted. Jeg tror, at de sendes mig af et naadigt Forsyn! Skriv derfor strax til Børnenes Fader. Sig ham, at jeg vil antage mig disse Børn, naar han vil afstaa fra alle Rettigheder over dem. Sig ham, at jeg vil betragte dem som mine egne Børn og skal i Et og Alt gjøre for dem, hvad der staar i min Magt. Bed ham svare mig paa dette mit Tilbud saa hurtigt som muligt. De kjender mig jo i mange Aar og kan berolige ham med, at jeg er et skikkeligt Menneske, der vil være god imod dem." Min kjære Veninde var næsten ude af sig selv af Angest over, hvad hun havde paaført mig: vi talte længe frem og tilbage, og hun lovede at skrive til 142 St. Croix. En Maanedstid efter fik jeg et langt, rørende Brev fra Børnenes Fader, hvori han samtykkede i Alt, hvad jeg forlangte, kaldte mit Tilbud Børnenes Lykke o. s. v. - Paa denne Aarstid kunde Børnene ikke gjøre den lange Reise, men mod Foraaret, saa snart et Skib afgik, skulde de komme.

Jeg havde ikke meddelt en eneste af mine Venner denne min Beslutning for ikke at plages med nogen Talen om, at den var overilet; thi jeg var fast bestemt paa at udføre den, fast bestemt paa at befolke mit forladte Hjem og paa denne Maade endnu gjøre lidt Nytte i Verden. Mærkeligt var det forresten, at jeg fra det Øieblik, da jeg til Frøken Harboe havde udtalt mit Tilbud, ikke et Øieblik ængstede mig eller grublede over, hvad jeg her havde indladt mig i, men var rolig og tilfreds og tænkte kun med Glæde paa mine tre smaa Veninder, der snart skulde bo under Tag med mig.

Først i April fik jeg Brev, at man haabede, at Børnene kunde være i Kjøbenhavn først eller midt i Mai. Nu fik jeg travlt med at indrette Alt til deres Modtagelse. De tre smaa Senge med meget Andet bleve bestilte, og for første Gang i lang Tid havde jeg et Haab at leve for. Og nu først udtalte jeg for alle mine Venner, hvad jeg havde besluttet mig til, og hvilke tre Gjæster jeg ventede midt i Mai. Man forskrækkedes, man rystede paa Hovedet, man gjorde mig Spørgsmaal paa Spørgsmaal. "Hvem ere disse Børns Forældre, kjender De dem nøie?" - "Nei, jeg kjender dem slet ikke." - "Ere Børnere smukke?" - "Det veed jeg ikke." - "Ere de velbegavede?" - "Det veed jeg ikke heller." - "Fra St. Croix?" vedbleve Spørgerne, "de ere dog vel hvide og ikke sorte?" - "Det veed jeg lige saa lidt."

Jeg gjorde ellers ved denne Leilighed en psykologisk Erfaring, som jeg ofte senere har tænkt over. Det var characteristisk at bemærke den forskjellige Maade, hvorpaa de forskjellige Mennesker optog denne Nyhed, og jeg lærte mangan Ens saakaldte Godhed og Venskab for mig at kjende. Mine mest hengivne Venner, min egen Familie, bleve ganske rørte, da jeg betroede dem Børnenes Komme, "ja," sagde de, "kan dette trøste dig og udfylde dit Liv, da skal det ret glæde os, og vi ville ønske al Velsignelse over Beslutningen." Ikke faa af mine Bekjendte udtalte derimod, at dette jo var en Daarskab, som jeg vist høiligt vilde komme til at fortryde; atter Andre, især gifte, af mit Damebekjendtskab ytrede: "Fru Heiberg tror ogsaa, at hun kan gjøre Alt! men hun skal nok faa at føle, hvad det vil sige at opdrage Børn, og hvad det daglige Besvær med dem vil sige, Noget, hun jo intet har havt med at gjøre. Hun skal nok faa at føle, at dette er noget Andet end at spille Comedie." Saaledes snakkede man fort, og velvillige Aander bragte mig alle disse lidet trøstende Bemærkninger til Overveielse. Jeg var imidlertid rolig og frygtede Intet, men vedblev at sige til mig selv: Herren har sendt mig dem! - Ja, enkelte af de saakaldte Venner bleve formeligt skinsyge paa de 143 Børn, der skulde komme til min Trøst og maaske optage hele min Interesse. Der gives Mennesker, der ligesom nyde en Sørgendes Sorg, de ere ligesom stolte over den Sørgendes Udholdenhed og synes, at den degraderes, ifald en trøstende Hjælp var mulig. De tilraabe den Sørgende i fuld Kjærlighed og Omhu, hvad

Aanderne tilraabe Richard den Tredie i hans Dødsstund: "For tvivl og dø!" og hvis man nu virkelig overlod sig til en saadan frugtesløs Fortvivlelse, da vilde de Samme hebreide os Mangelen paa Kraft og Resignation. De vilde hurtigt trættes af vore Klager og lidt efter lidt overlade os til vor Ensomheds mørke Grublerier. Jeg følte det derimod som en Lykke at kunne sige med Christian Winther:

Naar Bækken risler lystig
Og Skoven den er grøn,
Naar Duen bygger Rede
Og kurfer i Løn;
Naar blaae Violer vaagne
Og Kukkeren gjør Larm,
Da vækkes ogsaa Haabet
I mangelen sorgfuld Barm.

Da stiger op i Stammen
Den luttrende Saft,
De sittrende Qviste
Fornemme Vaarens Kraft,
Og fløielsbløde Blade,
Smaragdgrønne Skud
Af glindsende, springende
Hylstre foldes ud.

Beboerne paa Søkvæsthuset havde faaet Tidspunktet til Bortflytningen forlænget. Den 16de Mai sad jeg saaledes endnu her i den vante Stue og gjennemlæste min Rolle "Viola", som skulde opføres denne Aften, da min Tjener bragte mig et Brev fra Børnenes Faders Ven, der var bosat her i Kjøbenhavn. Brevet meddelte mig, at Børnene vare i Dag ankomne med Skibet fra St. Croix og opholdt sig indtil videre med deres sorte Pige, der havde ledsaget dem herover, i et lille Hotel. Han spurgte mig nu, naar jeg kunde og vilde modtage dem. En lille Zitren foer igjennem mig. Jeg skulde spille om Aftenen og tidligt næste Morgen paa en Prøve, der vilde optage hele Formiddagen. Dette lod sig ikke forandre, herved var Intet at gjøre. Jeg svarede da tilbage, at før i Overmorgen kunde jeg ikke modtage 144 Børnene, da jeg i disse Dage var i travl Virksomhed ved Theatret og gjerne vilde være hjemme hele den første Dag, de kom, for strax at kunne beskæftige mig med dem, saa at vi uforstyrret kunde gjøre hinandens nærmere Bekjendtskab. Derved blev det; jeg spillede Viola om Aftenen, gik paa Prøve næste Formiddag og forberedte end yderligere Alt til Børnenes Modtagelse.

Den 18de Mai om Eftermiddagen i et deiligt Solskin kom Børnene ind ad Døren, ledsaget af deres Faders Ven. Med Lynets Hurtighed kastede jeg mine Øine paa disse Tre, der herefter skulde være bundne til mig. At de vare hvide og ikke "sorte" samt blonde af Haarfarve, beroligede mig strax. Jeg havde bedet deres Fader om at sende deres Døbeattester med, disse bleve mig nu overleverede, og her erfarede jeg for første Gang, at den Ældste hed Sarah, den Næste Lelia og den Yngste Anna. Som tre forknytte, forpjuskede Fugle krøb de smaa Stakler sammen ved Døren. Den Ældste slyngede sine Arme beskyttende om de to Mindre; den lille Lelia saae ud som et lille vissent, bøiet Straa, bleg og zart. Senere hørte jeg, at hun nylig havde gjennemgaaet en svær Sygdom.

Den lille Anna saae lidt mørk ud, og derfor tiltalte jeg hende først: "Kom du kun hen til mig, min lille Anna!" Jeg satte hende paa mit Skjød og søgte at formilde hendes noget trodsige Mine, hvilket hurtigt lykkedes mig. Til den Ældste, Sarah, der syntes mig at se noget sværmerisk ud, sagde jeg: "Du holder vist af Blomster; gaa hen ved Havedøren og se ud, saa skal du se, hvor mange deilige der staa derude." Taus tog hun Lelia ved Haanden, og de lode til at have stor Glæde af at betragte alt i Haven, medens jeg, saa godt jeg kunde, fortsatte min Samtale med Anna paa Engelsk, som jeg havde lagt mig lidt efter, da de kun talte dette Sprog. Anna og jeg bleve meget hurtigt gode Venner, og jeg saae, at Smilet klædte det lille Ansigt langt bedre end det alvorlige, trodsige Udtryk.

Efter en halv Times Tid forlod deres Ledsager os, idet han sagde til mig: "Jeg tror vist, at det er gode og intelligente Børn, saa vidt jeg i disse Dage har kunnet bemærke."

Efter hans Bortgang gik vi nu Alle ned i Haven, der lod til at glæde Børnene, saa de hurtigt bleve fri og ugenerte. Jeg fortalte dem nu, at jeg hed Johanne, og bad dem kalde mig saaledes. (Jeg vovede endnu ikke at tilegne mig det betydningsfulde Navn Moder.) Plukkede jeg en Blomst og rakte dem, kom de lidt efter hen og sagde: "Nei, den skal Lady Johanne have." Da vi atter stode oppe i Værelserne, førte jeg dem hen til Heibergs Buste og fortalte dem, at med denne Mand, der hed Johan Ludvig Heiberg, havde jeg i mange Aar været forenet, at han havde været saa god, og at jeg holdt saa meget af ham, men at han nu var død. De saae med stor Opmærksomhed paa Busten, og den lille Anna, som jeg havde løftet op paa Armen, 145 for at hun bedre kunde se den, klappede den saa kjærligt med sine smaa Hænder, hvilket ret frydede mig i Hjertet. Saaledes gik dette første Møde fortræffeligt. - "Nu kommer det an paa," sagde jeg til min Pige, "om de ikke ville briste i Graad, naar de ikke faa Lov til at komme hjem igjen til den sorte Pige, men se, at de skulle blive her." Men da vi henad Aften førte dem ind i deres Sovekammer og vare fuldt beredte paa en lille

Grædescene, overraskedes Pigen og jeg ved, at Børnene alle tre bleve som ellevilde af Glæde og Lystighed, hjælp selv med at tage deres Tøi af, og da de stode i deres smaa, hvide Natchemiser, hoppede de omkring i Stuen paa bare Fødder, medens de smaa Tunger i Latter og Lystighed pludrede en Mængde Engelsk, som Ingen af os forstod, og saa ofte vi bare dem op i Sengen, hoppede de leende ned igjen for at fortsætte Lystigheden. Den alvorlige Sarah var ikke til at gjenkende; hun hoppede frem og tilbage i Sengen, sang engelske Folkeviser, og naar Visen var ude. raabte hun saa høit hun kunde: "Hurra for Lady Johanne!" - "Hurra for Lady Johanne!" gjentog de to Mindre, saa min Pige var nærved at kvæles af Latter over denne uventede Scene. Og jeg lo med Taarer i Øinene, gik omsider selv til Ro, og i min Aftenbøn takkede jeg Gud, der havde sendt mig disse Tre, bad ham antage sig disse mig alt saa kjære Børn, der som en Foraarsluftning, en Solstraale, udbredte nyt Liv i Hjemmets Ensomhed, - og jeg sov glad ind.

Da jeg næste Morgen mødte mine Tre ved Frokostbordet, kom de mig alt saa kjærligt imøde, som om de havde kjendt mig i mange Aar. Ved Heibergs Buste stod en yndig lille Bouquet, sammensat af Blomster fra Haven. Da jeg blev glad og rørt ved dette Syn og spurgte, hvem der havde sat dem her, saae jeg paa Sarahs nedslagne øine, at hun var Giverinden. Og dette gjentog hun senere dagligt. Den lille Anna klyngede sig til mig og sagde med sin noget dybe Stemme: "Vil du løfte mig op til Heiberg, at jeg kan give ham et rigtigt Trykkys." - "Jeg ogsaa!" raabte Lelia; og da jeg nu gjorde dette, slyngede de deres smaa nøgne, varme Arme om den kolde Bustes Hals og trykkede et hjerteligt Kys paa hans Mund. Man vil ikke undres over, at disse Børn alt havde grebet og vundet mit Hjerte.

Da de havde været hos mig nogle Dage, tænkte jeg: "Nu skal jeg gjøre dem en lille Glæde, jeg skal kjøre en Tur med dem gennem Byen ud ad Vesterport, hvor det vist vil more dem at se den brogede Menneskevrimmel og de mange Boutiker." Vognen kom og Børnene, iførte Hat og Overtøi, bleve placerede i den. Men fra dette Øieblik vare de muntre Børn som forvandlede. De trykkede sig hver ind i sin Krog af Vognen, idet de mørkt fæstede Øinene ned for sig. Jeg tiltalte dem, jeg spøgte med dem, men Intet hjalp eller forandrede deres Miner. Alt hvad jeg viste dem af Stads i Frederiksberg Allée, saae de paa med et stjaalent Sideblik uden et Øieblik at 146 forandre de alvorlige Ansigter. Jeg tænkte: Hvad i al Verden gaar der dog af Børnene? Jeg kjøbte Kager til dem, de rørte dem ikke, men rystede kun paa Hovederne; at faa dem til at tale var rent umuligt. Endelig holdt vi atter udenfor vor Entrée, og Tøiet blev taget af dem, da straalede deres Øine, og deres Tale og Latter begyndte paany. Jeg forstod virkelig ikke strax de smaa Stakler; først senere faldt det mig ind, at de vist ved at føres ned i Vognen havde troet, at Opholdet hos mig nu var tilende, og at de nu skulde andet Steds hen. Da jeg senere spurgte dem, hvorfor de paa hin Dag havde været saa nedslaaede, svarede den lille frimodige Anna: "Jo, Lady Johanne, for vi troede, at du nu vilde sende os fra dig igjen." Jeg slyngede rørt mine Arme om dem og sagde: "Nei, kjære Børn, vi skulle ikke mere skilles, men altid blive sammen."

Gik vi i Haven, der alt mylrede af yndige Foraarsblomster, hvis Farver de varme Solstraaler forhøiede, da sloges de om, hvem af dem der skulde holde mig i Haanden, og da jeg som andre Mennesker kun havde to Hænder og altsaa ingen til den Tredie, gik denne bagved og tog fat i Slæbet paa min Kjole, som hun da bar, for ogsaa at staa i Berøring med mig. Denne Scene, der dagligt gjentoges, var til stor Moro for Husets øvrige Beboere, som fra deres Vinduer, der vendte ud mod Haven, saae ned paa de fornøielige Børns Færd.

Jeg havde altid tænkt mig, at i Paradiset maatte der være Børn for Hjertet, Blomster for Øiet og skønne Harmonier for Øret. Da jeg derfor en Søndag Formiddag gik med de glade Børn i Haven og hørte Orgelet og Psalmesangen lyde ned til os fra Frelserens Kirke, da standsede jeg overrasket, idet jeg sagde til mig selv: "Min Gud, nu har du jo, hvad du altid har haabet at finde i Paradiset!" og jeg følte mig i dette Øieblik henrevet, lykkelig og fuld af Tak.

Ethvert Menneske maa, hvis det kan, vælge sine Livskaar efter, hvad der passer for det, og jeg følte, at jeg ved at antage mig disse Børn havde valgt, hvad der passede for mig. At leve min Enkestand hen i gode og sorgfri Kaar, kun tænkende paa Livets Nydelser for mig selv, at reise eet Aar til Frankrig, et andet til Schweiz, et tredie til Italien for, som man kalder det, at more sig, medens Hjemmet stod ensomt og tomt, og jeg ikke var til Nytte for Andre ved udholdende Arbeide, det vidste jeg forud vilde forøge mit Tungsind i Stedet for at modvirke det. At være optaget af Arbeide, at kæmpe med at udføre dette Arbeide paa den for mine Kræfter bedst mulige Maade, havde jeg hele Livet igjennem anset for den største Lykke. Jeg begyndte altsaa dette for mig nye Arbeide, at opdrage tre Børn, med Lyst, Frimodighed og Haab om, at et kjærligt Forsyn vilde staa mig bi, saa at jeg nogenlunde vilde kunne løse Opgaven til Held for Børnene. Naar jeg i Aarenes 147 Løb ideligt og ideligt hørte Folk sige: "Hvilken Lykke for disse Børn al blive saaledes optagne i Deres Hjem!" da følte jeg bestandigt, at det var et stort Spørgsmaal, for hvem Lykken havde været størst, for dem eller for mig, og derfor krævede jeg ingen Taknemmelighed af dem, men følte dybt i mit Hjerte, at det var mig, som her maatte være den Taknemmelige. Maaske netop fordi jeg ingen krævede, ydede de smaa mig den i fuldt Maal.

Hvor gode, kjærlige, begavede Børn dog paa mange Maader kunne glæde og opmuntre os Ældre! Naar jeg med mit Haandarbeide sad i Haven, omringet af disse Tre, som løb i dens Gange, der gjenløde af deres klare Barnelatter over de Lege, de vare beskæftigede med, og de af og til kom løbende hen til mig og slyngede de smaa Arme om min Hals, da udvidedes mit Hjerte, og ofte tænkte jeg: Gid dog nu Heiberg delte

dette med mig! - thi uagtet jeg vist tror, at han aldrig havde indvilliget i at antage sig tre fremmede Børn, saa veed jeg dog sikkert, at ifald han havde havt disse om sig kun i otte Dage, da vilde han have hængt ved dem og de ved ham, thi meget faa Mænd formaade at vinde Børns Hengivenhed som han. Og hvad havde han ikke kunnet være for deres aandelige Udvikling! Men dette skulde nu ikke være saa. Jeg kunde fortælle mange Træk om disse elskværdige Børns Eiendommelighed, men frygter for som mangan anden Moder at trætte ved at meddele dem. En lille Begivenhed maa jeg dog have Lov at fortælle som Tegn paa, hvor levende et Barns Phantasi kan sættes i Bevægelse. Da Børnene havde været et Aars Tid hos mig, fik den Ældste Tilladelse til, fulgt af sin Lærerinde, at se Opførelsen af "Elverhøi". Ved Hjemkomsten fortalte Lærerinden mig, hvor levende Del Barnet havde taget i Forestillingen, og hvorledes hun i fjerde Akt havde siddet stille og grædt over, at den stakkels Agnete ene og i Mørke skulde vandre den tunge Gang til Elverkrattet, hvorledes hun den ene Gang efter den anden havde udbrudt: "O, den stakkels Pige! den stakkels Pige!" - Nogle Dage efter Forestillingen sad jeg med mit Haandarbeide i Haven og morede mig i Stilhed over den Lilles Leg mellem Buskene, som hun syntes ganske fordybet i og optaget af. Med Et saae jeg hende rive et Stykke Papir i mange smaa Stumper og omhyggeligt lægge disse i en lang, bøiet Linie mellem Buskene. Stjaalent havde jeg længe set til for ikke at forstyrre hende, men nu drev Nysgjerrigheden mig, og jeg spurgte: "Hvad skulle alle disse smaa hvide Pletter betyde?" Da svarede hun alvorligt og ligesom høitideligt: "Jo, ser Du, det er en stakkels Pige, som ene, i Mørke skal gaa en lang Vei; hun er saa angst og bedrøvet, at Himlen har Medlidenhed med hende, naar hun atter i Mørke skal vandre tilbage og maaske ikke kan finde Veien hjemad. Da beslutte alle Stjernerne at dale ned paa Jorden og lægge sig i en Stribe hen ad Veien, for at hun ved deres Lys kan finde hjem. Og ser du, alle disse 148 smaa hvide Pletter betyde Stjernerne." Jeg var forundret over Barnets Phantasi, sat i Bevægelse ved Agnetes Gang til Elverkrattet, og jeg tænkte: Saadanne Tilskuere er det lønnende at udøve sin Kunst for!

Børnenes Ord løde ofte yderst pudsigt i deres selvavede Sprog, som naar de kaldte mig "Venella" istedetfor "Veninde", eller, som Lelia en Dag sagde: "Lady Johanne, i Dag er jeg saa trist-mørkelig!" Men de lærte dog i en utrolig Hurtighed at tale Dansk, og naar jeg bad dem dog indbyrdes at vedblive med det Engelske for ikke ganske at glemme det, sagde de: "Nei, uh! det stygge English ville vi ikke tale mere."

DE SIDSTE THEATERAAR.

Mai Maaned var tilende, og den første Saison efter Heibergs Død sluttet. Jeg havde i denne Saison foruden Maria Stuart spillet en hel Række Roller af mit ældre Repertoire, og Publikum havde som altid fulgt mig med Godhed og Interesse. Comedielysten hos Publikum var levende og Theatrets Indtægt altsaa god. Bladene havde vel alt, som sig hør og bør, begyndt at hakke paa Theatrets Bestyrelse, men Geheimeraad Tillisch udførte sin Gjerning med Ro og Orden, og Justitsraad Berner stod ham bi i den daglige Forretning med stor Dygtighed og Udholdenhed. Alle de Bedre i Personalet havde Respect for Tillischs Personlighed og følte, at de stode lige overfor en sanddru, nidkjær Mand, der var høit hævet over alle Omveie og Intriger. Men paa mig laa min Pligt som Skuespillerinde centnertungt. Jeg følte mere end nogensinde, at Skuespilkunsten er en glad Kunst, og at det ikke er let eller godt at udøve den med en stor Sorg som Ballast i Sjælen. Ofte, naar jeg kjørte hjem efter Forestillingerne, betog Modsætningen mellem denne Kunsts Udøvelse og mit Indre mig i saa høi Grad, at jeg trykkede mig grædende ind i en Krog af Vognen ved Tanken om, at Den ikke mere fandtes i det Hjem, jeg nu vendte tilbage til, for hvem jeg kunde udtale mig, og hos hvem jeg altid fandt et aabent Øre for mine Tanker, mine Tvivl og Betragtninger. Min Trøst og Tilflugt var da at gaa ind til de tre sovende Børn, trykke et Kys paa deres Pande, dække dem omhyggeligere til og da stille at forlade Værelset for selv at søge den Ro, der ikke altid var saa let at finde.

Siden Børnenes Ankomst havde det stadigt været under Deliberation mellem mig og mine Venner, hvorledes jeg agtede at tilbringe min Sommer. Jeg gøs for atter at betræde dette Bonderup, der husede saa uforglemmelige Smertensminder for mig; jeg havde derfor besluttet ikke at drage derud mere. Mine Venner fandt det urimeligt, saaledes at opgive et saa smukt 149 Sommerhjem, hvor Alt var indrettet og fuldt meubleret til min Modtagelse, og de stode paa, at jeg burde drage derud. De sagde: "Nu kommer De jo derud med disse Tre, der ville opleve hele Huset og Dem selv; prøv, og De skal se, at De selv vil finde, at dette er det Rette." - Jeg lod mig da omsider overtale og drog i Juni med et tungt Hjerter derud med mine tre Smaapiger. Den første Middag, da vi samledes om det runde, bekjendte Spisebord, og mine Øine søgte hen til Heibergs nu tomme Plads, ak, da følte jeg, hvor svært det var for mig ikke at bryde ud i Graad; men jeg tænkte: Du maa tage dig sammen; disse tre Smaa ville ikke forstaa din Smerte, og det kunde let helt skræmme dem. Jeg tvang mig altsaa. Men hvilket mærkeligt Instinkt kan ikke gode Børn have! Som om de alle Tre havde gjættet mine Tanker, reiste de sig som paa et givet Signal, fore hen til mig og omfavnede, kyssede og klappede mig uden at sige et Ord. Jeg blev aldeles forbauset over denne deres Færd og trykkede dem med dobbelt Varme til mit Hjerter. Og i samme Nu faldt de tre Storke mig ind, som uventet vare komne

flyvende ifjor, da jeg efter Heibergs Død bedrøvet og haabløs havde staaet ved Vinduet. Dette uventede Syn af de tre Lykkefugle havde altsaa dog været en Bebudelse om, at nogen Lykke endnu var mig forbeholdt.

Mine Venner havde havt Uret i at formaa mig til atter at drage ud paa dette Sted. Naar man i mange Aar har boet i et Hus, saa har man der oplevet baade gode og onde Tider; men naar man første Gang i et nyt Hjem møder saa sørgelige Begivenheder som dem, jeg mødte paa bonderup, da faar Stedet et uudsletteligt Præg af Sorg, som kaster sin Skygge derover for bestandigt. Der var paa dette Sted kommen en Angest i mig for, at nye Ulykker vilde møde mig her, saa at jeg intet Øieblik følte mig rolig. Saae jeg ikke strax Børnene i Haven, da skjælvede jeg ved Tanken om, at de kunde være druknede i Dammen; jeg løb da som en Fortvivlet, indtil jeg atter fik Øie paa dem; var En eller Anden af dem lidt upasselig, troede jeg strax, at den ubarmhertige Død atter tænkte paa at kræve et Offer her, og saaledes fremdeles. Sommeren var mig pinlig, og jeg talte Dagene for atter at forlade dette Sted, uagtet mangt et kjært Besøg af mine Venner og Veninder hjalp paa min Stemning. Men hver Dag sagde jeg til mig selv: "Ak, kan jeg blot komme godt herfra med disse Tre i god Behold, da aldrig, nei aldrig mere drager jeg atter herud!" Omsider kom Dagen til Indflytning, og da jeg sad med mine Tre i god Behold i Vognen, der skulde føre os hjem, var jeg glad og let om Hjertet; og jeg holdt Ord, jeg tog Afsked med dette Bonderup for bestandigt og har ikke set det siden.

Nogen Tid efter at vi atter befandt os i vort Hjem, kom min Tjener ind og meldte, at der stod en fattig Kunstner i Entréen, som havde bedet ham om at spørge Fruen, om hun ikke vilde afkjøbe ham to store Oliemalerier.

150

Slige Kunstsager, som falbydes ved Dørene, vidste jeg, vare uden alt Værd, og jeg svarede derfor nei, jeg havde ingen Brug for dem. Noget efter, da jeg forlængst troede, at Manden med Malerierne var gaaet, gik jeg igjennem Entréen og saa da, at han endnu stod der.,,O, Frue," bad han, "afkjøb mig disse Malerier!" Jeg svarede da atter, at jeg ingen Brug havde for dem. "Se," sagde han, idet han vendte et af dem om,,de ere meget smukke," - og til min Overraskelse fremstillede dette Maleri en landlig sjællandsk Egn med Kornmarker, en lille Indsø og en Mose, og midt i denne, i Forgrunden, stode tre store, prægtige Storke, hver i en for disse Fugle eiendommelig Stilling, smukt belyste af den nedgaaende Sol. "Mine tre Storke!" udbrød jeg, neppe istand til at skjule min Glæde for Manden. "Ja, udbrød jeg, "dette Billede vil jeg have." Jeg købte det da, og i min Glæde købte jeg det andet Billede med. Manden gik lykkelig bort, men neppe saa lykkelig som jeg, der havde faaet mine tre Storke forevigede. Maleriet blev ophængt som Dørstykke, og de tre Storke bleve døbt med Navnene: Sarah, Lelia, Anna. Og virkelig var der noget i deres Stilling, der lignede dem, de bleve opkaldte efter. Billedet skilte jeg mig aldrig ved, og det hænger endnu den Dag i Dag som Dørstykke i mit Arbeidsværelse, og altid betragter jeg det med stor Glæde og Taknemmelighed. Professor Marstrand saa engang dette Billede hænge i min Stue. Han sagde: "Dette Billede er ikke godt nok til at hænge her." Jeg fortalte ham da dets Historie, og med Taarer i Øinene sagde han: "Dette forandrer Sagen! Lad det blive hængende."

Allerede i 1862 var mit overordentlig smukke Hus i Rosenvænget, bygget efter Tegning af Arkitekt Herholdt, saa godt som færdigt. Med tungt Hjerte tog jeg da, i 1863, fra mit kjære gamle Hjem paa Søkvæsthuset og flyttede herind. Men det er en vanskelig Sag at faa et nyt Hjem under saa forandrede Forhold, berøvet alle Erindringer, der knytte os til det gamle, til at staa for os som et *virkeligt Hjem*. Alt er nyt som Stenene, hvoraf det er bygget, og vi føle, at ikke faa Aar maa forløbe, førend ogsaa dette Hjem kan faa sin Historie, der kan knytte os til det i mere end udvortes Henseende.

Jeg følte nu Aar for Aar stærkere og stærkere, at Udøvelsen af den Kunst, for hvilken jeg i saa mange Aar havde virket, ikke længere var det for mig, som den tidligere havde været. Jeg ligesom gyste tilbage for al Illusion og søgte mere og mere henimod en højere Sandhed i det virkelige Liv. Jeg havde derfor alt i længere Tid pønset paa at afbryde min Virksomhed. Mere end Et kom mig til Hjælp for at fremskynde Beslutningen, saa at denne blev stadig fastere. Først min Gaaen op i de tre Børns Liv og Væxt, saa vel i det Ydre som i det Indre. Dernæst at mit Helbred var blevet i høi Grad vaklende og betænkeligt, men fremfor Alt mit stakkels Fædrelands 151 Ulykker i Krigen med Tyskland. Jeg følte dette saa dybt, at naar jeg i mit Paaklædningsværelse stod og iførte mig mine Costumer og satte Sminken paa mine Kinder, da syntes mig, at Udøvelsen af denne glade Kunst næsten blev mig modbydelig. Hertil kom mine Tvivl om Berettigelsen af denne for en menneskelig Sjæl saa farlige Kunst, hvilke med hver Dag bleve stærkere og stærkere og tilsidst ingen Ro lod mig. Jeg havde i Aarenes Løb set mange stærke, kraftige Individuer lidt efter lidt sygne aandeligt hen under den, og jeg spurgte mig selv, om denne Kunst da var berettiget til at udfylde et Menneskes Liv? I denne min Grubien herover drømte jeg en Nat, at en Røst kraftigt og alvorligt tilraabte mig: "*Vogt dig! det er ikke godt at slide sine sidste Par Sko paa Theatrets Brædder!*" Jeg vaagnede forfærdet op ved dette Raab og var nu bestemt paa at følge Stemmens Advarsel.

Da jeg den 2den Juni 1864 spillede i Heibergs "Elverhøi" for 127de Gang, vidste Ingen i Publikum eller paa Theatret, at jeg stod der for sidste Gang. Nogle Dage efter gik jeg syg og ensom hen ad Kalkbrænderiveien. Jeg saa en bleg, vaklende, sammenbøiet Skikkelse komme mig imøde, og til min Forbauselse og Smerte saae jeg, da Skikkelsen kom nærmere, at det var Michael Wiehe. Vi havde i de sidste Aar været aldeles adskilte, og vi havde alt i lang Tid ikke talt med hinanden i det private Liv. Han havde vel

oftere gjort Tilløb til at nærme sig mig paany, men vort Venskabsforhold kunde og vilde jeg ikke mere forny. Han havde altfor aabenbart svigtet mit Venskab for ham som *Menneske*, svigtet min Begeistring for ham som *Kunstner*, i en Tid, hvor han, som mig syntes, burde have mindedes begge Dele. Nu saae jeg her pludselig og uventet en Døende komme mig imøde, og mit Hjerte blev varmt og vemodfuldt ved dette Syn. Jeg standsede ham, da han vilde gaa forbi, og sagde: "Her mødes vi tilfældigt, maaske for sidste Gang. De er meget syg, og jeg er meget syg, og Ingen veed, hvor længe vort skrøbelige Legeme holder ud. Her rækker jeg Dem min Haand til Afsked og Farvel, ifald vi maaske ikke ses mere." Han greb min Haand, medens Blodet steg op i hans ligblege Kinder, drog Veiret dybt og sagde som med lettet Aandedrag: "Tak! o, Tak!" - og vi gik hver sin Vei.

I Sommerens Løb reiste han til Norge i Selskab med flere Skuespillere og udøvede sin Kunst, saa at sige paa Livet løs, for de ved hans Spil beruste Nordmænd, og dermed var hans Kunstnerbane *sluttet*. Han kom atter hjem og blev sendt til et Bad; - men jeg havde desværre set rigtigt hin Dag, vi saaes aldrig mere. Den 31te October 1864 drog den af Alle savnede Kunstner sit sidste Aandedræt.

Som han blodigt havde saaret mig her ilive, saaledes bleve mine Hænder revne til Blods af de Christornblade, som jeg bandt sammen til en Krans, der skulde smykke hans Kiste.

152

ER SKUESPILKUNSTEN EN MORALSK BERETTIGET KUNST?

Min Virksomhed som Skuespillerinde var nu for bestandigt sluttet. Det Hele ligger nu for mig som en Bog med tæt beskrevne Blade, hvori mit Regnskab er opgjort, gennemtænkt i mangan en alvorlig, urolig Time, i mangan en søvnløs Nat, og Resultatet har været det bestandigt tilbagevendende Spørgsmaal til mig selv:

Er Skuespilkunsten en moralsk berettiget Kunst?

Jeg nedskrev Tid efter anden i de følgende Aar mine Betragtninger herover, saaledes som jeg nu her vil meddele dem. Man vil ikke vente en systematisk Afhandling af mig; det vil maaske endog forekomme En og Anden mere at være Strøtanker; men jeg haaber dog, at den opmærksomme Læser vil kunne finde en forbindende Traad i dem.

Hvor ofte har dog dette Spørgsmaal beskæftiget min Tanke og foruroliget min Sjæl? Hvor ofte har jeg ikke standset, snart ved et Nei, snart ved et Ja! Hvor ofte været nedtrykt og bedrøvet, naar Neiet var Resultatet af min Grubien, hvor ofte været løftet og glad, naar Jaet smilte mig imøde! I de Tider, hvor mine Erfaringer med Hensyn til mine Kaldsfæller atter og atter gave mig Svaret: Nei, Nei! da overfaldt mig et dybt Mismod, idet jeg sagde til mig selv: "Er da mit Liv fra min tidligste Barndom gaaet hen med et Arbeide, hvori der ingen Velsignelse ligger? Har min Sjæl da været løftet, henrevet af, hvad der i sig selv, set fra et høiere Standpunkt, er uberettiget, hvad der ikke fører til en høiere moralsk Udvikling, men til Individets Opgivelse? Har jeg i denne glimrende Kunst, i Fordybelsen i disse Digterværker kun søgt min egen Forherligelse, men ikke virket i en Idees Tjeneste? Var det Alt Forfængelighed, Alt en Skyggetilværelse? Var det en Illusion at tro i denne Kunst at udrette noget Godt for mig selv og for Andre? Er hele Livet gaaet hen, som en Aften hengaar i vor Ungdom paa et Bal, hvor Intet bliver tilbage uden Træthed, en forkrøllet Balkjole og forjaskede Blomster, som vi nogle Timer forinden Ballet beundrede for deres Skjønhed, deres Friskhed, men efter Ballet kun berøre med Spidsen af vore Fingre for at kaste dem bort som noget Hæsligt, vi ønske snarest muligt at blive af med?" - Se, dette er forfærdelige Tanker, et nedslaaende Syn paa et helt Livs Virksomhed! Men til Gjengjæld dukkede mangan en lys Erindring op. Jeg mindedes Breve fra mig ubekjendte unge Mænd, der varmt takkede mig, fordi deres Liv ved Beskuelsen af denne Kunsts Fremstillinger havde taget en ædlere Retning; der udtalte, hvorledes de havde været 153 ned sunkne i en moralsk Fordærvelse af den laveste Slags, ødelagte paa Sjæl og Legeme, men da ved et Tilfælde vare traadte ind i Skuespilhuset og der ved at komme det Skjønne, det Ideale nærmere dybt bevægede og skamfulde vare vendte tilbage til deres Hjem og i en søvnløs Nat havde udkastet Planer, lysere, renere for deres Fremtid, saa de endnu kunde blive Mænd, deres Fædreland værdige. Jeg mindedes Breve fra mig ubekjendte unge Piger, der takkede mig, fordi jeg havde aabnet Poesiens Verden for dem. Jeg mindedes Breve fra mig ubekjendte Mødre, der skreve, at det daglige Livs Anstrengelse og Arbeide, som saa let antager Trivialitetens Præg, nu gik lettere og gladere fra Haanden, efter at de stadigt bleve paavirkede af min skjønne Kunst, der ligesom kastede et idealt Skjær over Alt, selv over den tørre Pligt. Jeg mindedes, hvor ofte ældre Mænd havde udtalt for mig, hvilken Virkning denne Kunst havde øvet paa dem. "Vi sidde og slide i

det hele Ugen, sagde de, og blive saa kjedelige og vrantne; men naar vi da løsrive os og komme ind i Deres Verden, da glemme vi al Trivialitet og samle nye Kræfter for hele Ugen." - Se, ved saadanne Udtalelser lød Jaet fuldtud, og jeg var beroliget for nogen Tid. Men naar jeg da atter fordybede mig i Betragtninger over denne Kunst, naar jeg saae, hvilken Virkning den - nær og fjernt - øvede paa dem, der havde gjort den til deres Livsopgave, da gøs jeg igjen tilbage og tænkte: Nei, denne Kunst er for farlig; den er ved sin Farlighed uberettiget! - og Neiet lød igjen stærkt. Saa kom atter de dramatiske Digtere og stillede sig mod dette Nei; thi den dramatiske Litteraturs Berettigelse vil dog vist Ingen negte; og er den berettiget, da maa dens Frembringelser jo ogsaa opføres, naar man ikke vil dødsdømme den. Der er ingen Virkning i Litteraturen, som kan maale sig med den, der strømmer fra Scenen ud til et modtageligt Publikum. Høie og Lave, Rige og Fattige, den fint Dannede og den mest Ukultiverede, Kongen og Stodderen gjøres der her ingen Forskjel paa; Anretningen er ens for dem alle, Enhver kan tage Nydelsen, Belæringen, hvor den for ham er at finde; her ere Alle lige, og hvor gjælder dette, undtagen i Kunstens Tempel og i - Kirken. Her som hist komme vi, naar Sjælen trænger til at løftes; her som hist er det Gemyttet, der skal paavirkes; her som hist skulle Menneskene gribe i deres egen Barm og drage Lærdom ud deraf, hver for sig; her som hist slaar man Øiet ned, naar Ordet rammer, og vi tvinges til at sige til os selv: "Dette gjælder mig, i dette Speil ser jeg mine egne Træk, som jeg vilde ønske, jeg kunde omforme"; her som hist gaa vi hjem, eller burde gaa hjem, med gode Forsætter i Hjertet. Hvori ligger nu Forskjellen mellem her og hist? Deri, at i Kirken ere vi under den fulde, høieste Sandheds Paavirkning, i Kunsten under den blændende Illusion, under et Skin, der sætter vor Phantasi i Bevægelse og hjælper Gemyttet til Modtagelighed for det, som ikke er Skin, men den høieste 154 Sandhed. Det er ikke ualmindeligt at høre en Tilskuer, som har overværet et virkeligt ophøiet Digterarbeides Fremstilling: "Jeg havde en Følelse i Aften, som om jeg var i Kirke." Nu vil vel den, der anser hele Theaternydelsen for umoralsk, sige: "Ja, det er netop det Farlige, denne Sammenblanding af Sandhed og Illusion! Bliver Illusionen til Sandhed, da kan let Sandheden med det Samme blive til Illusion, Virkeligheden blive til Phantasi og Phantasien til Virkelighed, og derved noget Uklart, noget Usundt komme ind i et Menneskes Gemyt og Tænkning." Dette er kun altfor sandt, Forvekslingen sker let, og jeg har haft mange Exempler herpaa, der altid have virket nedslaaende paa mig, idet jeg har maattet sige til mig selv: "Til en saadan moralsk Forvirring bidrager den Kunst, hvori du virker." Undertiden har jeg da trøstet mig selv med, at Alt, selv det Høieste, formaa jo Menneskene at misbruge, at drage Gift af for deres Sjæle; hvorledes skulde da den stakkels Kunst kunne undgaa dette? Næring bydes den menneskelige Sjæl i mange Former; det staar til ham selv at bruge denne Næring til sin Sjæls Frelse eller Fald. Man tænke blot paa det Saligste i dette Jordeliv, Kjærligheden til et andet Menneske! Hvor ofte begynder ikke en saadan Forening ren, forædlende, vækkende, saa at man bliver et bedre Menneske, - og hvor ofte vender ikke alt dette sig inden kort Tid og fremlokke Dæmoner i vor Sjæl, som vi aldrig mere blive Herre over. Vi trættes ved Lyksaligheden, og de onde Lidenskaber begynde at faa Liv. Skinsyge og Egenkjærlighed slide i de arme Sjæle; Egenkjærligheden gjør, at man vil være elsket udelukkende, og idet man glemmer, at man herved kun fjerner sig fra den man elsker, kæmper man sig til Blods i sin Attraa og taber Skridt for Skridt Muligheden for at bringe det oprindelige, lykkelige Forhold tilbage. Hvor ofte hører man ikke under saadanne Omstændigheder Ytringer som disse: "Denne Forbindelse, der begyndte saa skjønt, saa lykkeligt, har lidt efter lidt i Bund og Grund ødelagt ham (eller hende); det bløde Hjerte er bleven haardt, det milde, fredsommelige Sind stridbart, vrantent, mistroisk, fuldt af Bitterhed mod Alle, der ere omkring ham; han ligner ikke mere sig selv." - Ligner ikke mere sig selv! Hvad er forfærdeligere end lidt efter lidt at udlette det aandelige Præg, vi have faaet af Forsynet, saa at Menneskene udbryde: "Han ligner ikke mere sig selv! Han er bleven en Anden, en Ringere! Det Skjønne er bleven hæsligt, det Gode ondt, Væxten til det Gode i ham er standset, kun de onde Spirer i ham ville gro og trives, og alt dette Uædle vil tilsidst overgro den af Naturen ædle Plante."

Blandt de mange Tænkere, der i Tidernes Løb have fordømt Skuespilkunsten, er ogsaa Pascal; men han fremhæver det Farlige, det Umoralske i denne Kunst, med Hensyn paa *Betragteren*, *Tilskueren*. I dette kan jeg ikke dele hans Mening, med hvor megen Ærbødighed jeg end har søgt at 155 sætte mig ind i hans Tankegang. At unge Mennesker, at unge Piger som Tilskuere i Theatret drømme deres første Elskovsdrøm, forekommer mig ikke af nogen farlig Betydning. Denne Drøm ligger i Naturen, og drømtes den ikke i Theatret, da vilde Drømmen vækkes paa utallige andre Maader, som Ingen vilde falde paa at kalde umoralske. Maanen, naar den titter mellem Grenene og stemmer det unge Gemyt til Drømmeri, vilde da blive umoralsk; Havet med sit Speilbillede og Bølgenes stille Skvulpen vilde være en farlig Frister; Solnedgangen i Havet, Smaablomsterne paa Marken, de hvidgraa Taager paa Engen, Fuglenes Kvidren og Liggen paa Reden, Alt er lokkende Magter til at fremtrylle Elskovssværmerier. Hvad hele Naturen er gjennembævet af, kan ikke blive Menneskene fremmed. I *Selvbeherskelsen* bestaar netop Moraliteten, og denne Selvbeherskelse skal og maa sættes paa Prøve, lige meget om paa den ene eller den anden Maade.

Derimod have de gamle Kirkefædre og mangfoldige Philosopher været enige i at fordømme selve *Skuespillervirksomheden* som noget i sig selv Umoralsk, og det er denne Dom, i Forening med mine egne Erfaringer, hvorover jeg har grubiet; det er disse Grublerier, der af og til midt i min travleste Kunstnervirksomhed kunde forurolige mig i den Grad, at jeg endog i selve Udøvelsens Øieblik, naar den Opgave, som var stillet mig, i sig selv var hul og trivial, men netop derfor maaske vandt det mest støiende Bifald, pludseligt blev revet ud af Illusionen og ind i Virkeligheden ved den Tanke: Hvad foretager du dig her? Skynd dig bort, denne din Gjerning er ikke berettiget! Jeg kunde da endog gribes af en Angest, en Uro, en

Skamfuldhed, saa den Tanke foer som et Lyn igjennem mit Hoved: Jeg vil løbe min Vei, strax paa Stedet, for aldrig mere at sætte min Fod paa Scenen! - Enhver kan vel begribe, hvad et saadant Moment er for en Sjæl; og naar Tanken ikke kom til Udførelse, da laa det i, at jeg dog endnu havde saa megen Besindighed, at jeg veg tilbage ved den Frygt, man har for at vække en Skandale, hvis Motiv de Færreste eller maaske Ingen vilde kunne sætte sig ind i. De Fleste vilde jo have anset det enten for Affectation eller for et momentant Vanvid; - og jeg tvang mig altsaa til at vedblive. I de sidste Aar af min Virksomhed gjentog denne Anfægtelse sig oftere og oftere; Ingen anede det, thi jeg betroede aldrig Nogen, hvad der foregik i mit Indre. Men disse Tanker i Forbindelse med Smerten over Tabet af min Husbond og det Sammenstød af Omstændigheder, som jeg foran har fremstillet, gjorde, at jeg tog endelig Afsked som Skuespillerinde, uagtet Publikum viste mig den samme Godhed og Paaskjønnelse som tidligere.

Jeg kunde ikke andet end sige mig selv: Der er dog visselig Noget i, hvad saa Mange kalde Fordom, at denne Kunst betragtes som farlig for et Menneskes Moralitet. Det er ikke blot den Bornerte, der tænker saaledes, der 156 ligger en dybere Sandhed til Grund herfor. Fra mit ottende Aar har jeg kjendt Mænd og Kvinder, hvis Livsopgave denne Kunst var; jeg har set dens Virkning paa de mest forskellige Sjæle, og Resultatet af denne min Erfaring er, at denne Kunsts Udøvelse er overmaade farlig. Men paa hvilken Maade? Hvori bestaar Faren?

Man huske nu vel paa, at idet jeg omtaler et Theaterlivs Fristelser og Kampe, da tales her om det *danske* Nationaltheater i min Tid, det, der maaske af alle Theatre i det Hele taget stod renest med Hensyn paa de moralske Forhold. Skuespillerne dannede ikke her, som saa mange andre Steder, en Kaste for sig selv. Det laa dybt begrundet i den danske Nationalcharacter, at hvad Nationen skulde elske, maa den kunne agte; og denne Følelse hos Nationen tvang Skuespillerne til at vogte paa deres private Liv. De vare optagne i de selskabelige Kredse fuldt saa vel som alle Andre, og snarere saae man hos os gennem Fingre med en Grevindes tvetydige Liv end med en Skuespillerindes; gjorde denne Skandale, da vendte Publikums Gunst sig hurtigt fra hende.

Dernæst er den danske Nation lille og Forholdene smaa. Hos os var der ikke Tale om Herrer, der opbyde uhyre Summer for at vinde en Kunstnerindes Gunst; hun straalte ikke af Diamanter, hun fører ikke et luxuriøst Liv; hun lever som andre Embedsmænds Koner og Døtre i al Tarvelighed og Nøisomhed. Selv vort Balletpersonale var paa ganske faa Undtagelser nær i denne Retning maaske enestaaende i hele Verden. Fremmede havde Vanskelighed ved at forstaa dette; de ansaae det for en Umulighed. Da jeg engang i Udlandet fortalte en Fremmed om disse Forhold, smilte han vantro og vilde ikke fæste Lid til mit Ord; at jeg selv var bundet til Theaterlivet, var ham ubekjendt. Jeg sagde ham da, at vi engang havde haft en Danserinde, der var meget yndet af Publikum; men da hun lod sig lokke til en utilladelig Forbindelse med en af vore Prinser, modtoges hun hver Aften, hun fremtraadte, med en almindelig Hyssen, saa at hun saae sig nødsaget til at forlade Scenen. Disse Forhold maa man vel erindre. Skuespillerstanden var ingen foragtet Stand i Danmark. Mændene decoreres af Landets Konge, Kvinderne vare Omgangsveninder med Landets første Damer, naar de i Aand og Dannelse vare deres Lige. Men til Trods for alt dette er der Farer, store sjælelige Farer, som det gjælder at bekæmpe og overvinde.

Hvad man i Skuespillerstanden først og fremmest maa vogte sig for, naar man vil bevare sin Personlighed uskadt, det er, at overføre i Livet, hvad der kun hører hjemme i Kunsten, nemlig: *at føle gennem Phantasien, i Stedet for gennem Hjertet*. I Kunsten er Phantasifølelsen tilstrækkelig, - men tror man, at den ogsaa er tilstrækkelig i Livet, da bedrager man sig selv og Andre, og man vil vanskeligt undgaa at komme ind under 157 Affectationen, Løgneren og Selvbedraget. Jeg har ofte erfaret, at Skuespillere og Skuespillerinder, der af Alle beundredes for den dybe Følelse, de i deres Roller lagde for Dagen, at disse samme Individuer vare haarde og kolde af Gemyt. Ved Recitationen af et Digt, ved Læsningen af et Drama, hvor den rørende Begivenhed forekom, fløde deres Taarer rigeligt, men mødte de en lignende Begivenhed i Livet, da satte dette ikke i mindste Maade deres Følelse i Bevægelse, tvertimod, nu lød en Kulde, en Følesløshed fra deres Læber, som dannede en skjærende Contrast til den Følelse, der hos dem ved et Digt saa let kom i Bevægelse. Her skulde Hjertet have været rørt, lige saa stærkt som Phantasien blev det hist; men det skete ikke, fordi den virkelige Følelse var forsømt og uudviklet.

I Hamlets Monolog, hvori han undrer sig over, at Skuespilleren har fældet *virkelige Taarer* ved at recitere Stedet om Priamus' Mord, udbryder Hamlet, da han er ene:

O, hvilken Træl og Nidding er ei jeg?
Er det ei uhørt, at hiin Gøgler kunde,
blot i et Digt, en Drøm af Lidenskab
sin Sjæl saa tvinge efter eget Tykke,
at al hans Aasyn blegned' ved dens Gjæring;
Graad var i Øiet, Vildhed i hans Ansigt,
hans Stemme brudt, hans hele Stilling passet
til Sjælens Følelse - og det for intet!
for Hecuba.
Hvad er ham Hecuba, og han for hende,

at han for hende skulde fælde Taarer?
Hvad gjorde han da, hvis han havde min Grund
og min Opfordring til Bevægelse?
I Graad han vilde drukne Skuepladsen.

Men her er netop Forskjellen paa de Taarer, en Skuespiller ved Phantasiers Hjælp formaar at frembringe, og de Virkelighedens Taarer, der fremstrømme af det betyngede Menneskebryst.

Phantasifølelsen er characteristisk for alle betydelige Skuespillere, i den have de deres Styrke; men ved den blive de ikke alene som oftest staaende i Kunsten, hvor den er tilstrækkelig, men de overføre den i Livet, hvor den ingenlunde slaar til. Ligesom de i Kunsten udvikle deres Phantasifølelse, saaledes burde de i Livet udvikle Hjertets Følelse, thi kun denne gjør os til Individuer, kun derved bliver det os muligt at bevare en bestemt Personlighed. Men Hjertets Følelse kan ikke være bygget paa Æsthetik. At forene 158 Udviklingen af Hjerte og Phantasi, det er Opgaven, der saa sjældent løses. Skuespillerne staa altid i Fare for at slaa sig til Ro i Phantasien; de opfatte Menneskeforholdene, deres egen Stilling i Samfundet, Ret, Pligt, Religion med Phantasien; derfor leve de mere end nogen anden Samfundsklasse i idelige Illusioner med Hensyn til sig selv og Andre, og Personligheden, der skulde være bygget paa Virkelighed, udsættes for at gaa tabt. Det Eiendommelige hos slige Phantasimennesker i denne Stand er, at ethvert Fodspor, de træde paa deres Livsbane, strax ligesom kastes til efter dem. Det mest entusiastiske Venskab udslettes, ligesaa hurtigt som det opstod; de sværme i Dag for det, de om en Maaned omtale med Foragt; de gaa i Livet som i deres Roller fra den ene Stemning til den anden. Paa hvert Punkt mene de vel, hvad de sige, men det, de sige, har ikke fæstet Rod i deres Inderste, saa at det ved det mindste Ryk visner hen; thi det har ikke faaet Tid til at fæste sig i Sjælens Dyb. Glemsel, en utrolig Glemsel af Alt, hvad der ligger bagved, er i Et væk tilstede, og deraf følger da, at de komme i idelig Modsigelse med sig selv og intet Udbytte have af deres tidligere Erfaringer. De benegte i Et væk deres tidligere Handlinger, fordi de virkelig ikke erindre dem; thi de have ikke været Gjenstand for Selvbekendelse, Anger, Skam. Og bringes de undertiden af deres urolige Sjæl til Løfte om Forbedring, da bortdunster Løftet lige saa hurtigt som Erindringen om Gjerningen. Deres Bod bestaar i Løftet, men ikke i at holde det. De leve i Øieblikket med alle dets Lidenskaber og Illusioner og tro fuldt og fast, at den samme Glemsel, som de ere i Besiddelse af, findes hos Alle.

I ingen anden Kunst virkes der saaledes ved *Personligheden* som i Skuespilkunsten. Men nu er desuagtet Opgaven den at skille sin private Personlighed fra Kunstnerpersonligheden, at holde den private Personlighed fast og bestemt lige overfor Kunstnerpersonligheden, saa at man er et Menneske, et eiendommeligt Menneske udenfor sin Kunst; aldrig at lade disse to flyde sammen, saa at den theatricals Personlighed overføres i Livet. Sker dette, da tabes det egentlige Menneske for det tildigtede. Idealiteten i Livet skal være Sandhed, medens den hos Kunstneren er et laant Skin; dette Skin laanes nu altfor ofte af det virkelige Menneske i Livet, og med denne Dragt, laant fra Phantasigarderoben, slaar han sig nu saa let til Ro, og Mængden hjælper ham hermed, idet den ligesom Børn tror, at Kunstnerskikkelsen i Sandhed hører ham til. Kunstneridealitet og Menneskeidealitet, Kunstnerværd og Menneskeværd, det er to forskellige Ting; dette kunne vi Kunstnere, vi Skuespillere ikke ddt nok udtale for os selv med al den Alvor, vi formaa at fremkalde. Holde vi fast ved dette, da ville vi, hvor høit vi end staa som Kunstnere, bevare den Sjælens Ydmyghed, som intet tænkende Menneske kan eller bør 159 unddrage sig. Saa snart derfor *Kunstnerhovmodet* indtræder, da er Faren der, thi den menneskelige Ydmyghed, Beskedenhed, Følelsen af egen Skrøbelighed er da paa Vei til at gaa tilgrunde i Illusionernes Rige. Idet vi hovmode os, opgive vi vor virkelige Personlighed for den indbildte i Kunsten.

Men ikke mindre farlig er *Kunstnerfortvivlelsen*. Vistnok siger Intet en Kunstner tydeligere, at han endnu staaar paa Dilettantismens Standpunkt, end naar han ubetinget er tilfreds med sig selv. Aldrig er man gladere, tryggere, tillidsfuldere. Hvorfor? Fordi Idealet paa dette Punkt endnu ikke har viist sig, end ikke i det fjerneste Fjerne. Gaar man videre fremad, da stiller Idealet sig med Et for vort øie og siger: "Her er jeg; er det mig, du søger?" Mange standse da pludseligt forfærdede, vende strax om og opgive det Begyndte, thi Idealet har noget Afskrækkende for dem, som se det staa der, strengt og ubøieligt, idet det ligesom siger: "Hæv dig til mig, om Du kan; jeg bliver staaende paa min Plads og kommer dig ikke et Skridt imøde." Paa de i Sandhed Udvalgte gjør dette Syn den modsatte Virkning; som et Barn, der strækker de spæde Arme mod Moderen, saaledes strække disse Udvalgte Armene mod dette Syn. En hidtil ukjendt Attraa bemægtiger sig dem, thi Synet viser dem, hvad det er, de bør stræbe efter at naa, og den viser Sjælen sin Styrke, idet Intet formaar at afskrække den. Anstrengelsen. Kampen begynder; man begiver sig paa Veien mod Idealet, levende snart i Haab, snart i Modløshed; thi lidt efter lidt mærker man, at Afstanden er meget længere, end man først havde haabet. Man kan sammenligne denne Gang med Vandringen op ad et Bjerg; ideligt synes man, at der kun kan være ganske kort til Spidsen; gaar man kun et lille Stykke endnu - mener man - da er man der; men er dette Stykke gaaet, da ser man til sin Fortvivlelse, at Spidsen, der syntes saa nær, viser sig fjernere end før, indtil man udmattet synker sammen, og Natten overfalder En. Hvor mangan Kunstner har Natten ikke overfaldet, forinden Høidepunktet var naaet! Denne Kamp, der bør og skal føres, bærer, hvor berettiget den end er fra Kunstens Standpunkt, i sig en Spire til Personlighedens Tilintetgjørelse. Det gjælder her om, ikke at fortabe sig i en modløs, sygelig Fortvivlelse, der medfører Vrantenhed og Ubillighed mod sig selv og Andre; denne Virkning er en giftig Svamp paa Kunstnerens Sjæl, den er et Tegn paa, at man sætter sit Kunstnermenneske over sit moralske Menneske. Af Kunst alene kan intet Menneske suge sin hele Næring;

det vilde da gaa ham, som Profeten siger: "Han vil være som den Hungrige, der drømmer, at han æder, som den Tørstige, der drømmer, at han drikker; naar han vaagner, er hans Sjæl tom og hungrig."

De Fleste ere enige om, at Faren i Skuespillerstanden er størst for Kvinden; af den Mening er jeg ikke; *det er for Manden, at Faren er størst* .

160

Den første og vigtigste Betingelse for at komme uskadt ud af denne Virksomhed er ved Siden af Livet i Kunsten, i Illusionens Rige at have et fast Fodfæste i Livets Virkelighed. Dette har Kvinden paa en naturlig Maade, naar hun er gift. En Skuespillerinde bør derfor fuldt saa vel som andre Kvinder strengt opfylde de huslige Pligter i det private Liv. Og at dette lader sig gjøre, veed jeg af Erfaring, hentet ikke fra eet Exempel, men fra mange. Dette er Modvægten mod at gaa op i Hulhed og Forfængelighed. Lever hun ret heri, da vil Omsorgen, Angesten for hendes Kjære tvinge hendes Tanke hen imod Livet, hen imod Gud, og hvor dette Liv først er vakt og blevet en Nødvendighed, der skal nok al Selvforgudelse, al indbildt Storhed, al ussel Forfængelighed tabe sin Kraft. Naar man ikke fritager sig selv for nogen Pligt, men gjør sin Gjerning som ethvert andet christeligt Menneske, da har det ingen Nød med, at man jo nok faar Fodfæste i Livets Virkelighed. At danne et Hjem, det er en Opgave, som ingen Kvinde maa lade sig berøve, hvad saa end hendes aandelige Begavelse kan føre hende ind paa, thi ingen Opgave for Kvinden er større end denne. Gjør hun dette ved Siden af hvilken som helst Kunst, hun hengiver sig til, da kan hun, selv om hun er Skuespillerinde, fuldtud bevare sin Menneskeværdighed, sin Individualitet; opgiver hun dette, da bliver hun en glimrende Dukke, hvilken Alle bruge som en Leg, der varer - indtil man er kjed af den, og Dukken kastes hen i en Krog, forglemt af Alle. *Men man skal ikke lade lege med sig* . Man skal holde sig selv i Agt, naar man vil, at Andre skulle agte En.

Fristelser gives der i enhver Stand. Jeg har kjendt mange Kvinder, som ere faldne for dem; men de dybest sunkne vare ikke Skuespillerinder. Jeg tror tvertimod, at Kunsten bevarer mangan en Kvinde for Fald. Den er ligesom en Afleder for det urolige Sinds Begjæringer. Den fordrer strengt Arbeide, og mangen Kvindes Fald skyldes Lediggang, Mangel paa Virksomhed. Som vort Husliv nu engang er indrettet, kan dette ikke optage en Kvindes hele 'lid. Hun udfylder den da let med at læse Roman paa Roman og at phantasere sig ind i at være Heltinden i dem, hun kommer ind paa den sygelige Sentimentalitet, hun sukker over at hendsidde ubemærket, hun længes efter i Virkeligheden at spille en "Julie"s Rolle, hun finder Livet trivielt, og i denne Tomhedens Tilstand kaster hun Romankaaben over den første den bedste Pjalt, der, ligeledes ofte af Lediggang, bringer hende sin Hyldest; og nu mener hun da, at Livet har fyldestgjort hendes ideale Fordring, fra dette Øieblik fyldes hun kun af een Tanke, - at denne er syndig, viser hun bort med al den Veltalenhed, som Synden er Mester i at indgive hende. Stakkels Kvinder! Hvilke Skuffelser vækkes I ikke af, naar I vaagne ovenpaa Drømmen, foragtende Eder selv og den, hos hvem I søgte Livets Fylde. Kunsten kan derimod være en Afleder. I denne har Følelsen og Phantasien rig Næring.

161

Det Ideale, som vi Dødelige altid længes efter at komme i Berøring med, findes i den; er denne Idealitet end et Skin. saa er det dog et Skin, som ofte kan udvikle os for et høiere Sandhedsideal.

Men ligesom Livet har sine umoralske Virkelighedsskuespil, saaledes gives der desværre ogsaa umoralske Digterværker, og disse nydes som oftest, med størst Graadighed, baade af Tilskueren og Kunstneren, uagtet disse sentimentalt-hysteriske Stykker ere en Gift for begge. Og visselig kan det være skadeligt for en ung, uskyldig Pige at gjøre sig til Repræsentant for slige Arbeider. Selv saadanne Digterværker som "Emilie Galotti" eller "Kabale og Kjærlighed" ere betænkelige, thi vel fremtræder Sentimentaliteten her forenet med Talent, med Aand, men den er ligefuldt sygelig og nervepirrende, fordi disse Digterværkers Forfattere mangle det rensende Salt, som ophæver al sygelig Sentimentalitet, nemlig det comiske Element. Det comiske Element bringer Sundheden, det er som Jernpiller mod Blegspot; det Comiske bryder alle Følelser af uren Natur, Latteren er rensende. "Men" - vil man vel sige - "en Tragedie kan jo ikke være comisk!" - Nei, men den Digter, som skriver Tragedien, kan, in mente, have det comiske Syn; hvor det findes, nedsynker Alvoren aldrig til sygelig Sentimentalitet. Dette er een af Grundene til Shakespeares Styrke, dette giver hans Tragedier det røde, kraftige Blod. Kun de gamle græske og franske Tragediers kolde Plastik og ophøiede Ro kan undvære det comiske Element uden at nedsynke i Sentimentalitetens sygelige Blødhed.

En anden Fare for den unge Skuespillerinde er, at hun ligesom for tidligt modnes; Blomsterknoppen springer for tidligt ud; hun indvies let i Livets Mysterier paa den Tid, da andre Kvinder endnu ere Børn; og det gjælder nu, om hun kan modtage alle disse Indtryk, disse for hendes Alder unaturlige Lærdomme, uden at der gaar Orm i Knoppen. Dog, ligesom et Barn kan læse en uanstændig Bog uden at tage mindste Forargelse heraf, saaledes kan den unge Pige ubevidst glide over disse Skjær uden at gjøre sig Rede for, at de kunne bringe Død og Fordærvelse. Jeg veed af min egen Erfaring, at man i en meget ung Alder kan spille en Rolle som f. Ex. Prinsesse Eboli i "Don Carlos" uden at ane den dybe Umoralitet, hvoraf denne Rolle er gjennemtrængt. Naturligvis spilles den da høist ufuldkomment; men hvad der mangler i Skuespillerindens Bevidsthed, lægge de mere indviede Tilskuere til, uden at hun lider noget Skaar ved at fremstille, hvad der for hende selv er en Gaade.

Nogle mene, at allerede det, at unge Piger ofte spille gifte Koner, sætter deres Phantasi i en betænkelig Bevægelse. Heri kan jeg nu lige saa lidt være enig eller se nogen Fare; thi tænk paa, at de smaa Pigebørns første Lege ere at forestille Mand og Kone, Moder og Børn! Hvilken lille Pige 162 betragter ikke sin Dukke som sit eget Barn? "Jeg vilde ønske, at jeg havde atten Børn!" udbrød engang en lille Pige. "Og hvad vilde du med dem?" blev der spurgt. "Lege med dem, naturligvis!" lød Svaret.

Andre mene, at det, at den unge Pige ofte udsættes for paa Scenen at omfavne sin Elsker, er i høi Grad anstødeligt. Ja, det kan vel se saadan ud for Tilskuerne, der sidde uvirksomme og kun optagne af Nydelsen, idet de give deres Phantasi frit Løb. Men Skuespillerinden, der veed, at hun er udsat for de tusinde Blikke, har andet at tænke paa end den Nydelse, der kan ligge i et Favntag. Hun staar der i fuld Spænding ved Udøvelsen af sin Kunst, hun tænker paa sin Stemmes Betoning, sine Bevægelsers Beherskelse. Det er ikke hendes private Arm, om jeg saa maa sige, hun omfavner med; det er den Piges, hun fremstiller. Hendes hele Tanke er opfyldt af, om det nu i Aften vil lykkes hende at komme i Aande og derved beaande Andre. Hendes Omfavnelser er ens og lige varm, enten Gjenstanden for denne Omfavnelser er gammel eller ung, smuk eller hæslig, enten han personlig er hende behagelig eller modbydelig; thi det er ikke denne eller hin Skuespiller, hun omfavner, det er Helten i Stykket, hun ser i ham. Det er derfor en almindelig Tale mellem Skuespillere, at Intet i Verden er flauere end et Theaterkys; og der ligger ikke saa Lidt i denne Tale, thi dette viser, at Virkeligheden har paa dette Sted Intet at betyde. Hertil kommer, at det Samliv, Skuespillere og Skuespillerinder dagligt føre med hinanden paa Prøverne om Formiddagen og ved Forestillingen om Aftenen, lidt efter lidt antager et saa hjemligt Præg som mellem Brødre og Søstre; og dette er ret vel skikket til at slaa alt idealt Sværmeri for hinanden til Jorden. Mødtes man kun om Aftenen, ridderklædt og med Strudsfjer i Hatten, da kunde det blive farligt nok. Men ligesom Ingen er Helt for sin Kammertjener, saaledes bevirker den daglige Visen sig i Negligé for hinanden, at Prosaens styrkende Nærværelse stiller Alt og Alle i det rette menneskelige Lys. Sandheden til Ære vil jeg dog tilføie, at Forholdet mellem den feirede Elsker og Elskerinde, der ideligt udøve deres Kunst sammen, kan udvikle sig til et Forhold af en noget varmere Natur. Ideligt sammenknyttede i denne Phantasiverden, hvori man er afhængig af hinandens Frembringelser ligesom en Sanger af sit Accompagnement, smelter deres Arbeide, deres Interesser sammen. Den Ene varmer og begejstrer den Anden, og man føler, at det Bifald, Sammenspillet fremkalder, maa deles lige mellem begge. I dette Fællesskab i selve Kunsten og dens Løn udvikler der sig ofte hos dem en Hengivenhed for hinanden, der let antager en saadan Form, at det Rygte til alle Tider opstaar, at de, der ofte spille Elsker og Elskerinde med hinanden, ogsaa ere dette i Virkeligheden. Og nogen Sandhed er der i dette Rygte, men Elskerforholdet er dog i Virkeligheden et Phantasiforhold. Det er det Ideale i Kunsten, der 163 uvilkaarligt overføres paa den private Person; men det er sjældent, at denne Følelse gjemmer nogen virkelig Alvor i sig, saa at den for Livsforholdene er temmelig uskadelig. At Erfaringen kan have viist det Modsatte, er vel saa, men soim oftest falder denne Phantasikjærlighed med Costumet efter Forestillingens Slutning; Publikum derimod har ligesom en Trang til at styrke sin Phantasinydelse ved at tænke sig dem som virkelig Elskende, hvis Flamme varer ind i Virkelighedens Verden, naar Teppet forlængst er faldet.

Et andet Spørgsmaal er, om ikke den unge Kvinde, der ideligt bevæger sig i det erotiske Element, i den Grad lader dette blive sin anden Natur, at det bliver hende vanskeligt at slippe det, om hun end bliver aldrig saa gammel; - ifald man virkelig nogensinde sjæleligt ældes, naar man beskæftiger sig levende med en Kunst. Men ligesom det visselig ikke er smukt, at Kvinden for længe holder fast ved det erotiske Element, saaledes har jeg ofte fundet det stygt, at Kvinder udenfor Scenen altfor hurtigt slippe den kyske Amor. Naar de ere blevne Hustruer og Mødre, da er det ligesom om de mene, at nu kunne de lægge al Erotik paa Hylden; - og ikke sjelden forfalde de da til en Trivialitet, hvis Virkning paa deres Ægtemænd ikke udebliver. Den Kone, der kan bevare Elskerinden lige overfor sin Ægtemand, hun er sikker paa at bevare ham som Elsker.

Det er en gammel Tale, en indgroet Fordom, at der skulde ligge noget Ukvindeligt i at stille sig frem paa Scenen for Mængdens Øine, i at lade sig legemligt og aandeligt beundre. Er det da virkelig dette Motiv, der bevæger den Kvinde, hvem en kunstnerisk Begavelse blev skjænket, til at betræde Skuepladsen? Jeg tror det ikke. Ganske vist tror jeg, at det kun er som Barn, altsaa uden egentlig Valg eller Bevidsthed om, hvad man giver sig ind paa, at man *freidigt* indtræder i denne Stilling; og det er et stort Spørgsmaal, om i det Hele taget et fuldt udviklet Menneske, for hvem Christendommen ret er gaaet op, nogensinde vilde kunne overvinde alle de Tvivl, hele den Frygt for sin Personligheds Fortabelse, som denne Virksomhed udsætter for. Men jeg tror tillige, at de fleste Kvinder, som begive sig ind paa denne Bane, gjøre det ikke saa meget af Forfængelighedshensyn som af æsthetisk Sværmeri. Hverdagslivet trætter og keder dem, de søge Idealet og kan kun se det realiseret i Kunsten. Visselig gives der ikke Faa, for hvem det at beundres, at faa sin Forfængelighed tilfredsstillet, er Hovedsagen; men værer visse paa, I som betræde Banen af denne Grund, at det da kun bliver en kort Tid, hvori I glimre! Det vil gaa Eder som alle andre Blomster: i Dag plukkede og beundrede for deres Skjønhed, i Morgen bortkastede for at afløses af skjønnere og friskere. Og alligevel! naar Alt kommer til Alt, er da den forfængelige Kvindes Fremtræden paa Scenen saa vidt forskjellig fra de Kvinders, der færdes ved alle offentlige Forlystelser, paa Gaderne, i Theatret, 164 paa offentlige Baller og Maskerader, hvor de i Pynt og Pragt kappes om at overbyde hverandre, hvor man med et halvt Øie strax opdager, at her gjøres Alt for at vække Opsigt og Beundring, med andre Ord, glimre ved legemlige Egenskaber for Alles Øine? Disse Modedamer ere virkelig ikke saa forskjellig fra hine Modeskuespillerinder,

som man tror. Ungdommen drives hen med Fjas, disse blive ligesom hine daarlige Hustruer, daarlige Mødre, og Alderdommen kommer listende bag paa disse som paa hine, uden at der er gjort nogen Forberedelse til at modtage den alvorlige Gjæst, vi kalde Døden.

Men hvad er da Motivet til denne Higen efter et Kunstnerliv hos den voxne Kvinde, der af et indre Kald uimodstaaeligt tvinges ind paa denne Bane, som, naar Alt kommer til Alt, fører større Smerter end Glæder med sig? Ja, hvad er Motivet? Spørg Fuglen, hvorfor den flyver! Spørg Fisken, hvorfor den svømmer! Spørg Barnet, hvorfor det just udstrækker Armene efter Moderen! Det er Instinkt, der ikke lader sig standse eller tilbagevise. For at leve maa vi aande, og en kunstnerisk Natur tørster efter at udfolde de Kræfter, der bevæge sig i det Indre, de kunde ikke Andet, de maa bruge Vingerne, der løfte dem op i Idealitetens Sfære, de flyve mod Idealet, som Fuglen flyver mod den blaa Himmel; de føle sig først hjemme paa det ideale Omraade. Det jubler og synger i deres Indre, og Tonerne maa ud! - Hvad ligger der egentlig i en Kunstnernatur? Der ligger Anelsen om en guddommelig Tilværelse, og denne Anelse udtaler nu Enhver i den Kunstform, der for ham er den naturligste, Maleren gennem Farverne, Billedhuggeren gennem det formede Ler, Musikeren gennem Tonerne, Digteren gennem Ordet og Skuespilleren gennem Forstaaelsen og Udtalelsen af dette Ord. At udtale Digterens Rhythmer er for Skuespilleren, hvad Tonerne ere for Sangeren; det er for begge en Nydelse, en Nødvendighed at lade det klinge høit for Alle, hvad der skjult lyder i deres Indre. De ønske at kunne befri selv Stene fra deres Tyngde; de maa meddele Andre Noget af den Salighed, de selv føle, og sukke kun over ikke i den Grad at kunne faa denne Salighed fuldt frem, som de i deres Indre selv føle den. Jo højere de staa som Kunstnere, desto mindre tilfredse ere de med, hvad de frembringe, thi dette er kun en svag Afglans af, hvad de føle i Sjælens Dyb. De ere derfor i en bestandig Kamp for fuldere og inderligere at nærme sig det Ideal, der foresvæver dem.

Jeg har sagt, at Skuespillerstanden er farligere for Manden end for Kvinden; thi der er for Kvinden intet unaturligt i at hyldes, elskes, tilbedes eller at besynges af Digtere; dette har tvertimod været anset for Kvindens Ret fra Arilds Tid. At det altsaa ogsaa ydes en Kunstnerinde, der har havt det Held at slaa Rod i en Nation, er en Selvfølge, og alt dette behøver endnu 165 ikke at berøve hende noget af hendes naturlige Kvindelighed. Men naar nu dette samme hænder for Manden, da forrykkes hans Natur; thi der er for ham noget Unaturligt heri, og Følgen udebliver ikke. Naar en Mand bliver Gjenstand for almindelig Tilbedelse, som om han var en Kvinde, naar han passes op paa Gader og Stræder, naar han modtager rosenfarvede Billetter fra Damerne, naar han modtager Blomsterbouquetter, Digte og elskovsfulde Tiltaler, naar han indtrængende bedes om Stævnemøder, da viser sig lidt efter lidt Følgerne af et saa bagvendt Forhold; han taber sin Mandighed og bliver en forfængelig, hul, latterlig, ulykkelig Mellemting af Mand og Kvinde; han forkvakles for Livet, medens han i Kunstens laante Ham endnu for Mængden synes at være, hvad han i Livet burde være, en virkelig Mand. Maaske vil man indvende: "Hvorledes er det muligt, at tvetydige, letsindige Kvinders Adfærd - thi det kan jo kun være saadanne, der nedlade sig til slig Ukyskhed - kan gjøre Virkning paa en nogenlunde velorganiseret Mand?" - Ak, med Skam for mit Kjønn maa det siges, at det ikke alene er tvetydige, letsindige Kvinder, der nedlade sig til slig Hyldest, men Kvinder af saa godt som alle Klasser, Kvinder, hvem man mindst skulde tiltro en slig Ublufærdighed. Sagen er, de have et helt andet Syn paa denne deres Færd. Skuespilleren er en Kunstner, en udmærket Kunstner! Det er som Kunstner, de bringe ham deres Hyldest, det er det Ideale i ham, de sværme for, ikke Personen, mene de; hvad de aldrig vilde tillade sig lige overfor nogen anden Mand, have de et helt andet Syn paa lige overfor den henrivende Skuespiller; det er jo en Tribut, de yde det Skjønne, det Ophøiede, og at de have krænket deres Kvindelighed, falder dem aldrig ind; tvertimod, de mene, at denne deres Beundring er et Tegn paa deres egen Idealitet, idet de formaa at vurdere den hos en Anden. De ere langt fra at skamme sig, de ere stolte over deres ophøiede Varme. Og den, som er Gjenstand for en saadan Tilbedelse, er kun altfor tilbøielig til at se Sagen fra samme Side, idet Selvkjærlighedens Brillen tages paa og standse al videre Kritik. Først smiles der ad denne overdrevne Hyldest; men lidt efter lidt finder man den i sin Orden, og tilsidst kan man ikke undvære den. Man begynder at se paa sig selv som en af Guderne rigt udstyret Person; man skyer al sundere Omgang, der sætter En paa sin rette Plads, man trykkes af det Overlegne, man forundres over, at her lyder anden Tale end den, der dreier sig om Ens udmærkede Talent og Person; man føler sig uhyggelig, tilovers, og det gode Selskab skyes nu, det *kjeder*.

Hvilke Undskyldninger har en Mand nu i denne Stilling? Desværre, han har mange, som næsten tvinge ham bort fra at samle sig udenfor sin Kunstnervirksomhed. De talentfulde Skuespillere have dobbelt saa meget Arbejde som de talentfulde Skuespillerinder. Hine spille saa godt som i alle Stykker; 166 thi af betydelige Dameroller gives der som oftest kun en eller to i et Skuespil, medens der er det dobbelte Antal Herreroller, og disse desuden i Regelen ere større i Omfang; heraf kommer Forskjellen i Arbejdet, og Skuespilleren har derfor saa godt som aldrig Tid for lutter Prøver og Indstuderinger til at slaa sig til Ro i Hjemmet. Kommer han hjem, da er det som oftest for at udhvile sig en kort Tid og da atter begive sig paa Theatret; ellers er hans eneste Forretning i Hjemmet den at indstudere sine Roller, altsaa en Fortsættelse af Theatervirksomheden. Her paahviler han nu intet andet Arbejde, der kunde sprede og styrke Tanken, netop ved Modsætningen til det Kunstneriske. Og spørger man nu: Men kunde dette ikke være anderledes? Kunde han ikke skaffe sig en saadan Beskjæftigelse? da siger Erfaringen: Nei, vanskeligt. En Skuespillers Tanker, især naar han er i størst Yndest og altsaa i størst Virksomhed, ere uophørligt optagne af den Rolle, han for Øieblikket er sysselsat med; han gaar i en idelig Spænding, om denne Opgave skal bringe Held eller Uheld;

saa det lader til, at det ligefrem er ham umuligt i de spredte Fritimer, Theatrets Tjeneste levner ham, at samle sine Tanker til noget alvorligt Studium i anden Retning; hvorimod Kvindens daglige Sysler, der jo ikke ere af en saa aandig Natur, ligefrem ere en Befrielse for hende, en Hvile for Sjælen, et Styrkningsmiddel for Legemet. Det er ogsaa muligt, at Kvinden ifølge sin eiendommelige Natur har mere Lethed, mere Bevægelighed til at gaa fra det Ene til det Andet. Erfaringen viser næsten uden Undtagelse, at end ikke de Mænd, der komme til Theatret fra videnskabelige Stillinge, kunne fortsætte Studierne, af hvad Art disse end monne være, men strax lægge alt Sligt tilside for at overgive sig til en vis Driven om paa offentlige Steder, hvis Selskab og hele Adspredelse er meget demoraliserende, en Spadseren op og ned ad Gaderne, hvor de stadigt have den Tilfredsstillelse at mødes af beundrende Blikke, der ligesom fortsætte det lydelige Bifald i Theatret, af Venner, der udtrykke deres Glæde ved at indbyde dem til Nydelse af stærke Drikke og pirrende Retter. Disse Fristelser kunne kun faa Skuespillere modstaa, og mange af dem have formeligt uddannet sig et System, hvorefter dette hører til "for at holde sig i Aande", som det hedder. Intet kan bøde herpaa uden en Beskjæftigelse af en helt anden Natur. Jeg anser det for en stor Lykke for en Mand i denne Stilling, dersom han ved Siden af sin Kunstnervirksomhed har et tilladeligt Liebhabereri, en Dilettantisme, som f. Ex. et lille Talent for Tegning eller Maling, ja selv et lille Snedkerværksted, en Dreierbænk eller Arbeiden i Metaller, kort sagt en eller anden Haandgjerning, der kan øves, medens Aanden hviler, og faa Tiden til at gaa paa samme Maade som Kvindens Syslen med Sax og Naal og med Alt, hvad der hører inden Husets Omraade. Dette er hendes Frelse; havde Manden noget Lignende, der bandt ham til hans 167 Kammer, da vilde Hjemmet derved faa en stadig fornyet Tilløkkelse for ham, han vilde længes efter sit lille Liebhabereri, og Familielivet vilde ikke blive ham en Byrde, men en Forfriskning fra det travle Theaterliv. Det vilde befæste hans Personlighed lige overfor Kone og Børn, saa at han fuldt ud kunde leve sit dobbelte Liv, et i Kunstens Verden med alle dets glimrende Illusioner og et i Virkeligheden. Som Menneske skal han kunne være stille og samle sig; i dette indadvendte Liv skal hans Villie, hans Attraa styrkes til et christeligt Livs Bestræbelser; thi hvor dette Liv ikke vækkes, gaar Kunstneren tilgrunde i sin egen Selvforgudelse og Mangel paa Mod til at se sig selv, som han er. Ak, jeg veed det, jeg kjender alle de Talemaader, hvori saa mange Kunstnere forhærde sig. "Vi kunne ikke leve som andre Mennesker," sige de. "Vi maa føre et frit Liv, vi maa have Lov til at beruse os i de Lidenskaber, der af Moralisterne fordømmes som utilladelige. Vi maa have Nydelser, der kunne holde os i Aande, vi have vor Religion i Poesiens Verden; vi kunne ikke være som alle disse Philistre, vort Liv maa være frit og ubundet." - Men, du arme Sjæl, hvor vidt tror du at komme med alt dette, naar engang det store Teppe falder for dit jordiske Liv? Kan noget af alt dette, hvori du søger din Nydelse, løfte dig en Tomme op af det Hav af Elendighed, som en Sjæl maa føle, der pludseligt staar afklædt for en strengere Dommer end den, du er vant til bag Lamperækken? Og hvis det virkelig forholdt sig saaledes, at et sligt ubundet Liv maa føres, ifald Kunstneren skal bevares i dig, ser du da ikke, at saa var denne Kunst virkelig en umoralsk Kunst, at saa var Alt, hvad du kalder skjændige Fordomme, sørgelige Sandheder?

Jeg har ofte hørt den Mening udtales, at med det rette Geni har det ingen Fare, det er kun de middelmådige, de mindre begavede Skuespillere, der gaa tilgrunde. Men min egen Erfaring har netop lært mig det Modsatte; det Mærkelige er, at Faren for Personligheden først ret indtræder hos Talentet af *første Rang*. De Underordnede frelses netop derved, at de ere underordnede og altsaa ikke blive Gjenstand for en Tilbedelse, der er en Mands Natur imod, en Hyldest, et Lefleri, som oftest af den Art, at det burde vække Modbydelighed; men hvad kan en fremragende Skuespiller ikke taale og finde sig i af Sligt, ja kræve som en Rettighed, hvis Udeblivelse dybt saarer, ængster og nedslaar ham! Af underordnede Talenter har jeg kjendt mange sandhedskjærlige, brave, agtværdige Mænd, trofaste i alle deres Forhold, ganske fri for denne for en Mand særligt uhyggelige Forfængelighed, der overalt ser sit eget ydre Billede.

Der er et Syn, som altid har været mig modbydeligt, just fordi der ligger Mere heri, end man sædvanligt antager, nemlig, at Skuespillere, men især Dansere ikke kunne se et Speil i en Stue uden ideligt at kaste et Blik deri 168 for at betragte sig selv. Det er netop denne ydre Selvbetragten, der virker skadeligt paa den indre: Altid Blikket udad, aldrig indad, og det er dog dette Blik indad, der skulde være deres Frelse mod al den ydre Hyldest, hvori de kun altfor ofte se meget Mere, end der findes. Naar man af Erfaring veed, hvor lidt et Publikums Begeistring saa ofte betyder, hvor ofte det Gode, det Udmærkede fortrænges af det Ringere, det Middelmådige, da maa en Kunstner, der ikke er blottet for al Reflexion, i sit Hjerte blive kold ved det, som i hans yngre Aar, da han stod paa et umiddelbart Standpunkt, fik hans Hjerte til at banke af Henrykkelse.

Men her staa vi atter ved et nyt, vanskeligt Vendepunkt for den dramatiske Kunstner; thi det er ogsaa farligt for en Skuespiller at faa dette Syn paa det, der er Betingelsen for at holde hans Varme, hans egen Kunstnerbegeistring ilive. Publikum er jo for ham den Elskede, hvis Kjærlighed og Hyldest han ikke kan taale at tabe; men naar en Elsker først faar det Syn paa sin Elskede, at hun ikke er til at stole paa, at hun er flygtig, troløs, at den Første den Bedste kan fortrænge ham, da er Fortryllesen hævet, og Tvivl og Mistro er traadt i Stedet. Altsaa, det hører med til en Skuespillers Liv og Tilværelse at have Tro paa Mængdens Dom, at elske og agte denne Dom, thi hvorledes skulde man attraa at besidde det, som man tvinges til at ringeagte. Det er jo denne Dom, der giver hans hele Virksomhed Betydning, denne Dom, han af al sin Evne stræber at vinde til Gunst for sig, denne Dom, der fylder ham med Liv og Lyst, der giver ham Betydning i Samfundet eller maa berøve ham al Lyst til sin Gjerning. Det er derfor naturligt, at denne Dom er Liv eller Død for ham. Han er bleven vant til at beundres, vant til Enthousiasmens Sødme; tager man disse Goder fra

ham, synker han hen i Fortvivelse, ifald hans hele Tilværelse ene og alene holdes sammen i Udøvelsen af denne offentlige Virksomhed, og han derved har forsømt den personlige Udvikling. Og hvor ofte, ja man kan sige hvor uundgaeligt, sættes ikke en Skuespiller sent eller tidligt paa denne Prøve! Hvor ofte forvandler ikke et Publikums Enthousiasme sig til den skaanselsløseste Forfølgelse? Der var ingen Grund til Enthousiasme, lige saa lidt som til den senere Forfølgelse; det var et Tilfælde, en Modesag, der bragte ham op, et Tilfælde, en Modesag drager ham atter ned. Det Første er han menneskeligt tilbøielig til at anse som fortjent, det Sidste som en himmelraabende Uretfærdighed. Dette Vankelmod hos et Publikum kjender enhver Skuespiller kun altfor godt, og derfor gaar han i idelig Spænding og Uro for at tabe det Erhvervede, og med dette Tab sin hele Lykke og Tilfredshed. Thi de Fleste have Intet at sætte i Stedet, Intet, der kan udfylde deres Liv, Intet, hvorved de nu kunne gjøre deres Personlighed gjældende; det var kun paa Scenen, under den magiske Belysning, i Illusionens Verden, at de formaaede at gjøre sig 169 gjældende, ikke i det dagligdags Solskin, hvor ingen Digter laaner dem en Ham, men de kun have den samme som andre Dødelige.

Naar man gaar de forskjellige Theaterhistorier igjennem rundt om i Verden, hvor gribes man da ikke af Medynk med alle disse Kunstnerbegavelser! Ak, en dyb Smerte har ofte grebet mig ved disse Beretninger, hvor ene Fortvivelsen er bleven tilbage ovenpaa alle Triumpherne. Hvor mange af disse begunstigede Kunstnere ere ikke endte snart i det dybeste Tungsind, snart i Vanvid! Hvor mange have ikke berøvet sig selv Livet, fordi det var dem uudholdeligt tilsidst kun at leve i Virkeligheden, efter at de med Aarene vare tvungne til al trække sig tilbage! Man nænner ikke ret at løfte Sløret for at udmale den sjælelige Elendighed, der viser sig, naar det stærke Pirringsmiddel ophører at holde Nervesystemet i Spændkraft. Men hvilke Midler ere da ikke ofte benyttede hertil! Svir og Drukkenskab uden at tale om andre Laster, ere oprindeligt ædle Naturer bukkede under for. For blot at nævne nogle af de mest bekjendte Navne, hvilken Sorg at se en Natur som den berømte tyske Skuespiller Ludwig Devrient synke ned til lave Lidenskaber! Og det var dog en Skuespiller, som de største Aander i hans Tid, en Lessing, en Goethe, satte saa høit som Menneskefremstiller; saa man maa vel udbryde med Shakespeares Cassio:..O, Du Vinens usynlige Aand, dersom Du intet Navn har, hvormed man kan kjende Dig, saa lad os kalde Dig - Djævel - O, at man kan faa en Fjende i sin Mund, der bortstjæler Ens Hjerte! O, at vi kan ved Forlystelse og Glæde, Nattesviir og Støien omskabe os selv til Umælende!" Hvilken Slutning paa det hele, tilsyneladende glimrende Liv! Den franske Sanger Nourrit berøvede sig selv Livet, og hvorfor? Fordi hans Sangstemme havde taget Skade. Denne Sangstemme var altsaa hele hans sjælelige Liv og Tilværelse; udenfor denne havde Livet altsaa ingen Opgaver for ham, og han overskar sin Livstraad hernede uden at ane, hvilken Opgave der da ventede ham hisset. Hvilke Dødsleier staa vi ved hos disse misundte Ulykkelige! En dør i Fortvivelse, en Anden med en skjøn Replik paa Læben af den Rolle, hvori han mest har glimret. En Stemmes Tab, Aarenes Fremrykning, Mængdens Ugunst, Vankelmod og Glemsel, alt dette er for de Ulykkelige det Samme som legemlig og sjælelig Tilintetgjørelse! Er dette ikke forfærdeligt! Hvor kan man forlange af Andre, at de skulle have Agtelse for Personligheder, der saa ganske glemme at have Agtelse for sig selv.

Jeg gjentager og gjentager atter, at Skuespilkunsten skal for en Skuespiller være *Alvor og ingen Leg*. Men hvorledes har man ikke set, at de største Talenter, en Rachel, en Kean, have nedladt sig til at føie den selskabelige, fornemme Dagdriververden ved endog for Betaling at spille hele Scener og Monologer af deres Glansroller. Tænk, hvilken Mangel paa sand 170 Kunstagtelse her hører til saa vel hos Selskabet som hos Kunstnerne for at tro, at disse Glanspunkter, løsrevne fra alle Mellemlid, formaa at gjøre den rette, tilsigtede Virkning, en Virkning, som Digteren netop ved sin Kunst møisommeligt har forberedt Skridt for Skridt for endelig at stille dem i det fulde Lys, naar Digtet naar op til det Høidepunkt, hvorfor det hele Digtværk er bleven til. De Skuespillere, som nedlade sig til Sligt, have begaaet den Forbrydelse at opgive Respecten for deres Kunst; hvad de her foretage sig, er Gøgl og intet Andet, enten saa deres Publikum er Keisere og Konger eller Skomagere og Skræddere. Naar Huset er beredt, da ventes Gjæsterne; Skuespillet trænger til et vel tilberedt Hus, Lamperne skulle være tændte, Ouverturen føre Tilskuerne ind i Kunstens og Illusionens ideale Verden; man skal lade sig tage ved Haanden af Digteren og i Ydmyghed følge ham Trin for Trin op paa hans Digtningens Høider. At springe alle Mellemlidene over og jasje med et Digtværk og dets Opførelse i Selskabslivet saa vel som i offentlige Aftenunderholdninger er baade en Forsyndelse mod Digteren og mod sig selv som Digtværkets Frembærer. Ær dig selv og din Livsopgave, naar du vil have, at Andre skulle ære dig og den! Slige selskabelige Kunststykker maa overlades til Dilettanterne.

Jeg veed jo meget godt, at denne Anskuelse vil møde Modstand hos mangan en Kunstner. Men i denne Modstand ligger klart for Dagen Mangelen paa den Respect, den Alvor, den Blufærdighed i Sjælen, som enhver virkelig Kunstner bør besidde lige overfor sin Kunst. Kun denne sjælelige Blufærdighed adler hans Livsstilling, medens det, at føie sig efter Mængdens Luner, er uværdigt for hans Personlighed i Livet; thi aldrig kan det siges tidt nok, at det gjælder at holde denne sidste fast; det er den, vi skulle have tilbage, naar Mængdens Gunst forlader os. Mon Rachel var bleven fortrængt af Ristori eller nogen Anden, ifald hun ikke ligesom de glimrende Meteoror paa Himlen var bristet og spredt i Luften, netop i samme Øieblik da Intet uden hendes Personligheds Styrke havde kunnet holde hende oppe, indtil de Storme, der reiste sig imod hende, vare drevne over? Hun døde jo af Tæring - vil min Læser vel svare? Ak, hvor dog Menneskene kunne være blinde og følesløse! Nei, hun døde af den Smerte, som følger med, naar en Skuespillerinde taber sit Publikum, og naar saa dette Publikums Gunst er *Alt*, hvad hun eier; naar hendes Personlighed er gaet op i

dette Blændværk, *da maa hun dø*, som en anden Ild slukkes, naar den ingen Næring faar mere, der kan holde den vedlige. Rachel døde af Fortvivlelse over, at et andet Talent truede med at gjøre hende overflødig, og over at det franske Publikum lod hende føle dette paa en hensynsløs og haard Maade. En Modsætning hertil var den Maade, hvorpaa en anden Skuespillerinde bar et lignende øjeblikkeligt Frafald af Publikum, nemlig den 171 ædle, dannede franske Skuespillerinde Mlle. Mars. Efter at hun i mange Aar havde været det franske Folks, ja man kan sige Verdens forgudede Skuespillerinde, traadte den unge, skjønnede og begavede Léontine Fay pludselig frem, og det friske, unge Talent blev jublende modtaget ved Siden af Mlle. Mars, der spillede i samme Stykke, og hvem man viste Kulde. En Aften, da Stykket atter opførtes, blev Léontine stormende fremkaldt. Hun kom endelig, støttet af Mars, der førte hende frem, idet hun omfavnede denne nye, opgaaende Sol og sagde til hende: "Slet mig kun ud af Andres Erindring, men bevar mig i din." Se her Forskjellen paa, hvorledes disse to Kvinder optog Publikums tilsyneladende Frafald, hver efter sin Personligheds Standpunkt.

Tiden viste, at Léontine ikke formaaede at fortrænge Mars. Tiden vilde ligeledes have viist, at et Talent som Rachels ikke lader sig fortrænge, naar hun kun selv havde havt Personlighedens Styrke til at holde sig oppe. Men dette manglede hun paa Grund af sit tidligere Liv alle Betingelser for. Paa Dødsleiet samlede den Arme alle sine Brillanter foran sig paa Pudren og sukkede fortvivlet: "Se, alt dette skal jeg forlade!" Kan man tænke sig nogen fattigere Ende paa et rigt Kunstnerliv, nogen forfærdeligere Slutning for en rigt udstyret Personlighed?

Ere vi i Mode paa Scenen, da kappes man som oftest i at drage os ind i Selskabslivet, uden at det forhindrer Kritiken fra ogsaa her at være lige saa streng imod os som hist. Man venter og ønsker at se den samme Personlighed, hvormed vi have vundet vore Beundrere fra Scenen. Men hvis vi nu viste os saaledes, da vilde man med Rette beskyldes os for Affectation, og man vilde være hurtig til at ytre: "Han (eller hun) spiller Comedie her som hist." Denne Dom er høist uretfærdig. At en Skuespillers Væsen i Livet til en vis Grad minder om Væsenet fra Scenen, er naturligt, da det jo er ved den hele Personlighed, en Skuespiller virker. Det er med denne Stemme, disse Øine, disse eiendommelige Bevægelser, denne Gang, etc., at der frembringes disse levende Billeder; alt det, hvori det Eiendommelige ligger, kan han jo ikke aflægge til Dagligbrug, det maa følge med. Der gjøres altsaa Skuespillertalentet Uret ved at ytre, at der ogsaa spilles Comedie udenfor Scenen, paa Grund af at noget af det Kjendte atter møder Øiet. Man formaar jo ikke at kaste alt dette bort, ifald man ikke netop skal blive affecteret ved at paatage sig et andet Væsen end det, der er eiendommeligt for os. Hvis en Kvinde virker fra Scenen ved sin Ynde, da har hun denne i Livet som paa Scenen, thi da saadanne Egenskaber ikke kunne paatages, kunne de heller ikke aflægges. En lille Haandbevægelse, et eiendommeligt Kast med Hovedet følger hende naturligvis i Livet som paa Scenen.

172

Alle have bemærket disse smaa Eiendommeligheder, Alle kjende dem undtagen hun selv; thi hvilket Menneske kjender det Sammenspil af Enkeltheder ved sig selv, som giver det eiendommelige Præg? Skuespilleren saa lidt som alle andre Mennesker. Naar nu disse smaa Eiendommeligheder fremtræde i det daglige Liv, da er det jo en høi Grad af Ubillighed heri at se det fra Scenen fortsatte Comediespil. Jeg tror tvertimod, at de sande ' Skuespillere mindst af Alle *formaa* at spille Comedie til dagligt Brug. Havde de denne Evne, da vare de ikke saa godt kjendte, som de sædvanligt ere; tvertimod, de bedrage næsten Ingen, thi de have sjældent den Selvbeherskelse i Livet, som hører hertil. Deres Bevægelighed, deres pirrelige Temperament gjør dem ganske uskikkede til udover en ganske kort Tid at bedrage Nogen, der har det mindste Syn paa Menneskene. Der hører Selvbeherskelse, Udholdenhed til at bedrage, og netop disse to Egenskaber findes yderst sjældent hos dem. Der hører Kulde og Ro til at bedrage Andre, men Skuespillere have almindeligvis et hedt Blod; denne Stands værste Fjende er netop en Uro, som der hører nogen Aandsstyrke, megen Arbeiden med sig selv til at bekæmpe.

Et Ordsprog siger: "Enhver gjælder for det, han selv udgiver sig for." Naar derfor denne Stand har havt og tildels endnu har at kæmpe med den Mistænksomhed, hvormed der ses paa den, og at kun ganske Enkelte formaa at hævde deres borgerlige Stilling i Samfundet ved Siden af den offentlige, da er dette desværre Kunstnerens egen Skyld. Jeg vil slet ikke her tale om de grovere Synder, som, enten de ere Skuespillere eller indtage hvilken som helst anden Stilling i Samfundet, nødvendigt maatte støde dem ud af det gode Selskab; men der gives finere selskabelige Synder, som have samme Virkning. Naar en Skuespiller f. Ex. saa godt som aldrig kan forholde sig lyttende i Selskab, men tror, at det ogsaa her er hans Opgave at forlyste dette mindre Publikum med Anekdoter, smaa dramatiske Scener o. L, da degraderer han Standen og er i Vilderede med, hvad der her er hans Erhvervs Opgave, nemlig i den selskabelige Forening med alle de Øvrige at bidrage Sit til en almindelig Conversation, men ikke at binde Munden paa alle Andre for selv at holde Enetale.

Skuespillerne gjøre derfor bedst i at leve i et Slags Incognito udenfor Scenen og saa lidt som muligt blande sig med Mængden. Meget af Fortryllesen fra Scenen taber sig, naar Enhver kan omgaas dem i det private Liv, spadsere med dem op og ned ad Gaderne og føre al den dagligdags Passiar, der forjasker enhver Personlighed. De maa helst staa for det store Publikum i det ideale Lys bag Lamperækken. "Skulle da Skuespillere og Skuespillerinder leve som Munke og Nonner i deres ensomme Celler?" vil man vel spørge. Ja, i Grunden skulle de dette; men ikke i ensomme Celler, kun 173 stille i deres Hjem, ifald der skal blive Tid og

Ro for dem til at arbejde for Scenen. Og i dette Hjem bør de i deres Fritid samle faa, men dannede Mennesker; ikke saadanne, som blot fetere dem og overgyde dem med Smiger, men saadanne, lige overfor hvem de kunne forholde sig lyttende og modtagende. Ved en dannet Omgang vænnes man til at have andre Interesser end Theaterlivet og Ens Roller. De fleste Skuespillere ville svare, hvis de ville svare ærligt: "Ja, men alt dette Andet interesserer mig ikke; det kjeder mig." Ja, heri ligger netop Feilen! Alt, hvad der er Aand i, skal det interessere os at lytte til; Alt, hvad der bevæger og interesserer Tiden er en Kilde til egen Uddannelse, som en Kunstner mindst af Alle kan undvære. Det udvikler hans Menneskekundskab og virker tilbage paa hans Evne til Forstaaelsen af Digterværkerne og altsaa paa hans Fremstillinger fra Scenen. Men for at kunne drage Nytte af Andres Begavelse, Andres Dannelse, gjælder det at beherske sin egen Forfængelighed. Kun da kan man nyde Glæden af Omgangen med dem, der i saa mange Henseender staa over En, og opgive Omgangen med dem, der staa under En, og saaledes renoncere paa altid at være Nr. 1. Det er ikke vanskeligt for en begavet og agtet Skuespiller at samle en aandfuld Kreds om sig i sit Hjem, naar han kun formaar i dette Hjem at slaa den rette Tone an og lytte til de Røster, hvoraf han kan hente Belæring for sin egen Aand og vise, at han glæder sig ved Belæringen. Vi have i ældre Tider havt saadanne Skuespillere i Schwarz og Rosing, og med Sikkerhed kan man sige, at det Standpunkt, hvorpaa disse stode i Livet, var det, der gav deres Fremstillinger paa Scenen det ualmindelige Præg, der glædede Alle. Det er ikke Meningen, at Arbeidet i Kunsten og Arbeidet i Livet for at udvikle og bevare sin Personlighed skulle ske hver for sig, ligesom man har Time i Sprog Kl. 12 og i Musik Kl. 4. Idet der arbeides for at danne og udvikle Personligheden, og dette lykkes, da er dermed givet, at der ogsaa er gjort et Skridt fremad i Kunsten, ligesom Virksomheden i Kunsten, naar denne er sand og ædel, igjen kan blive til Indtægt for Personligheden; men til syvende og sidst beror Alt paa, hvilket Standpunkt Personligheden har hævet sig til. Jeg veed jo vel, at nogle af de allerfortrinligste Skuespillere have været daarlige Mennesker; men lige saa vist som et stort naturligt Geni længe kan holde det gaaende alene ved Phantasieens lette Medbør, lige saa vist er det, at Skuden saare let kan kuldseile, naar der ikke tillige sørges for en sjælelig Ballast, der kan holde det Hele i Ligevægt.

Jeg har ofte grubiet over, hvoraf det kan komme, at Skuespillere og Musikere, som jo ideligt beskjæftige sig med det Ideale, saa ofte i det daglige Liv ere raa og blottede for al Idealitet. Ifald de i Sjælen have Evne til at virke ideelt paa Andre gennem deres Kunst, maa de jo i Dybet af deres 174 Indre have noget Tilsvarende, der ogsaa maatte udtale sig i deres private Personlighed. Hos Musikere ligger det vel i, at de til Udøvelsen af deres Kunst strengt taget ingen finere Dannelse behøve, naar de kun ere musikalsk uddannede, i *al Fald* gjælder dette for den, der er Virtuoso paa et enkelt Instrument. Gennem en Componists Arbejder vil derimod nok Mangelen paa en mere universel Dannelse spores. Men nu Skuespillerne! de virke jo ved Ordet, som mest af Alt viser Dannelsens Præg; hvor er det da muligt, at ogsaa de kunne være To, i Kunsten et dannet Menneske, i Livet et raat, ukultiveret Individ? Det var jo forfærdeligt, om alle disse Kunstnere havde Evne til at udvikle en *fuldt* ideel Personlighed, men at de ved Udøvelsen af dette farlige Kunstnerliv overførte disse ideelle Spirer alene paa deres Kunstfrembringelser og derved tabte dem for deres personlige Liv! Ifald det ligesom var et Sjæleran, de kun benyttede for at glimre i Mængdens Øine, medens deres virkelige Personlighed lider Tabet. Er det tilladt for denne Pris at virke for og paa Andre?

Paa den anden Side kan man ikke tilbageholde en stor Medlidenhed med Skuespillernes Lod; thi hvad er det, der gjør denne Stilling saa farlig for Personligheden? Det er det, at de væsentligt skulle virke ved deres Person i *Øieblikket*. Hvis en Malers, en Musikers, en Billedhuggers, en Digters Værker ikke behage, ja, da er det slemt; men hvad der ikke forstaaes, ikke paaskjønnes i Dag, kan blive det ad Aare, thi Værket ligger der som Vidnesbyrd, om der ved Mishaget er sket Ret eller Uret; og hvor ofte har man ikke set, at disse Kunstneres Arbejde først er bleven paaskjønnet mange Aar efter dets Tilblivelse, ja ofte først efter at Kunstneren forlængst laa i sin Grav. Se, hvilket Haab, hvilken moralsk Styrke for disse Kunstnere ligger ikke heri. Miskjendelse er saa langt fra at slappe Digterens Personlighed, at den tvertimod fæstner den og giver dem ofte Impulsen til med fornyet Kraft at arbejde videre, om ogsaa en Pause let faar Andre til at tro, at Begavelsen er udtømt. En sand Digternatur er som et Skatkammer, hvortil han selv har Nøglen. Mængden tror saa ofte, at dette Kammer er tømt, fordi det en Stund er lukket og ubenyttet, medens det netop ofte under Tausheden bugner af Rigdom, som kun venter paa det beleilige Øieblik for at drages frem for Dagens Lys. Anderledes gaar det med Skuespilleren, Øieblikkets Seier er hans eneste Løn, ja er det i den Grad, at man ikke sjeldent hører de store Skuespillere omtales efter deres Død, som om det, der satte Tusinder og atter Tusinder i Bevægelse, dog vist havde været Intet. "Gud veed" - siges der - "om han, ifald han havde levet nu, vilde være bleven anset som noget Overordentligt, for den Tid kunde det være godt nok, men nu!" - Intet Bevis paa denne Tvivls Urigtighed kan fremlægges, da denne flygtige Kunst 175 intet *synligt* Spor efterlader. Men enfoldig er denne Tale, thi et virkeligt Geni spiller for sin Tid, og kan han fuldt trænge igjennem i denne i lange Aarrækker - og kun da naar hans Navn til Efterslægten -, da kan man være vis paa, at det samme Geni til enhver Tid vilde gjælde ved Geniets Kraft. Hans Spillemaade i Et og Andet var maaske bleven anderledes, efter Tidens og Digternes forandrede Kunstform; men var han den Første i sin Tid, da vilde han blive en stor Kunstner til enhver Tid. Ifald der ikke laa Beviser efter en Raphael, vilde man vist ogsaa her sige: "Mon denne Raphael virkelig har været saa stor?" Beviset staar der nu, og man tier. Skuespilleren er Et med sine Fremstillinger, for ham er det nødvendigt at erholde Lønnen, Anerkjendelsen i det korte Moment, hvori han virker; thi udenfor dette har han *Intet*. De andre Kunstnere kunne forandre, omarbejde, forbedre deres Kunstværker; Skuespilleren er ligesom en Bueskytte: naar Pilen suser fra

Strængen, da maa den ramme sikkert og bestemt, thi den kan ikke standses i sin Fart; Maalet *maa* rammes i Øieblikket, eller *Skuddet er spildt*. Dette, at Skuespilleren maa have sin Løn strax eller aldrig, virker nervespændende paa ham i Øieblikket og nerveslappende bagefter paa hans Legeme og gjennem dette paa hans Sjæl. Skuespilleren kan udøve en Produktivitet, men kun paa anden Haand - gjennem de lykkeligere Naturer, *Digterne*. Han kan Intet uden disse; men har han først modtaget det Givne af Digterens Haand, da ser han ofte, gjennem sin Evne til at fremstille, klarere, bestemtere end Digteren selv, hvad der kræves for at levendegjøre Digterbillederne. Ad denne Vei er Skuespilleren produktiv, ja denne Produktivitet kan hos den geniale Skuespiller løftes op til Inspiration, der kan forbause selve Digteren; thi som en Tegning kan tydeliggjøres ved en lille Streg her, et lille Tryk hist og derved springe klarere frem, saaledes formaar Skuespilleren at danne bestemte Contourer, snart ved at fremhæve, snart ved at tilsløre, tilbagetrænge, saa at Tilskueren, der ellers ofte kun vilde se meget Lidet eller slet Intet, nu ser Figurerne lyslevende for sine Øine og ikke nærer mindste Tvivl om, hvad Digteren har villet. Naar Skuespilleren har formaaet dette, da er han lykkelig, thi han føler da sin Stillings Betydning. Og her turde det nok være, at Kvinden med sit ofte skarpere Blik, med sin Evne til at ordne og sammenholde, undertiden faar et Forspring forud for Manden, i alt Fald staar lige med ham. Medens i al anden aandelig Virksomhed Manden staar over Kvinden, er det en Kjendsgjerning, at i Skuespilkunsten staa de og have de altid staaet lige. Dette styrker mig i den Anskuelse, at Skuespilkunsten ret egentlig er en kvindelig Kunst, naturlig for Kvinden, og altsaa mindre farlig for hendes Personlighed end for Mandens.

176

Med Hensyn til en Kunstners Anerkjendelse fra Publikum Side. er det et Spørgsmaal, om man ikke, hvis man henede faar Fodfæste i en højere Tilværelse, lidt efter lidt ligesom afdør fra sin Kunstvirksomhed, og om det ikke er en Betingelse for at holde sig varm i Kunsten at sætte denne over alt Andet? Om ikke Tungsindigheden, Længselen efter Sandheden, Idealet bliver for stor til, at Glæden, der er uadskillelig fra denne Kunst, kan bevares, naar et strengt, indadvendt Liv begynder? Dog, jeg haaber Nei! Vi arbeide vistnok da paa en anden Maade, men paa en bedre Maade. Vi spille egentlig ikke mere for denne tilfældigt samlede Mængde, vi spille saa at sige for os selv, vi ere selv vore strengeste Dommere. Vi spille, fordi vi ikke kunne lade det være. Jeg minder her atter om, hvad Dr. Ryge engang sagde til mig ved en første Prøve paa et stort originalt Stykke: "Ja, jeg har alt havt min bedste Glæde af Udførelsen af min Rolle; jeg har i Gaar spillet den hjemme, ene for mig selv i fuldt Costume, og som jeg der spillede den, vil jeg aldrig komme til at spille den her." Se, den Glæde, som Ryge havde ved sin Fremstilling, ene, hjemme i sin Stue, den var dog vel en ren kunstnerisk Glæde, thi Forfængeligheden fik jo her ingen Næring. Men hvilken forunderlig Modsigelse ligger der dog ikke heri for den dramatiske Kunstner!

Det ligger i den menneskelige Ubestandighed og Lyst til Forandring, at det er vanskeligt for Enhver, der arbeider i Aandens Tjeneste, at holde sig paa Toppunktet af et Publikums Gunst. Men det er netop Tegnet paa et virkeligt Talents Tilstedeværelse, paa dets aandelige Gyldighed, naar det atter og atter kan gjenemgaa Kriser af Synken og Stigen. De Ringere i Aanden kunne vel ved tilfældige for dem heldige Omstændigheder have en kort Lykkeperiode; men dermed er det da ogsaa sædvanligt for bestandigt forbi; een Gang ude af Gunst, og de reise sig aldrig mere; der er ikke Liv eller Talent nok i dem til Fornyelse, de ere kun een Gang i Livet unge, friske, deres Blomstertid er kun kort, de have kun Noget, saa længe de have Alt for Intet; naar Gjenfødselsens Arbeide skal begynde gjennem Selvkritiken, lægge de Hænderne i Skjødets og vente, at ogsaa dette skal komme af sig selv. De betænke ikke, at vi henede ere som et Menneske, der bliver fulgt et Stykke paa Vei af de høie Guder, men siden selv maa se ved egen Anstrengelse at naa længere frem paa egen Haand og paa eget Ansvar.

Vi oplæres i vor Christendom, som oftest saa løst, saa flygtigt. Vi vide saa meget af vor Børnelærdom, at vi kunne blive confirmeret, og saa slippes vi løs. Det beror nu paa os selv, om vi føle Trang og have Styrke til paa egen Haand at gaa videre, eller om vi slaa os til Ro ved Dørtærskelen, tilfredse med nu at være indskrevne til et højere Liv uden at bekymre os om ved vor egen Villiekraft at fortsætte det og lade det voxer i os! Verden 177

drager os imidlertid til sig, som en Polyp med hundrede Arme. Tiden optages af det Meget, som nærer vor Forfængelighed, vor Ærgjerrighed. Vi have travlt med, om muligt, at faa alle vore stille Ønsker opfyldte, alle vore Luftkasteller virkeliggjorte for at blive med eet Ord, hvad Verden kalder Lykkelige. Døden staar for os som Noget saa fjernt, at vi ingen Hast have med Forberedelserne hertil; men Timerne, Dagene, Aarene gaa, og inden vi ane det, maa vi pludseligt sige os selv, at Noget er forsømt, og at det bliver vanskeligt nu at indhente det Forsømte, ifald vi ikke anstrenge os af al Evne. Saaledes gaar det med de fleste Mennesker, hvor meget mere da med dem, der gjøre Kunsten til deres Gud, der slaa sig til Ro i den Tilværelse, som Illusionen behersker, uden at faa andet Fodfæste i Virkeligheden end det, der fører dem længere og længere bort fra den Kamp, der skulde fæstne deres Personlighed i det daglige Livs Konflikter, længere og længere bort fra Ham, der har viist os Veien til Ydmyghed og Resignation. Skuespilleren skal behage Mængden, og altid Mængden, dette flygtige Chor, der i Dag vil Et, i Morgen et Andet. Hele Livet maa da være i ængstelig Kamp for et saadant Maal, et Maal, man saa ofte tvinges til at se ned paa som noget Lunefuldt, Uberegneligt, et Maal, der vel kneiser høit, men nærmere beset er lig en Fane, hvis Stang er stukket ned i en Sandbanke, og som et Vindpust kan kaste overende. Naar hele Livets Strid kun er at naa op til dette, maa det nødvendigvis ende med Stridsmandens Ødelæggelse, ifald han ikke Dag og Nat er paa sin Post, ifald han ikke Dag og Nat

arbejder paa sit indre Menneske, klarer for sig selv Livet i Kunsten, Livet i Virkeligheden. Det nytter ham ikke ved Livets Ende at komme frem for sin Dommer med firehundrede vellykkede Roller; der vil svares ham: "Det er ikke herpaa, det kommer an; disse formaa ikke at redde din Sjæl." Men hvad er du selv blevet ved Siden af disse Masker? Har din Beskæftigelse med det Ideale idealiseret dig selv? Er du bleven bedre, kjærligere, trofastere i alle dine Forhold? Har Ydmygheden grebet din Sjæl, naar Mængden beundrede dig? Er dit Indre voxet under al denne menneskelige Virak, saa din Sjæl brændende har længtes efter ogsaa at faa Roes for en høiere Domstol, men fortvivlet over, at du var saa langt fra at fortjene den? Har Menneskenes Forguden af din Persons Fortrin undertiden vakt din Uvillie, saa at du skamfuld har slaaet Øiet ned for atter at hæve det til Gud med Bøn om, at han ikke vil fortørnes paa dig over Mængdens Taabelighed? Er du som Skuespiller kommen saa vidt, at du har sagt til dig selv: "Jeg vil Intet uden dette, at bruge mine Gaver i Poesiens Tjeneste, Intet uden dette, at kunne trænge ind i den af et Forsyn inspirerede Digterverden, en Verden, der vækker Anelse om, hvad der engang skal skues fuldere, vissere, klarere? Har din Tanke dreiet sig om dette Hisset, hvor din Tørst efter Skjønhedsidealet først kan blive fuldt stillet, eller har du lidt efter lidt været tilfreds med, hvad Jordlivet kunde give dig, og ikke ønsket noget Andet i al Evighed? Har du følt dig i Forholdet til det Evige som En, der stod udenfor en deilig Have, hvis Port er lukket for dig, og tittet med Længslens hele, brændende Attraa gennem Gitteret, haabende paa, at En eller Anden derindefra vilde komme til, aabne Porten og byde dig træde indenfor? Er du ideligt vendt tilbage til denne Port og atter gaaet grædende bort? Har du kæmpet med de onde Magter, der atter og atter nærmede sig din Sjæl, og da udbrudt: "Herre, Herre, forbarm dig over mig Synder! lad mig blive den Ringeste, den Sidste i dit Rige, men forstød mig ikke fra det Rige, den Verden, hvor du er Herre, lad mig der faa en Plads, selv den ringeste!" Har du, som gaar op i din Kunstvirksomhed, fornummet Noget af alt dette?

Se, Skuespilkunsten er en glad Kunst, en farlig Kunst ved det Glimrende, der klæber ved den. En Skuespillers Virksomhed er hele Livet igjennem, som naar den Unge pynter sig til en Fest. Det er vanskeligere at forene Alvoren med Livets Lystighed og Glæde, vanskeligere paa een Gang at danse og græde, vanskeligere at vugges af Verdens Lykke og Medbør, ideligt blive tiljublet: Du er henrivende, beundringsværdig! - og da midt i Jublen at kunne huske paa og sige sig selv: Du er ussel, og disse Raab betyde Intet; de ere en Snare, som vil drage dig bort fra dig selv, et Speil, der viser dig alt Andet end dit rette Aasyn. Se, du betragter dig selv med største Opmærksomhed, naar du foran Speilet sminker dig for at ligne det Billede, hvormed du i Aften haaber at henrive Tilskuerne. Enhver nok saa lille Plet i dit Physiognomi efterses, om den ogsaa staar i den rette Harmoni med det hele Billede; men naar du er færdig med din Rolle og tørrer Sminken af, da kaster du kun et flygtigt Blik i Speilet paa dit virkelige Aasyn; du tager hjem, træt paa Sjæl og Legeme, og betænker ikke, at nu skal der tages fat med hele din Alvor og alle din Sjæls Evner paa en langt vigtigere Opgave end hin, paa Indøvelsen af det, der engang skal afgjøre den endelige Dom over dig.

Ja, vanskeligere er dette dobbelte Liv, meget vanskeligere! Du har saa mange, der lette dig Arbeidet i din kunstneriske Kamp, de strømme til dig og ville hellere end gjerne høre paa dig, lønne din Anstrengelse, bringe dig Takken, bebude dig Kampens Seier. I Livets Kamp maa du atter og atter anraabe en eneste Tilhører om at aabne sit Øre for dig! Taler du først til denne Ene, da tvinges du snart til at være din egen Anklager; thi du veed, at denne Usynlige lader sig ikke skuffe; Du veed vel, at han er naadig og barmhjertig, men veed ogsaa, at han er streng og kræver dig helt.

Kan nu denne dobbelte Livsopgave løses? Kan man paa een Gang fortabe sig henrykt i Illusionernes Rige og ved Siden deraf faa Fodfæste i 179 Virkeligheden, i Sandheden? Jeg tror, at dette lader sig gjøre. Men sig dig selv, du, som begiver dig ind paa dette dobbelte Liv, at her er en Kamp, et Arbeide, der kræver din hele Sjæls Anstrengelse; forsømmes dette dobbelte Arbeide, da maa en Kunstner sige sig selv, at lykkelig kan han ikke blive, thi kun den, der er i Ro og Fred med sig selv, er lykkelig. Hvor mange Sjæle ere ikke bukkede under ved Modsætningen i denne haarde Kamp, Modsætningen mellem Livet udadtil og indadtil, Modsætningen af Skin og Virkelighed.

Der har, som man vil have set, været Tider, tunge, smertefulde Tider, hvor jeg var fast i den Anskuelse, at Skuespilkunsten var en umoralsk Kunst, som enhver Sjæl maatte vogte sig for at gjøre til sit Livs Opgave, ja, at denne Kunst rent burde ophøre for ikke at friste Nogen ind paa de Kampe, de Farer, som den bærer i sig. Men tænkte jeg saa paa de mange Øieblikke, Timer, Dage, hvor Digternes Værker havde løftet min Sjæl i Glæde og Nydelse, hvor ofte det havde jublet i mit Indre, fordi jeg mærkede, at hvad jeg formaaede at gribe af Skjønt i min Sjæl, det formaaede jeg tillige at meddele Andre, saa at det kom til fuld Forstaaelse mellem mig og det Publikum, der lod til aldrig at blive træt af at lytte til min Røst og altid gav mig fuldt Svar tilbage; naar jeg tænkte paa den Magt, der var skjænket mig, en Magt, der i Stedet for at svækkes, naar uvenlige Stemmer af personlig Uvillie prøvede paa at tilintetgjøre den, snarere i Afgjørelsens Øieblik forøgedes; tænkte jeg paa Digternes Glæde og Taknemmelighed over min Forstaaelse af deres Phantasis og Hjertes Børn, tænkte paa den salige Fornemmelse, der ligger i fuldt ud at turde udtale, hvad Sjælen føler, høre det klinge klart og tydeligt for Ørets fine Sans og mærke Virkningen deraf paa Andre, idet et helt Publikum ligesom kan fornemmes lyttende i den dybeste Taushed og Spænding og da, ikke længer istand til at holde Følelsen tilbage, udbryder i en Bifaldsstorm, der siger: "Vi have forstaaet dig, vi ere henrevne ligesom du selv!" - ja, da syntes mig, at ingen Kunstners Lykke kunde sammenlignes med Skuespillerens vel momentane, men da til Gjengjæld i Momentet fuldtud lykkelige Lod. Og tænkte jeg paa alt dette, da gøs jeg

tilbage for at dødsdømme en Kunst, der havde løftet mig selv og saa mange Andre. Men hvad der fremfor Alt under idelig Vaklen frem og tilbage gjorde, at jeg maatte besvare det Spørgsmaal: "Bør Skuespilkunsten afskaffes?" med et Nei, var Hensynet til de dramatiske Digtere saa vel i vor egen som i fremmed Litteratur. Disse Aander traadte ofte frem for mig under mine Grublerier, og det var for mig, som om den hele Skare af Levende og Døde tilraabte mig: "Vil du tilintetgjøre os? Vil du berøve os den Bistand, uden hvilken vi ikke kunne komme til fuld Forstaaelse? Du, som har elsket os, 180 du som var lykkelig ved at forstaa os og gjøre os forstaaelige for Andre? Hvad havde dit Liv været, hvis ikke dine Læber havde faaet Lov til at udtale vore Tanker, vore Rhytmer for den lyttende Mængde? Og du vil tilintetgjøre de Røster, vore Værker ikke kunne undvære, naar de ret skulle trænge ind i Folket, belære det, løfte det op i en Sphære, hvor det ellers vanskeligt naar hen! Du vil bekjende dig til Anskuelser, der vilde medføre, at Modersmaalet ikke længer lyder fra Scenen? Modersmaalet, der saa forunderligt hænger sammen med en Nations inderste Væsen, hvorpaa vor Nationalfølelse egentlig hviler! Dette vort Sprog bør jo netop lyde til os fra Scenen; thi intetsteds trænger det ud til Folket som her, til Høie og Lave, til Unge og Gamle. Scenen er det store Speil, hvori Nationen betragter sine egne Træk og lærer sit Physiognomi at kjende; de dramatiske Digtere ere som hine Dykkere, der hente Perler op fra Havets Bund, Digterne dykke ned i Sjælene og hente frem for Dagens Lys, hvad disse Sjæle kun dunkelt anede, at der laa skjult dernede. Skuespilleren maa existere som et Organ for Digteren og Digteren som et Organ for Folket. Et Land uden Digtere er som en stor ufrugtbar Egn uden Kilder. Menneskene trænge til Poesiens Bad, de trænge i Sorg og Glæde til at gjenfinde deres Følelser udtrykte i Sprogets Rhytmer, til at ledes ned i Tankens Dybder, til Satirens Pile og Gudelatterens frigjørende Klang; de trænge til os Digtere, at vi gennem vore Inspirationer udtale for dem, hvad der dunkelt rører sig i Nutiden, og hvad Fremtiden bærer i sit Skjød; thi de virkelige Digteraander ere Profeter, de fornemme og tolke de dunkle, endnu tause Kræfter, som gjære i et Folks Dyb."

Saaledes lød Digteraandernes Formaning til mig i min Ensomhed, og jeg tav, vemodsfuld ved Tanken om, at Andre efter mig skulle fortsætte en Virksomhed, der kan bringe Glæder, men ganske vist vil bringe Smerter; - jeg følte dybt, at et Folk maa have Digternes Ord at lytte til og høre og se Menneskefremstillinger fra Scenen.

Og nu til Slutning et Ord til Eder, I mine Kunstbrødre og Kunstsøstre! Hvad jeg her har nedskrevet, har jeg stundom i levende Live antydnet for En eller Anden af Eder, men helt ud har jeg først havt Mod til at lade Eder kjende mine Anskuelser, naar mine ydmygste Bønner ere hørte, og jeg er ankommen til det Land, hvor den fulde Sandhed, den fulde Skjønhed, den fulde Harmoni ikke længer er Gjenstand for vore Suk, men eies i Sandhed. Jeg veed desværre, at meget af, hvad jeg her har udtalt, vil mishage og fortørne Eder, og Tanken herpaa smerter mig, men jeg har ikke kunnet forblive taus.

181

Ak, hvormange af Eder, I, som længst ere bortgangne, og I Ældre, som endnu ere tilbage, har jeg ikke elsket! Det daglige Liv med Eder udgjorde til Trods for Alt i en lang Aarrække min Glæde. I Eders livlige Kreds har mit Hjerte ofte banket af Fryd! Jeg havde ofte en Følelse af, at I ligesom hørte til min allernærmeste Familie; Eders Held var mit, Eders Skuffelse min. Og naar jeg i længere Tid skiltes fra Eder, da længtes jeg tilbage, og ethvert Tegn paa Eders Hengivenhed for mig opfyldte mit Hjerte med Taknemmelighed. Og hvor mange dyrebare Erindringer gjemmer jeg ikke herom! Selv nu, naar jeg atter læser et eller andet ældre Brev fra en af Eder, da er det som en Hilsen fra en lykkelig Tid. Hvor ofte have vi dog moret os og jublet med hverandre, snart over de Digterværker, som det faldt i vor lykkelige Lod at fremstille, snart over vore egne lystige Indfald paa Prøverne, hvis Liv udbredte sig over Fremstillingerne! Ja, der var dem iblandt Eder, der vare mig saa kjære, at jeg ligesom gjorde Eders Samvittigheds Anliggender til mine egne.

Men mange Skuffelser have I ogsaa beredt mig; deraf kom min Smerte, min Heftighed, naar jeg ikke kunde billige Eders Adfærd. Jeg kjender alle Undskyldningerne for Skuespillerens pirrelige Sind. Publikum, denne hungrige Mængde, tro vi altid at kunne mætte med vore Kunstydelser, om vi end stadigt have gjort den sørgelige Erfaring, at det Dagen efter Nydelsen er lige saa hungrigt som Dagen før. Nu vel, sæt ikke alt paa det Kort, at vinde denne Mængdes Bifald og Anerkjendelse. Nyd Eders Kunst paa samme Maade, som man nyder en frisk afplukket Rose, Nydelsen er der, omendskjøndt vi vide med Vished, at al denne Skjønhed, hele den søde Duft inden kort Tid er forbi. Lad ikke dette Flygtige ved Eders Kunst skræmme Eder tilbage, berøve Eder Modet til fortsat Stræben henimod det, at blive mere og mere fuldkomne, selv om Anerkjendelsen ikke ydes Eder saa rigeligt som tidligere. Denne Anerkjendelse kan Tilfældet, en forbigaaende Mode berøve Eder; men selve Nydelsen i at udfolde Eders Evner kan Ingen tage fra Eder. Arbeid for *Kunsten selv* og ikke for noget Andet, da have I det, som kan løfte Eder baade som Kunstnere og som Mennesker.

Jeg forudser, at de, der have fulgt mine Optegnelser og gennem dem set mit Venskabsforhold til flere Geistlige, men især til Biskop Martensen, ville tro, at det er disses og især den Sidstes Paavirkning i religiøs Henseende, der har kastet alle disse Tvivl med Hensyn paa Udøvelsen af den dramatiske Kunst ind i min Sjæl. Dette er ingenlunde Tilfældet. Har især den Sidste udøvet nogen Indflydelse herpaa, da har det snarere været ved at moderere end ved at forstærke disse mine Anskuelser. At det laa mig paa Hjerte at erfare, hvad en Mand som Biskop Martensen dømte om disse mine 182 Betragtninger, var imidlertid en Selvfølge. Jeg bad

ham derfor om at gjøre sig bekjendt med dem. Jeg tør tro, at den i følgende Brev fra ham indeholdte Udtalelse vil have Betydning for mange andre end for mig.

d. 1. Marts 1869.

Kjære Veninde!

Jeg havde først besluttet at komme til Dem i Eftermiddag for at takke Dem for den Belæring og Glæde jeg har havt af de Udtalelser om Skuespillkunsten, som Krieger forelæste mig af Deres Manuscript. Men da jeg erfarede, at denne Dag i strengere Forstand skulde være en Hviledag, frygtede jeg for, at en Samtale muligen for meget vilde anstrenge Dem. Lad mig da *foreløbigt* takke min kjære Veninde for Meddelelsen af disse Betragtninger, der faae et saa stort og eiendommeligt Værd derved, at de tillige ere Selvbetragtninger og Confessioner. De ere ubetinget det Første, jeg i *ethisk* Henseende har læst eller hørt om det her afhandlede Spørgsmaal, et Nyt og Enestaaende. Efter min Overbeviisning bør de nødvendigst udgives *engang* og ville have et *blivende* Værd, ikke blot i vort Fædrelands Litteratur, men i al Litteratur, ville ikke blot interessere, men fremkalde dyb og alvorlig Eftertanke. Hos mig have de i høi Grad tjent til at skjærpe Problemet nemlig for den individuelle Ethiks Vedkommende. Thi fra den sociale Ethiks (Samfundsethikens) Standpunct har jeg aldrig betvivlet og betvivler ikke, at Theatret er en Nødvendighed paa et vist Trin af Samfundets Udvikling. Og Ingen vil her kunne nægte dets forædlende og dannende Indflydelse. Vanskelighederne reise sig for de Individens Vedkommende, der som Kunstnere saa at sige skulle offre sig for Samfundet. Og disse Vanskeligheder ere af Dem. navnlig for Mændenes Vedkommende, stillede i et saa skarpt Sandhedsllys, at det hele Spørgsmaal - saa forekommer det mig - faaer en ny og skarpere Braad. Dog - jeg tør her ikke gaee videre. Mine Bemærkninger maa jeg opsætte til en mundtlig Samtale. Disse Linier skulle kun udtale en foreløbig Tak for de indholdsrige Blade, der heelt igjennem bære Præget af min Venindes, ikke blot rigtbegavede, men ogsaa Gud og Sandheden søgende og elskende Sjæl. Hans Velsignelse være over Dem!

Saasart jeg kan - min Kunnen er i den senere Tid betydelig indskrænket, fordi der er saa Meget jeg *maa* - kommer jeg - - -
Deres inderligt hengivne
H. Martensen .

183

MIN SYVAARIGE VIRKSOMHED SOM SCENEINSTRUCTRICE.

Neppe havde jeg i 1864 erholdt min Afsked som Skuespillerinde, før Etatsraad Kranold, der havde afløst Tillisch - da denne var bleven Medlem af det ved Monrads Afgang dannede nye Ministerium -, henvendte sig til mig med Anmodning om at overtage Elevinstructionen ved Theatret, et Tilbud, som jeg afslog. To Aar efter, da ogsaa Kranold trak sig tilbage, og en ny Ordning af Forholdene ved Theaterbestyrelsen indtraadte, idet Etatsraad Linde blev Chef og Justitsraad Berner Intendant med fuldstændig Myndighed paa saa godt som alle Omraader, henvendte Linde sig indtrængende til mig om at overtage Sceneinstructurposten for i Et og Alt at lede Skuespillernes Fremstilling fra Scenen. Høedt havde alt tidligere træt trukket sig tilbage fra denne Stilling og H. P. Holst indtaget hans Plads. Den nye Chef ønskede nu en ny Ordning, og han og ikke faa af Theaterpersonalets vigtigste Talenter trængte ind paa mig med Bønner - baade skriftlige og mundtlige - om at komme det paa den Tid betrængte Skuespil til Hjælp. Jeg vaklede længe, men omsider gav jeg efter og paatog mig dette Embede, som her for første Gang blev lagt i en Kvindes Haand.

Man vil af følgende Skrivelse se, at det ikke var mig, der paatrængte mig denne Stilling, men at det var Stillingen, der paatrængte sig mig.

Chefen for det Kongelige Theater og Capel.

Kjøbenhavn d. 24. April 1867.

Saaledes som Sceneinstructurforretningerne for Tiden udføres ved det Kongelige Theater, har dettes Bestyrelse, med al Anerkjendelse af den nuværende Sceneinstructeurs gode Villie og Ufortrødenhed i Tjenesten, og den Hjælp, Theatret kan have af hans æstetiske Dannelse og Styrke i Modersmaalet, dog ikke kunnet Andet end føle væsentlige Savn og Mangler ved den Maade, hvorpaa han løser sin Opgave, og mere og mere blive sig Nødvendigheden bevidst af overlegne og rigeligere Kræfter til den kunstneriske Ledelse af Forestillingerne, for af hver enkelt af disse at udbringe et for det Kongelige Theater værdigt Hele, saavel i Udførelsen af Enkelthederne og Sammenspillet som med Hensyn til det sceniske Udstyr. Denne Nødvendighed fremtræder formentlig nu saa meget stærkere, som det netop i Øieblilcket, da Spørgsmaalet

om Ordningen af Theatrets Forhold, ja mulig endog om dets Bestaaen som Nationalinstitut, staaer paa Dagsordenen, gjælder baade om at drage Kræfter til dette og at benytte hvad der alt haves saaledes, 184 at Theatret ved sine Præstationer selv kan hævde sin Berettigelse til fremtidig at opretholdes som Kunstanstalt i samme Betydning som hidtil.

At Theaterbestyrelsen, med Fru Etatsraadindens Personlighed for Øie, har følt sig hendragen af den Tanke, at de berørte Savn og Mangler vilde mere end afhjælpes, hvis Theatret turde love sig i den omtalte Retning at vinde Dem for dets helligste Interesse, vil neppe være Dem overraskende. Men desuagtet skulde jeg dog ikke have vovet at give denne Tanke Ord, naar de Samtaler, som jeg har nydt den Ære at have med Dem om Theatrets Anliggender, ikke hos mig havde efterladt det Indtryk, at en Henvendelse til Dem om at yde Theatret en uvurderlig Medvirkning vilde finde Anklang i den Kjærlighed og Varme, hvormed De følger Theatret, og i Deres egen Opfattelse af hvad der er Øieblikkets Nødvendighed for denne Kunstanstalt som saadan.

Under disse forskellige Hensyn beder jeg Fru Etatsraadinden om Tilladelse til at forelægge Dem det Spørgsmaal, om De maatte være villig til foreløbig i den førstkommende Theatersaison at overtage en Stilling ved det Kongelige Theater, som jeg troer nærmest at kunne betegne saaledes:

En overordnet kunstnerisk Ledelse af Forestillingerne, navnlig Indstuderinger og Iscenesættelser af alle nye og gjenoptagne ældre Stykker, med Undtagelse af Balletter og de enkelte større Operaer, ved hvilke en extraordinær Assistance, efter nærmere Overenskomst, maatte i de givne Tilfælde ønskes. Ved Valget af Repertoiret tør Bestyrelsen tillige forvente en værdifuld Bistand i Deres rige kunstneriske Erfaring og sikre Blik for hvad der egner sig for en Scene.

Medens det iøvrigt følger af sig selv, at den nærmere Begrændsning og Ordning af Forholdet først kan finde Sted, naar Fru Etatsraadinden har taget Deres Beslutning i Anledning af det foreliggende Spørgsmaal, bør jeg dog, med Hensyn til de almindelige Betingelser for Stillingen, ikke undlade allerede her at tilføie, at Theatret for den kommende Saison vil kunne tilbyde Dem et Honorar af 1000 Rdl., og at Theaterbestyrelsen forudsætter, at den nuværende Sceneinstructeur vil findes villig til fremdeles baade at udføre sin Function, som hidtil, for alle ældre Stykker, og at være til Deres Medhjælp ved Iscenesættelsen af alle de Stykker, som falde ind under den nye Stillings Omraade.

Med disse Bemærkninger tillader jeg mig at imødesee Fru Etatsraadindens behagelige Svar.

A. Linde .

Til Fru Etatsraadinde J. L. Heiberg.

185

Jeg kastede mig med en overordentlig Alvor og Ihærdighed ind i Stillingen. Det stod for mig som en stor Tilløkkelse ad denne beskednere Vei at arbejde i Digternes Tjeneste og atter som tidligere være deres Tjenerinde, om end i en anden Form. Alle vare enige om, at Theatret trængte til nye Kræfter, der med Kjærlighed vilde lede Indstuderingen af Skuespillet; thi dette var paa dette Tidspunkt tilbagetrængt for Operaen og Balletten, og man følte, at det kun var kommet til dette Punkt ved en slap Indstudering af Stykkerne og en ukunstnerisk Iscenesættelse. Man hørte ideligt Stemmer i Publikum udbryde: "Man kan ikke mere se Skuespillet, vi maa holde os til Operaen!" - og det tarvelige Besøg ved Forestillingerne vakte i høi Grad Skuespillernes Misnøie. At jeg bragte nyt Liv ved min Virksomhed, følte ikke alene Skuespillerne, men Bestyrelsen og Publikum, hvis Interesse atter vakt, saa at Tilskuerne paany rigeligt strømmede til.

At min Ansættelse som Sceneinstructrice, det Ualmindelige i, at en Dame indtraadte i denne Stilling, ikke vilde behage dem, der haabede selv at komme i Betragtning, vidste jeg selvfølgelig godt. At det blev indblæst mangan en ubetydelig Skuespiller, at det var uværdigt for Mænd at staa under og lyde en Kvindes Ordre, havde jeg ogsaa forudset vilde ske; men man glemte at i de mange Aar, jeg havde virket som Skuespillerinde havde det ofte i Virkeligheden været mig, som havde haft Indflydelse paa Stykkernes Iscenesættelse, og dette havde man da ikke alene taalt, men man opfordrede mig ideligt til at træde til med min Hjælp paa Prøverne. Man kjendte altsaa fra gammel Tid min Evne i denne Retning, og det var sikkerligt dette Kjendskab, der gjorde, at man faldt paa at henvende sig til mig.

Min Melhode som Sceneinstructrice var at komme paa den første Frøve fuldt færdig med den hele Iscenesættelse, Akt for Akt, Scene for Scene, og jeg sørgede da for, at Alt, Decorationerne, Requisiterne med mere var i fuldstændig Orden. Denne Methode krævede et langt og besværligt Arbeide forud. Men Fordelen herved er først, at man som ingen Anden har sat sig ind i Digterværket indtil dets mindste Detailler, saa at man paa ethvert Spørgsmaal af de Spillende kan give et fyldestgjørende Svar, og at al Snakken frem og tilbage, alle gode Raad, snart af En, snart af en Anden, der som oftest gaa i modsat Retning, falde bort, og derved megen Tidsspilde, megen Disputeren frem og tilbage spares paa Prøverne, da de Spillende herved nødvendigt maatte føle, at Ingen af dem vare i den Grad inde i det Hele og derfor maatte underordne sig. Begynder man først at lytte til, hvad Per mener og hvad Poul ønsker, da er der ingen Ende paa Tingen, og det Hele opløser sig i Kiv og Spektakler. Dette Sidste var jeg saaledes fri for i de syv Aar, jeg ledede Indstuderingen af Stykkerne. Meget sjelden foreslog 186 nogen af de Spillende nogen væsentlig Forandring i,

hvad jeg forud havde bestemt, uagtet jeg dog ikke aldeles undgik Bemærkninger af de Spillende om, hvad Digteren havde ment eller ikke ment, men som heldigvis vare saa lette at klare, at de uden Vanskelighed kunde vises tilbage.

Man har udtalt, at jeg har faaet at føle lige overfor Personalet, at min nye Stilling som Sceneinstrucrice var en anden end den, jeg tidligere havde indtaget som Skuespillerinde. Hvad hermed menes, har jeg aldrig forstaaet. Min Stilling overfor Personalet som Sceneinstrucrice overgik mine dristigste Forventninger. Fra den første Dag, jeg indtraadte i denne Stilling, sagde jeg til mig selv: "Kun under den Betingelse, at jeg i dette Hverv formaar at hævde den fulde Autoritet lige overfor Bestyrelsen og Skuespillerne, vil jeg blive, i modsat Fald træder jeg øieblikkeligt tilbage, thi da er jeg ikke denne Stilling voxen." Men intet Øieblik i disse syv Aar svigtedes jeg af nogen af Parterne, og uagtet mange *Udenforstaaende* gjerne vilde indsnige den Mening, at jeg ikke var denne Plads voxen, kom disse dog tilkort lige overfor de Resultater, min Iscenesættelse førte til; og jeg tager ikke i Betænkning at udtale, at Indstuderingen af Stykkerne og Prøverne paa dem aldrig før eller senere ere gaaede med større Ro, Alvor, Orden og Præcision end under mig. Ministeriet og Bestyrelsen viste mig paa mange Maader sin Anerkjendelse heraf, uden at tale om at Personalet, naar jeg en enkelt Gang paa Grund af det strenge Arbejde bad om at blive fritaget for at have med et eller andet Stykke at gjøre, paa det Bestemtteste erklærede, at det heller vilde vente, saa længe det skulde være, end undvære min Ledelse med Stykkets Iscenesættelse. Det er af saadanne Kjendsgerninger, man skal faa det sande Syn paa Ens Virksomhed; thi Sligt gjøres ikke af Høflighed, men af Interesse.

At f. Ex. Hr. Phister fra det første Øieblik havde set med skjæve Øine til min Udnævnelse, faldt af sig selv. Man tilgiver ikke letteligt den, man har fornærmet! Det hændtes derfor, da Holbergs "Mascarade" efter en Del Aars Hvile igjen skulde opføres - og man indsaar, at saa Meget, der i Aarens Løb var forkludret og misforstaaet, nu burde rettes ved den nye Indstudering - at Phister beklagede sig til Berner over, at jeg og ikke han skulde lede dette Arbejde af den Forfatter, som han nu een Gang mente at kjende bedst. Berner meddelte mig denne hans Klage, og jeg svarede, at dersom Hr. Phister vilde paatage sig dette Arbejde, da traadte jeg villigt tilbage. Berner meddelte nu Phister dette. Han følte sig smigret herover og lovede at tage Indstuderingen i sin Haand. Men hvad sker! Efter nogen Tids Forløb skrev Phister til Berner, at han, Alt vel betænkt, ikke turde paatage sig Ansvar for den nye Indstudering, men bad Berner om endelig at anmode mig om at sætte dette Stykke, som alle andre, i Scene. "Vil De" - 187 skrev han fremdeles - "meddele Fru Heiberg, at jeg i Et og Alt skal være villig til at gaa ind paa den Ordning, hun finder hensigtsmæssig ved Stykkets Gjenoptagelse." Hele min Ordning var saa heldig at vinde hans fulde Bifald, ligesom Stykket af Publikum blev modtaget med forøget Glæde.

Her ligger for mig et Brev af 16de November 1868, fra Berner til mig, hvori han skriver: "I Gaar Aftes, efter Opførelsen af "Maskeraden", udtalte Hr. Phister til mig, uden al Opfordring, i varme Udtryk sin Erkjendelse af, hvormeget Godt og Fortræffeligt De udrettede, og hvor elskværdig og behagelig De stedse var i Deres Optræden overfor ham og det øvrige Personale." Berner vedbliver: "Saaledes føler jeg mig ogsaa levende overbevist om, at den Dag, da De maatte beslutte Dem til at trække Dem tilbage fra Deres Virksomhed, ikke blot vilde blive en Sorgens Dag for Theatret i videste Forstand, men ogsaa for dets Personale, hvis langt overveiende Deel i Dem seer en god Genius, i hvis Nærhed Lidenskab og Heftighed ikke kunne komme til Udbrud, og hvis Nærværelse sikkrer Enhver den Omgang i Ord og Tone, som ethvert dannet Menneske kan fordre, men som tidligere, desværre, altfor hyppigt blev tilsidesat."

Jeg begyndte min nye Virksomhed med et lidenskabeligt Ønske om at tjene og værne om vor dramatiske Litteratur, idet jeg helt og holdent gjorde mig til Tjenerinde for dennes rette Forstaaelse fra Scenen. Mangen en ældre Digtters Arbejder vare tidligere ofte komne saa misforstaaede frem, at det intet Under var, at den Dom blev udtalt om dem, at de vare *forældede*, og at den fandt sine Eftersnakkere i Publikum.

Hvad en rigtig Indstudering af et Stykke har at sige, viste Resultatet af Gjenopførelsen af Heibergs "Syvsoverdag", som Berner trods mine Betæneligheder satte igjennem. Stykket var helt faldet igjennem ved dets første, forkvaklede Opførelse i Anledning af Christian den Ottendes Kroning. Da det nu atter blev optaget (1868), og Alt kom til sin Ret, blev det, hvad man kalder et Kassestykke, og det uagtet Rollerne paa faa Undtagelser nær havde svagere Fremstillere end tidligere.

Det er min Anskuelse, at naar Personalet er svagt, saa at den egentlige Skuespilkunst er fattig repræsenteret, da skal man netop fremdrage virkelige Digtværker af første Rang, i Stedet for smaa, ubetydelige Arbejder, thi ved at fremstille sande Digtværker - at sige naar disse ledes af en kunstforstandig Haand, der kan bringe Enhed i Fremstillingen, saa at man føler, at ikke hver enkelt Villie faar Lov til at brede sig paa det Heles Bekostning, men at der er een Villie, der hviler over det Hele - kan der frembringes en Harmoni, der aldrig forfeiler sin Virkning. Ved Harmoni kan mangan en Svaghed i Fremstillingen i det Enkelte skjules, og ved at 188 give virkelige Digtværker faa Tilskuerne dog *Noget*, der kan optage deres Interesse, hvor egentlig Skuespilkunst mangler. Derfor laa det mig paa Hjerte at drage *betydelige* Stykker frem, som intet Theater, der holder sig selv i Ære, bør savne i sit Repertoire. Flere af Shakespeares, Oehlenschlägers og Holbergs uddelrige Digtværker bleve nu fremdragne og fulgtes af Publikum med stor Interesse. Men intet Theater kan leve af ældre Arbejder *alene*, naar det rette Liv i dets Virksomhed skal tilveiebringes overfor det store Publikum. Af og til maa nye Digtværker, udsprungne af

Tidens Liv og Bevægelse, fremstilles. Det betydeligste af vort ældre Repertoire var i hine Aar saa hyppigt gaaet over Scenen, at det trængte til nogle Aars Hvile, og hvad der af de ældre Arbeider endnu i lang Tid kunde have frembudt Interesse, dertil manglede Talenter, som kunde afløse de Skuespillere, der enten vare døde eller havde trukket sig tilbage. Sammenligningen var farlig, og desto mere maatte man ønske at kunne opføre nye Digterværker, ved hvilke en saadan Sammenligning ikke frembyder sig. Der havde i de senere Aar været en fuldstændig Stilstand i vor egen dramatiske Litteratur, saa det syntes, som om denne tidligere rige Mark, der havde givet saa frodig Høst, nu laa aldeles brak. Man ventede og ventede, men ingen ny dramatisk Digter lod høre fra sig. Derimod var der i Broderlandet Norge opstaaet to betydelige Digtere, Ibsen og Bjørnson, hvis Arbeider *Scenen* ikke havde gjort sig til Tolk for herhjemme. Jeg virkede da til, at disse betydelige Arbeider bleve optagne i vort Repertoire, og det faldt mig ikke ind, at det var en større Forsyndelse mod vort Nationaltheater at fremdrage disse nordiske Arbeider end ideligt at opføre franske, engelske og tyske; ja, jeg mente, at det ligefrem var en Pligt mod disse Forfattere og mod Publikum, at hvad der laa os saa nær burde kjendes og Publikum selv faa Leilighed til at dømme om dets digteriske Værd. Allerede Bjørnsons "De Nygifte", som kom til Opførelse forinden min Ansættelse, havde jeg efter Bestyrelsens Ønske sat i Scene.

Theatersaisonen 1867-68 med mig som Sceneinstructrice aabnedes dernæst med Bjørnsons "Maria Stuart" (2den September), et Arbeide med store Skjønheder. Det interesserede mig at bringe dette Arbeide for første Gang paa vor Scene. Bjørnsons væsentlige Fortrin i Skildringen af Marias Character var, efter min Mening, at han heri stærkt betonedede, at Marias egentlige Ulykke var det Væld af Erotik, der gennemstrømmede hendes hele Væsen, og som gjorde, at de Mænd, til hvis Bistand hun støttede sig i sin vanskelige Stilling, aldrig saa snart nærmede sig hende, før de, som skulde være hendes Raadgivere, hendes Medhjælpere i Regjeringen, hendes Anførere i Krigen, strax forvandlede til lidenskabelige Tilbedere, der i Stedet for at afvende Uveirsskyerne fra hendes Hoved i deres Tilbedelse forøgede 189 dem og bragte hende i en ydermere fortvivlet Stilling. Hendes Skjønhed i Forening med en sydlig Letsindighed var hendes anden Ulykke, der gjorde, at hun havde Tilbedere i Mængde, men ikke en eneste virkelig Ven. Denne Side af hendes Livs Gjenvordigheder har ingen Digler fremstillet saa klart og bestemt som Bjørnson. Hvad der i dette Arbeide stødte mig meget, var den Mangel paa Ærbødighed, hvormed Christus, Bibelen og dens Ord benyttedes i Stykket. At kaste Bibelen hen ad Theatergulvet, ideligt at føre Christus i Munden er her stødende og bør ikke tillades. Shakespeare har aldrig gjort sig skyldig i Sligt. Dette krævede jeg bestemt strøget. Bestyrelsen frygtede for Bjørnsons Vrede, ifald den tillod sig dette, og kun paa mit Ansvar lige overfor Bjørnson gik man ind herpaa. Da Stykket nærmede sig sin første Opførelse, kom Bjørnson til Kjøbenhavn, og jeg negter ikke, at jeg selv frygtede for hans Vrede i denne Sag. Bjørnson kom strax til mig og begjærede at overvære Generalprøven. Jeg bad ham indstændigt om at opgive dette, thi havde han saa kort før Opførelsen gjort Indvendinger og maaske krævet alt det, jeg havde vovet at stryge, atter indført, da forudsaae jeg en stor Alarm, hvorved den hele Opførelse var blevet standset. Han føiede mig paa den elskværdigste Maade i ikke at overvære Generalprøven, og vi skiltes fra hinanden, idet jeg sagde: "Kom til mig efter den første Opførelse, da vanker der maaske "blodige Pander"." Han kom, uden med et Ord at omtale Udeladelserne og til min Glæde uden at kræve nogen som helst Forandring i den hele Ordning af sit Arbeide. Hos Publikum vandt Stykket Bifald, og saaledes var Alt gaaet efter mit Ønske. Ligeledes opførtes Henrik Ibsens "Kongs-Emnerne", den mest storartede Tragedie, som Norden i Mands Minde har frembragt, saa vel som "De Unges Forbund". Den Lykke, alle disse Arbeider gjorde hos vort Publikum, retfærdiggjorde min Interesse for dem; men mangen Modstander af den norske Muse tilgav mig aldrig at have fremskyndet Opførelsen af disse Digterværker paa vor Scene. Ibsens "Kongs-Emnerne" var maaske af alle større Skuespil den vanskeligste Opgave at fremstille paa Theatret, især med de Kræfter, dette var i Besiddelse af, og næsten alle Rollerne i dette Stykke havde i og for sig Krav paa Skuespillere af første Rang. Hertil kom, at Sceneskiftet sætter næsten uoverstigelige Vanskeligheder for Theatraleren og Sceneinstructuren, naar man ikke vil ty til den forkastelige Udvei, som desværre har faaet Indpas paa alle udenlandske Scener, nemlig at lade et Skjærmbrædtteppe rulle ned, medens de vanskeligste Sceneforandringer foregaa, og saaledes rive en Akt i Stumper og Stykker og derved ideligt ophæve Illusionen, idet man med dette Teppe underretter Publikum om, at nu maa Skuespillernes Arbeide afbrydes, for at Maskinfolkene kan begynde under Hamren og anden Støi bag Teppet. Jeg regner mig det til en Fortjeneste aldrig at have benyttet mig af 190 dette ukunstneriske Middel, selv ikke i "Kongs-Emnerne", hvor utvivlsomt Fristelsen var stor; men jeg udfandt, ikke uden Møje, en Maade at ordne Alt paa uden at ty til dette Nødmiddel.

En Akt er i ethvert virkeligt Digterværk en Eenhed, nøie afpasset af Forfatteren, og denne kan ingenlunde være tjent med, at denne Eenhed afbrydes midt i; og dette sker uomtvisteligt, naar et Forteppe rulles ned, hvorved Spændingen i Handlingens Gang ophæves, saa at Publikum bliver aldeles confunderet i, hvilken Scene der slutter Akten og hvilken ikke. En saadan Maade at hjælpe sig paa er ukunstnerisk. Bedst var det unegtligt, om Digterne vilde indrette Scenegangen i deres Stykker uden den idelige Sceneforandring; men da dette Ideal af Scenestillingerne saa godt som aldrig opnaas, saa udfandt jeg en anden Løsning ved vanskelige Forandringer, der viste sig saa brugbar, at den har holdt sig til den Dag i Dag paa vor Scene, fremfor Afbrydelsen ved et Forteppe. Ved de vanskeligste Forandringer lod jeg gjøre fuldstændig mørkt paa Scenen, og under dette Mørke fremsattes da den nye Decoration, og først naar denne stod fuldt færdig, oplystes Scenen atter. Meget var vundet herved, thi det er ikke skjønt eller for Illusionen heldigt at se Mure, Træer og andre til Decorationen nødvendige Lapper, glide ned hulter til bulter fra Himlen,

- uden at tale om, at Maskinfolkenes Arme og Ben ofte komme tilskue ved slige Sceneforandringer og opvække Publikums Latter. Et Forpeppes Nedrullen afbryder Handlingen, og Publikum, der ikke veed, hvor længe denne Afbrydelse vil vare, begynder da sin indbyrdes Conversation, og Ro og Stilhed er afbrudt. Naar derimod Mørket indtræder, da spændes Publikums Opmærksomhed paa, hvad der nu skal vise sig for Øiet, naar Mørket atter hæves, og man bliver i Illusionen. Det har desuden viist sig, at en Decoration aldrig gjør større Virkning, end netop naar Mørket afbrydes af Lyset.

Med min Interesse for at opføre Ibsens storartede Skuespil stod jeg saa godt som ene. Alle Skuespillerne paa Hr. Emil Poulsen nær, der skulde spille Bisp Nikolas, vare imod Opførelsen, og Bestyrelsen rystede paa Hovedet ved Tanken om, hvorvidt det vilde falde i Publikums Smag, saa der hørte stor Udholdenhed, Bestemthed og Mod fra min Side til ikke at opgive det Hele. Udfaldet viste imidlertid, at jeg havde set ret, thi Stykket vandt en høist mærkelig Modtagelse. Alle lod til at føle, at her blev der budt dem Noget, der hørte til det Ualmindelige, og Mange udtalte deres Glæde over at skue dette mærkelige Arbeide. Da der i alle Anmeldelser af Stykket blev udtalt, at dette Stykkes Optagelse og Udførelse paa Scenen havde været en Ære for Theatret, glemte nu alle Skuespillerne deres tidligere stærkt kritiserende Ytringer; thi om Skuespillere gjælder unegteligt ofte, hvad Heiberg i „En Sjæl efter Døden“ lader en af dem udtale:

191

Naar jeg selv til Applaus i Rollen kom,
Forandrede jeg ret gjerne min Dom.

Jeg betragtede Stykkets Held ligefrem som et stort Slag, jeg havde vundet. Paa samme Maade som med "Kongs-Emnerne" havde jeg at kæmpe med Uvillien mod "De Unges Forbund", mod Shakespeares "Cymbeline" og andre betydelige Arbeider. Det tydeligste Bevis paa, i hvilken Grad den kunstneriske Aand paa den Tid var i Forfald indenfor Theatrets Mure!

I en Theaterkritik - i Bladet "Dagens Nyheder" - over "Kongs-Emnerne"s Opførelse (senere optagen i Fortsættelsen af Overskous Theaterhistorie) ankes over to Steder i Stykket som forfeilede ved min Iscenesættelse. Ifald denne Kritik ikke var bleven optaget i Theaterhistorien, skulde jeg ikke dvæle ved denne Kritikers umotiverede Bemærkninger; men da de nu her ere gjentagne, skal jeg dog med faa Ord imødegaa dem. Den ene Anke er denne, at Stuen i Oslo Bispegaard var mørk som en Grav, hvori intet Lys tændtes, skjøndt Bispen, idet han ledes ind fra Sovekammeret, strax udbryder: "Tænd flere Lys!"

Denne Bemærkning mod mig er ikke rigtig. *Der brændte eet Lys ved Bispens Bedestol*, og dette ene Lys var netop anbragt med stor malerisk Virkning for at belyse Bispens Aasyn under Dødskampen. Der er altsaa Intet iveien for, at hvor der kun brænder eet Lys, der kan Bispen gjerne udbryde: "Tænd flere Lys!" Nu staar der unegteligt i Bogen, at Sira Viljam siger: "*Her er tændt*" - men da Kritikeren selv bemærker, at denne Replik var ved Opførelsen *strøget*, saa bliver hans Anke jo latterlig; naar Repliken er *strøget* paa Scenen, saa behøver man jo ikke paa Scenen at rette sig efter den. Og vil man nu vide, af hvilken Grund samme lille ubetydelige Replik blev *strøget*, saa er her Svaret: Naar der var bleven tændt flere Lys i Stuen, da maatte, som altid sker paa Scenen, Lamperækken være trukket op; thi intet Lys virker i det store Rum; det er kun ved Lamperækkens Hjælp, at man tror, at Lysene lyse. Var dette nu sket, da havde Stuen staaet i fuld, klar Belysning. Men nu mente jeg, og Fremstilleren af Bispens Rolle med mig, at denne fulde Belysning i høi Grad vilde skade den hele Scenes Virkning, saa at det Natlige, Dæmoniske vilde blive svækket og den hele Stemning ved denne rædselsfulde Scene i høi Grad formindsket. Derfor blev hin lille Replik *strøget*, og derfor kom ikke flere Lys paa Scenen end det ene kunstige Lys, der var anbragt paa Bedestolen. Jeg tør sige, at Intet, som kunde komme ind under Benævnelsen Sjuskeri, har fundet Sted under min Virksomhed som Sceneinstructrice. Alt var betænkt og nøie beregnet.

Den anden Anke er, at jeg i Slutningstableauet lod Skules Lig bære ind af Krigerne, i Stedet for at lade Liget ligge udenfor Døren, som der staar i 192 Bogen. Under hele min Virksomhed ved Iscenesættelsen af tragiske Skuespil har det fremfor Alt ligget mig paa Hjerte at undgaa, hvad der destoværre ofte var Tilfældet i ældre Dage i Tragedien, at Publikum lo, hvor det helst maatte græde, og det kunde let være blevet Tilfældet her. Det er et farligt og udramatisk Træk - ikke i Bogen, men paa Scenen - at lade en Hovedfigur, hvorem alle Repliker dreie sig, ligge udenfor og blive tiltalt, uden at Tilskuerne kunne se ham. En Decoration som den, hvori Stykket ender, hvor to Hære kæmpe, kan ikke være en kort Decoration paa et Par Coulisser. Den maa være stor og dyb, og den, der skal ligge udenfor denne, kommer altsaa saa langt tilbage i Baggrunden, at de Spillende nødes til at vende Ryggen mod Publikum, og dette kan let opvække Latter, saaledes som det alt gjorde paa Prøverne af selve Personalet, forinden Forandringen blev gjort; men denne Virkning maatte for enhver Pris undgaaes. Men dog blev Skule først baaret ind, efter at de bekjendte Repliker vare udtalte: "*Her ind, Kong Haakon!*" - "*Liget ligger mig iveien!*" Altsaa først i det allersidste Moment inden Teppet faldt, bares han ind af sine Mænd. Skules Lig var endnu vigtigere at faa frem paa Scenen, efter at Forfatteren paa min Anmodning lod Stykket ende med Sigrids Ord til Liget om "Skule Baardssøns Ulydighedsgang paa Jorden", i Stedet for "Skule Baardssøn var Guds Stedbarn paa Jorden", en Replik, der da aldeles bortfaldt, hvilket jeg - og Flere - fandt heldigt, thi Gud har ingen Stedbørn paa Jorden. Skriften lærer os, at han bestandigt arbeider paa at frelse de fortabte og Forvildede; Gud er en kjærlig Fader for Alle, og ingen Stedfader for Nogen.

Min Interesse for denne min nye Virksomhed ved Theatret steg Aar for Aar, og min Glæde var stor over enhver vellykket Fremstilling af Digtværkerne, enhver vellykket Fremstilling af Rollerne i disse. Og dog vilde jeg fornegte Sandheden, dersom jeg ikke udtalte, at mangen en Smerte greb mig, naar Fremstillingen af et Digtværk, som mig syntes, fik et tarveligt Liv, et tarveligt Udtryk for den Aand, Digterne havde lagt deri. Jeg følte da ofte de fordums Kræfter i mig røre sig med en Styrke, der som den unge Vin truede med at sprænge sit Kar, men jeg tvang disse Kræfter blufærdigt og i Stilhed tilbage og beholdt Savnet og Smerten hos mig selv. Ja, jeg var ofte forundret over, hvor fast urokkelig en saadan Evne kan ligge i Sjælen trods Aar og Alder, saa at Sjælens Vinger mod Ens Villie, mod Ens Ønske endnu ligesom løfte sig til Flugt. Hvor en saadan Naturkraft er nedlagt, saa varm, saa stærk, at ikke Alderen, ikke et oprigtigt Ønske om at afbryde denne Virksomhed formaar at døde den, der maa dog vist Kaldet have været berettiget. Jeg sad imidlertid ikke her under Udøvelsen af mit nye Hverv med Sorg og Tungsind, tvertimod, jeg nød i fulde Drag det, endnu paa denne beskednere Maade at bidrage til denne Kunsts Forstaaelse, medens jeg selv 193 personlig stod skjult bagved. Jeg glædede mig over, at jeg i Kjærlighed og Trofasthed efter bedste Evne endnu kunde være noget for en Kunst, jeg fra Barn af havde levet og aandet for. Jeg nød med indre Tilfredsstillelse at arbejde i denne Sag uden lydelig Ære og Paaskjønnelse, uden at det store Publikum anede Arbeidets Anstrengelse og Vigtighed for det Hele. Jeg nød i Stilhed, naar en eller anden lille Begavelse vandt et lydeligt Bifald, at jeg da kunde sige til mig selv: "Dette Held, dette Bifald har jeg min Del i - men det veed Ingen, knapt den Paagjældende selv." Mig syntes, at jeg paa denne Maade først nu arbejdede rent i Kunsts Interesse uden at kræve eller ønske Andet end min egen Bevidsthed om, at dette Arbejde ikke var spildt for det Hele. Naar man i mange Aar er bleven vurderet, ofte overvurderet, da nyder man at kunne paa denne Maade i Stilhed afbetale sin Gjæld, og jeg var glad og tilfreds ved paa den Maade at være en skjult Tjenerinde i Kunsts Rige. Kun Et plagede mig, og det var, naar jeg ligesom saae mig selv gaa igjen paa disse Brædder, idet ikke faa kvindelige Talenter ved deres Copieren af min tidligere Spillemaade, som de endnu kun huskede altfor godt, fik mig til at rødme ved denne ubehagelige Gjenkendelse af mig selv. Al Copiering er en afskyelig Ting. Thi hvad er det, der sædvanligt copieres? Alt det Ydre, det Tilfældige, som hører Personen til. Men alt dette Ydre er saa nøie og fast forenet med det Indre, det Aandelige, at hvor kun det Halve, det Uvæsentlige gribes, der staar den Skikkelse, som efterabes, omtrent som en udpyntet Dukke med Glasøine; thi om end disse Øine kunne bevæge sig fra høire til venstre, ere de dog et Mærke paa noget Dødt og Sjælløst. At se sig saaledes erindret var en Smerte, som det ikke var saa let at faa Bugt med. Ja, man kan undertiden forfærdes, som den Dobbeltgjænger, der uventet ved at træde ind i sin Stue ser sig selv alt sidde i Sofaen. Et saadant Syn skræmmes man tilbage fra, man lukker Døren og gaar sin Vei. Men hvor skulde jeg fly hen ved dette Syn fra Scenen? Jeg sad bunden og maatte holde det ud og lade, som om jeg ikke havde set og hørt mig selv; thi en Efterligner indrømmer aldrig i Verden, at han copierer. Men paa dette nær glædede og interesserede Stillingen mig i høi Grad. Og i denne Stilling holdt jeg ud, som kun faa Mænd havde gjort, i syv Aar.

Men foruden at mine legemlige Kræfter begyndte at svigte, kom nu en Begivenhed til, som berørte mit Indre dybt. Det kjære, gamle Theater skulde nedrives til Grunden og en anden, ny Theaterbygning reises i dets Sted; disse Mure, hvor alle min Barndoms og Ungdoms Drømme vare blevne til, hvor jeg havde levet saa godt som mit hele Liv, hvor min Erindring gjemte saa mange lyse Minder, saa at hver Plet, hver Krog havde et lille Eventyr at fortælle mig, dette Hus skulde nu jevnes med Jorden. At være Øienvidne til dette Syn gyste jeg tilbage for, og jeg bestemte mig til at gjøre en Udflugt 194 til Syden og ikke vende tilbage, førend det nye Theater var reist, og det gamle kunde staa i min Erindring, uforstyrret af Ødelæggelsens Vederstyggelighed. Jeg udbad mig da et Aars Permission, hvilket blev mig tilstaaet, og foreslog Hr. Emil Poulsen, der med mere end almindelig Interesse paa alle ' Prøver havde fulgt min Indstudering, til at træde i mit Sted. Han blev da valgt og udførte Arbejdet med Indsigt og Iver, men opgav atter Stillingen efter en Saisons Forløb. Han sagde en Dag til mig efter min Hjemkomst: "Nei, dette kunde jeg ikke udholde i Længden. Jeg har aldrig tidligere vidst, hvad Nerveusitet vilde sige, men i dette Aar har jeg for første Gang gjort Bekjendtskab dermed." Og sandelig, jeg forstod kun altfor godt, hvad han havde lidt under de Ophævelser, Skuespillerne kunne gjøre, fordi de ikke have gjort sig den Uleilighed at kjende andet end høist deres egen Rolle, og knapt den. Ja, de have endogsaa den Dristighed uden videre at udslette eller forandre Digterens Ord og Mening til selvvalgte, som de naivt paastaa ere langt bedre end hans. At ingen samvittighedsfuld Sceneinstructeur kan tillade Sligt, falder af sig selv. Der hører unegteligt stor Taalmodighed til at modarbejde alt Sligt i Haab om, at Modbemærkningerne blive forstaaede og respecterede. Det hjælper undertiden, at disse Ophævelser ere saa comiske og have saa lidt med Forstaaelsen af Digtværket at gjøre i dets *Helhed*, at Utaalmodigheden forvandles til en tilbagetrængt Latter, der midt i det Triste kan have noget høist Forfriskende. Jeg kunde give mange saadanne Historier tilbedste.

Hr. E. Poulsen ophørte da atter med sin Virksomhed som Sceneinstructeur, og Hr. H. P. Holst traadte i hans Sted. Jeg havde, som sagt, søgt om et Aars Permission, men i mit stille Sind var jeg dog alt saa temmelig paa det Rene med, at denne min Virksomhed maatte for bestandigt ophøre. At Bestyrelsen og Ministeriet ikke ønskede, at jeg skulde trække mig tilbage, viser følgende Brev fra Cultusministeriet:

Efter Theaterbestyrelsens Indstilling har Kirke- og Undervisnings-Ministeriet under 22de f. M. tilstaaet Fru Etatsraadinden en Gratifikation af 500 Rd. i Erkjendelsen af Deres Betydning for Theatrets Virksomhed i

Saisonen 1873-74 samt fremdeles under den Forudsætning, at De agter at benytte Deres Ophold i Udlandet til at foretage en Reise til Paris, et Bidrag til denne af 500 Rd. i Betragtning af den Interesse, det vil have for Theatret, at De paa denne Maade beriger Deres Erfaring ved at fornye Deres alt for længere Tid siden indvundne Kjendskab til fransk Skuespilkunst og Theatervæsen.

Dette har jeg den Fornøielse herved at meddele Fru Etatsraadinden til behagelig Efterretning.

A. Linde .

Fru Etatsraadinde Heiberg.

195

Hvor smigrende nu dette Tilbud end var for mig, blev jeg dog fast i min Beslutning, at lade nye Kræfter optage Arbejdet; thi jeg indsaar, at med et nyt, større Theater vilde der udvikle sig en ny Aand, der i mange Maader vilde være stik imod den gamle, og mig syntes, at det var bedst, at jeg fulgte med den gamle Bygning i Forglemmelsens Elv. Derved blev det, og jeg har i Aarenes Løb mere og mere følt, at jeg havde valgt det rette Øieblik til at trække mig tilbage. Men at den nye Aand skulde gaa saa vidt, at man efter nogle Aars Forløb saa godt som slog en Streg over hele *vor egen* dramatiske Litteratur, Tragedier, Lystspil, lyriske Dramaer og Vaudeviller, for næsten udelukkende at lade en fremmed, især fransk Litteratur optage Kepertoiret, dette var dog ikke faldet mig ind som en Mulighed, og endnu mindre som en Mulighed, at Publikum og Pressen i lang Tid vilde taale det og tie til det. De Nationer ere snart talte, der ere saa lykkelige at eie en dramatisk Litteratur, men mange ere de Nationer, der dybt beklage ingen at have. Vi have en saadan, og burde holde den høit i Ære paa vort Nationaltheater.

To Arbejder gjør det mig ondt, at jeg ikke forinden min Bortgang fik ordnet og sat i Scene med de Forandringer, der vare paatænkte, thi nu vil det neppe nogensinde ske. Jeg vil her korteligt og saa godt som Sligt lader sig gjøre, nedskrive, hvori de paatænkte Forandringer i disse to Arbejder bestode.

Den ene er en Forandring af Gjenfærdets Optræden i "Svend Dyrings Huus", hvortil jeg havde erholdt saa vel Digterens som Componistens Samtykke, nemlig at stryge hele det lange musikalske Melodrama, hvor Helvig første Gang optræder i Stykket, og kun lade hendes skønne Ord uden Afbrydelse blive ledsagede af en zitrende Bevægelse af Violinen med Sordine paa i Orchestret; thi det Musikalske kan her ikke ganske undværes for at forhøje det Mystiske i den natlige Situation; men det bør ikke brede sig, saa at Tankerne i Fru Helvigs Tale blive vanskelige at fastholde. Og dette overnaturlige Syn af den døde Moders Gjenfærd bør ikke vare for længe, naar Spændingen hos Tilskuerne skal kunne fastholdes.

Den anden Forandring er Slutningsscenen i Stykket, hvor Helvigs Gjenfærd viser sig for *alle* Personer i Stykket. Forandringen her skulde bestaa i, at Fru Helvigs Gjenfærd, hvor Guldborg vil rive Regisse ud med sig, skulde vise sig staaende bag Ragnhilds Baare, strækkende Armen ud mod Guldborg, og *kun set og hørt af hende* udbryde: "Hold inde!" Guldborg, der har sluppet Regisse, staar forstenet, forfærdet, synker i Knæ og udbryder: "Barmhjertighed!"

196

Helvig

(med dæmpet Stemme).

"Gak hen, o Kvinde!
Og opfyld din Pligt!"

Guldborg

(ligeledes med dæmpet Stemme, til de Omstaaende).

"Jeg øiner Guds Finger! Jeg giver mit Minde."

(Hun bedækker Ansigtet med sine Ilænder og bliver liggende paa Knæ.)

Hele det efterfølgende Melodrama falder saaledes bort.

(Svend Dyring forener Stig og Kegisse.)

Regisse

(udbryder, idet hun omfavner Stig).

"O, Moder kjære! see herved!"

(De staa omslyngede til Teppet falder.)

Saa snart Helvig i denne Slutningsscene viser sig, bør atter de faa Repliker ledsages af Toner og Accorder, der danne Overgangen til Englechoret, som nu bør synges dæmpet, helst af fire Kvindestemmer, hvorunder Helvig atter forsvinder.

Digteren og Componisten vare, som sagt, enige med mig om denne Forandring, der i høi Grad vilde forøge Virkningen af et af vor dramatiske Litteraturs skjønneste og mest værdifulde Arbeider.

Det andet Arbeide var Heibergs romantiske Comedie "Fata Morgana". - Aaret iforveien, inden min Beslutning var tagen at ophøre med min Virksomhed som Sceneinstructrice, havde jeg formaaet P. Heise til at skrive en hel ny Musik til "Fata Morgana", da den tidligere, som mig syntes, ikke bar Stykket, som den burde. En Del Forandringer og Forkortelser i Texten havde Heise og jeg i Forening foretaget. Ved min Bortgang iaa Heises Musik fuldt færdig; jeg havde med stor Glæde hørt ham foredrage den og følte mig overbevist om, at det skulde lykkes at fængsle Publikum for dette rigtignok dristige, eiendommelige dramatiske Arbeide, ifald jeg i Et og Alt maatte raade for dets Iscenesættelse ligesom ved "Syvsoverdag". Ved min Bortgang blev Heise temmelig nedslaaet, idet han nu ansaae sit betydelige musikalske Arbeide for spildt, som Noget, der nu vilde henligge ubenyttet; thi hvem skulde nu have Interesse for med Kjærlighed at forsøge paa at bringe det til Opførelse? Jeg selv havde en Følelse af, at det var et Slags Forræderi mod ham at gaa bort, førend jeg havde haft Leilighed til at faa "Fata Morgana" paany opført. Men Forholdene kunne pludselig stille sig saaledes, at vi tvinges til at opgive det Arbeide, der mest interesserer os.

197

En Trøst var det for mig, at Heise tog denne Skuffelse roligt og smukt, idet han sagde: "Ja, ja, det kan jo ikke skade, at der ligger Noget efter Ens Død."

De Forandringer, jeg i Forening med Heise har gjort i Heibergs "Fata Morgana", ere saa gjennemgribende, at jeg ikke vil trætte Læseren med det. Derimod har jeg tilstillet Theaterbestyrelsen et Exemplar af Eventyrcomedien "Fata Morgana", hvori jeg, saa godt som Sligt lader sig gjøre, nøiagtigt har angivet alle Forandringerne; det kan nu henligge i Theaterarchivet, indtil - det var jo dog muligt - engang en Theaterchef og en talentfuld Sceneinstructeur kunde faa Lyst til at prøve deres Kræfter paa atter at bringe Stykket paa Scenen og lade Publikum høre Heises hidtil for Alle ukjendte Musik dertil.

At tilstille Theatret et saadant Exemplar har jeg anset for min Pligt mod den nu afdøde Componist, hvis Musik neppe vil kunne forstaas, uden at man tillige kjender de Forandringer, der ere foretagne med Stykket. Jeg mener hermed at afbetale lidt af min Uret, idet jeg forlod min Plads, forinden Stykket kunde blive opført. Jeg skrev derfor nedenstaaende Brev til Theatrets nuværende Chef efter Heises Død 1881.* Hvor mange Aar dette * 198 Stykke og Musiken dertil, i Taushed og ukjendt af Alle, skal henligge, vil afhænge dels af den Aand, der er over Bestyrelsen, dels af, om der kommer en talentfuld, med Phantasi hegavet Sceneinstructeur, og dels af, om Theatret er i Besiddelse af Skuespillertalenter, der formaa at gribe og gjengive Figurerne i Stykket. Jeg kan ikke lade være at haabe, at alle disse tre Betingelser engang ville være tilstede, naar jeg selv forlængst hverken vil kunne faa Glæde eller Sorg af Resultatet. Men førend Theatret atter kommer i Besiddelse af et Talent, der kan hæve de lyriske Udbrud i Clotaldos Rolle op til, hvad Digteren har villet, vil Forsøget med Stykkets Gjenoptagelse være spildt.

REISEN TIL UDLANDET.

I Foraaret 1874 sagde jeg Farvel til Kjøbenhavn, til Venner og Veninder og til den gamle Theaterbygning, der om ganske kort Tid skulde jevnes med Jorden, saa at ingen Sten blev tilbage. Minderne om, hvad denne Bygning i Tidernes Løb har huset, lade sig vel ikke saa let nedrive som Stenene.

Jeg reiste nu med mine tre Børn til Schweiz, hvor jeg i Byen Lausanne agtede at slaa mig til Ro i længere Tid ved den yndige Genfersø. Men neppe var jeg ankommen hertil, før jeg følte mig overordentlig angrebet. Jeg tilkaldte Byens bedste og mest agtede Læge, Mr. Cérenville, der ved at undersøge mit Bryst udbrød: "Men hvad har dog bevæget Dem til at forlade Hjemmet og begive Dem paa Reise? De er overordentlig angrebet, og mig synes, at det er min Pligt at sige Dem, at der er kun lidet Haab om Deres Helbredelse. Ifald De derfor har Dispositioner at gjøre i Hjemmet, da bør De ikke opsætte det." - Jeg holdt imidlertid denne hans Erklæring endnu i nogen Tid hemmelig for mine Venner i Hjemmet og underkastede mig Lægens temmelig haarde Kure, der afkræftede mig mere og mere. Medens jeg nu saaledes laa til Sengs Dag efter Dag og tænkte paa Rimeligheden af min nærforestaaende Død, var min stadige Tanke Børnenes Stilling, naar jeg var borte. Da kom en Dag uventet et Brev fra Kjøbenhavn, der meldte mig, at min Eiendom i Rosenvænget havde faaet en Liebhaber, der ønskede at kjøbe den og bød en temmelig betydelig Sum derfor. Jeg saa heri et Vink af Forsynet til Fordel for Børnene og solgte mit smukke Hus. Da min Tilstand fremdeles vedblev at være høist betænkelig, meddelte jeg omsider mine Venner i Hjemmet, hvorledes Sagerne stode, og hvad Laggen havde ytret herom. Saa snart denne Meddelelse naaede Kjøbenhavn, begav min trofaste Ven Krieger sig paa Reise til Lausanne, hvor han ankom til stor Trøst for Børnene og mig. Min Tilstand blev nu imidlertid lidt efter lidt 199 bedre, og Lægen sagde, at jeg burde tage op i Bjergene og underkaste mig en

Mælkekur, som skulde bestaa i at nyde mindst 4 Potter Mælk om Dagen. Jeg gøs ved Tanken om at faa dette Kvantum ned; men, mærkeligt nok, var jeg umættelig, da jeg først havde begyndt denne Kur i Château d'Oex, saa at jeg neppe havde drukket et Glas, før jeg følte Attraa efter et nyt. Efter 5 Ugers Ophold her reiste jeg saa godt som helbredet herfra. Nu vilde Lægen ikke tillade mig Opholdet i Lausanne, men beordrede mig til et mere sydligt Sted. Jeg reiste da til Italien, men kunde ikke taale Klimaet i Rom og maatte atter der ligge i længere Tid af romersk Feber.

Medens jeg her i det deilige Rom saa saare ubeleiligt var fængslet til Sengen og havde faaet paalagt Resignation, idet Øiet maatte nøies med at betragte det afblegede Papirmønster paa Væggene i Stedet for al den Herlighed, der her findes paa Gallerierne og i Naturen, hjalp Digteren Bjørnson og hans Hustru mig paa den elskværdigste Maade at bringe Afvexling ind i mit liggende, monotone Liv ved deres hyppige Besøg og livlige Tale om Alt, hvad der bevægede Tiden ude og hjemme. Som en kjærlig Søster stod Fru Bjørnson mig bi i Raad og Daad, og Timerne fløj som Minutter. Som en kjærlig Broder lyste Bjørnsons Medfølelse for min Tilstand ud af Alt, og hvad han troede kunde opmuntre mig, udeblev ikke. Jeg var inderlig taknemmelig over deres Godhed. Det æggende, lidenskabelige i Bjørnsons Samtaler forøgede vel undertiden den Feber, jeg led af, men det var dog en uundværlig Medicin for at holde min Aand i livlig Bevægelse. Saaledes hengik henved et Par Maaneder, og jeg følte, at jeg paa denne Vis kunde ligge hen i Aar og Dag. Jeg havde imidlertid kaldet en tysk Læge, der kom og gik, skrev Recept paa Recept uden mindste Virkning. Endelig sagde jeg en Dag til ham: "Jeg kommer mig aldrig her." - "Nei," svarede han ganske lakonisk, "det Eneste, som hjælper for den romerske Feber, er at skifte Climat." - "Det skulde De virkelig strax sagt mig," svarede jeg, "hvor raader De mig da til at tage hen?" - "Jeg raader Dem," svarede han, "først at rejse en 3 à 4 Uger til Salerno og derefter til Sorrent." Altsaa begav jeg mig til Salerno, et uhyggeligt Sted, og Bjørnsons lovede at møde mig i Sorrent. Da vi havde været nogen Tid i det deilige Sorrent, hvor Orangeblomsterne fra Haven duftede ind til mig paa Sengen, og hvor Loftet i Stuen var malet paa italiensk Vis med lette Skyer paa himmelblaa Grund, hvorfra to yndige Englehoveder tittede frem, fik jeg nyt Haab om igjen at komme til Kræfter.

Efter nogen Tids Ophold i Sorrent, hvor Bedringen imidlertid langsomt gik frem, indfandt Bjørnsons sig til min Glæde, og da han syntes, at det trak i Langdrag, havde han den usigelige Godhed en Dag at foreslaa mig at være min Ledsager til Sicilien, for at jeg der kunde gjenvinde mit Helbred. Hans Hustru bad mig ikke afslaa hans Tilbud, hun skulde nok hjælpe 200 sig med Børnene uden Bjørnson. At jeg var rørt over saa megen Godhed, fulgte af sig selv, men et saadant Offer var det mig umuligt at modtage. Jeg blev altsaa, hvor jeg var, og lidt efter lidt indfandt ogsaa Helbredelsen sig fuldstændigt i det paradisiske Sorrent. Men Bjørnsons Godhed for mig i denne Periode skal jeg altid bevare i et taknemmeligt Hjerte.

Desværre af brødes Bjørnsons og mit Venskab i de senere Aar, da han blev en hel Anden end den Digternatur, jeg havde kjendt. Hans Hjertensgodhed og "Barnetro", som han saa aabent og varmt bekjendte sig til, forvandlede sig til bitter Kritik og Haan over, hvad der var mig helligt og dyrebart. Med Sorg saae jeg ham vandre ad disse nye Veie.

Afstanden blev for stor imellem os.

I Forsommeren 1875 ankom jeg atter til Kjøbenhavn med fornyede Kræfter og levede nu fuldstændig tilbagestrukken i Privatlivet med mine tre, inderligt kjære Børn, glad ved, at jeg endnu foruden disse havde trofaste Venner og Veninder, der ikke vare blevne trætte af i Aarenes Løb vedblivende at følge mig med Venskab og Godhed. Jeg fulgte nu i mit Hjem, saa godt jeg kunde, Verdens store Skuespil udadtil og indadtil; fulgte mit arme Fædrelands tunge Skjæbner og bad Dag og Nat om, at Han, der holder Roret i sin Haand, vilde dreie Hjulet saaledes, at det lille Danmark engang paany kunde komme i en lykkelig, tryk og sikker Havn.

Da Foraaret atter bebudedes ved de smaa, vævre, fløitende, spættede Stære, der opsøgte sig Boliger i Træerne og Husene, medens Violerne og Primulaerne mylrede frem af Jorden, da længtes jeg efter Skovensomheden og efter al den Herlighed, som vor korte Sommer har at byde os. Mit landlige Hus ved Sundet var jo nu solgt; jeg maatte derfor se mig om efter et Sommerhjem; men dette var ikke saa let at finde, thi at ligge i Taarbæk eller andetsteds nær Kysten var fordærvet for mig af al den Menneskepludren, der der gaar i Svang fra Morgen til Aften. Men hvorhen da? Da faldt min Tanke paa min gamle Kjærlighed til Norge og Nordmændene, en Kjærlighed, der i Danmarks Trængsel og Krige var voxet ved Erindringen om de tre Helte: Rye, Schleppegrell og Helgesen, og Fleres tapre Færd under vor Fane, tæt sluttet til vore egne tapre Sønners fra 1848 og 1864. Jeg havde i sin Tid fulgt dem i Kampen; da Rye og Schleppegrell bleve lagte paa Baaren, fulgte mine Taarer dem til Graven, og de flyde endnu for dem, da jeg nedskriver disse Ord til deres Minde.

Ak, hvad have vi dog ikke tabt ved at skilles fra Norge! Saadanne Helte som disse tre have mange Brødre ved Foden af de norske Fjelde. Hvilket Held for Danmark, at disse Tre 1814 ikke vilde, ikke kunde bekvemme sig til at aflægge Eden til den franske Kriger, der var udset til at bestige 201 Sveriges og Norges forenede Throne, men droge tilbage til Danmark, hvor de kæmpede som for deres eget Fædreland. Dog, disse tre vare ikke de Eneste, der i Adskillelsens Øieblik i hine Aar følte en Smerte, der aldrig mildnedes. Heibergs Moder har ofte fortalt mig rørende Træk fra 1814, hvorledes især vore Søofficerer vare ude af sig

selv ved Adskillelsen. Hun fortalte, hvorledes Flere af disse, som hørte til hendes Omgangskreds, havde siddet i hendes Dagligstue, opløst i Taarer, Sorg og Forbitrelse, og hvorledes de og mange med dem aldrig forvandt denne smertelige Amputation af Fædrelandet. Alt dette tilsammen havde forøget min gamle Kjærlighed til Broderlandet.

Allerede tidligere, i 1866, havde jeg anden Gang besøgt Norge, efter at jeg som ung Pige i 1829 havde gjæstet dette Land; altsaa efter 37 Aars Forløb. Den unge Piges gamle Venner kom hende atter imøde med Godhed og Hengivenhed, - og jeg var glad forbauset over, i hvilken Grad man i de mange Aar havde bevaret Erindringen om mig og fulgt min Virksomhed i det Fjerne. Saa godt som ingen ældre Mand eller Kvinde, med hvem jeg kom i Berøring under dette mit Besøg, undlod at omtale for mig, hvor levende de endnu erindrede den unge Preciosa fra hint Aar, og omtalte mangan en lille pudsig Historie om den Maade, hvorpaa de unge Menneskers Begeistring for mig havde givet sig tilkjende; Historier, der vare gaaede mig af Minde, men som nu en efter en dukkede frem i min Hukommelse. De norske Studenter bragte mig en Serenade, digtet af Bjørnstjerne Bjørnson, der blev afsunget under mit Vindue. De unge, kraftige Menneskers Stemmer lode smukt op til mig; jeg var glad og rørt over dette Tegn paa deres Interesse for mig, og jeg reiste atter hjem, beriget med mange kjære Minder om mit Besøg i dette skønne Land.

Ogsaa 1877 og en Række af de følgende Aar reiste jeg tilligemed mine Børn til det deilige Norge, indsugede den friske, styrkende Luft og glædede mig ved atter at se og tale med de gamle Venner og de nye, jeg vandt. Under mit Ophold der 1879 modtog jeg et Besøg af Kong Oscar den Anden, og Aaret efter sendte han mig Guldmedaillen for Fortjeneste af Kunst, Videnskab og Litteratur, en Udmærkelse, som hidindtil ikke var vist nogen Kvinde eller Udlænding.

Jeg følte mig tilsidst som hjemme i Norge, følte de usynlige Traade, hvormed Danmark og Norge endnu trods Adskillelsen ere forbundne paa saa mange Maader, og altid haabede jeg paa, at det engang kunde gaa i Opfyldelse, hvad en gammel norsk Bondekone, da vi gik sammen over en Mark i glødende Solnedgang, i Samtalens Løb sagde til mig: "Danmark og Norge har engang hørt sammen, og dette kan jo blive Tilfældet paany, - naar Tiden kommer."

202

BOGEN OM HEIBERGS FORÆLDRE.

Mine Sommerophold i Norge vare mig ogsaa til stor Nytte i en Sag, som længe havde ligget mig paa Hjerte. Som jeg har fortalt, havde min Husbond Aaret før sin Død brændt Størstedelen af sine Brevskaber og Papirer, fordi han ikke ønskede, de skulde falde i fremmede Hænder. Kun Alt, hvad der omhandlede Skilsmissen mellem hans Forældre, havde han sparet. Denne hele Correspondance saae jeg nu her for første Gang efter hans Død. At ikke ogsaa denne var bleven ofret til Luerne, syntes mig at tyde paa, at hans Mening hermed maatte være, at denne hele Sag hørte Historien til og maatte engang offentliggøres, og at han derfor ikke havde Ret til at tilintetgøre saa vigtige Bidrag til denne Sags Forstaaelse. Ofte prøvede jeg efter hans Død paa at gjennemlæse alle disse Breve mellem P. A. Heiberg og hans fraskilte Hustru. Men Breve, der ere flere Menneskealdre gamle, ere ikke lette at komme igjennem. Blækket var stærkt afbleget, flere uden Dato og Aarstal, saa jeg næsten opgav at hitte Rede i alt dette. Alligevel laa det bestandigt i min Tanke, at jeg burde gjøre mig bekendt med dem, især da det i Aarenes Løb faldt mig ind, om ikke det kunde siges at være min Pligt at benytte dem til Underretning ogsaa for Andre om, hvorledes det egentlig hang sammen med denne Tragedie, som Verden for længe siden havde udtalt sin Dom over uden at have Traaden til dens Forstaaelse. Da besluttede jeg endelig 1880, altsaa 20 Aar efter at disse Papirer vare blevne min Eiendom, under et Ophold i Norge ved Badestedet Sandefjord, ganske at lade mig optage af Læsningen og om muligt af Forstaaelsen af den hele Begivenhed. Jeg stolede paa, at jeg ved det glimrende Sollys om Sommeren i Norge omsider skulde komme igjennem den vidtløftige Læsning. Vi havde faaet en hyggelig Bolig tilleie i Sandefjord. En smuk lille Blomsterhave hørte hertil, og midt i den opad et Fjeld var anbragt et stort Lysthus, forpuppet mellem høie Graner, med Græsbenke indeni, helt bedækkede af Fyr og Grangrene. I dette venlige, af Granlugt fyldte Lysthus sad jeg nu det meste af Dagen ene, kun med Smaafuglene hoppende og pippende rundt omkring mig, fordybende mig i de mange, mig hidtil ubekjendte Breve af Mennesker, der vare blevne mine nære Slægtninge. Jeg betoges nu mere og mere af dette høist interessante Arbeide, og under Læsningen gik det op for mig, at der her var et ved et litterairt Testament betroet Hverv, som jeg burde fyldestgjøre, saa godt jeg formaade. Jeg saae, at uagtet de vidtløftige Udtalelser denne Sag angaaende, som disse Breve indeholdt, trængte de dog til mange Commentarer, som Ingen uden jeg formaade at give. Jeg sagde til mig selv: Naar man nærmer sig de 70 Aar, da haster det. Da jeg efter tre 203 Maaneders Forløb atter sad i Kjøbenhavn, var jeg ganske optaget af at ordne og oplyse de efterladte

Brevskaber ved Hjælp af Alt, hvad jeg i det lange Samliv med min Svigermoder havde erfaret om denne Sag. I Vinteren 80-81 fuldendte jeg dette Arbeide og tænkte: Lad det nu ligge ganske roligt, til ogsaa jeg - den Sidste af os Tre - er død, da kan det jo udgives, ifald man finder det en Udgivelse værd, og det hele Manuscript laa nu i nogen Tid ganske roligt i mit Skab. En Eftermiddag - ganske tilfældigt - aflagde Skolebestyrer Adam Hauch mig et Besøg. Vi kom i Tale om gamle Tider. Jeg fortalte Et og Andet om min Svigermoder og vort Samliv samt om den Brevvexling, jeg var Eier af. Han udbrød da: "Fru Heiberg, De bør skrive Deres Levnet og offentliggjøre disse Breve." Jeg smilte indvendigt ved disse Ord, thi mit Levnet laa alt dengang færdigt hos mig og Bogen om Thomasine Gyllembourg og P. A. Heiberg ligeledes. "Ak!" svarede jeg, "selv om dette var mig muligt, hvad saa? Uden Hjælp vilde det dog være mig umuligt at faa det udgivet; at læse Correcturer o. s. v. ligger ikke for mig. Vel har jeg hengivne Venner, der troligt vilde staa mig bi, ifald jeg ønskede det, men jeg synes ikke, at jeg med en god Samvittighed kunde bebyrde nogen af dem med et saa vidtløftigt Arbeide". Da udbrød han paa en Maade, som jeg saa ikke var tom Artighed: "Betro mig dette Arbeide, ifald De tror, at jeg formaar at udføre det til Deres Tilfredshed, og jeg beder Dem tro mig, at det intet Offer vilde være for mig, men en stor Glæde." Et Par af mine fortroligste Venner havde alt tidligere læst mit Manuscript om P. A. Heiberg og Thomasine Gyllembourgs Skilsmissehistorie og havde udtalt deres Tilfredshed med det. Den Tanke gik da som et Lyn igjennem mig: skulde du benytte dig af dette Tilbud? Jeg sagde da til Hauch: "Om mit Levnet er her ikke Tale, men for et andet Arbeide kunde jeg fristes til at modtage Deres gode Tilbud." Jeg hentede nu Manuscriptet og sagde: "Læs dette og sig mig, om De tror, at det kan have Interesse for Andre end mig." Efter utrolig kort Tids Forløb svarede den varme og phantasirige Hauch mig, at han med overordentlig Interesse havde læst mit Manuscript og bad mig, ikke at opsætte at udgive Bogen. Et Par af mine Venner forenede deres Opfordring med Hauchs, og Udgivelsen blev besluttet. Bogen udkom den 16de November 1882, P. A. Heibergs Fødselsdag. Jeg havde ofte tænkt under Trykningen: dette er virkelig et Vovestykke; hvem interesserer sig i vor nye, bevægede Tid for disse gamle, længst afdøde Mennesker? Des større var min Forundring, ja Forbauselse, da Bogen blev revet bort og udkom i ganske kort Tid i tre store Oplag. Breve strømmede dagligt ind til mig fra Norge og Sverige som fra Danmark, ja selv fra Amerika; Alle vidnede om den varmeste Interesse for Bogens Indhold. Saa godt som alle Blades Anmeldelser udtalte deres Anerkjendelse af Bogens Betydning for vor Litteratur. Lidt 204 efter lidt dannede sig forskellige Meninger om, hvorvidt det var ret af mig at betro det store Publikum disse intime Forhold. Man glemte, at de alle vare, længst forinden Bogen udkom, aabenbare Kjendsgjæringer for Alle, der i det Hele taget interessere sig for litteraire Personligheder. Det var kun Motiverne, det Undskyldende ved den hele Catastrophe, man her blev indviet i, Motiver, saa menneskelige, saa aldeles grebne ud af Livet, at det voxne Menneske ikke er til, der ikke har mødt enten i Livet selv eller i Bøger slige Tragedier. Nogle fandt, at jeg havde været partisk for Heibergs Moder imod hans Fader. Denne Beskyldning tog jeg mig ikke nær, thi jeg veed bedst, i hvilken Grad det under Arbeidet laa mig paa Hjerte, ikke uden Nødvendighed at ytre Noget, der kunde kaste et ufordelagtigt Lys paa Heibergs Fader, men at tie med, hvad der fjernede hans Hustru fra ham, lod sig jo ikke gjøre, ifald hendes saa vel som hans Character skulle staa klart, tydeligt og bestemt for Læseren. At den Paastand, at P. A. Heiberg ved disse Meddelelser var forurettet, er ugrundet, viste sig jo desuden i et bestemt Factum. P. A. Heibergs Minde var saa godt som uddød. I mange Aar var hans Navn neppe nævnt i vor Litteratur, hans Værker vare aldeles ude af Læsekredsen. Hvoraf kom det da, at han efter denne Bogs Udgivelse hævede sig stærkt i den almindelige Interesse? At han efter denne Bog fik nye Venner, der beundrede hans Characterfasthed, hans Resignation i Ulykken, hans Fædrelandskjærlighed? Det er, synes mig, ikke ubeskedent at sige, at han ved denne Bogs Udgivelse formeligt er levet op igjen i den offentlige Bevidsthed som en betydelig dansk Mand, Nationen ikke behøver at skamme sig over at tælle imellem sine mærkelige Personligheder. Ja, han steg i den Grad i den offentlige Mening, at man Aaret efter gjenoptrykte et Udvalg af hans litteraire Arbeider.

Det er vanskeligt for den menneskelige Dom at være retfærdig. I en Konflikt som den mellem disse to mærkelige Personligheder gaar det ikke an at sige: *Han har Ret, hun har Uret*, eller hun har Ret, han Uret. Det Sande er: Skyld paa begge Sider, men ogsaa Undskyldning paa begge Sider. Hvorfor vil Verden være strengere imod disse To, end de indbyrdes vare mod hinanden? Læs hans sidste Brev til hende og hendes sidste Brev til ham i Bogen, da vil man se, at de menneskeligt og forsonende tillægge sig selv, hver især, Part i Brøden. Se, dette er Sandheden, tilstaaet af to noble Gemytter uden al Lidenskabelighed, al Exaltation. De have sagt sig dette selv, forinden den endelige Dom bliver fældet over dem. Lad os Andre da følge deres Exempel.

MIN 70-AARIGE FØDSELSDAG.

I Livets Gry og Livets Kvæld
Er lige tungt at nemme."

Faa Dage efter at jeg den 16de November 1882 udgav min Bog om P. A. Heiberg og Thomasine Gyllembourg, fyldte jeg den 22de November mit 70de Aar. Jeg skulde nu altsaa være en gammel Matrone, saa vanskeligt det end faldt mig at tænke og at føle dette, thi Blodet flød endnu varmt i mine Aarer. Min Ryg var ikke bøiet, min Gang var endnu let, mine Øine stærke, min Hørelse usvækket, mine aandelige Evner endnu modtagelige for Alt, hvad der bevægede sig saa vel i Samtiden som i min snævrere Kreds. Under disse Omstændigheder er det helt vanskeligt at føle sig i Oldingealderen udadtil - men indadtil, ja det er en helt anden Sag. Sørgeligt vilde det være, om ikke Alderen bragte os Goder, vi paa ingen Maade vilde undvære. Vore Lidenskaber, vor Ærgjærighed, vor Forfængelighed ere afblegede, og vi begjære mindre og mindre for os selv; kun Fædrelandets, vore Venners, vore Børns Skjæbne sætter endnu vore Forhaabninger i stærk Bevægelse. Har Ungdommen sine Kampe, da vide I Ældre, at Alderdommen har sine, idet man gjerne vil ende saa færdig som muligt for at kunne indgaa til et høiere Liv og aflægge alle de Slagger, der endnu hænge ved os. Men ak, Kampen er haard og Udbyttet ofte ringe. Det er ikke saa let at blive gammel, især naar Blodet endnu er varmt. Den norske Digter Welhaven sagde ofte i sine sidste tunge, lidelsesfulde Aar: "Ak, hvem der, inden Enden kommer, kunde blive en blid Mand!" Hvor ofte har ikke ogsaa jeg udtalt dette Ønske! Hvor ofte har jeg kæmpet for i Stilhed og Taalmodighed at vente min Tid ud! De Faa, der endnu følge En paa Veien, blive færre og færre Dag for Dag. Hvert Aar binder man Kranse til den trange, sidste Bolig, der skal indeslutte en kjær Ven eller Veninde, og ideligt siges der: Farvel! Farvel! Færdselen om En tager af, og man forundres over endnu at staa der, forundres over at være blevet saa gammel, thi "es brauset noch immer" i Sjælens Dyb. Man kan endnu sværme, ikke for en friseret Herre, men ved Tanken om den evige Skjønhed. Jeg drømmer endnu ofte, at jeg er ung, glædestraalende, fjerlet. Jeg vaagner da op saa glad. Ak, om det var en Opvaagnen i det Land, hvor der er Sandhed, Skjønhed, Harmoni! Men endnu ere vi paa Reisen, og vi vide ikke, hvad Dag vi lande. Man hører ofte sige: Det Bedste ved at reise er at komme hjem. Ja, hjem til sine Ønskers Maal, sine Længsels Paradis. Hvor har jeg dog fra min tidligste Barndom længtes efter dette Hjem. Ak 206 ja! jeg gjør Biskop Mynsters Ord i hans Livs Meddelelser til mine, naar han siger: "Jeg veed ikke, hvad der gyder nogle Draaber Malurt i ethvert af vore Glædesbægere, en Længsel, som alle dette Livs Goder ikke kunne tilfredsstille." Han erklærer, at han aldrig var blevet fortrolig med Livet; det havde altid haft noget Fremmed for ham, og der havde været en Hjemve i ham, som stundede hen til bedre Kyster. En Gammels Tanker bør vel især dreie sig om de Ord: "Kom ihu, at du snart skal dø!" Og hvilken Ældres Tanker tvinges ikke ind derpaa? Men idet vi atter og atter tænke denne Tanke i Frygt og Bæven, tvinges tillige Tanken hen paa det Spørgsmaal til os selv: Lever du et saadant Liv, at din Dør kan blive et nyt Liv? Snart haabe vi dette, snart bøie vi Hovedet i Ydmyghed og sige: Jeg har Intet at støtte mig til undtagen Naaden.

Min Alderdom er nu stille og uden haarde Tryk. Gud og Mennesker have være gode imod mig. Jeg har ikke i de sildige Aar levet ensom og forladt. Trofaste Venner hjalp mig og delte mine Glæder og Sorger; hjalp mig, hvor det stod i deres Magt. De tre Børn, Gud sendte til mig ensomme, have udgjort min Glæde og Opmuntring og bidraget til, at jeg ikke visnede hen. Ak, mine tre søde Børn, hvor ofte har ikke deres Latter, deres Kjærlighed holdt mit Sind oppe og gjort mig modtagelig for Sollyset her i denne Verden. Hvor ofte har jeg ikke takket Gud for, at han sendte mig dem. Jeg veed, at naar jeg længst er borte, ville deres Tanker ofte dvæle ved vort lykkelige Samliv og savne den Pleiemoder, hvis Glæde de vare.

Jeg havde helst ønsket, at min 70aarige Fødselsdag skulde gaa hen i Stilhed, og jeg havde derfor ikke omtalt Dagen for Nogen, i den sikre Tro, at den ogsaa vilde være glemt af Andre, og i mit Hjem var ingen særlig Fest beredt; vel havde en af mine Døtre Dagen iforvejen hørt nogle ubestemte Rygter om, at flere af Theatrets Personale vilde aflægge mig et Besøg, men jeg tænkte ikke videre derpaa. Jeg blev derfor høist forundret, da jeg i den tidlige Morgen blev vækket af kjærlige Breve og Blomster fra mange Venner, ja selv fra halvglemte Bekjendte. Opad Formiddagen kom en Deputation af sex af de ældste Kunstnere fra det kongelige Theater og bragte mig i Personalets Navn en Brosche af Guld i Form af en Laurbærgren, der slynger sig om et Musahoved. Naalen laa paa en overmaade smuk Pude, helt over bestrøet med levende Blomster. Ved Gavens Overlevering traadte en af Kunstnerne frem og holdt følgende Tale:

"Vi komme Fru Etatsraadinde, for paa det kongelige Theaterpersonales Vegne, at bringe Dem vore hjerteligste Lykønskninger i Anledning af Deres Fødselsdag.

Personalet har tillige følt en levende Trang til at benytte denne 207 Leilighed, til at udtale for Dem vor inderlige Tak og vor dybeste Anerkjendelse, for Alt hvad De ved Deres Genie, ved Deres eminente Begavelse som scenisk Kunstnerinde, - ved Deres udmærkede Ledelse af Sceneinstructionen og Deres hele kunstneriske Virksomhed - har udrettet til Hæder og Ære og til at kaste Glans over den Stand, den Scene og den Kunst, som ogsaa vi have viet vore Kræfter, og som ogsaa vi elske af vort hele Hjerter. - Vi føle tilfulde at det skyldes de store Navne vort Theaters Historie har at opvise, at den dramatiske Kunst indtager en saa høi Plads i vort Folks aandelige Interesser, og at det ansees for en æret og agtet Stilling i Samfundet at være Medlem af det kongelige Theater.

Vi ville hertil endnu gjerne føie en Tak af en mere privat Natur, men ikke mindre varmt følt, - en Tak Fru Etatsraadinde, fordi De - medens De færdedes iblandt os - altid optraadte som den elskværdigste og

velvilligste Collega, - altid beredvillig til at raade og veilede, til at opmuntre og støtte enhver ærlig Stræben, der havde Sandhed og Skjønhed i Kunsten til Formaal.

Det er saaledes - som vi her kun meget ufuldkomment har formaaet at fremstille det - at Mindet om Dem Fru Etatsraadinde lever den Dag i Dag blandt det kongelige Theaters Personale og saaledes vil det sikkert vedblive at gaa i Arv fra Generation til Generation, saalænge der er dansk Skuespilkunst og Kunstnere, som ære og agte og med Stolthed see op til den danske Scenes store Traditioner og Minder, blandt hvilke Navnet Johanne Luise Heiberg altid vil indtage en fremragende Plads.

Det er som et Udtryk for disse Følelser, at Personalet beder Dem om at ville modtage denne Krands, som et beskedent Vidnesbyrd om vor dybeste Høiagtelse og Taknemmelighed."

Hvad der mest glædede mig i denne Henvendelse til mig, var Udtalelsen om min daglige private Færden ved Theatret i de mange Aar, jeg der havde levet og virket. Jeg fik altsaa her et Vidnesbyrd, efter saa mange Aars Forløb, der bekræfter, hvad mine Modstandere tidligere gjerne vilde have benegtet.

Senere paa Formiddagen kom en Deputation fra de danske Studenter. Atter her holdtes en Tale til mig, fuld af Varme og Anerkjendelse, om Betydningen af min Virksomhed i de mange Aar ved vort Theater.

Det var nu 40 Aar siden, at de danske Studenter efter Opførelsen af "Dina" 1842 bragte mig en Hilsen. Hin Aften, da de røde Fakler flammede mod den stjerneklare Himmel, medens de mange friske Mandsstemmer lode op til mig, baarne af H. Hertz's skjønneste Digt, hin Aften har altid staaet i min Erindring som et af mine skjønneste Minder. Hvor mange Aar jeg vil 208 komme til at mindes denne Formiddag, veed kun Han, der raader over Liv og Død. Men *Et veed jeg*, at de danske Studenter's Godhed imod mig 1842 og de danske Studenter's Godhed imod mig 1882 skal blive bevaret hos mig i et taknemmeligt Hjerte. De unge Studenterskarer har jeg altid betragtet med den varmeste Sympathi. Man har blandt dem en Følelse af det unge Liv i alle sine Forgøngere, som mig synes kun kan sammenlignes med den Følelse, man har om Foraaret, naar alt det Nye i Naturen pibler frem fra alle Kanter for at blomstre og udvikle sig til Liv og Glæde. Det er Forhaabningernes Tid. Saaledes med disse unge Mennesker, hvis Navne endnu ikke ere indskrevne i det offentlige Livs Gjerning. De komme fra de mange spredte Hjem. Hvor mange Forventninger ere ikke knyttede til dem for Forældrene, for Videnskaben, for Fædrelandet. De ere ligesom den frodige Underskov, der blomstrer op til Trøst for en Fremtid, naar de gamle Træer maa fældes. De ere Fædrelandets Haab. Hvem veed, hvilke aandelige Begavelser der her kunne skjule sig uden endnu at være kjendte af Verden. Mænd som Mynster, Grundtvig, Ørstederne, Oehlenschläger, Baggesen, Heiberg, Madvig, Martensen, Monrad*, alle disse vare ogsaa engang unge Studenter, som den store Sædmand strøede i den frodige Jordbund. De voxede op til Ære for Fædrelandet og forkyndte Verden udenom os, at det lille Danmark husede Aander, der vare jevnbyrdige med dem, den selv var stolt af. Men hvem vidste, hvem anede, da de som unge blandedes i Flokken, deres Fremtidsbetydning for os Alle. Se, derfor røres jeg altid ved at se en saadan Studenterskare og tænker: Hvilke Kræfter ligge endnu skjulte i dette aandelige Samfund? Hvem af disse Unge skal voxer op til at forøge de store Træers Tal i Skoven?

Ogsaa indfandt sig hin Formiddag Cabinetssecretairen, sendt fra H. M. Kongen med Underretning om, at Hans Majestæt havde skjænket mig Fortjenstmedaillen i Guld.

Saa megen Ære og Godhed vistes mig altsaa endnu i min Alderdom. Ak, vi Mennesker ere nogle underlige Væsener. Jeg troede saa vist, at al Forfængelighed, al Ærgjerrighed var svækket og afbleget, alle Fremtidsforhaabninger her paa Jorden strøgne for bestandigt, og dog - og dog kunde jeg ikke andet hin Formiddag end glæde mig over det Ekko fra Fortiden, som her kom mig saa varmt imøde. Ja, jeg var glad, meget glad!

Og dog følte jeg ogsaa paa hin Dag et Stik i mit Hjerte, der tvang et dybt Suk frem. Blandt de Mange, der hilste paa mig, var ogsaa min mangeaarige, trofaste Ven, Biskop Martensen. Da han rakte mig Haanden og, idet han omfavned mig, udbrød: "Gud velsigne Dem!" brast den ellers kraftige * 209 Mand i Graad. Jeg studsede, thi det laa ikke for ham saaledes at lade sig overvælde af sin Følelse. Jeg saa heri et Tegn paa, at han var mærket ligesom de store gamle Træer i Skoven til snart at skulle vige for de yngre Skud ved hans Fod. Jeg gøs ved Tanken om dette nye Tab i den snævrere Vennekreds, der alt i Aarenes Løb var formindsket til saa faa. Min Følelse bedrog mig desværre ikke. Inden kort Tid ophørte han med at prædike i Kirken og forlod ikke mere sit Hjem. Snart blev han sengeliggende, og jeg besøgte ham ofte. Legemets Svaghed kunde dog ikke kue den stærke Aand. Uforglemmelige ere for mig de Samtaler, som jeg her havde med ham. Men svagere og svagere saae jeg vel, at Legemet viste sig. "Jeg ønsker," sagde han en Gang, "at gaa ud som et Lys for atter at tændes." Han var aldeles rørende i denne Tilstand, fuld af Taknemmelighed mod Gud og Menneskene. Kom man, lød ideligt fra hans Læber: "Tak! Tak, at De kommer!" Hans Hustru fortalte mig, at selv Folk, han ellers ikke brød sig om, modtog han nu med Glæde. En Helligdags Formiddag kom jeg til ham, medens Kirkeklokkerne ringede i Fruetaarn. "Hør, hvor deilig!" sagde han. "Jeg ligger her i stille Andagt og glæder mig ved Klokkeløbet." Midt i denne stille, milde, man kan gjerne sige glade Stemning, laa han og takkede Gud for al den Velsignelse, Han havde forundt ham i Livet. I disse Timer ved hans Dødsleie samtalede vi ogsaa om den nyere Tids Vantro, der virkede kuende paa saa Mange som og paa mig. Man har

en lille Fugl, hvis Sangtoner man har oversat i Ord, der lyde saaledes: "Slid din Tid! Slid din Tid!" Det er Alt, hvad denne Visdom har at byde os. Slid din Tid uden Haab, uden Udsigt til en Fremtid, der kan løse og udvikle alle de Evner, alle de henede begyndende Spirer i vor Sjæl, der ikke her ere komne til fuld Udvikling. Det er, ligesom om man om Efteraaret vilde kappe alle Toppene af Træer og Buske, hvori Foraaret alt ligger færdigt i Knopperne, og saaledes døde ethvert Fremtidshaab. Hvem kunde da glæde sig til en ny Sommer? I de nye Spirer, Fremtiden skal udfolde, deri ligger Haabet og Længslen efter det nye Liv, som giver det Nærværende Fylde. Alt, som mangler en Baggrund, er fladt, og hele denne Livsbetragtning uden Haab, uden Tro staar for mig som de chinesiske Billeder, hvis Farver vel kunne blænde og stikke i Øinene, men som ingen Sol, intet Perspektiv bringer Liv i. Den djævelske Veltalenhed rækker vel ikke vor Tro, men det foruroliger os dog, naar ellers kloge Mænd ville bevise os, at det er barnagtigt at tro paa, at der gives en Udødelighed for os Mennesker. Naar jeg bedrøvet udtalte min Sorg herover for Martensen, sagde han: "Alt dette lader jeg ligge bag mig og har Inet hermed at gjøre. Jeg holder mig til Christi Ord, og han har sagt efter sin Opstandelse: "*Jeg lever, og I skulle leve* ."" Mildt og sagtmødt sagde han alt dette. Alle vi, der elskede ham, glædede os over den 210 Fredens Aand, der var udbredt over hans hele Væsen, og priste ham lykkelig ved saaledes at skilles fra sit virksomme Liv, glædede os over, at han stille og salig skulde slumre ind. Medens han saaledes laa hen, udkom 2den og 3die Del af hans Levnet. Man modtog Bogen med Beundring og Glæde og forbausedes over den Kraft, den Ungdom, der lyste ud af hver Linie. Men pris Ingen lykkelig, før Legemet er sænket i Graven. Lad det da storme og bruse over vore Ben, naar Aanden er paa Vei til et bedre Hjem. Men at slukkes stille som et Lys blev ham ikke forundt, thi ved de Anskuelse, han i Slutningen af sit Levnet udtalte om Sprogsagens Ordning i Slesvig efter vor første Krig, vakttes der i høi Grad Anstød. Hvad han her ytrede om vor formentlige Uret i Sagen, bedrøvede hans Venner og gjorde hans Uvenner rasende. En Storm i Pressen reiste sig nu mod den døende Mand, og man krævede, at han offentligt skulde tage sine Ord tilbage. Under dette Stormløb paa ham viste hans faste Character sig paany i al sin mandige Kraft. "Ikke et Ord tager jeg tilbage," sagde han en Dag til mig. "Jeg har i mange Aar betænkt denne Sag, og altid har det ligget mig paa Hjerte ikke at gaa bort, før disse mine Anskuelse blev udtalte klart og bestemt. Nu staae de der og skulle blive staaende." En Dag sagde han til sin Hustru: "Jeg ofrer denne Storm imod mig neppe en Tanke; jeg gaar nu hen til et Sted, hvor jeg har ganske andre Ting at aflægge Regnskab for, end for hvad jeg har sagt om den ulykkelige, forfeilede Politik fra hine Aar." Men uagtet han vist fuldt ud mente, hvad han her ytrede, var hans milde, barnlige Sind, som i det sidste Aar i saa høi Grad havde baaret ham over Tanken om Døden, dog forrykket. Om Sagen selv tør og vil jeg ikke her dømme, men vist er det, at mangt et Ord, der da faldt, burde man have undset sig ved at udtale lige overfor en Mand, som i Kirken saa vel som i Litteraturen havde udfoldet en Virksomhed, hans Fædreland med Rette var stolt af. Martensen blev ved sit, hans Modstandere ved deres, indtil hans kraftige Sjæl slap Legemet. Fra dette Øieblik taug Alle som paa et givet Signal, og med dyb Ærefrygt og Ærbødighed sænkedes hans Lig i Graven. En saadan Kirkens Mand faar Danmark ikke saa snart igjen, og Digterens Ord i den skønne Afskedssang ved hans Baare vare sande: "Dommerstolen stod nu ledig i Kirken."

Kun Faa forstaa det at blive gammel, at dø som Martensen. Da han følte, at den alvorlige Gjæst nærmede sig, var han beredt, og han døde i Stilhed, i Ydmyghed og i glad forhaabningsfuld Tro. Han var nu færdig til Bortreisen, og hans Liv var sluttet.

Saa lad da nu ogsaa mig slutte; det er paa Tide. Meget har jeg meddelt i disse mine Erindringer, maaske altfor meget, men hvor aabenhjertig man end er i sine Meddelelser, der bliver dog altid hos ethvert alvorligt 211 Menneske en hemmelig Historie imellem Gud og Ens Hjerte, der ikke lader sig meddele.

Saa gaa da nu ud i Verden, alle I Tanker, Anskuelse. Domme, som jeg her har udtalt. Glæd Nogle, forarg Andre. Men enten I modtages med Behag eller med Mishag, Et haaber jeg, at man vil finde, at her har et Menneske talt, der har stræbt efter Sandheden, der ærlig har lidt og stridt for at udvikle de Evner, et naadigt Forsyn betroede hende. Mit Haab er, at der engang vil kunne siges til mig: "Du var tro med det Lidet, dig skal gives Mere."